

JÓZSEF
ATTILA
ÖSSZES
MŰVEI

JÓZSEF ATTILA
ÖSSZES MŰVEI

IV.

NOVELLÁK,
ÖNVALLOMÁSOK,
MŰFORDÍTÁSOK

Pótlások az I–III. kötetekhez

Sajtó alá rendezte

FEHÉR ERZSÉBET

és

SZABOLCSI MIKLÓS

József Attila Összes Művei kritikai kiadásának IV., befejező kötete sokrétű anyagot tartalmaz, mindenekelőtt a költő néhány szépprózai írását és prózai írásainak egy külön csoportját, amelyet önvallomások címen foglaltak össze a szerkesztők: a költő nyilatkozatait, interjúkra adott válaszait, belső bizalmas feljegyzéseit. A kiadás legterjedelmesebb része a költő műfordításainak minden eddiginél teljesebb gyűjteménye. A kötetet nagyszámú új szövegváltozat és a költőre, valamint a korra vonatkozó jegyzetanyag egészíti ki.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

JÓZSEF ATTILA
ÖSSZES MŰVEI IV.

JÓZSEF ATTILA
ÖSSZES MŰVEI

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1967

JÓZSEF ATTILA

ÖSSZES MŰVEI

IV.

NOVELLÁK, ÖNVALLOMÁSOK,
MŰFORDÍTÁSOK
PÓTLÁSOK AZ I–III. KÖTETEKHEZ

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1967

KÉSZÜLT
AZ ORSZÁGOS PETŐFI IRODALMI MÚZEUM
ÉS AZ MTA IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE
KÖZÖS MUNKÁJAKÉNT

Sajtó alá rendezte
FEHÉR ERSZÉBET
és
SZABOLCSI MIKLÓS

Lektor
GÁLDI LÁSZLÓ

40.508

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1967

Printed in Hungary

SZÉPPRÓZA

1. PIROS TÖRTÉNET

— Nem láttad a tehenet? Kétfelé állt a szarva és gomb volt a végén. Aztán amikor fejtem, szeliden hallgatózott.

De bizony, láttam a madarat, piros almát tartott a csőrében. Fölvetette a fejét és tartotta benne.

5 — Nem láttad a tehenet? Este letérdelt lassan, aztán elaludt. Borja is volt, de azt elvitték, tul a folyón. Ballagott az úton, a farkát meg mozgatta jobbra, balra.

— Mondom, a madár fölvetette a fejét és tartotta benne. Piros volt és én most keresem. Tudom, hogy ideesett az alma.
10 A halak pedig most odavannak, ahonnan a madarak jönnek. Bizonyosan ott van a dombon a fémek között. Mert nagyon csillogott, amikor leejtette.

*

Kissé jobbra dőlt, nagy fémkockát szoritott a hóna alá és elindult. Könyöke kiállt, mint a kocka kilencedik sarka és
15 beleütődött az ajtófába. A sarkon már egészen jobbra dőlt. Megkérdezte a rendőrt:

Nem tudja kérem, merre van a Lovag-uca?

Ahol József Attila lakik? Hogyne tudnám. Nagy költő ő
és én vigyázok a rendre. Sisakom is hegyes, hogy leperegjen
20 róla az eső.

— No látja. Mindjárt tudtam, hogy maga derék ember. Ugyan őrizze meg ezt itt, ni. Mire az utolsó vonatok megérkeznek eljövök, hogy magammal vigyem.

Hóna alá nyult, letette a fémkockát. A járó kelők pedig meg-
25 álltak. Különös volt, hogy egy fémkockát őriz a rendőr. Az aszfalt csöndesen világított és az emberek csodálkozva gyerek-játékokat vettek a boltban.

*

— Fölfedezték a kozmikus sugarakat és te épp egy órája,
hogy ott ülsz abban az alacsony székben. Látod, a famunkások
30 már megcsinálták a magos szekrényt. Sok ajtaja van és amikor

kinyilik, megolajozzák a tengelyeket. Mit fogsz beléakasztani, ha alacsony székhben ülsz és hegyesorru hajókon nem ringattad a gyerekedet?

*

A bankigazgató elbocsátotta munkásait, mikorra megérkezett.
35 Azonnal fölakasztotta tarisznyáját a kilincstre, átöltözött és előfizetett a helybeli lapokra.

Sétaközben találkoztak először. Az emberek összebujtak a szögletekben és hajlongtak körbe-körbe. Nyitott tenyerükből kiesett a sötét esernyő, mellyel épp tréfásan fenyegetőztek.
40 A négy fal sima testével tartotta a menyezetet, mely fehéren terült a magasban, párhuzamosan a szeretőkkel. Középen állt a négyzetes hasáb, egyetlen vörös vastömb.

*

— Látom, jössz az útról, ahol kétoldalt ülnek a fáradt bokrok és az utasokra várnak, akik jönnek a város felé. Odaérnek
45 és szólnak: No bokor, mit vársz? . . . Azok meg ülnek, mert fáradtak és várakoznak az utasokra, akik jönnek a város felé.

— Látod, jövök az útról és keresem a tehenet. Meg kell keresnem, mert nőnek a gyerekek és kell, hogy ringatózzanak a hegyesorru hajókon. Nagy kéményükből füst száll föl és
50 mennek, a hullámok pedig piros golyókat gurigálnak előtte. De te szép vagy, hát nesze.

Lehajolt, fölemelt egy marék fekete földet és símára nyitott tenyérrel odanyujtotta. Az pedig kezetszorított véle s a földet magasba nyujtotta a fejük fölött. Egészen magasra, kabát ujjá
55 is visszacsuszott a könyökéig.

— Köszönöm a szíved és íme, megőrzöm.

Azzal a földet a pengő innal szerkesztett szélbe szórta. Megcsendült az, mint a poharak, mikor a ház előtt gyerekek szaladgálnak és lobogó hajukon átsüt a napfény.

1926

2. ISTVÁN, A BÁNYÁSZ

István rút, nincs tükör kamrácskájában. Az ajtóban megáll, de nem fordul vissza. Lesütött fejjel, lassan, ringósan elindul. Az aknabejárónál várják társai; odaköszön.

— No, ezt már megint a rossz lélek szállta meg! — mondja
5 valaki félhangosan.

— Azt szállja meg, aki... — vágja oda. És elhallgat. De megáll, kiszámított mozdulatai megmerevednek, úgy ahogy félig a földre hajolva a lámpás után nyúl a keze. S amaz már megy. István erős, mint a kifejtetlen szén.

10 Istvánt nem sziveli a munkavezető. István az, aki a robbantásoknál mindig hátra marad. Most is az új aknában dolgozik, melyet tárnává szélesítenek, mert kell a szén a mozdonyokba, meg a tűzhelyekre. István nem utazik és nem rak tüzet. Ahogy hazamegy este, mert mostanság nappali munkás, lehányja
15 ruháját és lefekszik. Istvánnak nem kell a szén.

Kezébe a dinamitpatron. Nem fél tőle, de nem is bánik vele megvetően. Csak az jön az eszébe: ha most! Mind elpusztulnának itt, legelőbb is ő maga. Csak az ovónő énekelne tovább a gyerekekkel, mert az ovónőre süt a nap és a gyerekekre is süt.
20 Hal doktor úr a többieknek, a családosoknak segílyt utalna ki. Ha ő volna Hal doktor úr, nem törné magát annyira a bányáért, hanem földet venne magának és szántana, vetne, meg aratna. Az ovónő se kedveli a bányászt, merthogy a bányász mindig piszkos.

25 Nehéz tenyerében a dinamit nyugodtan, tisztán aludt, mint tokjában a családi ékszer.

Letérdelt, hogy a robbantóanyagot beépítse. A gyújtózsínórt már kiegyengették a többiek s akik még elől voltak, lassan szedelőzték a szerszámokat.

30 — Tulajdonképpen jó a szénnek — gondolta. — A szenet nagyon szeretik, igaz, a szén szép, és fekete és csillog a napon, mikor a vagonokba rakják. Valaki azt is mondta, hogy ami föld alá kerül, fa, kutya, ember, abból szén lesz. Furcsa. Hogy lesz az emberből szén? De lehet, van benne valami, mert hová
35 lesz az ember és honnan lesz a szén? Hanem mégis furcsa. Ha ő szén lesz, hát őbelé is belévágják a csákányt? És ő sem védheti magát? Eddig úgy volt, hogy mind megadta az árát, aki belékötött, csak mégse lehet, hogy eztán...

Hátranézett, hogy van-e még a közelben valaki — és észre-
40 vette, hogy fölötte, ahol a patron befedezte, egy kiálló tömb mindjárt lezuhan!

— A dinamit! — csattant át agyán és rögtön utána ordítás:

— Fussatok!

Már hason feküdt s épp annyi ideje volt még, hogy a kiturt

45 patronot odábtaszítsa. De a szénszikla mennydörögve Istvánra zuhant.

Arasznyi távolság kinban meggöröcsült ujjai és a megmentett patron között. És egy arasznyi csönd. És aztán küntről elhozta az elektromos áram a robbanást.

*

50 Odafönn a főkanász már utasítást ad, hogy miképpen lássanak a további munkához. István hiányzik.

— Emberek, utána kell azonnal nézni, - hallatszik az utasítás -- mert milyen lassúmozgású bolond, biztosan lenn maradt.

55 És István fekszik. Körülötte szén, szén, szén. És arca, teste egészen fekete. Lassan fölemelik, fölviszik és lefektetik a fűre. A nap süt és ő csillog. Már merevül és kemény lesz és hajlíthatatlan, és majd omlós, mint a kutatott kő. Egész testéből még egyetlen meleg lehelet száll föl a magasba.

3. TIZENÖT NAP AZ ÜVEGBÚRÁBAN

Pontosan déli 11 órakor elindultam, hogy meglátogassam közelben lakó barátomat. Ettől az úttól és barátomtól reméltem, hogy ebédet keríthetek. Rettenetesen éhes voltam és egy fillér nélkül álltam már napok óta. Ugyan 10 órakor még elhatároztam, hogy bicsérdysta leszek, azonban ehhez hiányzott az előfeltétel; az, hogy belsemet a benne lévő rothadt és mérges anyagoktól megtisztítsam. Az én belsemben — sajnos — már jóideje semmiféle rothasztó és mérges anyag nem fordult meg.

10 Az uccán nemigen ügyeltem a plakátokra, mégis megdöbbenve álltam meg az egyik előtt, amely hatalmas betűkkel hirdette, hogy itt és itt Telek Elek éhezőművész negyven teljes napig lepecsételt üvegszobában koplal. Rögtön eszembe jutott, hogy agilis barátomat ráveszem, legyen imprezárióm. Naponta ezer látogató tizezer koronájával, a négyszáztíz millió, esetleg egy milliót adok, magam pedig veszek egy pár cipőt.

Barátom nem fogadta el a tervet, szerinte már hiányzik a szenzáció frissesége, az olasz, t. i. Telek Elek előtt kellett volna ezt a különben jó ötletet fölfedezni. Javasolta, hogy spontán

²⁰ koplaljak még néhány napig s akkor hajlandó felléptetni, mint evőművészt.

Négy nap mulva már egy üvegbúra alatt ültem az Angol Park közepén. Az első napokban nem igen tolongtak, de mikor meglátták a hatalmas teherautókat, melyek az élelmet hozták,

²⁵ egyre többen és többen jöttek.

Ravaszkodtam. Hogy sokáig kibirjam, állandóan rágtam és csak ritkán nyeltem. Ez rettenetes kínokat okozott, hiszen éhesebb voltam koplaló kartársamnál, aki különben vállalkozásom hírére kollegáival együtt fölhagyott mesterségével,

³⁰ mert az emberek rájöttek, hogy az én teljesítményem magasabb és tényleg létjogosult.

És nekidühödtem. A sonkát a csotról haraptam nehéz darabokban és az egész kanna tejet egyszerre fölhörpintettem.

A roppant kondért, mely valaha népkonyhában szolgált, a

³⁵ babfőzelék után még ki is törültem. Az időközben igen föl szaporodott közönségnek mégis az tetszett jobban, hogy két

zsák kókuszdiót megettem egy expresszkávé mellé. Barátom már elkomorulva könyörgött, mérsékeljem magam, hogy minden

⁴⁰ bevételt fölettem már és rossz hatást vált ki ez a nyilvános tobzódás. Végül már följelentéssel fenyegetett. A fécánszállit mányok természetesen elmaradtak és naponta mindössze két oldal szalonnát kaptam.

Közben a közönség is megváltozott. A kövérek elmaradoztak és nap mint nap soványabban kerestek föl, minden megtakarított

⁴⁵ tizezrüket befektették, hogy legalább lássanak egy jólakott evőt. És egyre fenyegetőbb magatartást tanusítottak, de én nem könyörültem.

A tizenötödik nap, éppen ebédhez készülődvén különös morajlást hallottam.

⁵⁰ — Zárják le a disznót! Micsoda gyalázat! Dobják ki! Hogy mer enni! — ordították össze-vissza. Békességszerető ember lévén, azonnal letettem a hordó lekvárt és menekülni akartam.

De már késő volt, a tömeg bömbölve áttörte az üvegfalakat: összetiporták a drága füstölt kolbászt és engem a szanaszét-

⁵⁵ heverő sonkacsontokkal agyonütöttek.

4. CSOSZOGI, AZ ÖREG SUSZTER

Csoszogi, az öreg suszter, ott ült háromlábu székecskéjén az ablak mellett, hogy jobban lásson, amikor öltögeti a keményhegyü szurkos fonalat. Az ablak ugyan éppen nem mondható tisztának, a hideg is behuz már rajta — de mit tesz az Csoszoginak, az öreg suszternek, aki ha azt mondja, hogy a cipő meglesz estére, akkor azt úgy lehet tekinteni, mintha maga az ujonnan talpalt, tükrös szélü cipő nyikorogna az ember lábán. Igaz, hogy Csoszoginak, az öreg suszternek fűtenivalója sem igen volt, de meg ki hallott olyat, hogy egy szegényember, egy cimzetes cipésmester, aki bizony csak foltozó suszter, októberban begyujtsa a háromlábu kis vaskályhába. A kályha ilyenkor még a padlásan hül, még előbb szuszogva le kell hozni és lekefélni a vasporos kefével. Csoszogi, az öreg suszter tehát az ablak mellett ült, az alacsony asztalka előtt, amelyen keresgél

15 gélni szokott, mert hisz nem lehet olyan könnyen eligazodni a rengeteg szögletes skatulya meg kerek plédoboz között. Nagyon sok a lapos skatulya, a szoba is az. Alacsonymennyezetü, mintha görnyedt volna, mint maga Csoszogi, az öreg suszter. Hogy lehet valódi embernek ilyen kitalált neve? Ugy, hogy 20 néha, amikor jókedvében találták és megkérdezték tőle, hogy s mint van, azt felelte tréfásan: „Hát csak csoszogok, csoszogok”. Persze, ilyesmit nem kérdeznek az embertől, ha bosszankodik, nála is csak olyan alkalmakkor érdeklődtek ebben az irányban, amikor a szeme hunyorgásán látni lehetett, hogy no, most 25 még meg is lehetne cirógatni, mert elérte a tréfát. Hogy öreg, az meg különösen látnivaló, ehhez nem kell nagyon szemügyre venni a képéből köröskörül kiálló szürke sörtéket. S hogy suszter, azt ő maga jelentette ki, amikor valaki talpalni-sarkalni való cipőjét hozta azzal, hogy „tessék jól megvarrni, 30 Csoszogi bácsi, lefeszett a kapli!” Aztán ez a valaki még hozzátette, némi kényszeredett mosollyal; „Talpalással egyelőre nem lenditem fel a tisztas cipészipart!” Erre Csoszogi, az öreg suszter, amint vizsgálgatván, az orra elé tartotta az említett lábbelit, mintegy sértődötten, de lassan és határozottan fölemelte fejét, 35 kissé oldalról ránézett a zavart mosolyba burkolódzó péklegényre, és bosszusan, de önérzetes, tájékoztató hangon odamondotta: „Suszter vagyok én, nem cipész!” Amire a péklegény még

zavartabban, még tájékozatlanabban mosolygott, ő meg, nem kapván választ, széles fekete hüvelykujjával nyomogatni kezdte a cipő kapliját és a hibák tanulmányozásába mélyedt.

Csoszogihoz, az öreg suszterhöz ezuttal egy gyerek állított be, egy gyerkőc, piszkos-szalma színű haján hátracsapott sapkában, amelynek hátul úgy lógott ki a bélése, mint ami tömzsi, fekete nyelvet ölt a világra. Az ellenző alatt fakó arc, amelyből zöldfőzelék színű szemek csillantak elő, mint patakocskától derüs oázis a sivatagban, vagy mint a sártól szikkadt cipőre feccsent kenőcs. Kiskabátját nagy emberre szabták, nem kisgyerekre, de nagy ember nem igen hordhatja ekkora foltokkal a könyökén, pláne ha a varrás mellett már megint feslik a szöveteje.

A kabát alatt lógott a nadrág gondolkodásra késztető üleppel; szára vége ott harangozott tenyérynire a boka fölött. És a cipő. Igen, a cipő. Azt már javítani hozta a gyerek.

— Jó napot! — mondta, amikor belépett. Olyan hangon szólt, mintha még nem döntött volna egészen, hogy nagyon bátor legyen-e, vagy nagyon félénk. Csoszogi, az öreg suszter csak a szemével nézett oda, meg se mozdította a fejét.

— Mit akarsz? — morogta, mint aki nem akar egészen goromba lenni.

— A mama küldött, hogy tessék kijavítani a cipőmet — felelte a gyerek. — A mama mondta, hogy egy foltot kell rátenni és akkor tart még.

— Hol az a cipő?

— A lábamon — hangzott a világ legtermészetesebb hangján.

Csoszogi, az öreg suszter hallgatott és működött tovább. A gyerek meg némán csak állt. Csoszogi unta meg hamarabb.

— Talán a lábához varrjam a foltot!?

— Nem, nem, mindjárt levetem — lélegzett fel a gyerek. Azzal úgy, állva, minden füződzkodés nélkül lerántotta egymás után a cipőt. Nagy tisztelettel akarta átnyujtani, tehát alig fogta és kétszer lepottyantotta. Végül Csoszogi kirántotta a kezéből. De adta is vissza.

— Ezen a cipőn nincs mit javítani.

— Tessék?

— Ezen a cipőn nem lehet segíteni.

— De a mama mondta, csak egy foltot kell rátenni. A mama mondta.

— Nem lehet. Nem állja a varrást. Kérge sincs.

A gyerek vádló, könyörgő, reménytelen hangon megszólalt:
80 De így nem lehet benne járni!

Ne járjon a szád, — dünnyögte Csozogi. — Nincs olyan rossz cipő, amiben ne lehetne járni. Amelyikben nem lehet járni, az már olyan rossz, hogy azt csináltatni se lehet.

A gyerek halkán, kétségbeesetten mondta:

85 — De a mama küldött, amikor elment a moziba, hogy hozzam el a Csozogi bácsihoz, majd megtetszik csinálni. Ideadta a pénzt is mindjárt.

Csozogi erre kemény és hajthatatlan lett.

— Ugy, amikor a moziba ment, mondta az anyád, hogy
90 hozd a Csozogi bácsihoz! Hát mond meg az anyádnak, azt üzeni a Csozogi bácsi, vigye a cipődet a moziba, majd *ott* megcsinálják!

A gyerek erre, ha lehet, még jobban megijedt, szinte siránkozni kezdett.

95 — Nem a moziba ment a mama, hanem az Ujpesti Moziba, takarítani!

Csozogi hallgatagon tett-vett, dolgozott. Közben félszemével oda-oda pislantott az elkeseredetten helytálló, meg sem mukkanó gyerekekre. Aztán mégis csak megszólalt, mintha csak
100 társalogni akarna.

Te vagy annak a Vanicseknének a fia?

Én.

Megint hallgattak. Csozogi összeráncolt szemmel, látszólag nagy gondban bórszalagot kezdett vékonygatni.

105 — Neked van öcséd is?

Van. Meg egy hugom is.

— Az öcséd is olyan csirkefogó, mint te, mi?

A gyerek nem tudott mit válaszolni. Megint hallgattak. Végre Csozogi rezzentette meg a gyereket.

110 — Hol van az a cipő? — kérdezte, mintha csak most hallana róla először, és lerakta az öléből a kaptafúra szegezett felső-részt.

Nézte, forgatta, nyomogatta, miközben — már csak a gyerek kedvéért is — csóváltgatta a fejét. Aztán se szó, se beszéd,
115 hozzálátott. Óriási darab foltokat rakott az oldalára, meg a talpára, különböző használt bőrből. A gyerek közben hallgatagon letelepedett az egyik kis székecskére. Végre, vagy másfél óra multán, ismét lábbelinek lehetett használni a mester-művet.

120 Nesze, itt van.

A fiu örülve a cipőnek, de a rendkívüli foltoktól meglepetten, rebegte:

-- Köszönöm! -- És már huzta is föl. Aztán félnken föltette a kérdést:

125 -- Mit kell fizetni?

Csoszogi hallgatott. A gyerek második kérdésére odadörmögött:

-- Husz fillér. És krárogott hozzá. Aztán még, a maga számára, hozzámorogta: elég olcsó.

130 -- Tessék, Csoszogi bácsi!

Egy ötvenfilléres lapult Csoszogi kemény, szikkadt markába. Csoszogi megnézte, elővette az asztalka fiából ragadós pénztárcáját, beléjtette, majd darabonként olvasva, lassan, gondolkozva, gondosan kiszedett nyolvan fillért és az ujjai közt oszlopha gyűjtve, belenyomta a gyerek kinyújtott tenyerébe.

135 -- Itt van vissza.

A gyerek számolni kezdett. Elpirult, látszott, hogy küzködik magával. Nyujtotta a számolást, ő maga úgy érezte, hogy egy örökkévalóság óta számol. Végül nagyon kevésse természetes

140 hangon megszólalt:

-- Csoszogi bácsi, többet tetszett visszaadni.

Nem adtam én.

-- Én, nem tudom, Csoszogi bácsi. Én ötvenfillérest adtam, a Csoszogi bácsi meg pengősből adott vissza.

145 Csoszogi, az öreg suszter rátámadt a szegény gyerekre. Egyre följebb vitte a hangját, míg végül mintha egészen dühbe gurult volna.

Ötvenfillérest adtál, én meg pengősből adtam vissza? Annyira a csirkefogáson jár az eszed, hogy azt sem tudod, mit adsz ki a kezedből? Hát azt hiszed, hogy csak úgy lopja az a szerencsétlen anyád a pengősöket? Megszakadhat, te meg így herdálsz el a koresetit! Semmirevaló kölyök! Fogod mindjárt a pénzt, te esibész! Széthasitlak, ha meghallom, hogy az anyádat is be akarod csapni, ha neki is csak ötvenfillérből adsz vissza! Minden falat kenyérért kár, amit beléd tömnek, te málé! Nem mész mindjárt!?

155 A gyerek megriadt, kihátrált és becsapta maga mögött az ajtót. De Csoszogi, az öreg suszter, még sokáig morgott magában, a fonalat is elszakította, mintha valóban nagyon haragudna.

5. DRÁMATÖREDEK

Borisné: Ejnye, már kialszik a tűzünk.

Józi: Hagyja, anyuka, majd én megigazítom. (Leveszi állványáról az Ónarcképet, összegyűri, újra megnézi és a tüzre veti) Hát lelkek helyett melegíts kezeket, lábakat, gyomrokat.

5

Boris: (ezt nem veszi észre.)

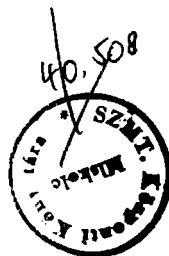
Borisné: (Ijedt szomorúsággal nézi Józsit, aki sóhajt még egyet és leül. Közvetlenül a sóhajtás után hallatszik:

10 Az Égi Hang: Az én szerelmes fiam lelkének izmait visszaveszem. Csontjával és bőrével már csinálhattok, amit akartok!
(A kályhában fellobog a tűz.)
Csönd van. Fügöny lassan.

ÖNVALLOMÁSOK

2 József Attila IV.

1. [FELJEGYZÉS A TÁRSADALMI LEXIKON SZÁMÁRA]

József Attila

Szül.: 1905. ápr. 11. Görög keleti. Apja szappanfőző, kivándorolt, anyja mosónő, meghalt.

3 Volt hajósinas, rikkancs, házitanító, bankhivatalnok, nap-számos etc. Bölcsészetet hallgatott Szegeden, Bécsben, Párizsban, Budapesten.

Első versei 1922-ben jelentek meg.

10 Költői jellemzője: Tiszta és tökéletes forma. Ezen belül az emberiség sokszor fönséges, sokszor derűs heroizmusa, melynek szimbólumát csak a munkásosztályban, egyénenként pedig az osztálytalan intellektuelekben látja.

2. ORSZ. MAGY. DIÁKNYOMORENYHITŐ AKCIÓ
KÉRVÉNYE:

József Attila

IV. féléves bölcsész hallgatónak

Otthona: *VI. Andrássy ut 6. III. 12.*

A leckekönyv főkönyvi lapszáma:

Melyben *egyszázegy* Pengő

kölcsönt kér, tanulmányainak *folytatásához* [JA aláhúzása], illetve befejezéséhez.

Az összeg hovatfordítása:

1. <i>Alapvizsga</i>	P	40.-
2. <i>Alapvizsgálati kezel. díj</i>	„	6.50
3. <i>Lakbér</i>	„	35.—
4. <i>Élet</i>	„	20.—
5.	„	
Összesen:	P	101.50

II. Keresete.

1. Tanulmányainak kezdete előtt:
2. Tanulmányai közben:
3. Szünidőben:
4. Keresménye:

[A fenti kérdéseket József Attila } jellel összekapcsolta és a következőket írta válaszul a kérdések mellé:]

Voltam: házitartó, rikkancs, hajósinas, kövezőinas, könyvelő, bankhivatalnok, könyvügynök, újságkihordó, gyors- és gépiró, kukoricacsász, költő, műfordító, kritikus, kifutó, kávéházi kenyeres-fiu, zsákhordó, földmunkás, alkalmi munkás keresetemről számot adni nem tudok

III. Egészségi állapot

1. Esetleges betegsége? [orv. biz.]
2. Hadirokkant?

A nélkülözésektől lélekben kicsit ideges, testben kicsit gyönge. Ám mégis egészséges, mert szívós.

IV. Családi viszonyok

1. Szülők állása, jövedelmük és vagyoni helyzetük:
2. A kérvényezőnek
3. Testvéreinek: [önállók, — ellátatlanok]

Szüleim nincsenek. Egyetlen fiu voltam. Két néném van, egyik férjnél, így a másikat támogatja. Rokonaim földtelen parasztok.

6. Milyen jövedelem áll rendelkezésére a folyó félévben?
7. Mikor fizetheti vissza kölcsönét?
8. Milyen körülmények késztették e kölcsön kérésére?

6. Semmilyen. Ami gépirási, gyorsírási és egyéb (bármilyen) alkalmi munkából kerül.

7. Szakvizsgám után minden esetre, azonban lehet, hogy még előbb.

S. Furcsa kérdés. [aláhúзва] 14 fillérem van mindössze, alapvizsga előtt ülök, tanulnom kell, ki kell fizetnem „lakásomat”, sőt, ezenfölül élnem is kell, bár ez talán nem annyira kötelező erejű, mint a belőle folyó szükségletek és emberi, társadalmi kötelességek és kötelezettségek vállalása, és tisztességes teljesítése, vagy teljesíteni akarása. Ez a felelet talán szokatlan, azonban másfél hónapig nem volt lakásom, s kb. ugyanennyi idő óta (vagy régebben) csak szalonnán és kenyéren élek.

Mennyi kölcsöne van eddig az „OMDA”-tól? (Részletezés és lejáratú iról!)

Nincs sehol semmi adósságom

Alulírott becsületszavamra kijelentem, hogy a kérvénybe foglaltak a valóságnak megfelelnek.

Budapest, 1928 április hó 21-n.

József Attila
alíírás

1929

3. JÓZSEF ATTILA VALLOMÁSA ÖNMAGÁRÓL

József Attila
Budapest, Magyarország.

Szül. 1905-ben Budapesten. Rikkancs, hajóinas, kenyeres, borfiú, kukoricacsósz, házitanító, fahordó, kövezőinas, bélyegárus, fixes újságkihordó, mezei napszámos, kifutó, bankhivatalnok, vásárcsarnoki kisegítő, magyar-francia levelező, könyvelő, takarító, műfordító, vízárus moziban, tanárjelölt. Egyetemi tanulmányokat végzett a szegedi, a bécsi, a párizsi, és a budapesti bölcsészeti karon. Megjelent egy verseskötete.

Élt, szeretett és meg fog halni. Amit mást mondhatok magamról, az mind csak ennek a részletezése. Ettől és attól különbözöm, de ami az emberektől megkülönböztetne és egyéniséggé tenne,

olyan jegyeket fölmutatni nem tudok. Hiszek a tiszta észben, aminthogy mindenki hinne benne, ha véle élni nem volna fáradtságos. A tiszta költészetben, mert ő teremtette meg azt a közöséget, amely a társadalom antagonizmusa fölött derűs erő, valóságos egész és mennyei egészség. A tiszta szellemben, amelynek szabadsága korlátlan, amely a testet is föloldozgatja azáltal, hogy önfegyelemmel mintázódik a történetiség porhanyó plasztikáján. Sokat szenvedek, de pusztán csak magamért, és így az nem számít semmit. Az értékek és igazságok elhagyatottsága miatt kétségbeesnem pedig oktalanság volna: azok, akár akarjuk, akár nem, önmaguktól is rengő virágzásba pattannak, mint isten tekintetére a rózsaliget. Az emberiség sem érdekel, hiszen csak egyszerű tény, engem azonban értékekért hoztak a világra. De éppen ezért, nyűgös és alázatos kisbérese vagyok az eljövendő tisztultabb társadalmi berendezkedésnek, mert az igazság fölismeréséhez idő és elmélyedés kell, és ma az emberélet kevés a napi gondok elsorolására is. Az élet tartamát meghosszabítani nem áll módunkban — és megoldás az úgy sem volna —, tehát a napi gondok sokaságát kell megritkítani, hogy a művészetnek s az igazság megismerésének életértelmű örömét mindenki szívéig szíhassa, mint a levegőt. Amit írok, ezért írom. Költészetet a költészetért, igazságot az igazságért, értéket az értékért. Ennél több nincs, mást nem vállalhatok semmiféle szándék jegyében, és ezt is csak véges voltomhoz mérten teljesítem. Hozzáteszem: 1929-ben Magyarországon.

1932—34

4. VALLOMÁS

1. Körülnézek, — benne vagyok a világban, mint egy mérhetetlen szeretetben. Mellem dagad, úgy érzem, semmi dolgom. Torkomból a görcs alászáll, s ha ez az állapot tarthatna, bizonyára föloszlana egész testemben. Epikusán, képben objektívalva ezt az érzést: gyermek vagyok az anyatestben.

2. Gyermek vagyok az anyatestben? A kérdés maga visszahozza a hisztérikus görcsöt a torkomba. Szó sincs róla, hogy magzat volnék! Magzat, melyet a világ visel? A világ nem végzi el helyettem az anyagserét! Idegen tárgyak kellene, hogy élhessek, meg kell telnem és ki kell ürülnöm, hogy ismét meg-

tolhessek a kiürülés végett. Amily magától értetődő élet és boldogság volna az élet az I. szerint, olyan értelmetlenség és boldogtalanság az élet így.

3. De jó, tárgyra van szükségem, hogy élhessek. El tudok
15 így is egy boldog életet képzelni. Ehhez azonban az kellene, hogy semmit-senkit se szeressek és ne gyűlöljek. Az életet pusztán technikának kellene felfogni, vagy helyesebb szóval ökonómiának. Kedvemre való tárgyakat akarok birtokolni. Kapni akarok, és magától értetődik, hogy a sült galamb nem
20 ropúl a számba: meg kell fogni és meg kell sütni előbb, más szóval adni kell. Igen ám, de bonyolítja a dolgot, hogy nem „a természet lágy ölén”, hanem emberi társadalomban élek. Úgy kellene bánni az emberekkel, mint még a galambnál is
25 finomabb és bonyolultabb tárgyakkal, szerkezetekkel, csakhogy erre nem vagyok képes. A világot ki kellene löknöm magamból, tárgyi világgá kellene tennem. Ez azt teszi, hogy amíg az I. szerint úgy elterülhettem egy boldog érzésben, mint a disznó a langyos pocsolójában, most a tárgyi világ ellenállását jelző (mint ahogy a tigris sávjai jelzik, hogy bambusz-környezetben él), tehát a világ ellenállását jelző értelemnek, értelmi törvényeknek kellene átadnom magamat. Lehet, hogy ez volna a szublimálás. Ám ebben az esetben a) pusztán értelmi, tárgyiasító kapcsolatban volnék a világ dolgaival, nem pedig érzéki kapcsolatban, ami viszont mint érzéki lényt soha nem elégítene ki;
30 b) az értelem dialektikus természetű lévén, meg nem hozhatja a nyugalom érzését, a befejezettséget, mert lényegében (végső fokon) önmagát veszi tárgyul, tehát az érzéki tárgyak helyébe, amelyek a megértést áhitozzák, értelmi tárgyakat állít, vagyis attól távolít el, ami felé törekednék. Az értelem a tárgyi világ
35 tükre, de ha a tükör a kezembe van, és úgy akarok a benne mutatkozó tárgyi világ felé haladni, minden lépésemmel messzebbre jutok tőle, a tárgyi világnak mind nagyobb felületét látom a tükörben, de mind határozatlanabban. A tárgyi világgal csak úgy lehetek közvetlenül kapcsolatban, ha az érzelmet kiküszöbölöm kettőnk közül. c) Ebből én meg sem élhetek, az értelmet nem használhatom fel alkotásokra sem, mert a közönség, a mai, amúgy sem volna képes gyönyörködni a színjátékában. Tehát ha el is határozom, hogy teremtek tárgyul magamnak egy érzelmi-dialektikai világot, akkor sem érezhetném jól magamat,
40 mert akkor is úgy kellene, hogy eltartson a világ, ahogy az I. szerinti érzésem követeli, ahogyan pedig nem tart el . . .

5. ÖNGYILKOSSÁG?

Kilenc esztendő voltam akkor. A mama munkába ment korán és későn jött haza. Apám két évvel ezelőtt kivándorolt volt. Egy kis szobakonyhás lakásban éltük a szegények életét, — persze én sohasem éreztem, hogy szegények vagyunk. Örültem, hogy tavasztól őszig mezitláb kellett járnom és éppen hősnek éreztem magamat, amikor tüzelőt loptam a ferencvárosi pályaudvarról. Rosszul csak az esett, hogy néha megcsíptek és megraktak, — de hiszen ilyen veszedelem nélkül nem is éreztem volna hősnek magamat. Ilyen alkalmakkor sírva fakadva és való-
 10 ságos szegénységünket inkább felhasználva, mint érezve, az igazat hazudva, meg-meglágyítottam a felnőttek számára szívét és elszeleltem. Ezenkívül csak néha bőgtem, esténként, amikor lábat kellett mosnom. Különben én voltam az egyedüli férfi a háznál, két idősebb néném bosszantója és vasárnap délutá-
 15 nonként a mama szeretett reménysége.

Egyszer, — a mama éppen munkában volt —, én már nem tudom, miért nem csatangolhattam az utcákon. Lehet, hogy tél felé járt az idő és nem volt cipőm. Nem emlékszem. Az egyik néném táskájából — ő már jegyben járt —, loptam egy cigarettát s ahelyett, hogy zsákmánnyommal kivonultam volna a klozetra — a szegény gyermek csupán ott tehet azt, amit akar — a konyhában gyújtottam rá. Ez persze lázadás volt. A Jolánnak szabad? Nekem nem? Pedig engem küldenek mindig a boltba. Én hozok fát a kiserdőből, ő meg nem. (Ilyen lázadások alkal-
 25 mával mindig módját leltem annak, hogy mindama cselekedeteimnek, amiket önként szívesen tettem és talán tilalom ellenére is megtettem volna, szociális jelentőségével érveljek magam előtt.) Hát azért is!

Rágyújtottam, de azért óvatosan a konyha egyik sarkába
 30 telepedve. Jolán megszagolta a füstöt, kikutort a tüzhely mögül és jobbról és balról egy-egy csárdás pofonnal illetett. Én — nem annyira a pofonok csipős sajtása miatt (erre sem emlékszem), mint inkább a jogaimat csorbító erőszak miatt támadó, hihetetlenül mély erkölcsi fölháborodásomtól zokogva, üvöltöni,
 35 ordítani, toporzékolni kezdtem. Jolán nem is sokáig bírta, fogta magát, és elment. De lehet, hogy éppen dolga volt.

Alig húzta ki a lábát, leültem csendesen az egyik zugba és

amilyen tehetetlennek éreztem magamat, olyan sötét bosszút
forraltam. Szerbusz, mondta Etus nővérem, aki közben megjött
40 egy barátnőjével. — Szerbusz — sziszegtem vissza. Azzal ők
bementek a szobába. (Azt hiszem kártyát vetettek.)

Én pedig elhatároztam, hogy lúgkövet iszom. A sarokban
lelapulva, néha még föl-fölcsupló zokogással élveztem a gondo-
latot. Nagyon meghatottan képzeltem el, hogy amikor meg-
15 halok és nem leszek, állandóan engem festenek sírva maguk elé.
Majd akkor tudják meg, hogy ki voltam, ha hiába keresnek.
A Jolán pedig, az a dög, maga megy a boltba, ha akar. Vagy
az Etust küldik. A Jolánt meg széttépi a mama, hogyha meg-
tudja estére, hogy miért haltam meg. Itt sírni kezdtem. Határo-
20 zottan úgy sírtam, mint akit megindít a mély részvét egy olyan
másvalakinek a halálakor, akit nagyon szeret és sokra becsül
az ember. És sajnálni kezdtem a mamát, szegényt, — mihez
is fogjon, amikor vége mindennek. De úgy kell neki, tettem
hozzá magamban, ő miatta van az egész. Ő az o k a. Ő paran-
30 esol, ő rendelkezik, az ő lelkén szárad egy ilyen édes, jó okos,
kellemes, bátor, tehetséges kisgyerek halála.

Elkomorodva álltam föl. A stelázsizhoz mentem, az alatt
szokott lenni a lúgkő, egy vastagfalú, barna, alacsony bögrében.
A bögrében azonban nem volt semmi, csak a fenekén csillogott
60 egy kis nedvesség. Sötéten, mozdulatlanul álltam. Azután hirte-
len eszembejutottak a mama szavai: „Hozzál ötért lúgkövet,
nyolcért keményítőt és négyért kékítőt!” Lúgkő, keményítő,
kékítő — úgy látszik együtt járnak ezek a dolgok. Egy kevés
motozás után rá is találtam a keményítőre, egy fél tábla volt.
65 A lúgkőves bögrébe vizet engedtem, föloldottam benne és föl-
hajtottam. (Ma sem tudom, hogy miért nem kékítőt ittam.)
Aztán — aki meghal, az összeesik — a bögrét ügyesen a konyha-
székre ejtve, összeestem. Végignyultam a konyha kövezetén
és vártam a halált.

70 Sóhajtottam és nagyon meg voltam ijedve. Nagyokat nyeltem,
habzani kezdett a szám. Ijedségemben is egyedül a hatásra
gondolva, rájöttem, hogy akkor nyujtok csak igazán meg-
döböntő látványt, ha a hab vastagon tódul ki a számon. Most
minden figyelmemet arra fordítottam, hogy a nyelvemmel
75 minél több habot toljak ki az államra. De azért egész testemben
reszkettem, vonaglásszerű mozdulataimra emlékszem, — komo-
lyan azt hittem, hogy most meghalok.

Nagy szomorúságot éreztem és talán meg is bántam volna

cselekedetemet, ha nőttön nem nőtt volna elkeseredésem amiatt,
80 hogy senki nem veszi észre haldoklásomat. Forni kezdett bennem a harag, a düh — mégpedig az Etus ellen, aki a szobában szórakozott nyugodtan barátnőjével. Hangosan föl-föl nyögtem. Kezemmel-lábammal, mint, akit görcs fogott el, kaparni kezdtem a kőpadlatot. Mindez azonban olyan komolyan hatott át,
85 mintha valóban görcs rángatna. És valóban görcs rángatott, csakhogy ez a görcs az én „görcsös akaratom” volt. Semmi hatás. Úgy feküdtem, fejjel a konyha, lábbal a szoba ajtaja felé, hanyatt. Sóvárogtam, hogy jőjjön már valaki és vegyen észre. És mert, tudtam, hogy tényleg beléphet valaki és észrevehet,
90 azért anélkül, hogy fölemelkedtem volna fektemből, valahogyan odavergődtem a szobaajtóhoz, olyan közel, hogy lábammal elérhettem. Ekkor aztán a haragtól némileg megkönnyebbülten, de még mindig szomorúan folytattam a vonaglást. Az ajtó zörgését végre észrevette az Etus, mert kiszólt: Na! . . . Ez így ment néhány percig, végre türelmét veszítve kijött, de már bent rákezdte: Attila, meg vagy bolondulva?!

De amikor meglátta az alkonyati homályban habzó, sírástól
vörös, szomorúságtól fáradt, elkeseredéstől torzult ábrázatomat,
elrémülten kiáltott föl. Én még jobban megijedtem el-
100 szörnyedésétől és sírni kezdtem, úgy tördeltem ki a szavakat magamból: Istenem, Etuskám, meghalok, megittam a lúgkövet. (Eszembe sem jutott, hogy a keményítőt hörpintettem föl.)

Az Etus leszaladt a házmesternéhez, az lefektetett az ágyba és a szobácska csakhamar megtelt sopánkodó öregasszonyokkal.
105 Nagyon féltém és nagyon büszke voltam. Az sem bántott, hogy az öregasszonyok a végén már nem is rólam beszéltek, hanem azon sopánkodtak, hogy drága a krumpli.

Az Etus a mamáért is elfutott és a mama a munkát ott-
hagyva szaladt haza. Mindenkit félrelökve szaladt az ágyhoz.
110 Szája reszketett, szeme könnyes volt. Aztán — engem, a kilencéves kölyköt — fölvelt a karjára, simogatni kezdett és vitt a konyhába. És csendesén, csaknem súgva kérdezte: „Mondd, mutasd, fiacskám, kisfiacskám, mit ittal?”

Én majdnem végtelenül boldog voltam, hogy a mama fölvelt
115 a karjára. Minden vádat elfelejtettem, csak erősen odasimultam hozzá. Ismét fölsuklott belőlem a sírás, mert azt éreztem, hogy akkor lennék tökéletesen boldog, ha a mama úgy vett volna föl, úgy simogatna, és úgy beszélne ilyen csendesén hozzám, hogy én nem csináltam volna azt, amit csináltam.

¹⁰ Aztán rámutattam a keményítőre és csak ennyit mondtam: Ezt!

A mama megkönnyebbülten sóhajtott. Erre én magam is megszabadultam a belső terhentől. Már nem is gondoltam semmire, csak őt éreztem, amikor bevitt a szobába, lefektetett az ágyra és betakart. Ott ült egy kis ideig, halkán beszélt egy kicsit,
¹⁵ egy-egy szót mondott csak, nem emlékszem, hogy mit, de nagyon szép volt.

Aztán kiment a konyhába, az Etust leküldte a boltba, hogy herbateát hozzon nekem, begyújtott, vizet tett egy fazékba - koccanását hallom — a tűzhelyre — — — én pedig elaludtam.

1936

6. VERSTAN ÉS VERSIRÁS

Gyermekkoromban egyszer azt hallottam, hogy az átmelegedett üveg elpattan, ha hideg víz feccsen rá. Aznap este, mikor a mama kitette a lábát a konyhából, azonnal kipróbáltam e tétel igazságát. Egy kis vizet fröcsköltem a lámpaüvegre. Az üveg
⁵ eltört, én megdöbbsentem, a mama pedig belépett. Meglepetten s egyben fölindultan támadt rám — Te, te — mért törted el a lámpaüveget? Lesütött szemmel hallgattam a szemrehányást és növekvő daccal türtem a pofonokat, melyek ugyancsak zuhogtak. Anyámat különösen csökönnyös hallgatásom ingerelhette.
¹⁰ Mért törted el a lámpaüveget? Mit is válaszolhattam volna? A legszemtelenebb hazugságnak látszott volna, ha az igazat felelem: Én nem törtem el a lámpaüveget! Eltört, „mert az átmelegedett üveg elpattan, ha hideg víz feccsen rá”. Ugyan én fröcsköltem le, de nem azért, hogy eltörjem, hanem hogy lás-
¹⁵ sam, igaz-e az, amit hallottam s ami oly érdekes volt számomra, hogy meg kellett vizsgálnom. Nagyon igazságtalannak éreztem a fenytést. De ha védekezésül azt mondom, azért fröcsköltem vizet az üvegre, mert úgy hallottam, hogy akkor eltörik, anyámban azt a hitet keltettem volna, hogy tudatos rosszság, komoly
²⁰ gonoszság volt, amit tettem. Ugy, hát te tudtad és mégis? Igen, tudtam, de azt is tudtam, hogy a gyereket mindig becsapják, hol a gólyamesével, hol meg azzal, hogy herculesa lesz ebédre.

Igy vagyok azzal a kérdéssel is, hogy miért írok verset.
²⁵ A természetes felelet nem elégitené ki azt, aki választ vár.

Költő lettem, mert hallottam, hogy vannak költők s mert mindazt szerettem volna én is csinálni, amit a kiismerhetetlen és félelmetes felnőttek tettek. El akartam lesni lenyűgöző biztonságuk titkát. Félttem a lovaktól, de megveregettem farukat. 30 pofájukat, bátor voltam, hogy ne lássák, hogy félek. Magamat azonban nem csalhattam meg. A félelem ott élt bennem s csak annyit értem el, hogy bujkált előlem, amiképp az árnyak éppen az elől szökellnek a tárgyak tulsó oldalára, aki ezen az oldalon akarja lámpával meglepni őket. Kocsis akartam lenni, hiszen 35 ő nem érez félelmet. De arra is gondoltam, hogy elmegyek búvárnak vagy mozdonyvezetőnek. Emmiatt kinevettek. Nem baj, mondogatták, ügyes lakatos lesz belőled, a lakat is csak szerkezet, mint a mozdony. Én azonban titokban szétszedtem egy zárat s csalódottan láttam, hogy szerkezetnek szerkezet 40 ugyan, ügyes is, egyszerű is, de nincs benne semmi abból, amit én „felnőttinek” neveztem volna egykor. Nem értették meg, hogy a mozdony az más, az óriási és pöfög, dohog, zug, visit s mintha fel akarna robbanni, amikor megáll. S a félelmetes jószágon ott áll a mozdonyvezető és végtelen nyugalommal néz le 45 a kisgyerekre, akinek a sinek közelébe sem szabad mennie. Nem értették hogy éppen a félelmet akartam legyőzni.

7. SZABAD-ÖTLETEK JEGYZÉKE KÉT ÜLÉSBEN

Az a szerencsétlen,
 aki ezeket írta mér-
 hetetlenül áhitozik sze-
 retetre, hogy a szeretet
 5 vissza tartsa őt oly
 dolgok elkövetésétől,
 melyeket fél megtenni.
 Őt olyasmicért verték, amit
 soha nem tett volna,
 10 ha szerették volna. Ő az
 a gyermek, akit nem szeret-
 tek s akit ezen kívül azért
 vertek, mert nem tudták
 elviselni azt, hogy
 15 nem szeretik . . .

bál
bála
hála
hala
20 hal
meghal
meghallgat
hallga csak hallga
.....
.....
megszólal a halott anya
25 megütötted magad, fiam?

nem fáj
jáf
kár
rák
30 rokka
rokkant
rokkantak illetménye
a te anyád nem hadiöz-
vegy
35 özv József Áronné
özv József Attila
sose lesz tele a füzet
dobd a sutba égesd el

borzasztó, hogy az ember
40 egyedül van
borzasztó, hogy van tudata
csak azért van egyedül
vagy csak azt hiszi,
hogy egyedül van

15 kihirdettetett
a hír jó hír
kis hal jó hal
jó ha meghal
mindegy hogy ki hal
50 meg, én vagy más
Bertalan és Tamás

én lementem volna a
boltba, ha a mama
nem küldte volna
55 vissza oly sokszor,
amit hoztam, ez na-
gyon megalázó volt,
hiszen én magam meg
kellett ott hogy nézzem,
60 hogy jó-e az áru, az-
tán én ha már elfogad-
tam, hogyan vigyem
vissza

meg az is oly megalázó
65 volt, hogy én vigyek le
egy tyúkot legelni a
térre és a többi fiúk
röhögjenek ki
és megalázó volt a men-
70 helyi szalmakalap is —
már messziről hirdette,
hogy menhelyi
a kabát is
a kalapot kicsipkéztem
75 nagyon megverték, én nem
tudtam mást hazudni,
mint hogy nem én csip-
kéztem ki
másodszer is kicsipkéz-
80 tem a szélét, ismét
nagyon megverték
pedig én így akartam otthon
lenni — miért vagyok
én menhelyi gyerek
85 a mama eljött aztán
otthagytott én azt hit-
tem, hogy haza fog vin-
ni

az éjjel elképzelttem, hogy

.....

90 .....számba
veszem a gázcsövet, nagyot
szippantok, huzok belőle
aztán vége lesz
és olyan jó volt ezután
95 nagy-nagy lélekzeteket
venni: élek
megvan a nyakam, nem
vágta el a vonat
én bogaras vagyok
100 szerettem volna egy szar-
vasbogarat, hogy a
gyufaskatulya elé
fogjam
105 istenem, látod, olyan
csöndes voltam Monoron

én egész életemben hiába
törekedtem, hiába voltam
jó, hiába voltam rossz
talán csak azért sze-
110 rettem a mamát, mert
ennem adott, volt
hova hazamennem

.....
.....
Mátyás tér 4, a Pászty ro-
konánál olyan jó fel-
115 vágottat ettem mindég
ő adott volna többet is,
de szégyeltem [!] volna már
olyan nagyon sokat enni,
amennyit szerettem volna
120 mi van ezen sirnivaló
más is szégyelli magát
én másoktól tanultam
szégyelni [!] magamat
az Őriás uccán men-
125 tem oda
mikor hordtam a tejet
..... (a Szi-

gony uccán át) olyan
sokat báméskodtam
130 az uccán
sietni kellett volna, de
istenem mért siettem
volna
meg a klinikáról hord-
135 tam ebédet az ételhor-
dóban
meg a népkonyháról is
nem tudom? mi volt az
az étel amelyre em-
140 lékszem (káposztás rizs)

de kár hogy édesanyám
beteg volt

.....
talán most vagyok oly
elhagyatott, mint
145 akkor

a bajok lerakódnak
az emberben, mint a
csontokban a mész
13 éves korom óta csak
150 álörömeim voltak
csak azért „örültem”, hogy
ne hőköljenek vissza
tőlem az emberek, — mihez
is fogtak volna velem:
155 úgy lettek volna velem,
mint én a mamával,
amikor a klinikán fe-
küdtem csontig lesoványodva
nem ettem meg az ételt, ami
160 ott volt kihülve az
éjjeli szekrényén

.....
talán ettem belőle mégis és
azért köpködök
..... ettem vagy azt —

165 mindegy itt vagyok
és nem vagyok, csak mások
látják
majd ha még idősebb le-
szek, akkor még a rossz
170 fogak is hozzájárulnak
mindehhez
ha azt akarom, hogy szeres-
senek, mindezt el
kell titkolnom
175 de akkor már nem szeretnek,
mert tudom, hogy azt
szeretik, akinek mu-
tatom magamat és nem en-
gemet
.....
180 a Rubin azt mondta: té-
ged mindenki szeret, hi-
szen a verseid te vagy
a verseim nem én vagyok:
az vagyok én, amit itt
185 írok

nemsokára indulnom
kell
mutatnom kell, hogy
valaki vagyok
190 jönnek egymásután a
kéziratokkal az örül-
tek — minnek irnak
az öncsalás, szél-
hámosság
195 talán olyan, mint for-
gót csinálni

talán csak azért várok
többet a szerelemtől,
mint amennyit ka-
200 pok tőle, mert vertek,
mert azt akarták,
dolgozzak és nem en-

gedtek játszani
 Öcsödön rossz volt
 205 kellett volna két kis ló,
 . . . . . kis eke
 kis ház, kis kutya, kis csikó,
 kis kasza, kis buza —
 minden arányosan hoz-
 210 zám, mint ahogy min-
 den arányos volt a ne-
 velőapámhoz
 . . . . .
 . . . . .
 vajjon arányos-e hozzám
 most minden, ami
 215 van

kelj föl és járj

1937

8. CURRICULUM VITAE

1905-ben születtem, Budapesten, görög-keleti vallású vagyok. Apám — néhai József Áron — három esztendőskoromban ki-
 vándorolt, engem pedig az Országos Gyermekekvédő Liga Öcsödre
 adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hét éves koromig, már ekkor
 5 dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek — disznó-
 pásztorkodtam. Hét esztendőskoromban anyám — néhai Pócze
 Borbála — visszahozott Budapestre s beiratott az elemi iskola
 II. osztályába. Anyám mosással és takarítással tartott el bennün-
 ket, engem és két nővéremet. Házaknál dolgozott, odajárt reg-
 10 geltől estig s én szülői felügyelet nélkül iskolát kerültem, csibész-
 kedtem. A harmadikos olvasókönyvben azonban érdekes törté-
 neteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olva-
 sásra. Nem csupán azért érdekelték a hun királyról szóló mesék,
 mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelő-
 15 szüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás
 után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen.
 Ez nagyon megdöbentett, úgy éreztem, hogy létezésemet von-
 ták kétségbe. Az Attila királyról szóló mesék fölfedezése azt
 hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső

²⁹ soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják.

³⁰ Kilenc éves koromban kitört a világháború, egyre rosszabbul ment a sorunk. Kivettem a részemet az üzletek előtt való áldogálásokból, — volt úgy, hogy este kilenc órakor odaálltam az élelmiszerüzem előtt várakozó sorba és reggel fél nyolckor, mikor már sorrakerültem volna, jelentették ki az orrom előtt,

³¹ hogy nincs több zsir. Ugy segitettem anyámnak, ahogyan tudtam. Vízet árultam a Világ moziban. Fát és szent loptam a Ferencvárosi pályaudvarról, hogy legyen fűtenivalónk. Színes papírforgókat csináltam és árusítottam a jobb sorsban élő gyerekeknek. Kosarakat, csomagokat hordtam a vásárcsarnokban stb.

³² 1918 nyarán Abbáziában üdültem a Károly király féle gyermeknyaraltatási akció jóvoltából. Anyám már betegeskedett, méhdaganata támadt s ekkor én magam jelentkeztem a Gyermekvédő Ligánál — így rövid időre Monorra kerültem. Visszatérvén

³³ Budapestre ujságot árultam, bélyegekkel, majd kék, fehér és postapénzzel kereskedtem, mint egy kis bankár. A román megszállás alatt kenyeresfiu voltam az Emke kávéházban. Közben

öt elemi elvégzése után — polgári iskolába jártam.

1919 karácsonyán meghalt anyám. Gyámommá az árvaszék főgörogomat, a most elhunyt Makai Ödön doktort nevezte ki.

³⁴ Egy tavaszon és nyáron át az Atlantica Tengerhajózási Rt. Vilhar, Török és Tatár nevű vontatógőzösein szolgáltam. Ekkor vizsgáztam magánuton a polgári negyedik osztályából. Ezután gyűjteményem és Giesswein Sándor dr. Nyergesújfalura küldtek kispapnak a szaléziánusokhoz. Itt csak két hetet töltöttem, hiszen

³⁵ görög keleti vagyok és nem katolikus. Innen Makóra kerültem, a Demke internátusba, ahol rövidesen ingyenes helyet kaptam. Nyáron lakásért és ellátásért tanítottam Mezőhegyesen. A gimnázium VI. osztályát színjelesen végeztem, jóllehet pubertáskori zavarok miatt több ízben öngyilkosságot kíséreltem meg, hiszen

³⁶ valójában sem akkor, sem előzőleg nem állott fölvilágosító barátként mellettem senkisésem. Már megjelentek első verseim is, 17 éves koromban irt költeményeimet a Nyugat publikálta. Gondhygyereknek tartottak, pedig csak árva voltam.

A VI. osztály elvégzése után ott hagytam a gimnáziumot

³⁷ meg az internátust, mert elhagyatottságomban nagyon tétlennek

éreztem magamat: nem tanultam, mert a tanárok magyarázata után is tudtam a leckét, hiszen erről jeles bizonyítványom is tanuskodott. Kukoricacsősznek, mezei napszámosnak mentem Kiszomborra és házitanitónak szegődtem el. Két kedves tanárom kérésére mégis elhatároztam, hogy érettségizem. A VII. és a VIII. osztályból összevont vizsgát tettem s így egy évvel előbb végeztem, mint volt osztálytársaim. Tanulásra azonban mindössze három hónap állt rendelkezésemre s így történt, hogy a hetedikből tiszta jó, a nyolcadikból pedig tiszta elégséges osztályzatot kaptam. Érettségi bizonyítványom már jobb a nyolcadikosnál: csak magyarból és történelemből kaptam elégségest. Ekkor már egy versemért Istenkáromlás miatt pörbefogtak. A Kuria fölmentett.

Ezután egyideig könyvügynök voltam itt Budapesten, majd az infláció idején hivatalnokoskodtam a Mauthner féle magánbankházban. A Hintz-rendszer bevezetése után itt a könyvelőségbe osztottak be s nem sokkal utóbb idősebb kollégáim bosszúságára engem biztak meg annak ellenőrzésével, hogy kasszanapkor milyen értékek adhatók ki. Iparkodásomat itt egy kissé kikezdte az, hogy saját munkámon kívül önnön dolgaik egy részét is nyakamba varrták idősebb kollégáim, kik nem mulasztották el különben sem, hogy bosszúságot okozzanak nekem a lapokban megjelenő verseim miatt. „Ilyen idős koromban én is irtam verseket” — mondogatta mindegyikük. A bankház később megbukott.

Elhatároztam, hogy végképpen író leszek és szert teszek olyan polgári foglalkozásra is, amely szoros kapcsolatban áll az irodalommal. Magyar—francia—filozófiai szakra iratkoztam a szegedi egyetem bölcsészeti karán. Fölvettem heti 52 órát és 20 órából kollokváltam kitűnően. Napokat ettem, verseim honoráriumából fizettem lakásomat. Nagyon büszkévé tett, hogy Dézsi Lajos professzorom önálló kutatásra érdemesnek nyilvánított. De minden kedvemet elszegte az, hogy Horger Antal professzor, kinél magyar nyelvészetből kellett volna vizsgáznom, magához hivatott s két tanu előtt — ma is tudom a nevüket, ők már tanárok — kijelentette, hogy belőlem, míg ő megvan, soha nem lesz középiskolai tanár, mert „olyan emberre — ugymond — ki ilyen verseket ír” s ezzel elém tárta a Szeged c. lap egyik példányát, „nem bizhatjuk a jövő generáció nevelését”. Sokszor emlegetik a sors iróniáját s itt valóban arról van szó: ez a versem, Tiszta szívvel a címe, igen nevezetessé vált, hét cikket irtak róla,

Hatvany Lajos az egész háború utáni nemzedék dokumentumának nyilvánította nem egy ízben „a kései korok számára”, Ignotus pedig „lelkében dédelgette, simogatta, dünnyögte és mormolgatta” ezt a „gyönyörűség” verset, ahogy a Nyugatban írta róla és ezt a verset tette Ars poeticájában az új költészet mintadarabjává.

A következő évben — húsz éves voltam ekkor — Bécsbe mentem, beiratkoztam az egyetemre s abból éltem, hogy a Rathaus Keller bejáratánál újságot árultam és a Bécsi Magyar Akadémikusok helyiségeit takarítottam. Lábán Antal igazgató, mikor tudomást szerzett rólam, ezt megszüntette, ebédet adott a Collegium Hungaricumban s tanítványokhoz juttatott: Hajdu Zoltánnak, az Angol—Osztrák Bank vezérigazgatójának két fiát tanítottam. Bécsből — egy szörnyű nyomortanyáról, ahol négy hónapig lepedőm sem volt — egyenesen a Hatvany Kastélyba kerültem vendégnek, Hatvanba, majd a ház asszonya, Hirsch Albertné ellátott utiköltséggel és a nyár végétével Párizsba utaztam. Itt beiratkoztam a Sorbonnera. A nyarat a délfraanciaországi tengerparton töltöttem egy halászfaluban.

Ezután Pestre jöttem. Két szemesztert hallgattam a pesti egyetemen. Tanári vizsgát mégsem tettem, mert — Horger Antal fenyegetésére gondolva — azt hittem, ugysem kapnék állást. Majd a Külkereskedelmi Intézet magyar—francia levelezőnek alkalmazott, megalakulásakor, — referenciával azt hiszem szívesen szolgál Kóródi Sándor ur, volt vezérigazgatóm. Ekkor azonban olyan váratlan csapások értek, hogy bármennyit edzett az élet, nem bírtam ki — az OTI előbb szanatóriumba, majd kórházállományba utalt neuraszténia gravisszal. Hivatalomtól megváltam, beláttam, hogy nem lehetek tehetősebb egy fiatal intézmény nyakán. Ezóta írásaimból élek. Szerkesztője vagyok a SZÉP SZÓ c. irodalmi és kritikai lapnak. Magyar anyanyelvemen kívül írok és olvasok franciául és németül, levelezek magyarul és franciául, perfekt gépiró vagyok. Tudtam gyorsirni is, — egy havi gyakorlattal ezt a tudásomat fölfrissíthetem. Értek a sajtó nyomdatechnikájához, tudok szabatosan fogalmazni. Beszütölnék tartom magam, azt hiszem, hogy fölfogásom gyors és hogy munkában szívós vagyok.

9. [ERRE A MUZEUMI GYŰLÉSRE . . .]

Erre a muzeumi gyűlésre én nem mentem el. Nem mentem el, bár talán szivesen meghallgattam volna Féja Géának, ennek a lobogótűzű igehirdetőnek (új könyve ennek mutatja), magyarul szólva fanatikus propagandistának fölhevült szavait és nem tartottam Kovács Imrétől sem. Főszónoknak azonban Zilahy Lajos ígérkezett — s vajjon érdemesnek gondolhattam-e, hogy az új szellemi front Führerének valótlán eszméihez csint és tüzet adjak a lelkemben személyes jelenlétemmel?

10. [32 ÉVVEL EZELŐTT . . .]

32 évvel ezelőtt — a fegyintézet nyilvántartó könyvei szerint pontosan, 1905. április 11-én este 9 órakor — lázadás, kémkedés, rám bízott titkok elárulása, szeméremsertés, közveszélyes munkakerülés, állandó botrányokozás, beteges hazudozás miatt örökös⁵ dologházi fenyítésre ítélték, kilenc hónapig tartó vizsgálati fogság után, elutasítva kegyelmi kérvényemet, átutaltak a javíthatatlan bűnözők világába. A nyomozás eredménytelenségét a hatósági közegek kínvallatási adataival palástolták s a kínvallatás, mondhatom, egy örökkévalóságig tartott. Hiába¹⁰ hangoztattam ártatlanságomat, a bíróság a nyomozati jelentést s a kikényszerített beismerő vallomást fogadta el az ítélet alapjául . . .

11. [A MULTKOR, NEM LÉVÉN EGYÉB DOLGOM . . .]

A multkor, nem lévén egyéb dolgom, meglátogattam egy ismerős fiatalembert a S-i fegyintézetben. Egyébként csak távoli ismerősöm a szerencsétlen. Azt gondoltam, hogy — ha már nem sikerült a verseimmel olyan jelentékeny elismerésre szert⁵ tennem, amelyet tárgyilagos nézetem szerint megérdemelnék (legutóbb az angol koronázás alkalmával is elfelejtkeztek a lapok arról, hogy megemlítsék a nevemet — megpróbálok majd prózát írni. Miért ne írnék prózát. Igazán semmi akadályát sem látom. Én aki megtanultam, hogy kellő önuralommal mint legyek¹⁰ tartósan ostoba

12. [PSZICHOANALITIKAI KEZELÉSBE . . .]

Pszichoanalitikai kezelésbe kerültem, mint neurótikus beteg. Mint jellemezzem betegségemet? Éles eszűnek tudtam magamat, ki az elvont fogalmak hazájában könnyen honára lel; képzelő tehetséggel megáldottnak (sokszor megvertnek gondoltam),
" ki képek között úgy tűnik el, mint lombos erdő zöld remegései közt a megriadt madár. De a valóságos életben teljesen tanács-talanul álltam. Nem éreztem kapcsolatot eszmém és életem, elmém és ösztöneim, tudásom és vágyaim között. Tisztában voltam azzal, hogy egy téveszméiből rendszert építő paranoid
"0 lényhez hasonlítok, s hogy mégsem vagyok elmebeteg — ezt is fontolóra vettem, sőt ifjkoromban magam előtt annak vallot-tam magamat — mert ez az eszmerendszer úgy megfelelt a való-ságnak, mint egy többé-kevésbé pontos térkép az ábrázolt föld-darabnak. Ebben a tekintetben nem sok kétségem lehetett,
"5 mert olvasás és beszélgetés közben mások gondolatait könnyen követtem.

MŰFORDÍTÁSOK

1921

1. 300 SPÁRTAI SIRVERSE

Arramenő mondd meg Spártának hogy pihenünk s az
Ős hagyományaiért hullt el a hősi sereg.

1928

2. RIMBAUD, ARTHUR: MUNKÁSOK

Óh ez a meleg februári délelőtt! Az alkalmatlankodó déli
szél eljött, hogy ismét föltámassza szűkölködő, izetlen emlékei-
met, fiatal nyomorunkat.

Henrikán pamutszoknya volt, fehér és barna kockákkal,
amelyet a mult században viselhettek, szalagos fejkötő és könnyű
selyemkendő. Sokkal szomorúbb volt ez, mint valami gyász.
Kirándultunk a város határába. Borult idő volt, és ez a déli
szél fölizgatta az elpusztított kertek és a kiszáradt gyep minden
paraszti illatát.

Sem asszonyomat, sem engem egy cseppet sem fárasztott
ez. Egy eléggé magas ösvényen, egy tócsában, melyet a mult
havi áradás hagyott hátra, nagyon kicsi halakra figyelmeztetett.

A város, füstjével és szakmák zajaival, nagyon messzire
követett az utakon. Óh, a másik világ, az ég áldotta gyarmat
és az árnyékok! A déli szél elém idézte gyermekségem nyomorult
kollektíváit, nyári kétségbeeséseimet, azt a szörnyű mennyi-
ségű erőt és tudást, amelyet mindig visszatartott tőlem a sors.
Nem! nem töltjük a nyarat ebben a fősvény országban, ahol
soha sem leszünk mások, mint eljegyzett árvák. Azt akarom,
hogy ez a megkeményedett kar ne vonszoljon tovább egy kedves
ábrándot.

3. DOS PASSOS, JOHN: MEGHALTAK

Nem költemény ez.

Íme két ember rabok szürke öltözetében.
Az egyik ül, és kezének fájdalmas húsát nézi
kezének, amely hét éve nem dolgozott.

⁵ Tudjátok az esztendő hosszát?

Tudjátok, hány óra van egy napban,
mikor ez a nap harminchárom órát jelent ágyon,
cellában,
cellasorok cellájában, cellasorok sorozatában,
mind üresek álmod iszonyú ürességével.

¹⁰ Ismeritek a bebörtönzöttek álmát?

Sacco kezének fájdalmas húsát nézi
kezének, amely hét éve nem dolgozott.
A babra emlékezik Sacco, melyet gyomlált kertjében
szürkületkor,

a homok csikorgására emlékezik,

¹⁵ emlékezik a rét határának vonalára,
gyermekai fején a pihékre.

Fájdalmasan növekvő, mérgesedő emlékek az álmod,
az álmod örök kárhozat a bebörtönzöttek számára.

Vanzetti ír minden éjjel öttől kilencig,

²⁰ tapogatózva, próbálkozva az idegen szavak lehető
legjobb érintését keresgéli
irkafirkából barikádokat emelve, halmozgatva a jog-
szerűség kínai csecsebecsét,
halott szavait egy elfeledett nyelvnek,
sötét automaták nyelvének.

Már holtak,

²⁵ győztek a fekete automaták.

Főlemészttve.

Egészen főlemészttve,

Massachusetts levegőjébe távozott húsuk,
álmaik a szélbe.

³⁰ „Halottak, tudja?” -- a kormányzóval bizalmaskodik
titkárja,

„Halottak” — bizalmaskodik a Legfőbb Törvényszék
bírájával a Fellebezési Törvényszék bírāja.
Az elismételt szó, a halál, szikár vigorra késztet.
Holtak, mondja a makulátlan gallér;

holtak, mondja a selyemkalap,
holtak, mondja a redingót.

Íme, akik kiugrálnak az autókból,
³⁵ és mélyen leszíják szabadulásukat,
hosszában-szélkében futkosván Boston utcáin.

Ez a két ember nem remegett,
hogy a dögvészt megszagolja
Massachusetts levegőjében.

⁴⁰ Halottak ők most, megpörkölvé
Massachusetts szelében.
Léleketük új lökést ad a szélnek,
lerontja a láng
Boston avas szagát.

⁴⁵ Tízezer város lehelte be őket,
fölegyenesedtek a műhelyekben,
elhajították a szerszámokat,
kidobták az ekét a barázdából
és üvöltöztek.

⁵⁰ A vad szélben, mely jön Massachusetts felől,
ebben a rekedt ordításban
benne van a menetelő embermilliók zaja,
ezernyelvű kiáltása ugyanannak a dalnak.

Megmarkolta őket az őr, hogy ráültesse a villamos
székre,

⁵⁵ a hóhér bekapcsolta az áramot,
s a térbe küldte őket szabadon.
Most megszabadultak álmaiktól,
a ragadós tömlőtől távol
szavuk ott rezeg ezer nyelvében ugyanannak a dalnak,
⁶⁰ mely Massachusetts füldebjait berepeszti majd.

Ebből csináljatok verset, ha van merszetek!

4. NYUGASZTALÓ, MELYET VILLON SZERZETT ÖN- MAGÁÉRT ÉS CIMBORÁIÉRT, VÁRVÁN, HOGY VÉLÜK FÖLAKASSZÁK

Testvérek, immég életben valók,
ne cudar szivvel bánjatok velünk.
Ám minket, szegényeket, szánjatok,
majd benneteket is szán istenünk.
5 Összekötözve im hatunk, hetünk, —
hizlalt husunknak bőséges leve
rohad, ha föl nem habzsolták vele
s mi, bordák, porrá és hamuvá lézünk.
Ne kacagjon bajunkon senkise,
10 de kérje istent, irgalmazzon nekünk !

Sirunk testvérek, meg ne szóljatok,
bitót bár törvény veretett nekünk.
Ám tudjátok, okosak, józanok
mi emberek mind nem is lehetünk.
15 Hát elült szivvel ejtsétek nevünk,
rimánkodván a Fiuhoz, tegye,
irántunk meg ne szikkadjon kegye,
ha pokolbéli villámoktól égünk !
Holtak vagyunk, ne bántson senkise,
20 de kérje istent, irgalmazzon nekünk !

Minket az eső mosott, mosdatott,
a nap szárít és megfeketedünk;
kivájták szemünk égi állatok,
tépték szakállunk és szemöldökünk.
25 Mi soha, soha nem pihenhetünk,
hol így, hol úgy, de kénye kedvire
csak lóbál minket a szél ereje,
gyüszűgödörnél több a csőr csipésünk.
Ne ossza sorsunk soha, senkise,
30 de kérje istent, irgalmazzon nekünk !

Ajánlás

Jézus király, kinek hűbérese

minden, vigyázz, hogy pokol részese
ne légyünk, azzal nincsen számvetésünk.
S itt ne gunyoljon ember, senkise,
³⁵ de kérje istent, irgalmazzon nékünk!

5. VILLONRÓL MEG A VASTAG MARGOTRÓL SZÓLÓ BALLADA

Ha szeretem a szép lányt szolgamód,
nem kell azért bugrisnak vélnetek.
Javai finom óhajra valók,
csókjáért kardot, pajzsot viselek.
⁵ Fazekat happolok, ha emberek
jönnek, ellépek borért csendesen.
Kerül gyümölcs meg sajt. S ha rendesen
fizetnek, mondok: Jól ityeg bizony!
Csak jőjenek, ha dürgésük leszen,
¹⁰ e bordélyba, hol szállásunk vagyon.

De megvannak a vijjogó bajok,
ha pénz nélkül jön Margot hálni meg.
Szivem halálra gyűlöli. Fogod
mindjárt kabátod, szoknyád, réklidet,
¹⁵ gyapjú gyanánt a zálogba vihedd!
S kezét csipőre téve bóg nekem
az Antikrisztus, hogy, Jézusra, nem,
ő nem teszi! Hát jól képen kapom, —
az orra fölött hordja kézjegyem
²⁰ e bordélyban, hol szállásunk vagyon.

Majd megbékélünk; szellent rám nagyot
— dagadtabb, mint a dongó — fölnevet,
combom csapkodja, *Gogo*-z meg gagyog,
öklével birizgálja fejemet.
²⁵ Mint bunda, alszunk, lévén részegek.
S kelünk. Korog a hasa. Kényesen
fölmászik rám, nyögök keservesen,
a deszkánál is laposabbra nyom,
ledérkedéssel tönkre így teszen
³⁰ e bordélyban, hol szállásunk vagyon.

Ajánlás

- V ihar, fagy, dér, — megvan kenyerem!
I gy vesz az ember gubát az eben.
L óg rajtam, pénzit megéri velem.
L otyó, kurafi: passzolunk nagyon!
35 O csmányoké ez ocsmány szerelem.
N incs emberségünk, hát ne is legyen
e bordélyban, hol szállásunk vagyon!

6. BALLADA

MELYET VILLON SZERZETT ÉDESANYJA KÉRÉSÉRE
SZÜZANYÁNKHOZ VALÓ KÖNYÖRGÉSEKÉPPEN

- Királyné, akit fél a poklok szennyje,
Ég hölgye s földünk Urasszonya ott,
Tekints rám, ájtatos keresztényedre,
Fogadj, mint választottid fogadod,
5 Bár érdemes kegyedre nem vagyok.
Oly nagy a száma, Urnóm, jószágodnak,
Hogy vétkeim kicsinnyé zsugorodnak
S a lélek nélkülük érdemtelen
A mennybe jutni, ne vedd tréfaszónak, —
10 Élten és holtan ez az én hitem.

- A romlást küldje mindenik vétkemre,
Mondd meg Fiadnak, én övé vagyok,
Szálljon meg, mint a Szent Annát kegyelme,
Vagy mint Theophilust, a kispapot,
15 Aki általad feloldoztatott.
Mennyit fogadkozott ő a Gonosznak!
Ójj, hogy ilyenben én ne fáradozzak,
Töretlen Szüz, aki szeplőtelen
Misénk szentségét méhedben hordoztad.
20 Élten és holtan ez az én hitem.

- Asszony vagyok én, szegény és vénecske,
Mit sem tudok, betüt nem olvasok,
Látom az édent templomunkban festve,
Ott hárfák vannak, lantok, kobozok,
25 S a poklot, hol sok elítélt rotyog:

Ez elkomorit, az mosolyra oktát.
Az örömet add, Szüzanyám, azoknak,
Kik hozzád futnak vélem vétkesen
S csordultig hittel, buzgón iparkodnak.
30 Élten és holtan ez az én hitem.

Ajánlás

V árunk, Szüzünk, Királyasszony, ki hordtad
J ézust, az örököt, Mindenhatónkat,
L ejött, fölvéve gyenge mivalónkat,
L ejött, segíteni rajtunk idelemn,
35 O dadta ifjúságát a bitónak,
N em más ő, mintahogy igéim szólnak,
Élten és holtan ez az én hitem.

7. VILLON, FRANÇOIS: BALLADA A HAJDANI IDŐK
DÁMÁIRÓL

Mondd, hol is van, mely földön is
Flóra, a szép római dáma?
Archippiada és Thais,
hol az ő édes nénje-ánya?
S folyón, tavon ha kél a lárma,
szólal, de hol is van Echó?
Embernek túlszép volt az árva...
De hol van a tavalyi hó?

Hol van a tudós Helois,
10 ki miatt herélt voltát bánta
Esbaillart Péter s Sainct Denys
rendjében is szerelmét szánta?
S a királyné, ki Buridant a
Szajnába volt parancsoló!
15 Hogy zsákba kössék, úgy kívánta...
De hol van a tavalyi hó!

A maine-i Harembourges, Alisz,
Nagylábu Berta, Beatrix, Blanka —
liljom színű volt maga is, —
20 Szüzanyám, hol van sziréhangja?

S akit az angolok Rouenba'
megégetének, ó, a jó,
a lorraine-vidéki Johanna?
De hol van a tavalyi hó!

Ajánlás

²⁵ Herceg, hogy hol vannak, hétszámra
ezidén firtatni se jó,
nehogy a nóta újra járja:
de hol van a tavalyi hó!

8. VILLON NÉGY SOROCSKÁJA

Francia vagyok, mérgelődhetem.
Ponthoise-i Párizs volt szülőhelyem.
Most hát egy kenderkötéltől fejem
megtudja majd, hogy mit nyom fenekem.

9. VILLON, FRANÇOIS NAGY TESTAMENTUMA 1461-ben

Itt kezdődik
Villon Ferencnek a
Nagy Testamentoma

I.

Im, harminc esztendőös koromban,
Nem egész bölcsen s nem bolondul,
Már minden szégyenem megittam.
Jóllehet d'Aussigny Tibortul,
⁵ Az utcán áldó püspök úrtul
Volt vala rengeteg bajom.
Ha püspök is az egyházambul,
Hogy enyém lenne, tagadom.

II.

Ha mit adott, ugarban adta;
¹⁰ Nem uram ő és püspököm se;
Hitemnek nincs rá gondolatja;

Nem vagyok szarvassa sem őze;
Egy nyáron át, hideg vízből se
Adott a fösvény eleget.
¹⁵ Ne szánja őt a Teremtő se
Másként, mint ő szánt engemet.

III.

És ha valaki a választ adja,
S állítaná, hogy átkozom,
Nem teszem, hiszen beláthatja,
²⁰ Nincs róla rossz gondolatom.
Csak: Jézus, a paradicsom
Királya, testi-lelki bajban
Legyen hozzá a szánalom,
Amellyel ő könyörült rajtam.

IV.

²⁵ S ha kemény volt hozzám s kegyetlen,
Keményebb, semmint itt mesélem,
Akarom, hogy az örök Isten

1932

10. MAJAKOVSZKIJ, VLADIMIR: SZÁZÖTVEN MILLIÓ

Egyszázötven millió!
E vers költőjének ez a neve.
Csapkodó lövedék-jégeső
A ritmusa.
⁵ Cikcakkban vetődő tűz-szelek,
Bányalégviharok, csapódó aknák,
Terek pattognak,
Ház házra ugrik.
Én beszélőgép vagyok.
¹⁰ Utcakövek örvénylenek.
Lépteitek a talajba sajtolódnak
Csörömpölve, mint betűk:
Egyszázötven millió:
Sulykol.
¹⁵ S hát így nyomattatott itt ez a kiadás.

11. JESZENYIN, SZERGEJ: IDŐK BETELJESÉDÉSE

Oroszok, hejh!
vadászai a mindenségnek,
kik az eget
most hajnalpir hálójával
5 merítitek. . .
Fujjátok meg a kürtöket!

Nyög a föld a fergeteg
ekéje alatt.
Sziklákat vet ki aranyat
10 követelő ekék serege.

Uj magvető megy
a földeken át.
Uj magot vet
a barázdákba.

15 Fényes vendég jön hozzátok
csúf kocsiban.
Kancája
üget
a fellegek felett.

20 A kanca kantárja
az ég kékje.
A kantár csengettyűi
csillagok.

12. TIDMANN ÚR

(Ó DÁN NÉPBALLADA)

Korán reggel, hogy kél a nap,
Tidmann úr öltözik ágya előtt,
csinos ingét veszi, nézi magát.
Ez tetszik a süderieknek.

5 Csinos ingét veszi, nézi magát,
szép, zöld volt rajta a selyemkabát,
kecskebőr csizmája, abba bújik,
ez tetszik a süderieknek.

Kecskebőr esizmája, abba bújik,
10 csatolja aranyos sarkantyúit,
a süderharde-i thingbe úgy megven.
Ez tetszik a süderieknek.

A süderharde-i thingbe úgy megven,
szabad parasztonok hogy adót vegyen.
15 Minden eke után hét véka rozsát.
Ez tetszik a süderieknek.

Minden eke után hét véka rozsát,
a makkos erdőből negyedik kocát.
Fölállta erre az öreg.
20 Ez tetszik a süderieknek.

Fölállta erre az öreg.
Közülük senki nem adja meg.
S mielőtt az adót odafizetjük —
ez tetszik a süderieknek.

25 S mielőtt az adót odafizetjük,
a thingbe', férfiak maradjunk együtt!
Ti süderharde-i parasztonok, álljunk karikába!
Ez tetszik a süderieknek.

Ti süderharde-i parasztonok, álljunk karikába,
30 Tidmann urat élve nem viszi lába!
Az első ütést az öreg ütötte.
Ez tetszik a süderieknek.

Az első ütést az öreg ütötte,
vele Tidmann urat a földre ütötte.
35 Ott hever Tidmann úr, vére ömölhet,
ez tetszik a süderieknek.

Ott hever Tidmann úr, vére ömölhet,
szabadon jár eke fekete földet,
szabadon járja a koca a makkost.
40 Ez tetszik a süderieknek.

13. BEZRUČ, PETR: KI ÁLL HELYEMRE?

Oly kevés a vérem s a számon még az is
dúl.

Ha fölserdül

fölöttem a fű, ha ront a rothadás,

⁵ ki áll helyemre, pajzsom
emeli-e más?

Bujva vitkovici kemencék füstjébe,

— szememből éj bámul, orrom tágul égve, —
ha sütött, ha szürkült, álltam én s azokat,

¹⁰ összeráncolt szemmel ama gyilkosokat,
gazdag zsidót, grófot, végigmértem ottan,
én rút bányász, ahogy a földből kiugrottam.

Halántékán villant bár csiszolt rubint,

merev tekintetem megérezte mind,

¹⁵ görcsbefogott öklöm, dacom a hegyekből,
a bányász dühét a Beszkidekből.

Oly kevés a vérem s a számon még az is
dúl.

Ha fölserdül

²⁰ fölöttem a fű, ha ront a rothadás,
ki áll majd őrt ott, pajzsom

emeli-e más?

1933

14. BEZRUČ, PETR: A BÁNYÁSZ

Én ások, én a föld alatt ások,
mint kigyó szikrázó bőrét, bálványokat fejtek, ások,
lengyel Ostrava alatt ások.

Mécssem kialvóban, homlokomba hullt

⁵ izzadságtól csomós, megkuszált hajam,
szemem előnti ecet és epe,
crem s koponyám teteje füstölög,
körmöm alól piros vér csereg,
én ások, én a föld alatt ások.

¹⁰ Széles csákányom az érbe vágom,
ások a Salmovkán,
én Rychvaldban ások és Pjetvaldban ások.

Az asszony Godula mellett fázik és jajgat,
óhes gyermekek sírnak ölében,
¹⁵ én ások, én a föld alatt ások.

Szikrázik az ér, szikrázik a szem,
én Dombrován ások, én Orlován ások,
Porembán ások és Lazy alatt ások.

Fejem fölött lovak patája dübörög,
²⁰ a gróf jár a falun, kezével hajtja
a lovat a grófné, rózsálló arca nevet.

Én ások, emelem a csákányt,
az asszony sápadtan a kastélyba megy,
kenyeret akar, emlejéből kiszáradt a tej.

²⁵ Az úr jószívű,
a kastély sárga kő,
a kastély alatt az Ostravica megtörik dörögve.
A kapuban két fekete nóstényeb morog.

Miért ment a kastélyba kérni, kunyorálni?
³⁰ Terem-e rozs úr mezején bányász gyermekének?
Én Hrušovban ások és Micháikovicében.

Mi lesz fiaimból, mi lesz leányaimból,
ha holtan hoznak majd a föld alól?
Fiam tovább fog ásni és ásni,
³⁵ Karvinban ásni
s a lányom — mi a bányászlányok sorsa?

Hát ha egyszer belevágnám mécssem az aknába,
kiegyenesítném görnyedő nyakam,
összeszorítnám balkaromat s kilépve egyenest,
⁴⁰ félkörben a földtől az édig
fölemelném csákányom és szikrázó szemem
ott az isteni nap alatt?

15. BEZRUČ, PETR: LEONIDAS

Thermopyle szorosában, biztos
kárhózzattal szemben,
— a barbárok hada félkörben előlépett —
árulóval a hátában

5 állt Leonidas.

Têsin párkánya előtt, az Olza partján
állok én.

Száz kelevéz, száz kard nyúl kebelem felé,
ezer leselkedő szem villog fáklyaként,
10 homlokomon vér csereg, vér folyik szememből,
vér ömlik nyakamból, mellemből árad a vér,
kezemre piros Niagara zuhog —
itt állok pipacsok végtelen tengerében;
vörös füst emelkedik a földtől az égig,
15 vagy talán az ég eresztett piros függőnyt a földre?
Minden piroslik. Sisakom szemembe húztam,
vörös a dárda, a kardok vörösek,
vörös lovon hátul öt lovas —
ismerlek benneteket, grófok, ismerlek, hercegek,

20 ott ime Xerxes, Xerxes, bíborban! —
Mit súg kíséretének, mit emelnek a földről,
mi zeng, mi recseg, mi zúg a fülemben?
Verjen meg az Isten, megint át akarsz kelni a
Boszporuson!

Elvágta hátulról lábam inait
25 — a lengyeleknek eszébe jutott a pun dac —
a vörös angyal megsímogat, kezemből földre hull a
pajzs,

Têsin előtt állok,
átdöfött oldalammal a Gigulára támaszkodom,
amint a törvény meghagyta nekem.

16. BEDNÁŘ, JAROSLAV: KATONATEMETŐ

Festő esetével uralkodni akartam a téren.
Hosszan a tájon egy árny virított.
Szomorú, homokos sík, apró vizek.
Katonatemető,

⁵ menetelnek benne a síri sorok
s hajlong az alázatos égerfa sok éve.
S egy érzés üli meg
az anyagot —
a kiegyenlítődéés érzése.

¹⁰ Gondolatoktól illatozott a föld a fűszállal,
mely törve földre dül.
Ezer pravoszláv kereszt —
ezer halott élő
futó, világon át futó,
¹⁵ igazságosan célba érő.
Hervadt honi, külföldi virágok.
Csupa katona — katonák egyedül.

Ki kell írni szóval, mit az anyag hirdet:

„Velünk halottakkal a történet betelt.

²⁰ Ki szeretett minket?
Midőn világ tájaitól
éltünk a célba szaladt,
hogymegértsük a föld alatt
halál testvérségében — a népek testvérségét.
²⁵ Vérrel áztatta ember és
állat a világ harctereit.
Virít a szeretet a halál után —
előbb nem virít”.

II.

Hallottam a föld zsoltárát

³⁰ és részesültem látomásban.
Csodákat, vagy istent,
amint Ádámot gyúrt volna agyagból,
nem láttam.

³⁵ Láttam egy nagy kezet, kivett
a sírokból sok halott szívet,

megtörte s a világnak adta.
Amaz éhezők szája kutatta,
akiknek álma
s hadaktól megváltva
40 készült a szüléshez,
hogy Embert szüljön a népeknek
a testvériesüléshez.

17. HORA, JOSEF: SZIVEM TESTVÉRE, AZ IDŐ . . .

Patakok a füzesben, honom
pillés rétei, szelektől üzött
napok, kik rózsás hajnalokon
jártok a rónák árnyai között,
5 álljatok meg végre s tág sugár
sátrat üssetek a táj füvein.
A csendet félrevonó kéz homály
kendőjével kimossa sebeim.
Más óra ez, más táj szele,
10 izzóbb nap süti fejünk.
Más csillagokhoz, más álmok fele
fordul az égbolt velünk.
Megin, arcomba rogy, pihen,
előnt virág szagával lüktető
15 s létem óráit kimérő szívem
testvére, az idő.

18. HORA, JOSEF: KÖNYVEK AZ ASZTALON

Az ijesztő lét süllyedt árnyain
bujt versek ti, sok gyengéd költemény,
Novalis, Heine, Szergej Jeszenin,
betük, melyekből húr csillan élém.
5 Édes beszívni vihart, elmulást,
tavasz langy rögét széttörni a kézben,

látni kezek fejét és lángírást,
s bürökpohárért nyulni a sötétben.

- 10 Kicsengő hegedűk hárma; inog,
remeg az éj, sóhajtván,
aegyal szárnya suhog
fekete csönd s virágok hantján.

- Édes beszívni a zenét a sötétből,
összetett kezeket, vér folyik rajtuk.
15 Édes érezni, nyakunkon mint hül
három szép, irgalmas kardjuk.

19. KUBKA, FRANTIŠEK: NYIRFÁK

Mindig északra mentek, átcsal
sziklán, mocsáron tenger öble,
hol elmerül est csillagával
visszfényetek a víztükörbe.

- 5 Ti szláv fák! Énvelem jöttök ti,
boldogtalanság vándorával,
a szürkellő földet befödni
sápadt menyasszonyi ruhával;
s ha a világot lombotokon át
10 nézem, megtér a csendes ifjúság.

Mindig látlak. Lelkem szeretne
fehér nyugalmatokba szállni,
beleszületni testetekbe
s az út szélén veletek állni! —

20. PÍŠA, ANTONÍN MATĚJ: DÉL-CSEHORSZÁG

Ott kemény az élet, későn hajt a mag.
Messze, messze vannak, mégsem menekülsz te
a hegyoldalaktól, melyeken csak tüske
virágzik, meg a kő. Szívem is

⁵ az a kő borítja, az a tövis.
Sorsom forrásaihoz áttörvén magamat,
megállapodok —

Szagatva ruháját őszi szél zokog
s látom vén szikkadt, csontos földemet
¹⁰ erdők nagy varkocsával hogy ég felé lobog.
Eretnek ökle szikla, fenyeget,
homloka rémlik ködfüstje alól,
a rónára néz, melyet a gőg megejtett.

A tóba hull a nap s üzeni kél
¹⁵ a messziségből egy lehellet.
Látom, nyájak lágy hullámiból
hogy nőnek ki a néma pásztorok.
Alázatos szemükkel a homályt meglebbentve
nap-nap így lesik őket a csillagot,
²⁰ mely elvezetne újra Bethlehembe.

Te vándora a fellegeknek,
mint ők, erős légy.

Hamvadó tűznél kis pásztor dalol: gyermek.
Cserepes ajkáról nyomornak, árva szernek
²⁵ halljátok szorongó jóslatát.
Tüzek előttünk vannak-e még?

S dombok harangjait este ha kondítja a lég,
tenyérbe lehelve az egész vidék
imádkozik bújva, ne lássa a világ.
³⁰ Messze városok tarka sok fénye tolul,
messze, nagyon messze érik a szőlő
s zene harmata hull.

Mosolyok pilléi csak félve átlibbennek
lankáink galagonyáin. E föld köve
³⁵ feltörte bár a szívet, az Úr
Birodalmának álma gyúl
s lobban magasra benne.
Uram, megszánod-e?

A Magiszter darócának árnya
40 erdön-hegyen borongón halad.
Halld, a világ szitok-árja
keveri a hamu-szagot
s darálják halkán a halotti imát.

E hegyoldalon körülfonnak a lenfonalak
45 torkod szorító durva darócot szöve rád.
Ajkadon alvadtt vért dalolsz, rideg
színtelen éneket.

Keresztúton magány keresztjét vonszolod
s idehallod, míg zengenek a távolok,
50 a dicsőítő tömeget.
Vezeklő szenvedélyed árva
szívedet vaspáncélba zárta
s a kehelyben csillagok közt kivirult a rózsza.

Beh könnyen, oly könnyen
55 kihajt a szeretet s a gyűlölet.
Süvöltő halál tépi gyökered
s a nyomorú vágy, hogy megöid a világot
s idd, mint veszett eb, óh, fenékig igyad
a napot, a mocskot, a vért.

60 Bolyongok. Erdők ködéből rémek vijjonganak.
Nyomoron köszörülten az árva
föld hidege a szívedig vág.
Ki nyujtja kezét, számra
ki ad megváltó szót?

65 Forrásaid gyors csobogása,
erdeid viharzón, vadul,
szívem már mindig szaggatni fogják.
Szemembe szívódott tavaid meleg
névtelen vágya s gyötrő sorsomúl
70 hordom igazad éhét, igazságod szomját.

Köszöntelek.

21. WOLKER, JIŘÍ: ARC AZ ÜVEG MÖGÖTT

A „Bellevue” kávéház birodalom
zenéből, fényből, bársonyból. Két oldalon
nagy, átlátszó határai az ablakok,
mik elválasztják tőle az uccát, a fagyot.

- ⁵ Az asztalokhoz, ma mint máskor, urak ültek,
tisztos urak és hölgyek, mind előkelő,
ajkukra tűzve lágy mosoly s a nyakkendőkbe drágakő;
s mélyén zenének, bársonynak, melegnek,
szemükre ujságokat tettek,
¹⁰ hogy e papírszemüvegen át lássák,
víg a világ, mert velük a vidámság
a „Bellevue” kávéházban.

Amint itt ültek melegen és tiszteletreméltó főkként,
kikészített kezekkel

- ¹⁵ — megtörtént itt és nem egészen véletlenül történt —
az ablaküveg vékony lemezére szállt
egy arc, egy emberé, ki künn az uccán állt,
siheder volt, de férfifele,
kemény szemével, hideggel, mint a kés éle,
²⁰ általszelve az üveget, beledőfött a pompába,
a frakkokba, pénztárcákba, a hasakba, a melegbe
szeretők kicsiny tükrébe, serlegekbe, valcerekbe
és markolatával ott ragadt bennük
a szem, bár eltűnt.

- ²⁵ S a márványa az asztaloknak
mind síremlékké alakult át
s az eltemetett boldogok benn mosolyogtak
mint a hullák.
A pincérek, — ők gyászoltak s fakó
³⁰ szürke füstből koszorúkat viseltek,
az ablak előtt élt a nyomor, az ucca s a hó,
az ablak mögött sírhantok meredtek
a „Bellevue” kávéházban.

22. WOLKER, JIRÍ: BALLADA A FÚTÓ SZEMEIRŐL

A gyárok állnak, az ucca halott,
a holdudvarban alvó csillagok.

A városra feküdt az éjszaka,
nem éber, csak egy épület maga.

- ⁵ Mint száj kiáltja szét a sok tüzelő ablak,
hogy üvegük mögött a gépek, rudak, rézfoggantyúk, katlanok dohognak
s tíz munkás karja vasbafogva jár,
hogy szemük fénye elváltozzék s legyen fénysugár.

- „Antal, villanytelep fütője,
¹⁰ tégy a tűzre!”

Antal ma is, mint huszonöt éve már,
a katlanajtót vaslapátjával kinyitja,
a láng vörösen felszisszen, kiszáll, —
im a tüzes kemence s ifja!

- ¹⁵ Antal két tűznél edzettebb kezén
egy nagy lapáttal tűzbe száll a szén.
S mivel világosság csak emberből fakad,
szemevilágából is belobban egy darab
s a réti virághoz hasonló kék munkásszemek
²⁰ vasdrót-erekben szerteúsznak a város felett
s a kávéházban, színházakban családok meleg
otthonán kigyulnak, fénylenek.

- „Eltársaim, villanytelep munkásai,
Oly különös a feleségem,
²⁵ ha belenézek a szemébe,
sír, hogy átkozott a férje.
Hogy más a szemem, mint sok éve.
Midőn az oltár elébe
vezettem, nagy volt, friss, kerek kenyér,
³⁰ üres tányéron két szem morzsa
maradt belőle most, mely mit sem ér.”
Az elvtársak kacagnak, Antal velük nevet,
s az éjben, melyet díszít villanycsillag-tömeg,
az asszonyokra gondolnak és elmerengenek,
³⁵ mert úgy képzelik azok, mint a gyermekek:
a férfi azért jön világra, hogy övék legyen.

A katlan újból nyílik; mind súlyosabb a kéz
és mind súlyosabb a lapát, a vas.
A nőt megérteni nehéz,
40 az ő igazuk más, de az is igaz.
Repül a szén, Antal szeme-virága rajta,
nem tudja tán, kényszer hatalma hajtja
mert a férfi a két széles, tüzelő szemmel,
rugaszkdik a föld fölé, melyet közéjük tenne
45 s nap, hold: szerelem, termés sugarával
övezve háгна a köszöbön által.

És ekkor Antal, a fűtő, ez este,
hol a nagy lángoló kés szemevilágát nyeste,
a katlannál fölfogta huszonöt év nyugét,
50 s ez, érezte, férfias halálhoz elég —
s a fényes éjszakába ordított egy nagyot:
„Villanytelep munkásai, elvtársaim,
nem látok, vak vagyok!”

Az elvtársak szaladnak,
55 csak szörnyednek hiában.
És viszik haza, viszik
a kettős éjszakában.
Az egyik éj küszöbén
az asszony sír, vele gyermek.
60 A másik éj küszöbén
nyílt ajtaja a mennynek.

„Én egyetlen uram,
egyetlen Antalom,
hogy így most hazatérsz,
65 szokatlan ez nagyon.
Miért is szeretted úgy
a szörnyű vasszüzet,
az átkozott személyt,
a lapátot, tüzet?
70 Miért is kell a férfinak
a világon két szerető?
Ót öli az egyik,
a másikat meg ő . . .”

A vak nem hallja, elnyeli a mélység,
 75 sötétség karolja, vonszolja sötétség.
 A sebzett szív kebléből elreped,
 e világon már más kötést keres;
 de a sötét vakságot át víg lámpafény szeli,
 nem is lámpák azok: valaki szemei, —
 80 az élet fölött a te szemed ragyog s száll tova,
 hogy tündököljék, lásson, meg ne haljon soha,
 tested megkínzott cserepe fölé kinőttél és alul
 nézed magad, fűtő, amint fekszel világtalanul.

A munkás halhatatlan,
 85 a munka él,
 Antal haldoklik,
 a villanyfény zenél:

Asszonyom, asszonyom,
 ne sírj! —

23. WOLKER, JIŘÍ: A HALDOKLÓ

Ha meghalok, a világon különösebb dolgok nem esnek,
 néhány szív megrebben, mint hajnal harmattól érintett
 virága,
 ezrek meghaltak, ezrek meghalnak, halálra fáradnak ezrek,
 mert halálban és születésben senki sem marad magára.

5 A haláltól nem félek, a halál nem rossz, a halál a nehéz
 életből csak egy darab,
 a hosszú haldoklás az, ami rémes, ami rossz még,
 midőn a kilótt érzékek mindenről, mindenről erőtlenül
 visszahullanak
 s a test rozsdás csöveiben rohad az idő, mint moslák
 és felbontja a kezeket, a szemeket, az idegeket, izmokat,
 10 amelyekkel szeretted és ölelted a dolgokat,
 a haláltól nem félek, a halál nem rossz, nem lesz magá-
 nyos a holtom,
 a haldoklástól rémülök, abban mindenki elhagyatott —
 és én haldoklom.

Isten veled, kislány, Isten hozzád, kedves, Isten áldjon,
te bájos kép,
kebledről lenyesték kezem, szívem összetörték,
¹⁵ emléked arany-nyila már féléve fúrja lelkem,
ha rosszul voltam, jobban fájt, segített, ha jobban lettem.
De ma immár Isten veled, ma minden hiába már, ma meg-
írtam a levelet,
hogy felejts el s keresd másutt, ki itallal felüdüti szívedet,
legnagyobb gyötrelmem, kínom e levél volt, le van zárva,
²⁰ mert a nehéz haldoklásban mindenki magára marad,
magára.

Ha meghalok, a világon különösebb dolgok nem esnek,
csak én változom el mindenből, nyomorúságom elhagyva,
tán fa leszek, tán kőhalmaz, vagy tán gyermek,
a haláltól nem félek, a halál nem rossz, a halál csak a
nehéz élet egy darabja.

24. WOLKER, JIŘÍ: DÉLELŐTT A PARKBAN

Fehér kikirics üdít zöld gyepet,
vitorláshajók hozzák a kék napot,
s homokházaknál osztják gyermekek
az egész parknak, melyet a város körbefog.

⁵ Még én is gyermek vagyok.
Mindent szerethetek még,
Ma is tán holnap ismét

megoldja kőházak kínjait virító imádságom.
De az ima keményedik, mint az érő alma lombos ágon.
¹⁰ Holnapután
felöltté lesz a szem, mely szeretetemet kibontja sután.
Férfi leszek
és katona.
S a katona imája a szuronya.

25. WOLKER, JIŘÍ: UTOLSÓ VERSEK

a) Névtelenül

A kórházi ágyra omlik a világ,
kötések közt hallom: a riadót zengi.
Harcba szállnak az elvtársak az igazságért;
harcba szállnak az elvtársak, nem hiányzik senki.

⁵ A kórházi ágyra omlik a világ,
de sötét zugokból halál szeme is rajtam.
Mért nem mehetek veletek elvtársak,
mért halok meg, mikor elesni akartam?

b) Sírfelirat

Itt nyugszik Jiří Wolker. Költő volt. Szerette a világot,
verekedni készült jogaiért.
Mehalt mielőtt kiránthatta volna
szívét a harcban. Huszonnégy évet élt.

26. GYR, RADU: A MÉSZÁRSZÉKEK

Az ócska söntések már nyiladoznak,
villamos zörög, redőny nyekereg . . .
Vörös paradicsom-szívek alusznak
a polcokon és kelvirág-fejek.

⁵ Dinnyehéj árvul, suhanc tekereg,
a rakodón szemeteskosci füled
s rubintosan tetézve begördülnek
a csarnokba a húsos szekerek.

¹⁰ A combot és az oldalt kirakják ott, --
csendben fogadja kampókra a bolt
a töméntelen véres drágaságot:
sebzett korállt és eleven bíbort.

Süldők, berbécsek, húсок lángdarabból,
úgy ránganak a roston, mintha ott

- ¹⁵ a vágóhidakon ledöfött napból
szelten sülnének izzó falatok.

Zöld álma alatt a növényi égnek
a nap mészárszékei kigyulladnak, —
majd a kocsik a vágóhídra térnek.

- ²⁰ A csarnokokban vörös nyugodalmak.

A mészárosok kilépnek kötőben,
a küszöbön, mint seben, mosolyt rejtve
s rágyujtanak . . .

- Az egyik bolt-redőben,
²⁵ a szakadt hájcsipkék közt ottfelejtve,
egy mészáros tűnődik, beteszi
véres fedelű szállítmányi könyvét,
zsebébe nyúl, kezében leányfénykép,
rászomorodnak álmos szemei.

1934

27. VERHAEREN, ÉMILE: ESTE

E fémekkel boltozott ében
halotti sziklamenny alatt
pihen a póröly hallgatag
s a teljes éjjel áll elébem,
⁵ pihen a póröly hallgatag,
mely tündöklésből építé
föl a jegecben és a fényben.

- Faragott fagydarab — suhan
és halott a hold mérhetetlen,
¹⁰ világa körül meg nem lebben
felhő, távoli, hangtalan
és halott a hold mérhetetlen,
aranyleplével fedve ím
alászáll észak lépcsein.

- ¹⁵ Szelfd, szüzi kíséretének
csillagútját visszaverik
a tavak csilló tükreik

mélyén s a tiszta parti fények:
csillagútját visszaverik
20 egy fáklyás kápolna alatt
a kőlapok, a sírfalak.

Im e fáklyákkal ékes ében,
merev, tóbeli menny alatt,
amint a hant felé halad
25 a hold halotti menetében.

28. LUTHER, MARTIN: ERŐS VÁR A MI ISTENÜNK

Erős vár a mi Istenünk,
Kemény vasunk és vértünk.
Inségben együtt van velünk,
Mégvált és harcol értünk.

5 Kél az ősi rossz,
Bajvető gonosz,
Csel vad fegyvere,
Erőszak ővele,
A földön ő az első.

10 Önnön erőnk csak délibáb,
És bizony esnénk esten.
De harcba küldte Egy Fiát
Értünk maga az Isten.
Kérded-é, ki az?

15 Jézus, az igaz.
Sok had, Egy a fő,
Nincs Isten más csak Ő,
Krisztus a Győzedelmes.

S ha földön ördög nyüzsgene,
20 És elnyelni akarna,
Meg nem riadnánk — ellene
Győz hitünk diadalma.

A világi úr
Tombolhat vadul,
25 Semmit sem tehet,
Ő megítéltetett.
Megrendül egy szavunkra.

Él, áll az ige igazul,
Akárki vesse-hányja.
³⁰ Táborainkra száll az Úr
Szent Lelke, adománya.
Jóhír, nő, család,
Jószág, test, világ
Veszhet, vihetik
³⁵ Veszendő kincseik', —
Miénk marad az ország.

29. FARAGÓ, ELENA: EGY EMBER...

Egy ember ment az úton este,
ment, dalolt csendben az úton.
Dalolt, talán hogy így elvesse
nagy útja gondját — nem tudom.
⁵ Dalolt, talán mert szép az este,
vagy mert anélkül rosszul esne,
hogy egymagában van úton.

A kapuban, csak álltam ottan,
ő ment, amerre útja tért.
¹⁰ És egyszercsak fölsóhajtottam,
nem tudnám megmondani mért.
Elment s elfogott engem ottan
— a kaput elhagyni nem tudtam —
a vágy az egész életért.

¹⁵ Talán úgy van, hogy minden ember
áll egy este a kapuban
s a vándorról, ki arra ment el,
nem tudja, bús-e csakugyan —
s tán sóhajt egyet minden ember
²⁰ s míg elborong, azon mereng el,
hogy az ő útja messze van.

30. COTRUŞ, ARON: A BÁNYÁSZ

erőlködve, mint akit szél ért,
sziklát fejtek, vájom a szén-ért,
egy darab üszög-kenyérért.

Elfeledtem a nevetést . . . a sírás fakó
5 arcomon biztosan undorító . . .
testem csupasz,
tálam csupasz,
karom lassú lett, lábam is az . . .

egy fagyos napon, mint ma, de régen,
10 föld alá fektettem feleségem . . .
gyermekeimet tavasszal temettem,
viaszsárgák voltak mindaketten . . .

sziklát fejtek, vájom a szén-ért
puszta aknáokban
15 egy darab üszög-kenyérért . . .
mind esetlenebbül, mind rútabban,
a torkom szorongató vastag porban.

31. COTRUŞ, ARON: GYÁRBAN

Társam a fene robotban,
nem züllhetsz el már te se jobban . . .

mi az urak börtöne ama pokol
katlanához, amelyben olvadozol? . . .
15 a vérveritéken napszám bére
alig elegendő kenyérre . . .

gyúrod, vered a meleg acélt,
a mágnásokért, a nagyurakért . . .
sujtsz . . . s úgy marja a szikra-ragya
10 robotod óráin testedet,
mint az áztatott kötelek
és mint a puska agya . . .

- mint egy pokolban vergődsz s elalélsz
 vörös szikraesőben pesti
¹⁵ és bukaresti
 ocsmány és hasas urakért,
 herékért, kik a te munkádból s a te vak
 alázatodból palotákat emelnek
 maguknak a Dombovicánál meg a Duna mellett . . .
- ²⁰ törnéd a törvényt, ontanál vért, — bármihez is láss,
 nem sülyedhetsz mélyebbre sohase . . . pajtás !

32. COTRUȘ, ARON: ION CODRU

- Ion Codru a nevem:
 esetlen vagyok és hirtelen . . .
 birtokom: — egy furulya s egy furkós fa-ága,
 utravalóm: a vándorlás vágya . . .
- ⁵ tüzhelyem: hegytető,
 vánkosom meg a kő . . .
 volt nyájam, — keresem,
 évek óta nincsen nyoma sem . . .
 szolgáltam juhoknál,
¹⁰ grófok-, burzsujoknál . . .
- pásztor az erdőkben, —
 közel az éghez ügyetlen imákkal vergődtem . . .
 mim volt, abból maradt: a vándorlás vágya,
 egy öreg furulya s egy furkós fa-ága . . .

33. COTRUȘ, ARON: MAGÁNYOS FA

- Bejártam a világot és óriás fát láttam egykoron.
 A végtelen fönnsík vad viharát . . .
 s átkos fagyát legyűrte egymaga . . .
- Törzsében ifjúi nedv bugyogott . . .
⁵ Egészsége rendkívüli, — hogy látásra szinte beteg . . .
 Árnya körén csupa törpebokor, ha sarjadozott . . .
 Ugy látszott, a kiszítt, kimerült sík

sohasem tudta jóllakatni,
mint kevély bojár éhesen kínlódó rabjai . . .

- ¹⁰ Rendületlenül és egyedül
nőtt zsarnokul, a végtelent vigyázta . . .
Az utasok árnyában megpihentek . . .
S erőre kapva keltek útra, hogy legyűrjék az életet . .

- Árnyában egy pillanatra megpihentem én is
¹⁵ utravaló vágyaimmal, tegzemben a lázadással.
S e pillanat
megezdett, mint a terméketlen álmok évei,
s éreztem, újra úr vagyok magam felett,
mint határtalan fönnsíkján az óriás fa, komor eggek alatt.

34. DENSUȘIANU, OVID: HOL A FÖLDES, DÜLŐ . . .

Hol a földes, dülő
út ágazik le-fel,
három szekeres szikrát
csiholva vesztegel.

- ⁵ Szól egy: „A városban
jártam a jussoméért,
a veszteség mégis
megint csak engem ért.”

- Másik: „Fáklya kellett
¹⁰ s koporsó énnem;
az erdőőr lelőtte
egyetlen gyermekem.”

- A harmadik: „Volt még
két ökröm, vontató;
¹⁵ dobra ütök holnap,
elviszi az adó.”

- Indulnak a földes
dülőn a szekerek;
mind, mintha követ vinne,
²⁰ nyikorog, nyekereg.

35. CRAINIC, NICHIFOR: ELMULÁS

És majd a hegyoromról felhőre lépek át,
nehéz, megrázó nap lesz a búcsú napja nékem,
midőn majd foszlányokban a szívemet letépem
rólad, keserű szépség, te bolyongó világ.

⁵ Majd pillám alatt a tág teret szétmorzsolom
és sóhajomat felhő-sajkámra fektetem le,
melyet két angyal ingat orrán-farán, lebegve
evező szárnyaival azúr hullámokon.

Körül ég-óceánok világossága gyúl,
¹⁰ ladikom nekivág a csillagok tengerének
s kis száraz kőnek látlak, föld szép világa, téged,
amely a feneketlen mélységben elgurul.

Majd örvényeknek ormán begöngyöl, mint habok
árja, egy fény, mely omlik remegve mindenünnen
¹⁵ és majd a megbánástól, salaktól könnyebbülten
mennyei muzsikában, szélben fölolvadok.

36. CRAINIC, NICHIFOR: ŐSZI IMA

Engedd meg, hogy úgy muljak el, mint a fák
ősszel, ha lombjait veti az ág
s kék-piros-sárgái égett leveleknek
megfordított fáklya lángjaként lebegnek.

⁵ Az őszi fa: Seneca; leveleit
cseppenként elvérző ága pedig
a bölcs kor, amelynek vére ered, —
de áll a törzs, büszkén a kékbe mered.

Engedd meg, hogy úgy muljak el, mint a fák,
¹⁰ öltsek gondolatot, mint lombot az ág
s a megsebesülés lángkoszoruját
égve még lássam, hogy milyen a világ.

S ha gyermekek jönnek játszani ezekkel
az aláhullajtott gondolattüzekkel,

- ¹⁵ mint kopár facsúcs a kék magasság ölén,
az új század számára rügyezzek ujra én.

37. CODREANU, MIHAIL: A GOLGOTA KÖVETE

S egy este Jézus a szobámba lépett,
a nap leszállt titokban, kedvesen. . .
Nem volt velünk a házban senki sem. . .
Künn szőke tavasz ülte a vidéket.

- ⁵ Ő csengő hangon kezdte a beszédet —
Az emberek jók, sebbel ékesen
bár Golgotára vitték éhesen,
hogy jelét adja nagy szeretetének.

- S azt mondta, békén gondoljunk Júdásra,
¹⁰ bár azért adta csókját árulásra,
hogy pénzét harminc ezüsttel növelje.

S a küszöbről, már távozóban, úgy
mondta: A kincs, mit rejt a szív s az elme,
ennyi — szeress, hogy megbocsátni tudj.

38. STANCU, ZAHARIA: HA ELJÖNNÉL . . .

Ha eljönnél, a házon koszorúba
libbennének a galambok s a nap
ösvények mellett a földre szorulva
megcsókolná selyem papucsodat.

- ⁵ A méhes elszalajtana egy méhet,
hogy kis köcsögben mézet hozzon át
s a féllábukon álló almafák
susogásukkal kínálnának téged.

- S kérném kezéd, mely ékesítve csattal,
¹⁰ mondanám, gyere, sétáljunk a rétnek,
hol a kaszások vígan fűtyörésnek
s a szemükben derül a fürge nappal.

Bolyonganánk a nedvező mezőben,
hogy lásd, amint nyit virulni a reggel,
¹⁵ és hallgatnád, a friss és nyers füvekkel
hogy' zümmög, dong az élet ébredőben.

A búzából a nap sárgálva nőne
s apró vizek ezüstlenének messze,
te tiszta tájat gyűjtenél szemedbe
²⁰ s tested, mint érben, a fényben fürödné.

Egy dülönél megtörne derekad,
megdézsmálnád a túskebokor szedrét
s egy vadkökényről fonatodba szednéd,
mint táncos díszet, a gyengébb ágakat.

²⁵ Elmorzso nál egy kalászt, hogy lásd, telt-e,
érett-e már, nem festi-e üszög
s egy szöcske meg egy fekete tücsök
egymás hegyében törne kebeledbe.

Ökrökre bukkannánk a domb alatt
³⁰ s ferdecspőjű, csupasz bivalyokra
s az izzó dél fehér csóvákat dobna
a hátukra, mint puha sálakat.

Megfordulna az út, hogy visszajöjjön
a mezei ház mellé s mi engednők,
³⁵ hogy pirult, fáradt testünk, melyben megnőtt
a vágy, a sűrű árnyékban ledőljön.

S ha szürkületet kondít sok kolomp,
nehéz lélekkal, melyben mély alázat,
az Istent látnók lebegni az ágak
⁴⁰ között hasított madárszárnyakon.

39. RIMBAUD, ARTHUR: A MEGHÖKKENTEK

Feketéllőn hóban, homályban,
a pince fénylő ablakában,
faruk kerek,

öt kicsi térden leskelődve
5 nézi, hogy készít a Pék szőke,
nagy kenyeret.

Látják nagy, fehér karját, éppen
szakít egyet a szürke pépen
s láng-lukba tol.

10 Hallják, hogy sül a jó kenyér ki.
A kövér mosolyú Pék régi
nótát dudol.

Az ölmeleg, piros luk mellett
kuporognak, hol száll a szellet,
15 egy se mozog.

Majd mikor lakomára készen
a cipót kiveszik a résen
s a füstfogott

gerendák alatt a befröcskölt
20 cipók fölzenenek s a prücskök
a padlaton,

hogy életet lehell e langy luk —
lelküket elbűvölik rongyuk
alatt nagyon.

25 Úgy érzik, igen-igen élnek,
a zúzos Jézuskák, szegények,
mind, amikor

bedörmögnek a résen s rózsás
állat-orrocskájuk a vasrács
30 rúdjára forr,

midőn úgy sírnak, mint a barmok
s úgy görnyednek a megnyílt csarnok
fényeinel,

35 hogy mindnek szétreped nadrágja
s kilógó ingüket babrálja
a téli szél.

1935

40. BACH, JOHANN SEBASTIAN: ÉBREDJETEK,
SZÓLÍT A HANG

Dicsőséged énekelje
az emberek, angyalok nyelve
és hárfa zengje, cimbalom.
Tizenkét szem gyöngyből vannak
5 várkapuid; minden angyalnak
trónodnál társai vagyunk.
Nem látott szem soha,
nem hallott fül soha
ily örömet:

10 Örülni jó,
io, io,
mindig in dulci Jubilo.

1936

41. CRUCEANU, MIHAIL: AZ ŐSZ AZ UCCÁN

A puszta uccán három sárguló nő
rongyokban átlép, a nedves hideg
hangja nógatja őket s érdekesebb
ütemével a lombban ingó szellő.

5 Az egyik szólt: — Lám, itt az ősz! A lelkem —
Olyan nehéz, hiszen még mit remélne?
— Ősz volt az is, mikor szeretni mertem.
S rátette sárga kezét a mellére.

A másik meg: — Az ősz még beteggé tesz!
10 — Már csak emlékszem forró két karomra.
— Nehéz a testem.

S fonnyadó kebléhez
aszott kezecskéjét köhögve nyomja.

- S a harmadik, tünődve, így beszélt:
15 — Ősz jön, halál jön!
S hallgatott. Búcsúzva
hajukhoz ért a játszi holt levél.
S testükön melegegett a szél.
Egy gondolattá változott az ucca.

2. VINEA, ION: TÉL

- Orosz falu Besszarábiában,
kezettől a hóbuckák közt elfeledten állsz;
a tél fehér kastélyokat épít
szorongó viskóid mellé,
15 mikor a zord szélviharok nekiesnek
szántani a tépett mezőkön.

- A muzsikok száraz galyakkal, vesszőkkel
bandukolnak,
szakállukba sószálakat hintett a fagy;
10 ide régóta semmi hír nem érkezett;
gyermeküket a nők
a szerzeteshez viszik, ki beteget gyógyít
s ezüsthát és szénhát hasít
tíz versztnyire a kolostorban.

- 15 Imádkozik itt az egész világ.

Éjjel alázatosan égnek a csillagok
a gerendák alatt füstölgő mécsesek mellett
s a megfeketedett szentképek mellett,
amikor az állatok közt elaludtak már az emberek.

- 20 S a farkasok nyíznak a szteppék hallgatásában,
falukban csodák késnek
s a nyiratlan fürtű részegek
hirdetnek néked új Üdvözítőt.

Imádkozik itt az egész világ.

43. TALAZ, GEORGE: A SAS

Az éjjel a folyó kiáradt medriből,
az éjjel sírtam, mint a gondok betege,
az éjjel egy halott sast hozott az ár elő
és mint a lágy habot, kapunkba lökte be.

⁵ Vér és iszap tapadt a szárnyain. Bevágta
pántos kapunkba — ő érezte, hogy a fény
szeméből már kihagy és mintha ott a sárba'
vergődött volna még a tócsa peremén.

Mintha vontatna volna, hogy szálljon el, az ég,
¹⁰ vagy mintha szédítő magasságokba lengne,
vasszárnya ráfeszült a földre. Egy marék
agyagföld annyi nap fényét eltömte benne.

Az éjjel vihar volt és sírás éjjele.

Nem szóltam, hogy egy sast lettem kapunkba halva.
¹⁵ Pedig fölharapták a kutyáink hajnalra
és aztán nem tudom, hogy mi történt vele.

44. CIOCÁLTEU, VASILE: EGYEDŰL

Mit finomság! Legyen a költemény
göcsös és görbe, mint furkósbótom;
ha varjú károg körülöttem, én
parittyát fogok és agyondobom.

⁵ Sok az ellenségem. Mint síkon át,
toronyból nézek el fejük fölött;
mellvasalásul kast kötök,
beléfonva dühök csengő fűrészfogát.

Talizmánul a húsomat akarnák! . . .

¹⁰ Ha nem látnak — elvesztem, azt hiszik,
bár nem hordják föl ide íjjaik
vékonyka zsenge nyilukat, — a szalmát.

Alám egy vén, születve már, veszett
farkasból három szőrszálat vetett,

- ¹⁵ bölcsőm ezüsttel lötytente le,
sűn tüskéjével dugta pólyámat tele.

Most hát a foszfort sárban keresem,
szöszgomolyban az élet fonalát.

- S mind megfutnak, mert borzas a fejem —
²⁰ s ha elvész a kalap, legalább gyors a láb, —
nem mernek ezek hátranézni sem.

45. COŞBUC, GEORGE: FÖLDET ADJ!

Éhen, pőrén, földételen,
hordom a terhet, mit kívánsz,
leköptél, vertél s ugyse bánasz,
mint kutyáddal, velem.

- ⁵ Szélhozta, jöttment úr, ki vagy,
bár szerződj pokollal, fogadj,
hogy legyünk örökös kutyád,
hordjuk a terhet, kint tovább,
visszük a hámot, az igát:
¹⁰ csak földet adj!

Ha máléhéjat látsz, kezed
elkapja rögtön, háborút
csinálsz és viszed a fiút,
elveszed lányaink.

- ¹⁵ Szidod, mi nekünk, szent, mi nagy,
könyörtelen, sehitü vagy!
Éh-uton hull el gyermekünk
s mi ugy szánjuk, hogy gebbedünk —
de könnyen vesszük, nevetünk,
²⁰ csak földet adj!

Ha van temetőnk, odalesz,
fölszántod s mirajtunk a hám
s a csont falánk ekéd nyomán
kifordul, vétek ez!

- ²⁵ A csont a csontunkból való:
mit bánod! Fedelünk alól
kidobtál, kint a fagy harap,

s most kidobod a holtakat —
holtakat engesztelni, óh
30 hát földet adj!

Tünődünk mi is, mi magunk,
csontjaink helyén lesznek-e,
minket is csuffá tesznek-e,
urak, ha meghalunk.
35 Majd kedves, árva jön, sirat
s nem tudja, melyik sánc alatt
vannak megásva gödreink,
mert földünk egy sírhelynyi sincs
és keresztények vagyunk mind!
40 Hát földet adj!

Időnk fohászra sincs elég,
hisz minden időnk tietek,
s ti könnyen elfeleditek,
45 hogy lelkünk volna még!
Megfogadtad, hogy kitagadj
jogunkból s szólni — azt se hagyj:
megbotozol, ha mukkanunk
bilincsbe versz, ha moccanunk
s ólom, ha nyűtten koccanunk,
50 hogy földet adj!

Ide ti mit temettetek?
Buzát? Mi ősöket, atyánk,
bátyánk, öcsénk, hugunk, anyánk' —
Félre, idegenek!
55 Ez a föld drága, szent darab,
bölcsőnk, sírunk volt, az marad,
vérünkön védtük meg mi mind
s a vér az úgy áztatta, mint
a mi kiontott könnyeink, —
60 hogy földet adj.

Nincs módunk s erőnk nem marad
örökös koldus létre, mert
ugy vernek, ahogy a bot hevert
uton szedett urak!
65 Ne kívánja az ég, a nagy

hogy végül vért s ne földet adj!
Ha inség lázit s nem lehet
tűrnünk, mi sem véd, legyetek
bár Krisztusok, feküdjetek
70   bár föld alatt!

46. BOUREANU, RADU: A VÖRÖS LÓ

Vártam egy fekete dombon
hogy jöjjön valahonnan; a harangszerű
ég alatt, mely már alámerül,
vártam egy fekete dombon.

5 Mint fény, mely láthatatlan sziklatömbön át
folyik a mindenségben, lassu folyásában
megnyalta magát,
s mint égitest, ha kél
s keresztül az úrön hazug hallgatást cserél.

10 Ugy hullt le, mint óriási gyöngytömeg,
nem szólt földi szót. Kerek
csípője alatt két vörös láng
lobogott, mint két vörös szárny.

Nem tartottam elébe, mint ősi mondákban
15 nagy parazsas tálakat, hogy hörpintse ki.
Szemén nem volt vaksi, testén nyomorék,
takonykórja sem volt neki.

És tovaszálltam,
csillagok közt, melyek nagyobbak a földnél,
20 amelyen álltam.
Estek az utunkba halott csillagok,
láng-szárnyától újra mind föllobogott.

Hiába kopogtam azután
álmok kapuin — mily kékek, nehezek! —
25 nem zörrent egy pánt egy kapufán,
nem nyilt egyetlen álom se meg.

Hullócsillagok tánca keresztlett az égen,
egy világ sülyedt mocsárba valahol zajtalan
s én fölédtem egy magam
30 a harang alatt, melyet nehezültebben vont merülni
a mély,
a vörös lovat elemésztette valamerre az éj,,
és fölédtem, mint levele fosztott terebély
egy fekete dombon.

47. VORONCA, ILARIE: SOKASÁG, TE

Álltam horgonyok habos csikorgásával telt kikötőkben
tapintottam a levegőt tétován, mint vállát félénken
emelő lomb a tavasz kezdetén
álltam erdők mellett, melyek énekeltek szakadatlanul
5 külön tagokban
mint ahogy a szétvagdalt giliszta részeiben is vonaglik
tovább,
átsiklottam árnyéktalan örökös delen
mint Fortunatus erszényében, szivemben apadatla-
10 nul csengett a dal
álltam a vándor kereskedővel csapszékek gőzgomolyában
sírtam vagy énekeltem együtt a letarolt ligetekkel
Sokaság, te, mint egy tenger visszafogadtál engem és
tovalóktél
15 magányosan úgy sajtolódtam beléd, mint szénbe
csillogás
s ráismertem hajótöréstől mélyre hasított sávban
hangomra, mely egyre nagyobb hullámokat vet benned.
Halántékomban a vér lánccsörgését hallgattam
éjjelenként,
20 mignem a fej hajója egyszerre fölszabadul
s eltűnik a bú meg a sajnálat zúrzavarával
a föld nedves, nagy függönyein át.
És te sokaság, te kérlelhetetlen: meghasíthatod
szememet,

mint madár zuzáját, amelyben még meleg a málé
25 megtalálod majd benne a hegyeket, országokat
óceánokat
föhalmozódva minden látomást, mint a laterna
magikában.

Vajjon nem viszhangzanak-e kagylókként majd a
csontjaim,
telten az éhség jajával, megtorpanással, telten
30 a homokon átszüremlett sós nappal,
jéghegyekkel, melyek csendesen síklanak az álom hajói
felé?

Velem leszel, diadalmaskodó, vad sokaság,
még a husomban romboló fényben is velem leszel,
35 áttörsz rajtam mégegyszer városaiddal, vágóhidaiddal,
dalomat kiszakitottad, mint vén banyából az arany-
fogat.

És szólsz magadban: ime a mésszé vált napok,
im a bozóttá vált csukló és mirigy,
ám valahol a mélyben lesz egy délután
40 ablakkal s azon egy arccal, mely esőcseppként
hozzájatapad.

S megérted-e? Nem volt eszköz, mely megölte volna
sorsomat.
Hangom ott volt a zengő palotában, a mélabus
viskóban ott volt,
szivemmel úgy jártam-keltem mindenütt, mint
kalitkával,
melyben a költemény szomorú madara magányosan
dalol.

PRÓZAFORDÍTÁS

48. ČAPEK, KAREL: HUMANIZMUS

Két teremtő elágazása van az emberi tevékenységnek. Az egyik a megismerés, vagy a legtágabb értelemben véve a kifejezést, a tapasztalása annak a világnak, amelyben élünk; a másiknak az a szerepe, hogy a természet anyagi és természeti erőin uralkodjék. Az előbbit szellemi művelődésnek hívjuk: megbeszélésünk tárgyai, a széptudományok, ennek egy részét és éppen lényeges megnyilatkozását teszik.

Őnök szememre vethetik, hogy szükségtelenül kitágítom a széptudományok fogalmát, amelyen általában a görög-római művelődés tanulmányozását és azt a szándékot érti az ember, mely arra törekszik, hogy ehhez a művelődési hagyományhoz kapcsolódjék. Azonban a római művelődés, és ez még nagyobb mértékben illik a görögre, nem csupán nyelvet és költést, vagy a bölcséletet foglalja magában, hanem a matematikát és a fizikát, a természet vizsgálatát, a csillagászatot és az orvostudományt is. Pontos tudományaink ugyanazon az alapon tartoznak a klasszikus humanizmushoz, mint nyelvészetünk és történetírásunk: az antik szellem ujjaszületése a modern idők kezdetén egyszersmind a pontos tudományok ujjaszületése volt. Ezzel szemben semmilyen technikai hagyatékot, semmiféle útmutatást nem örököltünk a görög művelődéstől a természeti és anyagi erők birtokbavételének és kiaknázásának módjaira nézve. Ebből a szempontból, anélkül, hogy elhagynók megbeszélésünk kereteit, a legtágabb értelemben vett széptudományokkal, melyeknek eszménye a világ megismerése és tapasztalása, szembeállíthatjuk a technikai tudományokat, melyeknek az a tárgya, hogy mint kerekedhetik az anyagi erők fölé az ember.

Nincs arról szó, hogy mesterséges úton ellentétet szerkesztünk az emberi tevékenységnek e két nagy elágazása közé, és még kevésbé arról, hogy azt vitassuk, melyikük fontosabb az emberi nemre nézve. Magától értetődik, hogy nélkülük nem emelkednék az ember élete ama színvonal fölé, amelyen az állatoké mozog és éppígy bizonyos az is, hogy működés közben

ketten teszik egymást teljessé, hogy az egyik a másikban találja meg kiindulási pontját, vagy ad a másiknak új célokat, szállít neki új eszközöket. Mégis számot kell vetnünk azzal, ma inkább, mint valaha, hogy e két nagy emberi tevékenység mélységesen különbözik egymástól alapvető irányzatában: az emberi nem fejlődése és jövője nagy mértékben azon a kérdéson múlik, hogy e két irányzat közül melyik fog felülkerekedni fejlődésük folyamán: vajjon a megismerés szelleme-e, vagy pedig az uralomé.

*

Vegyük előbb a technikát, vagyis mindazt, aminek célja szolgálatra kényszeríteni az anyagot és a természeti erőket. Nem kétséges, hogy talán általában hasznos, sőt jótékony minden technikai lépés. Más oldalról azonban minden technikai tevékenység olyan határozott anyagi jószágot teremt, amely nem mindenkinek a tulajdona, hanem csupán valakié, egyeseké, termelői, állami vagy népi csoportoké. A technika a világot jelenlegi állapotában akaratlanul az ipari és kereskedelmi versengésnek, a természeti gazdagságért folyó küzdelemnek majdnem kikerülhetetlen útjára, tehát, mindent számbavéve, a gazdasági nacionalizmushoz, a hatalom kiterjesztéséhez, a népek és államok közt vont határok mind erősebb fenyegetéséhez vezet. A technika, amely a kezdetleges *struggle for life* körülményei között született, máig ennek az elkeseredett, mind nagyobb mértékben folytatott küzdelemnek az eszköze maradt.

Ellene vetik, és nem oktalanul, hogy mindinkább eszközözvé vált a létért való küzdelem legrettenetesebb formájának, a modern háborúnak. Ha ez igaz is, ne feledjük, hogy fegyvereket nemcsak az erőszaknak szállít, hanem annak az embernek is, aki az erőszakkal szembeszáll; a technika megsemmisítheti ugyan szörnyű eszközeivel a polgárosodott világot, de meg is óvhatja a szabadsága, a jog és az emberiség ellen intézett támadásoktól. Másutt kell keresni a technikának nem annyira hibáját, mint inkább a tehetetlenségét: abban, hogy bármit is tegyen, nem alkothat semmi olyat, ami kizárólagosan, határozottan csupán a béke eszköze lenne. Sőt, azzal a ténnyel, hogy az anyagi erőket egyre jobban a hatalmába veszi, hogy megsokszorozza és összegyűjti őket, olyan rettenetes erőtömeget halmoz fel, amely minden pillanatban belevethető egy romboló összeütközésbe. A technika végtelen anyagi lehetőségeket ad az

ember kezébe, de a legcsekélyebb befolyása sincs arra, hogy vajjon jóra, vagy rosszra fordítják-e.

Mondtuk volt, hogy a technika a természet erőinek a leigázása. Megkérdezhetjük magunktól vajjon végéhez ér-e egy nap ez az uralmi hajlam? Fölfoghatjuk-e az embert, társadalmi osztályokat vagy népeket egyszerű dinamikai anyagnak, amelyet leigázhatunk, igazgathatunk, összegyűjthetünk és a szolgáltatás maximumára kényszeríthetünk? Alkalmazhatjuk-e az emberi társadalomra az erők uralmának technikai eszményét? Nem a véletlen játéka, hogy annyi politikai zsarnokság emlékmű jellegű technikai alkotásokkal tetszeleg magának. Az uralmi szellem, amelyet a természeti erők birodalmában technikának nevezünk, az emberi erők honában a parancsuralom nevet veszi föl.

*

Vessük össze ezzel a széptudományokat. Ezek egyetemes lényegűek; egyetemességük nem valóságos kiterjedésükből, hanem természetükből és küldetésükből származik. Nem arra tanítanak, hogy uralkodjunk a világon, hanem hogy megértsük; és még egy eleven oktatásban részesítsenek bennünket, abban, hogy mi magunk értjük meg egymást. Eredményeik minden népre kiterjeszkednek és szabaddá tesznek minden határt. Ha ők alkotják a legbensőségesebb erőt az emberi társadalomra ható erők játékában, olyan erő ez, mely szellemi közösséget teremt mind a fölött, ami megosztja az embereket és a népeket. A széptudományok az emberek közötti béke erkölcsi és szellemi eszközei önmagukban is. Ha néhanapján elárulják küldetésüket és az uralmi szellemet szolgálják is, csak annak az elvesztésével teszik ezt, ami a legmélységesebben jellemzi őket: ez a szellemi szabadság. Amíg képesek lesznek arra, hogy megvédjék a gondolkodás szabadságát, addig minden esetben megmaradnak az emberi szabadság útmutatójának. Egyetemesség, béke és szabadság: természet és szükség szerint ezt a három eszményt szolgálják a széptudományok, amíg önmagukhoz hívek maradnak.

*

Szembesítjük a technikai és széptudományokat, anélkül, hogy pártot ütnénk amellett, hogy megvédjük az egyiket és a másikat elítéljük. Ám én azt hiszem, mi mindannyian számolunk azzal, hogy abban a helyzetben, melyben jelenleg találja magát a világ, mi valamennyien visszatérünk mindahhoz, ami a

világszolidaritás, béke és emberi szabadság eszköze lehet. Az uralmi szellem határtalan erőket és eszközöket teremtett, amelyek bármelyik pillanatban közvetítőivé lehetnek az erőszaknak és a rombolásnak. Ma inkább, mint valaha, szükséges, hogy mozgósítsuk ezeket a többi erőket: azokat a közvetítőket, amelyeknek segítségével megérthetik egymást a népek, az igazságokat, amelyek túlhallatják magukat a határokon, a szellemi értékeket, amilyen a gondolatszabadság is, amelyek nem engedik meg, hogy az emberi lények és a népek egyszerű uralmi tárgyakká váljanak. Ma megingott a szellemi élet egyensúlya; az uralmi szellem veszedelmesen aratja győzelmeit a megismerés szelleme fölött; mindannyiunkra, akik a szellemi életet szolgáljuk és akarjuk szolgálni, tartozik, hogy gyarapítsuk erőfeszítéseinket és megkettőzzük az intellektuális bátorságot. A békének és a szabadságnak is szüksége van eszközre; adjuk meg nekik ez eszközöket és adjuk meg nekik őket idejében, ez a mi leg-sürgősebb kötelességünk, amelyet a jelenlegi óra ró ránk.

NEM KIDOLGOZOTT, TÖREDÉKES FORDÍTÁSOK

49. ARGHEZI, TUDOR: ARCHEOLOGIA

A lelkem még emlékszik
most is és szünet nélkül, arra, ami elmúlt,
egy multra, amely nékem ismeretlen,
de amelynek szent csontmaradványai

- ⁸ bennem rakódtak le anélkül, hogy tudnám,
amint a föld nem tudja mit hord magában
Amelyben szobrok alusznak szobrok mellett
és koporsó koporsó mellé van zárva.

- Sírfeliratnak egy folytonos mormolása
¹⁰ Egyikük idegenül, másikuk csengőn hangzó
A levegőn át, az idő el van választva az órától,
mint valami szegfűk az illatuktól.

- Hangjait elvesztette a hallgatás
melyeket hajdanában visszhangzani kényszerített
¹⁵ Hallani vélem az ősi hangok foszlányait,
amint szétfoszlanak s amint szétfoszlottak.

- És némelykor minden fölébred
mint amennyire egy nagy viharban az erő
És megmutatja a századoknak az alapzatot.
²⁰ Én öröködöm az utolsó lépcsőjükön.

50. NENIȚESCU, STEFAN: DŪNÁK

Esik a nap.
Az utolsó vászon
reményt lobbantva kigyullad.

51. SĂULESCU, MIHAIL: AETERNITAS

Ökrösszekér és pópa, koporsó és anyóka

s a nap leáldozóban egy hegytetőn amint
a sárguló világon mégegyszer széttelint

- ⁵ Ennyi . . . Csupán csak ennyi egy temetés! A hanton
eldünnög egy imát is a pópa vonódó hangon.
Az anyó sír, az ökrök cammognak lassudan,
azt hiszik, hogy tanyájuk közel az utba van.

Csak ennyi! Elmaradnak a völgy ölén a falvak.

- ¹⁰ Nincsen mit elsíratni és nincsenek siralmak.
Ökrösszekér és pópa, koporsó és anyó,
az ökrök huznak, szokták, a járom arra jó.

A szürke csendességben a nap nyugodni tér

52. CRAINIC, NICHIFOR: A TULSÓ PART

A tenger tulsó partja
a begöngyölitett Finister,
talán az égnek a széle
és ajtó más titok felé

- ⁵ a gondolat számára megrázkódtatás,
parázshatár, fagynak őre.

Vajjon odaértek-e valamennyien, akik elindultak?

Az elindultak már nem felelnek

- s úgy vannak a tengeren, mint egy porond
¹⁰ mely süketen és nehezen a fenékre hull —
mint a halál, keserű a tenger
a sok titoktól mely belehatolt.

A tenger tulsó partja

kert-e vajjon, vagy pusztaság

- ¹⁵ vagy sarki és ezüstös jégcsap?

Te sem tudod, én sem tudom

És akármelyik a messzeségbe tünt hajó,
örökre tünt el, mint koporsó.

53. LOPE DE VEGA: DONNA JUANA

Első felvonás

I. kép

Spanyolország. Kék esti ég ivel, szűk uccák, utak, ódon paloták és házak fölött. Balra, hátra szűk uccácska nyílik, mely Donna Juana palotájához, illetve mellette vezet el. Jobbra elől, lépcsős ucca ereszkedik, első szakaszán Don Pedro támaszkodik, vágyakozva szemlélgeti Juana kivilágított ablakait. A palota kapuja előtt három zenész éppen befejezi ezt a románcot:

Nem mosolyog a szerelem,
 Ő maga sem oly édesen,
 miként a te édes ajkad.
 Első szerelem éjjelében
⁵ vissza fogadja azt az éden,
 ki megcsókolja ez édességben
 Kicsorduló, dus pompát rajtad.

Vége a zenének. Don Pedro erszényt dob a zenészeknek, a zenészek köszöngetve távoznak. A szerenádnak most sem érte el célját.

1. j e l e n e t

Pedro (sóhajt):

Csak menjetek, engedjétek!
 Hagyjatok meghalni engem!
¹⁰ Kétségbeesni,
 kétségbeesve halált lesni,
 tudom, hogy véték az egek,
 bűn az isteni parancs ellen.

1. szolga (a 2. szolgálóhoz, halkán):

Oh egek!
¹⁵ De beteg.
 Csak tudnám, az a fű hol terem,

mely enyhíti a szerelem
kinját a szegény gyermekek —
ellenmérget főznék belőle!

2. szolga (az 1. szolgálóhoz, halkán):

²⁰ No, próbálkozzál, ne félj tőle.
Hisz nem hevíti nagy harag.
Igy meg a szive megszakad,
attól tartok, a fájdalomtól.

1. szolga (halkán):

Avagy esetleg megbolondul.

Pedro:

²⁵ Nincs vigaszom s remény se bennem,
hog्य láthassam, ki gyötör engem.
Oh, hogy kívánom — mit tegyek?

1. szolga (Pedrohoz):

Ne veszd el józan eszedet.

2. szolga:

Ha szenvedélyed leverő,
³⁰ segít az akaraterő.

3. szolga (jön gyorsan a lépcsős uccán lefelé):

Az, akit úgy kedveltél távol,
hazaérkezett Flandriából.
A házat, hol otthonát lelte,
az urat, aki fölnevelte —
³⁵ jó urunkat szeretné látni.

Pedro:

Ki az?

3. szolga:

Hernando.

Pedro:

Hát ereszd be!
Ha nem is enyhülök szeredre,
⁴⁰ hálátlan hagyná tovább menni!

(3. szolga jelt ad hátra, eszímában és sarkantyusan, szemtelenül, fiatalon, mindig jókedvűen, egyenesen a háboruból érkező, Hernando leszalad a lépcsőkön.)

2. jelenet

Hernando (tisztelettel):

Hadd csókolom meg a kezéd!

Pedro:

Férfi vagy már?

Hernando:

No abban nem kételkedek!

Uram, ezen a földtekén,

⁴⁵ becsületesre mondom én,
férfibb az ember napról napra.

Pedro (elismerően):

Megnőttél, mint egy dalia!

Hernando:

Bizony, az élet fonójába

az éhség nem cipel hiába,

⁵⁰ a csontot ki kell nyujtania.

Három évig a dob szavára,

rossz zsolddal, rossz uton, esőben,

zuhogóban, vagy szemergőben;

sehol egy tető éjszakára.

(Nagy taglejtésekkel meséli el háborus élményeit, úgy hogy a szolgák tátott szájjal hallgatják.)

⁵⁵ Valóban átkozott egy tréfa!

Mocsarak közé beszoritva

buvik a jámbor fel s alá —

és vascemege hull reá.

A csata durrog és dörög,

⁶⁰ ez „győztünk”, kiált, az hörög,

hogya győzelem mivelünk.

S fuvalkodnak, mint kakasok.

De egyszer már megkérdelek,

ha gondolkoztál efelett —

⁶⁵ azok a lutheránusok

mit is vétettek ellenünk?

Elvégre a mi Istenünk

teremtette őket szintén.

S ha nem szivelné őket okkal,
70 végezne ő mindannyiokkal
tiszszerte olyan gyorsan, mint én. . .

Megrohamozunk egy erődöt.
S a gyilkolás után tünődök,
azt hiszed, elmúlt a java,
75 örülsz, hogy mehetsz már haza,
nem fő a fejed annyi gondba,
jó étel mellé települsz,
nézed a zsákmányt . . . azon nyomba
odacsap elibéd egy bomba
80 s te szegény bűnös, úgy repülsz,
mint egy Ikarus megfordítva!

Pedro (mosolyogva):

Hát éntőlem el mi hordott?

Hernando:

A kíváncsiság, uram, hogy tudjam,
hogymásutt hogy folynak a dolgok?

Pedro:

85 No és volt elég kereset?

Hernando:

Amennyit letem, annyi elveszett.

Pedro:

Nem sok!

Hernando (dicsekedve):

Bizony, ha annyit tapasztalna
egy atyafi, mint én — az ám! —
90 annak volna csak üres szalma
a sokrateszi tudomány!
Tudom mindenütt, hol a kamra.
És annyit fölszedtem magamra,
mig fordultak a hónapok,
95 hogy tanáccsal, becsületszavamra,
akárkinek szolgálhatok.

Pedro (sóhajtván):

Oh jaj, énrám csak pazarolnád
ékes szavad és bölcseséged.

Hernando:

No, hát mi a baj, mondd el! Téged
100 a vak isten tart még igában?
még mindig az a régi óhaj,
még mindig az a régi sóhaj
keserít el e szép világban?

(Pedro vállat von)

Itt is van lány,
105 ott is van lány,
ha nem piros, akkor halvány,
van lány minden falu alján . . .
Te akkor — most jut az eszembe —
igy kiáltoztál szenvedve,
110 nagy sóhajokat engedve:

(pátosszal)

Ach, Juana, ach!

Meghalok!

Ha ma

az egészet meggondolod,
115 láthatod, mily bolond dolog,
hisz nem volt benne köszönet.

Pedro:

Ach, jó Hernando, ez az éppen —
már akkor ütött viszonzásképpen
gyógyíthatatlan sebeket.

Hernando: (felháborodva):

120 Mit! három éve! S te még állnád,
hogy elvegye éjjeleid álmát?

Pedro (sóhajt)

Bizony, barátom!

Hernando: (még mindig nem tud beletörödni):

Ki hitte volna! Hogy képzeljem,
hogy ilyen örökké egy helyben
125 csak veszteg topogok, sündörgök
egyetlen lány körül! Az ördög
vigyen a pokolba ily szerelmet!
Három évig — az eszem elmegy!
Három esztendő! . . . Fogadok

¹³⁰ három ördöggel: szived álma
— ha akkor én itt maradok —
már régen az ágyadban hálna!

Pedro:

Pfuj, Hernando!

Hernando (dadogva): Oh jaj, bocsánat,
¹³⁵ még mindig hordja glóriádat?

Pedro:

Elég!
Ne légy közönséges cseléd!

Hernando:

Kár a szép időért, hiszen
nem jön az vissza már sosem.

Pedro:

¹⁴⁰ És?

Hernando:

A szüzért fáj az én szívem!

Pedro:

Csak ő ne volna oly kemény!
Tán egy csipetnyi kis remény,
hogy azért egészen nem vet meg,
¹⁴⁵ már visszaadna az életnek!

Hernando:

A szerelem legkisebb jelét
sem intette a lány feléd?

Pedro:

Mit panaszkodtam a betelten
hivalgó, boldog szeretőknek!
¹⁵⁰ Tanácsért ostromoltam őket,
de vigaszra sehol sem leltem.

Hernando:

S ha megtalálnám, mi a nyitja
annak, mi szived elcsitítja?

Pedro:

Nem gyógyulok meg én poroktól —
155 majd ő segít, az örök doktor!

Hernando (rábeszélően):

A tapasztalat visz csupán
a helyes utra, nyom után.
Az orvos mind csak arragondol,
hogy jól éljen a fájdalomból.
160 De talán oly kegyes az Ur,
hogy csekélységem küldte éppen
szenvedélyednek orvosul.

Pedro (fölnevet):

Hát csak próbáld ki tudományod
s majd ha beválik magadon
165 a kura, úgy amint ajánlod,
fejem majd én is rádom.
Donna Juanának, aki
a Nevada nevet viseli,
és joggal, akinek ősei

Hernando:

170 biztos az északi sarkról jöttek. . .

Pedro:

van neki. . .
de minek is mondom neked,
hisz te is jól ismerheted,
. . . egy komornája . . .

Hernando:

175 A komornácska, a Leonóra!
Akinek oly pisze az orra!

Pedro:

Ha nem csak így vagy szemtelen,
hanem őt megnyered magadnak,
majd akkor hiszek a szavadnak
180 és rendelkezhetel velem.
Lepd meg e gyémántos gyűrűvel!
(Egy gyémántgyűrűt nyújt át.)

Hernando (nézegeti a drága gyűrűt, aztán fölhuzza a saját ujjára):

Ajándék! Haha!

Hol van megírva, hogy szerelmet
ily drága ajándék nevelhet!

¹⁸⁵ Az ember ésszel él.

(Oktatóan)

Idővel

majd megtanulod, csak bevárd,
hogy többet árt

¹⁹⁰ tapasztalatlanul a szándék,
mint amit segít az ajándék.

Hanem akkor tanácsaimtul
egy hajszálnyira el ne térj,
amerre mondom. arra indulj,
az utmutatástól ne félj.

¹⁹⁵ Ha engedetlen elveted,
én akkor nem segíthetek.

Pedro:

Akiket halálra ítélték,
bevehetik azok a mérget,
hogy kipróbálják erejét. . .

²⁰⁰ Kétkedik bennem a remény,
óhajtva kételkedem én.

Talán lesz gondja rám az égnek,
megadják talán az egek. . .

Hernando (bizakodva):

a sikert nekem — és neked?

Pedro (kétkedve):

²⁰⁵ A boldogságot s életet.

(Egy utolsó pillantást vetve Juana kivilágított ablakaira, fölmege az uccán, szolgálói követik.)

Hernando:

No, gyorsan el a tett helyére,
segíts, oh poklok fővezére,
ha már az Isten nem segít.

Vágyunk a gyújtópont s ha mind
210 körülkeringik álmaink
s az óhajok is mind egy szálig
együtt fordulnak vele —
mi lesz a csillagkép jele?
Siker? Boldogság?
— Majd elvállik!
(El a szolgálkkal. Átmenetileg zene.)

II. kép

Terem Donna Juanánál. Jobbra és balra ajtók. Hátul, jobbra és balra, üvegajtók, amelyek a terraszra vezetnek. Minden belépő már a terrazon láthatóvá válik. A szép Juana férfi-vivóöltözékben viv egy bábuval. Kiterített szőnyegen próbálgatja Juana az összes parádokat, cseleket stb. (Különösen erős fenyegetések alkalmával a bábu mellébe szur, egy felvarrt vörös szivbe.) Leonóra, a komorna, fürge, vidám lány, minden különösen jól sikerült szurásra nagy tetszést mutat.

1. jelenet

Juana (temperamentumosan):

Halál, halál a férfiakra! (Szur.)

Leonóra (hevesen):

Halál az árulói nemre,
bár mind száz halált érdemelne
a házasságnak zsarnoka!

(tenyerébe csap)

220 Éljen, éljen — jól megkapta!

Juana:

Ez megkapta, életemre! . . .
Birodalmam felét, ha volna,
én neked adnám, Leonóra . . .

Én bosszuangyala leszek
225 az összes összetört sziveknek.
Majd én elégtételt veszek

az eskükért, miket megszegnek.
Nőből, ki nőnek születtem . . .

Leonóra (utánagondolva)
. . . ki nőnek születtem . . .

Juana:
²³⁰ Dzsingisz kánná . . . (beleszur a bábu szívébe)

Leonóra:
Bravo, bravo, Dzsingisz kánná,
nem is úgy ám, mintha szánná! . . .

Juana:
Ugy érzem, Dzsingisz kánná lettem.
Sirás, türés? Nők fegyvere?
²³⁵ Én száműztem — félre vele!
Engem becsapni férfi gyenge.
Csak gondolkozna úgy, amint én,
a többi nő a földön szintén —
valamennyiből Néró lenne!

Leonóra (egy szerelmes férfit csufolva):
²⁴⁰ Előbb fuvolák lágy szavával,
hogy törbe csaljon, elkecségtet,
mert bolonddá tenni nem áttal.
S a szép, kinek szépen fecsegték,
egy felmagasztosult világ
²⁴⁵ fényében érzi már magát —
hogy szeret, gondolja a kába
s azt se bánja

Juana:
hogy a kánya
viszi a szegény galambot!

Leonóra:
²⁵⁰ Ha belekapott a nyakába.

Juana:
Kik fuldokoltak a könnyekben,
azok a nők
csak okosabbá tettek engem.
És így lettem okos egészen.

²⁵⁵ Megtanítottak baj előtt,
hogy árulók szívét lenézzem.
Hamarább megyek a tengernek,
bilincsekbe hamarább vernek,
semmint szerelem érjen és még
²⁶⁰ elvegye lelkem békességét.
Harc a férfiak ellen! (Szur.)

Leonóra:

Harc a férfiak ellen! Rajta!
(Parád és szurás.)

2. jelenet

Hernando (belépett az ajtón, minden szurásra összerezzen):

Juana:

Santiago! Rajta! Hajrá!
(Hevesen viv a bábuval.)

Hernando (magának):

— Szent Sebestyén, kegyedet kérem,
²⁶⁵ aki megkönyörülsz a férgen!
Háboru? S én itt az örs,
melynek nem szabad menekülni —
ajaj, bőrömbe fog kerülni!

Juana (megfordul, tőre hegyét Hernando mellének szegzi):

Ki ez a férfi?

Hernando (az ellenséges fogadtatástól nem éppen kellemes meglepetve):

²⁷⁰ Az ördögbe . . .
(aztán barátságosan)
szép napot adjon az Isten!
(Grandezzával üdvözöl.)

Juana (bizalmatlanul):

Ismerős ember, Leonóra?

Leonóra:

Oh, a Hernando ez, Szenyóra:
Don Pedronál szolgált előbb.

Hernando:

²⁷⁵ Aztán . . .

Leonóra:

a háboruba ment.

Azután pedig . . .

Hernando (mély meghajlással Leonóra felé, aki csodálatosképpen nem sértődik meg ezen):

. . . visszajött.

Leonóra:

Hogy megváltozott! Csupasz állal
²⁸⁰ ment el és hazajött szakállal!

Hernando:

Ezt már a Jézus Krisztus adta.

Leonóra:

A fenébe is! Ilyen nagyra

megnőttél!

Az ember csak csodálhat!

Hernando:

²⁸⁵ Tudod, miért nőttem ilyen nagyra?

Leonóra:

Nos?

Hernando:

Mert nem volt más, amit csináljak.

(Közelebb lép Leonórához.)

Hogy mennyi mindent mesélhetnék!

Leonóra:

Jaj, kíváncsibbá nem tehetnél.

²⁹⁰ Szólj hát, mit láttál? Hiában
csak nem sétáltál Flandriában?

Fujd el, mi van a városokban,
hisz jártál te biztosan sokban!

Hernando (nagy taglejtésekkel kíséri előadását):

Hát annyit mondhatok neked,
²⁹⁵ sok mindent láttam én, amint
vagy ment, vagy állt.

Láttam öltözni hölgyeket
a legujabb divat szerint.

Juana (már menni akart, a divat szóra érdeklődve visszafordul.)
Hernando (örül, hogy sikerült a trükk, lelkesen folytatja):

A szoknyák szélesek, hosszabbak.

Leonóra (izgatottan):

³⁰⁰ Milyen hosszúak?

Juana (közelebb jön)

Hernando (gesztikulál): Bizony jó

Hosszuak. Kiáll a popó.

A keblek magasan dagadnak.

Juana (elsiet):

Leonóra (magán kívül):

Istenem, milyen érdekes!

³⁰⁵ Igazán az az új divat?

Meséld hát tovább, mert megesz

a kíváncsiság —

mily kalapokat hordanak?

Hernando:

Kalapokat? Beillenének

³¹⁰ azok egy kocsi kerékének!

A gallér épp ilyen magas,

az a sikk s milyen bájos az!

És ha az arcot is szeretnéd

látni — hát lehet ily szerencséd!

Juana (barátságosan):

³¹⁵ És láttad a trónörökösnét?

Hernando:

Minden nap. S ünnep este ismét.

Juana:

Ő hogy néz ki?

Hernando (szemtelenül):

Mindig a szeméből néz ki.

Leonóra:

Aki ezt
320 elhiszi, bolond az se lesz,
azt mondhatom.

Juana:

Nem estél a fejedre, látom.

Hernando:

Hát én lábomra estem s lábom
ugy megvetettem a világon,
325 hogy bütyök van a talpamon!

Juana:

És szolgálatba léptél újra
Don Pedrónál?

Hernando (keresztet vet): Az Isten óvjon!

Juana (csodálkozva):

És miért nem?

Hernando:

330 Most mondták éppen
ha nem csalódom —
nincs aki vele boldogulna.

Juana (kiváncsian):

Miért, mit csinál?

Hernando (megvetően):

Szerelmes, szenyóra, a számár!
335 S ostobán, ahol reggel kezdte,
ott folytatja a témát este —
mindig azon egy helyben áll!

Leonóra:

Tüzbe vele! A tűzbe már!

Juana (Hernandohoz):

Ne emlits nevet, ha nem kérdik!

Leonóra:

340 Tűz égessen meg minden férfit!

Hernando (magának):

Még drágán fizetsz ezért, nagysád!
No, majd a jövő megtanít,
még majd kisebb lesz az a nagy szád!

Juana:

Mondottál talán valamit?

Hernando (hangosan):

³⁴⁵ Ne mondja senki, hogy bizony
én ezt a vizet nem iszom!

Juana (fölfigyelve, jelentőséggel):

Már pedig azt hangsúlyozom:
Én ezt a vizet nem iszom!
(Barátságosabban)

Szállásold el itt magadat,
³⁵⁰ ha úgy akarod, még ma éjjel.
(Bizalmatlanul)

De nehogy Pedro kérelmével
emeld föl hozzám szavadat!

Hernando:

Majd meglátjuk, ha üt az óra.

Juana:

Ejnye, segíts ki, Leonóra —
³⁵⁵ Nem jut az eszembe máma,
hogymennyi a kérőim száma.
Huszan vannak?

Leonóra (fontoskodva):

Tudja fránya.
Huszan vagy harmincan lehetnek.

Juana (Leonórához, de Hernandóra nézve):

³⁶⁰ Nem fogadod el egyetlen egynek
ajándékát sem! Üzenet,
sóhaj számára nincs füled!
Gondolj arra, hogy nem szeged meg,
nem szegheted meg esküdet!

Leonóra (esküszik):

³⁶⁵ A közeledbe senki nem jön,

bár susogjon, bár könyörögjön,
bár legyen szagos, mint a rét
s a kert rózsái az esőbe
(kopog a karján)
a legjobb golyóvetőgép
³⁷⁰ veti őket a levegőbe!

Juana:

Helyes! Mint Cherub, úgy vigyázzad:
mint az ifjunak, mind az aggnak,
mutass ajtót a férfiaknak!
Teljhatalommal fölruházlak.

(Juana el.)

(Hernando kihuzza magát Leonóra előtt.)

3. j e l e n e t

Hernando:

³⁷⁵ Nos?

Leonóra:

Szeretsz valakit?

Hernando:

Én és szeretni? Elment az eszed?

Hiszen én száz lányra egy pengőt
nem költenék, hogy vegyek kendőt!

³⁸⁰ Egy nőre? Nem ettem meszet!

Leonóra (a vivóbabát a hóna alá csapva huzza a termen át,
duzzog)

Hogy nő szült és ügyelt reád,
elfeledted, hé?

Hernando: Megsirattam.

Ha hagyott volna, én maradtam

³⁸⁵ volna és

nem vesztett volna a világ.

Leonóra (a sarokba állítja a bábút):

Azt kell hinnem, hogy szörnyeteg
vagyok magam is teneked.

Hernando:

Bizony én téged, szép alak,
300 husos ördögnek tartalak,
Szomorú, hogy ilyesmi létezik!

Leonóra (dühösen dőf egyet a bábuba):

Ugy? Pedig . . .
Te nem voltál szerelmes soha?

Hernando:

No, egyszer úgy volt, hogy megrebbe
395 s meglágyul valami szívemben,
hanem aztán az ostoba
képeket fejemből kivertem.

Leonóra (felgöngyölíti a vivószőnyegét)

Hernando (magának):

Jó vivónak pihen a kardja;
majd ha az ellen sujt vele
400 és nem sikerült a csele,
akkor vág be az első kvartja.

Leonóra (Hernando mellett, követelőzően):

Te tapasztalt vagy, hiszen vesztet
sohasem ültél; mondd ugyan —
azzal én szerelmissé teszek,
405 ha megszeretlek én magam?

Hernando (majdnem kipukkad a kacagástól):

Jaj, meghalok, úgy kell nevetnem!
Tőlem szerelmet? Van eszed?
Jaj, meghalok s még félelmemben,
hogy nevetségessé leszek!
410 Szerelem? . . . Arra van csak gondom
— hisz megfogadtam egykoron,
hogy nem vág végig ostorom
se nőn, se szerelmes bolondon.

Leonóra (láthatóan felindulva):

Hallottak ilyen szörnyüségct?
415 Meglátod — nem kell sokat várni —
a kérők daliás szolgálói

csak értem milyen tűzben égnek.
(Hernando hangosabban nevet.)

Leonóra:

Ha nem nekem, majd hiszel annak,
amit látsz! . . .
⁴²⁰ Bujj el! — Már itt vannak.
(Egy szék mögé bujztatja Hernandot és pözba vágja
magát.)

4. j e l e n e t

(Don Juan és Don Alonso szolgálói, karjuk tele virágokkal és
ajándékokkal, mindketten ugyanakkor akarnak belépni az ajtón,
mely a terrasról a terembe vezet.)

Juan szolgálója:

Hé, te fajankó, ne tovább —
én előbb jöttem, engedj engem!

Alonso szolgálója (harapósan):

Ejh, hogy befognám én a szád,
ha nem volna ez a kezemben!

Leonóra:

⁴²⁵ Ugyan, ugyan Caballerók!
(Mindakét szolgáló elengedi gyorsan egymást és túl-
áradóan Leonórához fordul.)

Juan szolgálója:

Ajándékul e csekélységet
az uram küldi, Don Juan,
kinek szerelme, ha ugyan
véget ér, halállal ér véget.

Alonso szolgálója:

⁴³⁰ Urnője lábához veti
uram, Don Alonso, személyem
által szerelme jelét s mélyen
tisztelve üdvözölteti.

Leonóra (megvetően):

Urnómnek nem fér az eszébe,

- ⁴³⁵ hogy miként hatna rá ajándék,
melyet ő nem fogad kezébe,
hiába küldi sanda szándék.
A férfiakat szinte lázban
(fenyegetően a szolgákhoz lép)
gyülöljük mi ebben a házban.
(Gunyosan)
- ⁴⁴⁰ Ostromolnak reggeltől estig
válogatott küldeményekkel.
Követ jön, levél jön, de nem kell,
idejüket hiába vesztik.
E házban nem lesz szerencsétek.
- ⁴⁴⁵ Mi megesküszünk nektek arra,
hogy békénk semmi nem zavarja.
Válaszul im ezt jelentsétek.

Hernando (magának):

- No, megkaptátok, maflák! Ezek
csak azért vannak a világon,
⁴⁵⁰ hogy nagy szemet meresszenek.

5. j e l e n e t

Juan (szolgája):

Nem hasonlitható a gazdád
az én uramhoz. Elhiszed?

Alonso (szolgája):

- Persze, hiszen az én uramnak
a tied tölthetne vizet.
⁴⁵⁵ A mi címünk . . .

Juan szolgája (fennhéjázóan):

Mondd csak még egyszer, nem jól hallok!
A címetek? Csak dicsekedj —
olyan hoppmester és asztalnok
szolgál uramnál, nem is egy.

Hernando (magának):

- ⁴⁶⁰ A firlefáncos udvaronc,
az még az inyemre lehet;

a másik, ha nem tévedek,
azt hiszem, hogy kaméleon.

Alonso szolgája:

Nem vitatkozom fecsegővel,
465 elő, te kard!

Juan szolgája:

Hát döntse ő el!
(Vivnak.)

Hernando:

Én meg ellépek azalatt,
míg ezek döntik a falat.

Juan szolgája:

Az illő tiszteletet kardom
470 élével muszáj kicsikarnom.

Alonso szolgája:

No gyere, majd tanítalak!

Hernando:

Na, mellyük a különb, na mellyük?
Az ajándékokat mi szépen,
mindenesetre elemeljük.

(Elviszi az ajándékokat és ellopózik. A virágok ott maradnak)

Alonso szolgája (megáll a vivásban):

475 Tán kellemesnek te se tartod,
idebenn forgatni a kardot,
Azt javasolom, hogy eredjünk
és majd odaki verekedjünk —
Ott, ki tudja, úgy cifrázza.

Juan szolgája:

480 Hát jobb a szabadban, ahol
az ember levegőt szagol.

Alonso szolgája (bizalmatlanul):

Jé, — hová lett innen a váza?

Juan szolgája:

S az enyém is pokolba tünt el!

Alonso szolgája:

Igy közölte mindegyikünkkel
485 egy friss tolvaj, ha jól értettem,
hogy szamarak vagyunk mi ketten.

Juan szolgája:

Uraink közül melyik az,
ki hiszi azt, ami igaz,
ha elmeséljük ?

Alonso szolgája:

490 Az enyém nem.

Juan szolgája:

Az enyém sem. De van reményem:
Ha valami mást kieszelnénk,
hiszen arra való az elménk —
hazudjunk; erre van elég ok.

Alonso szolgája:

495 És csupán ez vezetne jóra.

Juan szolgája:

Hazudjuk azt, hogy Leonóra
elfogadta az ajándékot.

Alonso szolgája:

Pompás ! Az idő mindenre ad választ !

Juan szolgája:

S ez jónak látszik. S igazán az.
(Gyorsan el a jobboldali terraszejtón.)

6. j e l e n e t

(Don Alonso megjelenik a terrazon.)

Alonso szolgája:

500 Ej, már kéznél vagy, Uram ?
A siker is itt van kezembe.
Most légy a nyelv és ne a penge —
pihen a kard s a csel suhan.

Don Alonso (hosszan és szárazon, szénfeketén, mindig epésen,
jön a baloldali ajtón):
No, mi van?

Alonso szolgája:

⁵⁰⁵ Hihetsz énnekem;
A sors ma jobban, mint eleddig,
deríti rád gyönyörű kedvit;
dus szőlőd érik édesen.
Alig szemlélték küldeményved,
⁵¹⁰ Don Juantól is jött nem egy
s lám, elfogadták a tiédet,
amazé pedig visszamegy.

Don Alonso (elragadtatással kitörve):

E remény új nap éneflettem,
ki csak ödöngtem megvetetten
⁵¹⁵ s mert soha el nem ült szivemben
a szercelem — övé a bér!
(Győzedelmesen)
Kövess!
(El a baloldali ajtón.)

Alonso szolgája:

A nagy hazugság kegyes gazdám
eddig boldoggá tette. S aztán?
⁵²⁰ Hogy mi lesz?
Meglátja, aki a végére ér. (Utána.)

7. j e l e n e t

Don Juan (külsője lényegében Don Alonsoéinak ellentéte; kissé
testes, haja pirosas, pomádés, tulzottan ki van öltözködve.)
(Don Juan és szolgája gyorsan belépnek a jobboldali
terraszajtón.)

Juan szolgája:

Hát kell ennél több bizonyíték,
amivel még bizonyitnék?
Amit küldött a vetélytársad,
⁵²⁵ az is épp akkor érkezett meg,

de csupán a tiédre vártak,
amarra ügyet sem vetettek.

Don Juan:

Visszaadtad nekem az éltem,
már nem szolgál, hanem barátom!
530 Nem álom az, hogy célhoz értem?
Hogy álmom valósulva látom?
Ki ifju és ki fordul őszbe,
nemes és gazdag mind legyőzve —
alig fogom föl, alig értem!
(Be akar menni az ajtón.)

535 Látnom kell őt!

Juan szolgálja:

Csak várd ki az időt, a kellőt!

Don Juan (lelkesülten):

Hát magát Pedrot nem lefőztük?
Aki, hogy hazug ne legyek,
a legérdemesebb volt köztünk,
540 hogy megkapja a kért kegyet?
Törte magát már három éve
a begyes szüz után, nyögött,
vagy fölnezetett némán az égre,
hivott segédül ördögöt —
545 de nem érezte jó szagát
a jutalomnak. — Öt magát
majd megkérdem, mért gyötri bánat,
mi az oka a bánatának!
És kinjában gyönyörködök!
(Annnyira örül, hogy nem bir magával; el a teraszon;
szolgája utána.)

Változás, közben zene.

III. kép

Pompás szoba Don Pedronál. Pedro terített asztalnál ül.
Szemben vele Hernando. A szolgák ujjabb bort hoznak, töltenek.

1. jelenet

Don Pedro:

⁵⁵⁰ S te kicsented? Hisz ez remekbe
festett kép! Isteni falat! (Nevet.)

Hernando (mutatja a tolvajló mozdulatot):

Akár a sas . . .

. . . a cimerekbe,

két keresztbe tett kard alatt.

⁵⁵⁵ Amíg a bátrak ott a szablyát
csattogtatták, hogy egymást szabják
(utánozza a vivókat)

a gazdájukért megvadultan —
a tárgyakkal én elvonultam.

Nem is szagoltak irányomba;

⁵⁶⁰ a tény mind érthetlenebb —
fekve keresnek, mint az eb,
hogyan merre nő a szarvasgomba.

(Körülszaglászlik.)

Don Pedro (már ismét mélabus):

S ily barátságatlanul gondol
Juana rám?

⁵⁶⁵ Avagy talán
én vagyok vak a bánatomtól?
S egy udvarlóját, hajh! talán
belopja hátsó ajtaján!
Nem?

(Tünődik.)

Hernando:

⁵⁷⁰ Ugyan, ugyan Don Pedro!
Bár teste, vére meg van érve
s érett e nő a szellemére — —
ezzel szemben

a szive kusza tömkeleg;

⁵⁷⁵ ezt én mondom. S a szerelemben?
Hát abban még gyerek.

Don Pedro (egyelőre megnyugodva):

E szóért gyere a szivemre! . . .
S hogy menne a dolog, ha menne?

Szolga (jelent)

Don Alonso kér látni téged.

Don Pedro (már nem egészen tiszta a feje):

⁵⁸⁰ Nem ! Nem akarom !

Hernando:

Csak ereszd be !

(Szolga el.)

Ezzel alig lesz nehézséged —
azt hiszi ő ült a nyeregbe.

Don Pedro (kikelve):

Juanánál ?

⁵⁸⁵ Haha !

Csak azt merje !

Hernando (megnyugtatóan):

S ha az, mit ez harangoz itt,
boszantana, csak azt csináld,
hogy a boroddal megkínáld —

⁵⁹⁰ a többi rám tartozik.

Don Pedro (egyre jobban hat a bor):

Nem ihatnám s itasson engem ?

Hernando (erélyesen):

Éppen azért ! De ülj már csendben.

Don Pedro (erőlködik, hogy megértse a hallottakat):

De hát mi értelem van ebben ?

Hernando:

Értelem ? sose törödj azzal —

⁵⁹⁵ igyál, az ital megvigasztal

s eszed is eligazodik.

2. j e l e n e t

Don Alonso (belép, tulzottan méltóságos tartással köszön):

Adjon az Isten !

Don Pedro (viszonozza az üdvözlést):

Adjon az Isten és prosit !

Don Alonso (a fogadtatástól meglepetve sokat vesz a tartásából, elveszi a kínált kelyhet és koccint):

Ha szólt volna valaki nékem,
600 hogy fekszel, természetesen,
mint baráti kötelességem
kivánja, jöttem volna régen,
hogy látogatásom tegyem,
annál, ki szenved betegen.

Don Pedro:

605 Nem szólt senki, elég az ahhoz !

Don Alonso (különös udvariassággal):

Aki tudatlan, feddhetetlen.

Don Pedro:

Hadd el ezt, kérlek, ne szabadkozz !
És prosit — majdnem elfeledtem.
(Koccintanak.)

Don Alonso:

S hogy vagy ?

Don Pedro (ülést kínálva):

610 Köszönöm, foglaljál helyet.

Don Alonso (kajánul):

Valóban nem vagy már beteg ?
Bár te magadat épnek tartod,
aggódom, hogy valamit kaptál —
bizonytalan színű az arcod.

Hernando (magának):

615 Most aztán horogra akadtál !

Don Alonso:

Nem ajálta az orvos néked,
hogy minden mértéktelenséget
az élvezetben kikerülj ?

Don Pedro (gvönyörrel):

Sőt, azért jött, más szere nincsen,
620 hogy szüntelen ivásra intsen —

a nyavalya így elrepül.
Prosit, Alonso!

Don Alonso:

Prosit, Don Pedro!
Szabad-e kérnem kegyedül
(Hernandora pillant)
⁶²⁵ hogy maradhassunk egyedül?

Don Pedro (Hernandohoz):

Eredj ki! (Hernando el.)

Don Alonso (feláll, ünnepélyesen és hivatalosan):

Donna Juanát, ki kezdetben
Sem tégedet, sem jómagam
nem hallgatott meg — megkérdeztem
⁶³⁰ s ő igent mondott boldogan.
Mellettem döntött, ez világos,
erről meggyőződhetsz magad;
ezért ne folytasd, kérelek, mármost,
mit tenni eddig volt szabad.
⁶³⁵ Kerüld el ajtónk, udvarunk,
románcaidtól megkiméld —
(kajánul)
ha engem nála lel az éj,
mi nem táncolni akarunk.
Hehe!

(Nevet)

Don Pedro (szeretne a torkának esni):

⁶⁴⁰ Tanácsodat majd követem.
Ki nem a szerencse fia,
össze kell magát huznia.
Hé, inni adjatok nekem!

(Kiált.)

(Hernando gyorsan megjelenik Don Alonso ajándékával és két kehellyel; egy szolgál mindjárt tölt.)

Don Alonso (eltűnt a lelkesedése):

Ha! Hogy került ide, eléd,
⁶⁴⁵ hozzád, ez itt?

Don Pedro (örömtől ragyogva):

A hölgyek hölgye,
hogy kibékítsen, azért küldte
ezt és szerelmes levelét.

Hernando:

S amellet azt üzente még,
⁶⁵⁰ hogy ez egy lovag adomány.
Növeli uram örömét,
hogy onnan kapja, s ide szánja.

Don Pedro (Hernandohoz halkán):

Mit csinálsz?

Hernando (Pedrohoz):

Jól játszottál!

Don Pedro (biztatóan):

⁶⁵⁵ Nohát igyál még, Don Alonso!
Vagy a borom már nem olyan jó?

Don Alonso (megrázkodva):

Epe került a vérembe!
(Mind a ketten tettetett szivélyességgel isznak egymásra.)

Hernando (magának):

Gyapjat akartál s azt kell hinnem,
hogy te mész el megnyirva innen!

Don Alonso (savanyuan nevet):

⁶⁶⁰ Nem érkezett más küldemény?

Don Pedro:

Már ettől talpra szöktem én.
(Hernando visszadja titokban a gyűrűt.)
Azonkívül még ez a gyűrű.

Don Alonso (teljesen megtörve):

Még ez a gyűrű.
No, akkor prosit! (Fölhajtja a teli kelyhet.)

Hernando (Don Pedrohoz):

⁶⁶⁵ Látod, az ital hogy vetekszik?
Te gyógyulsz, ő pedig betegszik.

Don Pedro (egy kétkedő mozdulatot tesz a kezével, mert máris észrevehetően ingadozik):

Sajnos, ahogy az arcod nézem,
nem érzed jól magad egészen.

Don Alonso (ő sem bizonyos már):

Igen, velem valami van,
⁶⁷⁰ mert már nem érzem jól magam.

Don Pedro (magának):

A féltékenység bujt bele,
a vére azzal van tele.

Don Alonso (magának):

Te elfogadtad csalfa módon,
hogy tovább adhasd, amit küldtek,
⁶⁷⁵ te őt szereted, a gyűlöltet —
de lesz majd a bosszura gondom !

Don Pedro:

Valaki talán megsértett?
Ha így van, tudni akarom,
hisz megteszek én mindent érted —
⁶⁸⁰ oltalmazód az én karom !

Don Alonso (zavarban van, átkarolja):

Barátom és testvérem !

Don Pedro (hasonlóan):

Testvérem és barátom !

Don Alonso:

Hálám tiéd. Csak egy szavadba
kerül s meglátod . . . Jójszakát !

Don Pedro:

⁶⁸⁵ Neked is, vigyázz jól magadra !
(Alonso megkísérli, hogy szertartásosan köszönjön; el.)

Hernando:

Ez aztán leitta magát !

Don Pedro (nyög, a fejét fogja):

Ooooooh !

Hatott — de miért volt így szükségem?
Oh fejem, átkozott fejem!

Hernando:

⁶⁹⁰ Csak azért volt olyan készséges,
hogy téged bosszussá tegyen.

Don Pedro:

Ooooooh!

Vigye el az italt az átok,
én oda vagyok már egészen.

(Nevetve.)

⁶⁹⁵ Hehe, mindent kettőnek látok,
ilyenbe se volt eddig részem.

(Beleejti magát egy székbe.)

Hernando (vizbe mártott zsebkendőt terít Pedro fejére):

Ha idejött, hogy kedvünk szegjük
és ugyis megvan már a gond,
csak nem leszünk olyan bolond,

⁷⁰⁰ hogy büntetését elengedjük.

3. j e l e n e t

Don Juan (gyorsan belép, méltósággal):

Adjon Isten!

Don Pedro (nem lát):

He?

Hernando (előkelő mozdulattal leveszi a kendőt):

Don Juan des la Mendoza!

Don Juan:

Csak úgy jövök, véletlenül, be . . .

Don Pedro:

⁷⁰⁵ Légy üdvöz, foglalj helyet s ülj le.
(Leülnek.)

Don Juan:

Odalent leltem Don Alonsot,
a lépcsőn, épp idejövet,
dult vonásaihoz hasonlót
még nem is láttam . . .

Hernando (magának):

⁷¹⁰ Majd nézd meg nemsokára a tied. (Elmegy.)

Don Juan:

Elárulta a pillantása,
hogy volt valami köztetek.
Volt itt vita és volt itt lárma?
Ha volt, segítő két kezét
⁷¹⁵ nyujtok feléd én, vigaszodra,
ha netán rászorulsz azokra.
És barátságot, igazit!

Don Pedro (megadta magát sorsának):

No, hát, prosit!

Don Juan:

Egészség!
(Hernando belép Don Juan ajándékával.) (Koccint.)

Hernando:

⁷²⁰ Ezt a szép ajándékot hölgye
küldte uramnak vigaszul,
amikor szenvedett az ur,
hogy bu, betegség ne gyötörje.
A név nem tartozik az ügyre.
⁷²⁵ Mikor ezt látta Don Alonso,
fehér lett, hullánál fehérebb,
mint akivel végzett a méreg.

Don Juan (magának):

Az én ajándékom! Hasonló
módon hasonló véget érek!

Hernando (halkan Pedrohoz):

⁷³⁰ Ezzel is kész vagyunk. Szemem
ha nem csal s attól én nem félek,
ebből, igaz, hogy csendesen,
féllábával kiáll a lélek.

Don Pedro (Juanhoz):

Amint jött, elment Alonso, ám
⁷³⁵ nem mondta, ahogy illenék,
mi bántja és mi hozta hozzám —
tán néked erről is beszélt?

Don Juan (magának):

Mi közöm ehhez énnekem?
Hisz én vagyok a nagy beteg!
(Pedronak)

⁷⁴⁰ Megkérdem az okát, megyek.

Hernando (tele torokkal kacag):

Ez is békében hagy most minket!
Igy téved az ember nagyot. (Veszi a kelyheket.)
Mély öbléből e két edénynek
egymásra ittak haragot!

(Pukkadozik a nevetéstől.) (Don Ramon egyik szolgálja belép és ezt a mondókát darálja.):

Szolga:

⁷⁴⁵ Téged,
Don Pedro de Giron,
Meghiv az uram, Don Ramon
s hasonlóképp unokahuga,
Beatriz de la Marda
⁷⁵⁰ Juana de Nevada
palotájába,
meghiv és pedig holnapra!

Don Pedro (örvendezve):

Juanánál lesz ünnepély?
S a bácsi a hívó személy?

Szolga:

⁷⁵⁵ Meghivott más vendégeket
is uram, nemcsak tégedet;
sok néni és rokon vegyül;
Don Alonso de Rivera,
Don Juan des la Mendoza
⁷⁶⁰ is meg van hiva,
nem lesztek tehát egyedül. (Szolga el.)

Hernando (megrázkódva):

Bumm!

Don Pedro:

No, most esapott csak le a mennykő!
Juan, Alonso Juanánál.

⁷⁶⁵ A csalást most meg fogják tudni,
mi meg, mint a leöntött pudli,
iparkodhatunk kifelé.

Hernando:

Nem! Tovább tart a kura még!
Bizzál szolgálásban, nem ül veszteg.

⁷⁷⁰ Amily kedvező volt a kezdet,
oly szerencsés lesz a vég.
(Változás. Felvonásközi zene.)

2. felv

I. Kép

1. jelenet

Ugyanaz a terem Juana palotájában, már ünnepi pompájában, tele gyertyákkal virágokkal. Juana ünnep ruhában, gyönyörű fekete csipkeruhában, fátyollal a hajába tűzött fésű fölött.

Juana izgatottan járkal: Jó irányba vezet az érzésem? Más vagy, mint lenni szoktál. A tűz után, melyet magadban tápláltál, most gyanusnak, különösnek látszol.

Leonóra sértődötten: Még ezt is feltételezed rólam?

⁵ *Juana* gyanakodva: Hát nagyon talányos vagy.

Leonóra: És mi a bünöm?

Juana: Az, hogy most egy szavad sincs ott, ahol máskor hévvel iparkodtál, a világ minden férfinjáról elmondani minden rosszat; s ahelyett hogy most is vádolnál, védőjükdől

¹⁰ szegődsz. Ezeket a leveleket olvassam el!

Leonóra sértődötten: Leveleket? Csak egyről van szó!

Juan[!] felháborodva: Egy? Az talán serami? Hát láttak már ilyet?

15 *Leonóra*: Azt gondoltam, ugyan mit árthat, ha ezt az egyet elolvassák? *Pedrotól* jött.

Juana izgatottan: Éppen ezt! Ha az ember veszélyeket teremt magának, azokból nemsokára vétkek lesznek; az árnyéknak az árnyékát sem tűrheti egy asszony a hirnevén.

Inas jelenti: Don Ramon és Donna Beatriz.

Don R. és leánya Donna B. belépnek; Ramon öreg, már egy kissé roskatag gavallér, Beatriz szép és fiatal.

2. jelenet

20 *Juana* nagyon szívélyesen: Kedves Bácsim, légy üdvöz!

Beatriz: Megöleli: Néném, Kedvesem!

Juana épp úgy: Teljes szívemmel üdvözöllek.

Ramon nem tudja, hova legyen az udvariasságtól: Remélem, hogy nem okozok neked tulsok kényelmetlenséget.

25 *Juana*: No ezt igazán meg kell cáfolnom.

Ramon: veregetve az arcát (*Juana* túri):

Azért vezettem hozzád *Beatriz*t, hogy bevezessem abba a körbe, mely dukál neki. És hogy városi palotádat erre az alkalomra és az éjjeli vidám órákra ilyen kedvesen rendelkezésemre bocsátottad, köszönöm neked, — le vagyok kötelezve. Istenem, a mi vidékünkön nem találja meg azt a társaságot (a lányok nevetnek). Hol találja meg a szokásokat, hol a jó modort s mi illik? Hogy mindezt elsajátítsa, azért akartam őt hozzád hozni.

Juana jóindulatuan: Nahát ez sikerült is.

35 *Ramon*: A rokonságot, az ismerősöket, barátokat s minden fajta unokaöccseit meghívtam erre.

Juana csodálkozva: Mi talán nem jól hallok? Vendégeket — a férfi nemből? (Dühösen.) Ki velük!

Ramon: Az istenért!

40 *Leonóra* (magának): Tja, itt már nem lehet szolgálni!

Ramon aggódva: De hallgass meg!

Leonóra kárörömmel: Már késő! Már ott jönnek az első vendégek a bálra az ünnepélyre.

3. jelenet
(zene)

5—6 fiatal lány, mindegyik spanyol, fekete csipkeruhában nevetve robot be. — Utánuk néhány idősebb hölgy jön. Azután az (unokaöcsek) és barátok. Előbb mindegyik meghajlik aztán azonnal a lányokkal foglalkozik. Don Juan, Don Alonso, és végül Pedro Hernandóval. Ez a kettő a háttérben marad, figyeli a fejleményeket. Juan és Alonso féltékeny pillantásokat vetnek egymásra.

Juana megöleli és megcsókolja a lányokat:
Juanita és Frasquita, Cleo, Dolores, Isabella.

45 *Beatriz* (ugyanígy): Oh nagyon szép hogy eljöttetek.

Ramon (ugyanígy): Pontosan itt vannak a helyszínen!
(tánczene, Ramon a mellékteremben hallgatja)

Ramon: Nini, már hangolják a hegedűket és a táncban meg akarom mutatni, hogy még mindig ifju vagyok!
(A táncosok párokat keresnek.)

50 *Alonso* (*Juan*hoz): Nos, most megkísérlem, hogy táncra kérjem *Juan*át.

Juan (ravaszksán): Óhajod szószerint elhiszem — de én — már előbb ott vagyok (*Juan*ához szalad) (*Alonso* felháborodik) (*Juan*ához ömlengve) Szabad kérnem, szenyorita!

55 *Juana* (gunyosan): Kérhetsz, amit akarsz — nem miattad hívtam ide Cleot! Nem ismered a szép Cleot? (Cleot ügyesen közelebb huzza) Cleo, ez itt Don Juan, éppen most kért tőlem táncra téged.
(Anélkül, hogy ügyet vetne az ellenkezésre *Juan* karjaiba veti Cleot.)

60 *Alonso* (patétikusan) Istennő! Hercegnő, Királynő!

Juana jókedvüen: Oh Istenem!

Alonso fölszólítva: Ezt a táncot légy oly kegyes.

Juana (nagyon mulatva: Kár, igazán borzasztó kár, mert éppen erre a táncra hívtam ide neked Izabellát! (Izabellát áthuzza Alonsohoz.)

5 *Don Pedro* (hirtelen Juana előtt áll, nyomatékosan és szívélyesen): Juana, szívből kérlek, nem táncolnál ezuttal énvelem? Nálam nem kell magadat régi illemszabályok mögé sáncolnod!

70 *Juana* gunyosan: Kár, ahogy sokszor megesik az életben; éppen mielőtt fölkértél, még mielőtt egy szócskát is mondtál volna, azt választottam, aki előtted áll (egy rántással magához huzza Ramont, aki éppen akkor akart egy másik hölgyet fölkérni).

Pedro (sajnálkozva visszalép egy másik hölgyet kér fel, de Ramon és Juana mellett áll fel a táncra):

Ramon (savanyu arcot vág): Jóllehet tisztelem ápolom a rokonságot, ez mégis, úgy vélem, felesleges volt. Ha mulatni akarok, akkor más felé áll az eszem.
(Egy bizonyos spanyol kvadrillhoz már minden pár fei-állt; a táncosok gyakran váltják párjukat, egymáshoz szaladnak; s dialogus folytatódik.)

Pedro (Juanára mosolyog):

Juana hidegen: Nagyon derüsnek látszol.

75 *Pedro* (boldogan): Ma éjjel rólad álmodtam.

Juana jegesen: Ez az álom nem látszik valószínűnek.

Alonso hallgatódzott: Kínos, igazán kínos ez!

80 *Pedro* remek kedvvel, mert most éppen Juana a párja: Na és döntöttél már, melyik választásnál fogsz maradni; vagy még nyitva marad a kérdés, várjak-e, reméljek-e?

Juana macskakedvességgel: Ha valaha is lesz férjem, ezen a szent helyen esküszöm, hogy életét pokollá teszem. Paprikajancsit csinállok belőle!
(A párok elválnak.)

85 *Hernando*, aki Leonórához épp arralejt:
Jaj, az borzasztóan zavar engem,

Leonóra halkán hozzá! Nem kell odahallgatni.

Pedro még jobban ragyog (ismét Juana a párja, Juana már tajtékszik a dühtől, mialatt Pedro szorosan derékon kapja.) Mégis leszek olyan bátor, hogy téged a pokolból kivigyelek és az égben éljek veled táncolva sietni az életen át. (Szívélyesen) gyere, légy e táncnál az én bájos párom!

⁹⁰ *Juana* gunyosan: Szívesen táncolok száraz padlón, élvezetet szerez nekem, de ha a fellegekben jársz, vizes lesz a lábad. (Határozottan) Kezem s karom nem eladók, mert hogy táncoljon az ember az életen, nincs szüksége férfira.

Pedro barátságosan kételkedve: Néha másképp hallja az ember. (A tánc mind gyorsabb lesz és általános forgással végződik. Juanát és Leonórárt kivéve mindenki részt vesz benne.)

4. jelenet

(Don Roman izgatottan vonszolja maga után Beatrizt, kezében levelet lobogtat)

⁹⁵ *Ramon* pörölve: Könnyelműséged már nem megboldogult anyádtól tanultad. Nem neveltünk-e téged a legnagyobb tisztességben és nem óvtunk-e mindig?

Juana csodálkozva: Hugom!

Beatriz megtörve: Ach!

¹⁰⁰ *Ramon*: A község minden nénikéje a szájára vesz. (Juanához) Képzeld el egy ifju gavallért, léhütőt, üresfejűt, ki csak játszik a lányokkal ez a Vertignon ur

Beatriz fölvágva: Egy márki!

^{1 05} *Ramon* fölháborodva: Na, mondd már! Nézz csak ide, azt írja ez a hólyag, hogy találkát kér, és bizonyos, hogy hiheti, hogy a leány szíveli őt. Milyen kitüntetés ez nekem! (Beatrizhez) Gyöngeségednek milyen bizonyítványa ez — de várj, majd ellátom a bajodat. (Juanához) A te oltalmadba ajánlom őt, akit hiába óvtam.

^{1 10} *Juana* megnyugtatólag: Megigérem neked, hogy ilyesmiért soha többé nem kell megrónod őt.

Ramon: Nos, az isten majd megfizet ezért neked.
(El)

Juana (erélyesen) Egyet, hugom, jól szivlelj meg s fontold meg jól: Nem házba, de erős és biztos várba jössz ide. Becsület és szüziesség a bástyái, leány büszkeség a puskaporos hordója, guny, lenézés, dac és gyűlölet bombáink és ágyuink.

Beatriz aggódva: És most egyszerre az egész jó hírem elveszem[!], mert kaptam egy levelet?

Juana aggályosan: Hogy is kérdezhetsz ilyet! Nemcsak a híredet, de a becsületedet is elvesztetted, jegyezd meg, az első lépésnél kell az akaratnak ellenállnia.

Beatriz naivul: És Juana mit csinálsz, hogy a ballépéstől megóvd magad?

Juana megrázkodva: Én és ballépés? Na jó, ezt mindjárt meg fogod tudni. (Leonórához) Egy gyertyát!

Leonóra (hozza): itt a gyertya!

Juana határozottan: Hogy megtanuljad, hogy azok előtt, kik csábitanak, jobban elzárd füledet, ilyen pogányok levelei, itt szemed előtt szenvedjenek tűzhalált

Leonóra halkán *Beatriz*hoz): Don Pedro de Giron javára szólj egy szót, halasszák el a kivégzését.

Beatriz tettetett naivsággal: Irt neked Don Pedro?

Juana szigoruan: Igen, itt a levele!

Beatriz: S olyan főbenjáró bűn, ha megkéri kezedet?

Juana arrogánsan, nagyképűen: Ha egyszer te is megismered a férfiakat, majd te is egész másképp fogsz beszélni. Figyeld csak a feleségeket. Sok szeretettel és bizalommal kötötték frigyüket

Beatriz (kétkedve) És most?

Juana: Kötelékeikben senyednek, a házi zsarnok igájában, ki csak követel, kiabál és örvöng. (Felháborodva) És még neki kell hálát adnia a[!] Istennek, hogy férfit adott neki! És ezért esküszöm szentül, hogy egyet sem kimélek közülük és Don Pedro Giron legyen az első, aki a tűzbe megy!

5. jelenet

Pedro és Hernando röviddel elébb beléptek

Pedro Hernandohoz: Hagyjál! Csupán, csak hallani akarom még.

Hernando (vissza akarja tartani: Maradj türelmes, néma, jámbor — vagy még jobb mutatkozz butának.

150 *Beatriz* Juanához: Mondd kérlek, szabad azt, hogy csak azért, mert oly forrón szeretett, mint eretneket kivégezni, azért mert büntetést nem érdemlően és tisztelettel mindig csak hitt benned?

155 *Juana* kérelhetetlenül: A szenvedély megbocsáthatatlan. Mindenki, még a legnagyobb bolond sem talál nálam könnyö-
rületre, akármi szól a javára.

160 *Pedro* fölháborodva: Ez már igazán utálatos (izgatott, nem bírja magát türtőztetni.) Ha elégeted azt a papirost, tudd meg, akkor az én beteg, az én vétkes gondolataimat vele együtt a tűzbe dobom! Kevés hasznom volt abból, hogy én mindig védtelek és csak a te híredre vigyáztam.

165 *Juana* szóhoz akar jutni, de Pedro nem engedi magát elhallgattatni.) De az az üres gyűlölködő és szándékos hengegés égesse el kebledben szivedet lángtengerben! Nem illő egy nemes emberhez, hogy asszonyon bosszút álljon. De hogy téged büntetően megsértselek, ezt tűztem ki céloomul; akit hálából nem értékeltél, azt most majd bosszuságból értékelheted. (Gyorsan el)

Juana erélyesen: Maradj!

Leonóra: Hernando: Tartsd vissza!

170 *Hernando* sajnálkozva: Nem, teljesen lehetetlen őt visszatartani; mert démonikus hatalmak szállták meg, attól félek.
(Követi Pedrot)

Leonóra: magának: Áh, démoni hatalmak szálltak meg engem is, amióta (olvashatatlan szó) (visszautasít.)

Beatriz: Hugom, majd akkor jössz rá, amikor már késő, hogy mennyire joggal pöröl veled.

175 *Juana* megközelíthetetlenül: mindez hidegen hagy engem. Annyira érdekel a dühe, mint egy borsszem. Csak örömöt

érzek hatalmam tudatában — csak azért mert úgy tartja
a kedvem!

Don Juan megjelenik az ajtóban

180 *Leonóra* rámutatva: Urnóm, itt van Don Juan.

Juana: Ah, éppen jókor jön; már a nagytakarításnál tartok,
ezt a hiu majmot is le akarom rázni a nyakamról. Figyel-
jétek csak!

Juan megembereli magát: Donna Juana de Nevada!

185 *Juana* nagyon fönről le: nos, mit óhajt?

Juan fölháborodva, minden jóindulata ellenére) Nem kérdéssel
és könyörgéssel jöttem ma, hogy meghallgass; nem mint
máskor, amikor megörvendezettett[!] még gunyod és
100 visszautasításod is. Egy életre kelt Istenképnek tüntél
fel szememben akkor, távol a földi sorsoktól a menyei
mezőkben (fölemelt hangon) Most mégis galádul ki vagyok
játszva. Don Pedro de Giron nem kapta e meg megkérése
jutalmául az én ajándékomat? (El akar menni)

Juana parancsolóan: Várj!

105 *Juan* nagyon fel van indulva, hogy a hangja megcsuklik. Várj?
Mire várni szölitottál, te képmutató?

Juana (magánkívül): He!

Juan: Sok örömet a nyereséghez — a játékból a hamis kártyával.
(büszkén el)

200 *Juana* (nem hisz a füleinek): Nagy Isten! Mi ez? Nekem merte
ezt mondani egy férfi? Leonóra? Beatriz? (Odamegy
Alonsohoz, aki hallotta a végét) Don Alonso!

Alonso (méreg és epe): Mért bánik veled így az ember kérded,
te békénk megrontója, akinek az érzéke teljesen földoldó-
dik a könyelműségben? Amit én hűségem szerelmi zálogául
300 lábaidhoz fektettem, nem küldted-e mindjárt sok üdvöz-
lettel Don Pedrohoz?

Juana: Megörültél

Alonso: Eszemnél vagyok; szememmel eleget láttam, halljátok
a bizonyosságot!

400 *Juana* fenyegetően: Ember!

Alonso: Ember! Igenis, az vagyok, de neki — akit sikerült végre megnyerned

Juana eláll a lélekzete: oooh!

Alonso: Férfiként akarok mutatkozni.

²¹⁵ *Juana* magánkívül: Megnémulok!

Alonso: Hallgatásod adja a legjobb választ.

Juana már nem tud uralkodni magán: Hát egészen megzavarodtál?

²²⁰ *Alonso:* Az igaz, és minden hazugságod csak csalfaságodat leplezi! (El)

2. felv.

I. kép.

1. jelenet

Ugyanaz a terem Donna Juana palotájában, már ünnepi pompában áll, tele gyertyákkal, virágokkal. Juana ünnepi öltözékben, gyönyürü fekete csipkeruhában, fátyollal a hajába tűzött fésű fölött.

Juana izgatottan járkál fel s alá:

Ha érzésemet követem
oly szokatlannak látlak téged,
a tűz után, mely benned égett,
⁷⁷⁵ hűvös vagy, szinte idegen.

Leonóra: (sértődötten) Mit fel nem tételezel rólam!

Juana: (gyanakodva): Nagyon talányos vagy nekem.

Leonóra:

S mi baj, ha kérdenem szabad?

Juana:

Hogy nincs ott egyetlen szavad,
⁷⁸⁰ hol azon voltál, hogy elárulj
a világ minden férfiául
ezelőtt minden rosszakat.

nem vádaskodol szívből — főből,
de védőjökül elszegődöl.

⁷⁸⁵ Olvastam e leveleket. . . . ?

Leonóra (sértődötten)

Leveleket? Hisz ez csak egy. . .

Juana (fölháborodva)

S az egy az semmi? Hogy feledj
minden esküt? Ilyet ki hallott?

Leonóra:

Azt gondoltam, mi kárát vallod?

⁷⁹⁰ Aki csak olvas, mit se veszt.

Don Pedrótól. . . !

Juana: (izgatottan)

és éppen ezt!

Veszélyt az ember ne keressen!
mert vétek az s majd szenvedni.

⁷⁹⁵ Árnyék árnyát sem engedi

egy nő, hogy hirnevére essen.

Szolga (jelenti): Don Ramon és Donna Beatriz.

Don Ramon és lánya, Beatriz, belépnek: Ramon idős,
egy kissé már roskatag gavallér; Beatriz ifju és szép.)

2. jelenet

Juana (szívélyesen köszön)

Kedves Bácsim, hozott az Isten!

Beatriz (átöleli):

Nővérem, édes!

Juana (hasonlókép)

⁸⁰⁰ Örülök, hogy láthatlak, kedves!

Ramon (nem tudja, hova legyen az udvariasságtól)

Ramon (megveregeti az arcát, Juana túri):

Elhoztam Beatrizt neked
Mivel előtte itt megnyílik,
a kör, amely őhöz illik.

Fogadd a köszönetemet,
⁸⁰⁵ amiért most e vidám estély
számára kitérül a kastély —
nagyon le vagyok kötelezve.
Nálunk otthon, a birtokon
nem talál kellő társaságot —
(a lányok nevetnek)

⁸¹⁰ hát tanítsa meg a rokon,
mi illendő, mik a szokások.
Hozzád vezettem őt ezért,
mint ahhoz, aki ehhez ért.

Juana (jóindulatúan)

És most itt vagytok végre nálam.

Ramon

⁸¹⁵ Meghívtam fő és oldalágon
minden izig a rokonságom,
Minden bátyádat és öcsédet,
ki ismer engem, avagy téged.

Juana (elképpenedve)

Jól hallok? Értelek én téged?

⁸²⁰ Ide hívtál férfitvendéget?

(dühösen)

Ki velük innen!

Ramon

Mi a csodát?

Leonor (magának)

Én se szolgállok itt tovább!

Ramon (aggódva) De hallgass meg

Leonóra (kárörvendve)

⁸²⁵ Késő! Már jönnek is! Ne félj,
megkezdődik az ünnepély!

3. jelenet

(Zene kezdődik)

(Öt-hat fiatal leány rajzik be nevetve, mind fekete spanyol csipkediszben.) Utánuk néhány idősebb hölgy jön. Barátok,

rokonok követik őket. Meghajolnak mind, majd mindjárt a lányokkal kezdenek foglalkozni. Don Juan, Don Alonso, végül Pedro Hernandoval. Utóbbiak mind a ketten a háttérben maradnak, figyelik a fejleményeket. Juan és Alonso féltékeny pillantásokat lövellnek egymásra.)

Juana (átkarolja, megcsókolja a lányokat)

Juanita. . .

és Frasquita

Cleo, Dolores, Izabella!

Beatriz (hasonlóképp)

⁸³⁰ Milyen szép, hogy eljöttetek!

Ramon (hasonlóképp)

Megérkeztetek pontosan!

(Tánczene, Ramon a mellékterembe fülel)

Ramon

Már szólalnak a hangszerek --

most, aki táncolni szeret,

meglátja fiatal vagyok még.

(A táncosok párjukat keresik.)

Alonso (Juanhoz)

⁸³⁵ No most azután megkísérlem
hogy Juanát egy táncra kérjem.

Juan (furfangosan)

Hogy az a vágyad, elhiszem,

de táncba előbb -- én viszem.

(Juanához fut) (Alonso felháborodik)

(Juanához olvadozva)

Szabad fölkérnem, Szenyorita!

Juana (gunyosan)

⁸⁴⁰ Oh, kérni szabad, ki mit óhajt --

Táncol veled a szép Cleo majd

Azért hozom őt épp neked,

hogy benne találj kedvedet.

(Ügyesen közelebb huzza Cleót)

Im Don Juan, bemutatom

⁸⁴⁵ A nénédet most arra kérte,
hogy közbejárjon nálad érte:
tőled egy táncot kér a Don.

(anélkül, hogy ügyet vetne az ellenállásra Cleo Juan karja-
iba tolja)

Alonso (pátosszal)

Istennő, hercegnő, királynő!

Juana (derüsen)

Nagy ég!

Alonso (fölkérően)

⁸⁵⁰ E táncot!... Add meg a kegyet!

Juana

(csupa öröm)

Oh, milyen kár, de mit tegyek

Éppen erre a táncra kell át-
adnom neked, im Izabellát.

(odahuzza Izabellát Alonsóhoz.)

Don Pedro (váratlanul Juana előtt áll, szívélyesen, rá-
beszélően)

Juana, kérlek, ha szabad,
⁸⁵⁵ nem akarsz énvelem táncolni?
Nálam nem muszáj elsáncolni
a szokások mögé magad.

Juana (gunyosan)

Kár, hogy nem jöttél előbb értém,
mert éppen most, mielőtt hittál,

⁸⁶⁰ őt választottam, aki itt áll
e táncot már odaigértem.

(egy rántással oda huzza magához Ramont, aki éppen ekkor
akart egy másik táncosnőt fölkérni)

Pedro (sajnálkozva visszalép, másik táncosnőt választ, azonban
Juana és Ramon mellett áll fel vele)

Ramon (savanyu arcot vág)

A rokonság az jó dolog
de azért nem muszáj tulozni
én bizony másra gondolok,
⁸⁶⁵ ha jól akarok szorakozni.

(Minden pár fölállt egy spanyol quadrillehez; amelyben a táncosok gyakran változtatják párjukat, egymás mellett ellejtenek; a párbeszéd közben folytatódik)

Pedro (Juanára nevet)

Juana (hideg)

Ugy látom, ragyogó a kedved.

Pedro (gyönyörűséggel)

Ki rólad álmodik, nevethet.

Juana (fagyosan)

Nem valószínű az az álmod

Alonso (odafigyelt)

Oh szivem, mit kell itt kiállnod.

Pedro (ragyogó kedvű, most éppen Juana párja)

⁸⁷⁰ Nem árulnád-e el, ha kérlek,
hogy vajjon döntöttél-e már,
vagy még a kérdés nyitva áll,
hogy várjak-e, avagy reméljek?

Juana (macskakedvességgel)

Ha férjhez megyek, itt előre
⁸⁷⁵ eszküszöm, én mint feleség
pokollá teszem életét,
paprikajancsi lesz belőle.

Hernando (Leonorával ellejt mellettük)

óh jaj, hogy ez mennyire fáj!

Leonóra (halkan, hozzá)

De hallgatóznod nem muszáj!

Pedro (még ragyogóbb -- megint Juana a párja, Juana forr dühében, mert Pedro erősen átfogja a derekát)

⁸⁸⁰ Én mégis megkisérelném
poklok helyett a mennyeken
veled az egész életen
át táncolni — csak légy enyém.
(szívélyesen)
Jöjj legyél most s télen-nyáron
⁸⁸⁵ az én nyájas táncospárom

Juana (gunyosan)

A tánc az én szívemnek kedves
ha szárazföldön járhatom —
hanem a te lábad vizes lesz

KÉTES HITELŰ FORDÍTÁSOK

1930

54. CSEH ÉS SZLOVÁK NÉPDALOK

VOLÁNÍ PASAČEK
(Pásztorlányok dala)

Hela, hela!
Hela, hela!

Hela, te Mariska Svitilová!
Hela, te Franciska Mlynarová!

Hela, van-e arra jó legelő mező?
Hela, van bizony itt jó legelő mező.

Hela, hela hó!
Hela, hela hó!

Hela, adj egy karaj kenyeret
Hela, akkorát, akár a tehened.

OSIŘELO DÍTĚ
(Cseh népballada az elárvult gyermekéről)

Árva gyermek, árva
féléves korába . . .
Hogy az esze meglett
anya után kérdett.

Én apuskám, apám
hova tetted anyám?

Anyád mélyen fekszik
sóha fel se keltik,
Kint a temetőben
Kapu közelében.

Hallja ezt a gyermek,
Fut a temetőbe,
gombostűvel furja,
tiz ujjával turja,
mikor abbahagyja,
sirva fakad rajta.

Ó, anyácskám, anyám,
mért is nem szólsz hozzám.

Hogy szólnék, gyermekem,
föld van a fejemen,
szivemet kő nyomja,
égek, mint tűz lángja,
gyerek, menj haza hát,
ott a másik anyád.

EŠTĚ MÁM DOMA
(Cseh dudadal)

Hetven krajcárom van még otthon nékem,
hetven krajcárom van otthon még.
Van hetven krajcárom
két ökröm, egy jármom
van otthon fiatal feleségem.

KEĎ JÁ SMUTNÝ PŮJDEM
(Szlovák szerelmi dal)

Ha csatába megyek, busan bizony
az én kedvesemet kire hagyom?

Reá hagyom, rá sok barátomra,
mignem visszatérek otthonomba.

De nem jövök vissza, ifju vagyok.
Nem sir értem senki, ha meghalok.

JÁ NEMÁM V TOM KLENČI
(Cseh szerelmi dal)

Nincsen nékem Klencsben semmi örömöm,
Nem vidámit Klencsben engem semmi sem,
Megyek a világnak
hol virágok nyílnak,
ahol sok a szép lány,
odamegyek én.

MĚLA BABKA
(Cseh tánc)

Nyanyának volt négy almája
kettő a tyatyanak —
„Adj egy almát, anyuska
marad éppen hármad.”

Hordott tyatya szép bundácskát,
nyanya ráncos szoknyát —
„Hallod, tyatya, muzsika szól
járjunk egy táncocskát.”

KAM TY JEDEŠ
(Morva tánc)

„Hová, hová, kedves Jani?”
„A patakhoz mék szántani”
Trala lala.

Amit dolgozgattam tegnap
mind elvitte a viz egy nap.
Trala lala.

PŮJDEM SPOLEM
(Cseh karácsonyi dal)

Együtt megyünk Betlehembe
daj, daj, daj, daj, daj, daj, da
Jézuska, uracska

Elringatlak majd én téged
Jézuska uracska
Elringatlak téged én.

Kezdd rá Kuba, kezdd a dudán
duj, daj, duj, daj, duj, daj, da
Jézuska, uracska.
Kezdd rá Jankó a furulyán
hudli, tidli, hudli, da
Jézuska, uracska.

Te meg Ferke a nagybőgőn
Ruma, ruma, ruma, da
Jézuska, uracska.

PASOL JANO
(Szlovák népballada)

Három ökröt hajt Jani -- az erdőn
Lóherével tartani -- az erdőn.

Rájöttek a kerülők -- az erdőn.
Csakhogy rablók voltak ők -- az erdőn.

Inged, gatyád add ide -- az erdőn.
Nem ingyen nől a here -- az erdőn.

Nem adom az ingemet -- az erdőn.
Inkább agyonüssenek -- az erdőn.

Addig kapkodták a szót -- az erdőn.
Mignem megölték Janót -- az erdőn.

Hosszan kinyulik Jani -- az erdőn.
A gunyája befödi -- az erdőn.

KAČENA DIVOKÁ
(Cseh állatballada)

Kis vadkacsa szállott
magasból a földre.

Rábukkant egy vadász,
oldalát meglőtte.

Megsebesült szárnya,
meg a csüdöcskéje,
busan nyögött úgy hullt
le a vizecskébe.

Én uram, Istenem,
elvégeztem rögtön,
kicsi gyermekeim
itt hagyom a földön.

Szegény kis gyermekim
nem csinálnak rosszat,
usznak a patakban,
édes vizet isznak.

TEČE VODA, TEČE
(Szlovák szerelmi dal)

Folyik a víz, folyik a Valecky tanyán . . .
Elhagytál kedvesem, elhagytál igazán.

Elhagytalak én is, tudod is, hogy kiért,
aki a házunkba járt szép szavakkal, azért.

Aki házunkba járt, az ablakunk alá,
kiért annyit sirtam, szürke galambocskám.

LÁSKA, BOŽE, LÁSKA
(Szlovák szerelmi dal)

Szerelem, szerelem,
hol szed a nép téged.
Nem nősz a hegyeken,
nem termenek rétek.

Szerelem, szerelem
sok voltál már nékem,
de most nem talállak
sehol semmiképpen.

HUSA ŔI JEDOU
(Cseh katonanóta)

Huszárok jönnek, trala lala
a torony fele trala lala
kékszemü kislány, violám, babám
gyere velünk, gyere.

Nem lovagolok, trala lala
ifju vagyok még trala lala,
egy, kettő, három, négy esztendő multán
én is mehetnék.

Oda a három év, trala lala
nem jön a leány, trala lala.
Nem jön, van már másik szeretője, kit,
szeret igazán.

ZAHRAJ MNĚ
(Dudanóta)

Muzsikus, huzz már a vigabból,
savanyu mártással laktam jól.

Muzsikus, ahogy tudsz, huzd rája,
lábacskám tovább már nem állja.

Nyütte a vonóját, nem bánta,
ahogy a lábacskám kívánta.

55. BLOK, ALEKSZANDR: RÉSZLET A TIZENKETTŐBŐL

Elült az utca, semmi zaj,
Hallgat mélyen a Néva partja.
Rendőr se jár. — Nincs bor, se baj,
Ma tor lesz annál, aki tartja.

⁵ A burzsuj homályban oson,
Lapul, nyakát behúzza fázva,
Beyont farkokkal, kushadón
Vén éhes eb húz a nyomába.

A burzsuj némán néz a ködbe,
¹⁰ S mint az a koszrágta, kizárt,
Behúzott farkú eb, mögötte
Kushad a régi világ.

56. PRIMITIV KÖLTÉSNET

A HALÁL KÉRLELHETETLENSÉGE

I.

Óh akik a sirba vannak nem tudnak semmit!
Mekköttetett a gyermekem, — gyermekem elment.
Nincs itt senki ki gondoskodna gyermekemről?
Ha megteszi szivből akarom megköszönni néki.
Szerencsétlenség ért engem kimondhatatlan nagy,
Sirás és zokogás elegyedik dalomba:
Egy szép gyermeket szültem én
És most holtak, ez a kínos közötekek esett.

II.

Ne sirj!
Egyetlen gyermeknek anyja ne sirj!
Maga utján minden sirba megy.
Hangos sirás nem hozza vissza a holtat.
Szép dalolás nem hozza vissza a holtat.
Egyetlen gyermeknek anyja ne sirj!

III.

Éppen haldokol valaki,
Éppen emberek halnak.
Én is meghalok egyszer.
Akkor senkit sem kérek hogy segítsen nekem.
Nincs akkor mindennek vége?!

SÚLYOS BETEG LÁNY DALA

Ó anyám, ha meghaltam,
fésüld hajamat simára és fond be.
Ha felöltöztetsz anyám adj rám finom fehér ruhát
Finom fehér ruhát anyám és szamarangi vásznat

És majd ha a sirba visznek óh atyám
tetemen kíséreted rokonainkkal:
Ha a sirba tesznek jó atyám
lassan engedjenek.

HALÁL VÁGY

Énekeltem és keserűen sirtam.
A világ mérhetetlenül nagy.
Szóltam: halálom napján
Csak huzza a csónakos ladikját a parthoz!
Akkor intek balkezemmel az élőknek:
én már uton vagyok!
DO, halld! Én már uton vagyok!
Jön majd közelébb a halál hajója,
Én már uton vagyok,
Én ki oly sok éneket daloltam nektek.

SZERENCSES PÁSZTOR

A fehér bika, ragyogó mint a nap,
az asszonyok öröme.
Szarvai mint a hajók árbócai.
Örvendezik rajta a világ ura.
Pupja kimered mint torony a magos füből.
Ez a bika nénémé, -- és ő nekem adja azt!

EGY LÁNYRA

Ne légy oly szégyenkező,
te kedves fekete arc!
Bizony idegen férfi vagyok!
Egy lány se néz rám!
Szép ifjunak nem igen látszom
ezért senki sem gondol arra,
hogy az idegen férfinak
mit tettél kedvére.
Ez nem érint senkit!
Csakhamar elmegyek,
még ebben az évben!
Nem kell azt gondolnod,
hogy én téged örökre
magamhoz akarlak kötni!
Eztán már nincs nekem
kötött lakóhelyem,
hazátlanul járok.
Bizony majd később nem kell
utánam sirnod!

EGY SZÉP LÁNYRA

Ó Tonzea csillaga, hová akarsz menni?
Mindig a vidámság példája vagy társaidnak.
Most elhagyod Tonzeát . . .
Ah társaid elcsöndesedtek mert eltávozott
a ragyogó csillag.
Kemába ment, hogy vissza ne térjen.
Nem tér soha vissza, mert szerelemből indult oda.

A SZÉP TEHÉN DICSÉRETE

Szép vagy óh marha.
Óh marha tetszettel nekik,
Óh marha szép vagy mint gyűrű a bokán,
Gyűrű helyett a Kukinda pataki kovácsok csináltak
Óh marha te vagy a tetszés,

A király apródjainak a tetszése.
Ó marha szép vagy,
Szép vagy a combodon és szép a szügveden,
Szép vagy a hasadon és a színeidben

R . . . BARÁTOM

R . . . barátom mily könnyen lebegsz te
tova a víz fölött !
Kecsel húzol és illansz a telt folyók fölött tova
Ó ingerlő, ingerlő madár világosszemű s taréjjal koroná-
zott fejű
Éjjelenként a piros hajnal hasadásig álmatlanul fekszem
És a te fehér röptödre gondolok R . . . barátom !

HADI DAL

Adj puskaport meg egy fegyvert:
Holnap utra kelek !
Az ellenség fejét akarom levágni:
Holnap utra kelek !
Izgató asszonyaik vannak
Holnap utra kelek !
Aranyuk is kell hogy legyen
Holnap utra kelek !
Máma golyót kell öntenem
Holnap utra kelek !
Áldozatot kell ma hoznom
holnap utra kelek !
Az ellenség fejét akarom levágni
Holnap utra kelek !
Adj puskaport meg egy fegyvert
Holnap utra kelek !

[AZ ANYAOROSZLÁN DALA GYERMEKÉHEZ]

Attól az egytől tarts
akinek éles fegyvere van!
Aki tigris farkból visel bojtot.
Attól, kinek fehér kutyái vannak:
Ó te rövidhaju oroszlánnő fia
Rövidfülü gyermekem te!
Oroszlánnak fia!
Az én fiam ki nyers hust falok
Te hus faló!
Fia az oroszlánnak
melynek orrlukai véres zsákmánytól vörösek
Te vérvörös orrliku!
Fia az oroszlánnak
mely a mocsár vizét hörpöli
Te viz hörpölő!

PÓTLÁSOK

,

VERSEK

1921 — 22

1. A NŐI SZÍV

A női szív tömeglakás —
Tömeglakás, mi lenne más?
Elfér benne a sok bolond,
Aki nőért könnyet is ont.

⁵ Emezt ide, amazt oda,
Kamráit cellákra osztja.
Ez kimaradt — A patvarba! —
Nosza gyorsan a pítvarba.

S nekem, ó, jaj, szegény fejem!
¹⁰ Nekem hol lesz en a helyem?
Tele kamre, tele pince,
Számomra hely vajon nincs-e?

A hölgy felel s halkán nevet,
Halkán nevet s mond egy nevet:
¹⁵ — Kérem, uram, helyet akar?
Ad majd a Lakáshivatal!

1922 — 23

2. ISTENJÁRÁS

Az Uristen minket nagyon szeret,
Minket mindennap látogat,
Nehéz, kegyetlen-nehéz a lába
S egy-két magyar-szív néha megszakad.

⁵ Isten-járás van, esöndesek legyünk:
Valaki bús dalokat dalol,
Tudom kiesoda: Ő az, énekel,
Csak énekelget bennünk valahol.

Hangja úgy bűg, mint a nagy harangé,
10 Szeme vak, mindent eltipor.
„Úristen, szeress, de ereddj innen,
Vendégre nem vár vig halotti tor.”

Az Úristen minket nagyon szeret,
Minket mindennap látogat,
15 Nehéz, kegyetlen-nehéz a lába
S egy-két magyar szív néha megszakad.

3. [TÉGED SIRATLAK . . .]

Téged siratlak, büszke sirató.
Az Isten sem néz többé immár hátra
És hull a rokkant, tömzsi kis tanyákra,
Ó Ady, a magyar Ugarra hull a hó.

5 Az Isten sem néz többé immár hátra
S én nem tudok kiáltni: hejh! hahó!
Pedig kiáltanék s jaj, csak elfuló
Keserves hörgés — az torkomra háгна.

Én nem tudok kiáltani: hejh! hahó!
10 Pedig nagy vétket én sosem vétettem:
Fekszem hanyatt a Pusztán megdermedten
S fagyott, fehér szívemre hull a hó.

4. EGY ASSZONY S EGY LEÁNY

Ó messzi, messzi két szép Asszonyok,
Egy asszony s egy leány szívembe verten.
Míg értük tornáz ifju, büszke lelkem,
Vágyam közöttük gyáván kóborog.

5 És jaj a Végzet átkozott-konok,
Duhaj mámort csihol sötét szememben
S dus, ölelő-nagy ágyu véreremben
Értük lihegnek megváltó borok.

- A lány: ős, termő, naphajú mező,
10 Az Élet vár szent méhében magokra.
S úgy szól szava, mint hallgatag habokra
Ha lágyan símul esti evező.

- Az asszony: város, bűnös elveszés,
Rejtelmes és meleg homály, hol bongva
15 Búg esteórát vágyak titka, tornya,
S forró polyppá ájul át a kéz.

- Két tulsó part. Közöttük égte [?] annyit
S csókolja most is nagy szivem: a Bor.
Mint szép, haló nap bánata, mikor
20 Fáradt folyón sötéten átaranylik.

5. [VERSEM KOMOR, FÉLELMES BAJTÁRS]

- Versem komor, félelmes bajtárs,
A jaj-mezőn, ha nagy a zajgás,
Lábai vígadozva jönnek,
Mint Noé végén vízözönnek.
5 Súlyátul döng a gyáva szív;
Inát keményen odanyomja,
Kegyelmet pallósára hív
S botor fülekhez nincs pardonja.
Ilyen legénnyel bizakodván
10 Győztesen állok minden tornán,
A senkiket hadakba lássam:
Megvédjük egymást én s bajtársam.
Bátor. De félek egytül én:
Ha versem nagy szemed tüzén
15 Csak szálló pihe napsugarban.
S meg kell tagadnom bús bajtársam.

6. [KOMOLY, KOMOR, MAGÁNYOS . . .]

Komoly, komor, magányos, bús templomkert vagyok
Hol asszony kéz hiányán halomba nőtt a dudva
A fojtó keserűség, de szűzi illatot

- Ont közte sok dus szépség, virág elrejtve, dugva.
5 Komoly, komor, magányos, bus templomkert vagyok.

Egy rongyos, béna koldus hever a kerti zúgba
Életvágyam hullája, kit a könyörtelen
Pogány népség hagyott, hogy dögöljön éhen hullva
S most véres-rót avart szór vad, lombos szerelem:
10 Egy rongyos, béna koldus hever a kerti zúgba.

A templom bús és senki nem törődik velem
Aranybálványt tömjénez igazságként eretnek
Fáradt harangozója pedig a kötelen
Feszül, riadt agyam, ha szabadságot temetnek.
15 A templom bús és senki nem törődik velem.

Csak néhány régi hívem ki kalapot emel meg,
Ha fehér papja, lelkem, ígét mormol maga
S köré poklos, rongyos, de szűz vágyak seregelenek
S álom-imájuk lebben s harsan zsoltár szava.
20 Csak néhány régi hívem, ki kalapot emel meg.

Szép zsoltár, hullaszag s a virágok illata
Az Igazság felé száll (nem hordoz ragyogósdí
Komor szentélyt hiába az Úr nem állata [?])
A messziségbe száll és nagy egybe csókolódik
25 A zsoltár, hullaszag s a virágok illata.

7. [ISTENTELÉN BÚ SARKVIDÉKÉN]

Istentelen bú sarkvidékén
Bús Ember, bús Magyar
Boruljatok csak össze békén
Fagya utast ugy [?] szörnyű medve
5 Halálra marna már
A fájdalomnak friss-éhu kedve.
S fájástok csak egy nagy fájás.
Két szülőért búsabb,
De egy a temetőbe járás.
10 Szent lihegéstek köddé fagy már
S nines állat szánandóbb

Szerelmes télbe-vert kuvasznál.
Csodálkozó bús szemetekben
Kigyul még a . . . . .
15 Szébben mindennél s hidegebben.
A bánatok nagy jéghegyéről
Visszaragyog, de ti
Mégfagyhattok az észak-fénytől.
Szívem kunyhó, szeretet ég benn
20 Elfértek ketten is
Meleg sirásu békességben
Testvérek, egy vagytok ti ketten,
Bús Ember, bús Magyar,
Boruljatok csak össze bennem.

8. [BORULJATOK CSAK ÖSSZE . . .]

Boruljatok csak össze bennem
Bús Ember, bús Magyar
Mert Egy vagytok ti mind a ketten.

Istentelen bú sarkvidékén
5 Bús Ember, bús Magyar
Boruljatok csak össze békén.

A fájdalomnak nagy, éhes kedve
Ugyis szétmarcangolja miként
Vesztett fókát nagy, szörnyü medve.

10 S fájásotok csak *egy* nagy fájás

9. [HA NEM VESZIK ÉSZBEN. . .]

Ha nem veszik észben a fárosz csak égjen
Nem hallgatnak? Dalolj lelkem.
Akkor süketségben

Békességnek jöttem s már kardöt kötöttem
5 Kain kell itt Ábel helyett
S Krisztus -- elgyötörten.

Ki szivét od'adja s ámul szépre, nagyra
Itt keresztrel dorongolják
Hátulról azt agyba

- ¹⁰ Elvesz, itt ki békélt jaj, szomorú vég ért
Bűn a harc és harcolnom kell
Itt a békességért

Bajtárs csak a testvér, s hullt hitem elestén
Egyedül, bús igazságként

- ¹⁵ Állok a holttestnél.

S én szent esküvésem szóljon hát egészen
Vagy ölelő békesség már,
Vagy temető léssen.

- ²⁰ Őrültházba visznek, vagy szivekkel hisznek
Vagy meg ólmot olvasztanak
Keresztelő víznek.

S fárosz lángja lebben, meg se látva szebben
Dalolni, ha nemis vészik
Nyomorú fülekben !

10. [AZ ERDŐBEN ELÜLNEK. . .]

Az erdőben elülnek már a varjak
És lelkemben a sötét gondok is
Szűz Hold csókolgat száz rügyező gallyat
S ujult szerelmet fehér arcod is

- ⁵ Most minden: erdő, rét s az ég is hallgat.

- S hallgatnak most a büszke dalok is.
De vége lesz e csoda végtelennek,
A Nap, a küzdelem kikél s hamis
Gondok, varjak szőlőkre, szivre kelnek,
¹⁰ A Hold lehull és véle álmom is.

A hajsza jön, a hajsza krajcáros, bus
S az estét várom: uj holdat teremtsek.
Isten vagyok s a leghitványabb koldús !

11. HAJNALVÁRÁS

Mint hajnal börtön ablakára
ugy jössz komor, bus életembe.
Mint hajnal börtön ablakára

5 ki nagy kedvvel jön, vígan zengve,
rigók harsannak torkából ki
s a vén, öreg Föld lelkesedve

bokrétásan borul bókolni
a friss, csöpp harmat-láb elébe.
S ő menyasszonyként megcsókol holmi

10 hitvány gazt is, jaj, bő a fénye.
A rabnak mégis bekacag csak
s tovább suhan a messzeségbe.

És szívemet, szivét a rabnak,
letaglózza a keserűség:
15 nem várta senki úgy a Napnak

nagy kacagásos élet-hűsét,
nem vár úgy céda szeretőre
az elrugott, jó, balga hűség —

20 s csak bekacagott, — hadd gyötörje
utált vágyával Éjfél-asszony
csak másszon nyögve körbe-körbe,

minden téglát megtapogasson
s kacajom újra sirva várja!

25 S én várlak, várlak, sirva várlak —
hajnalt a börtön ablakára.

12. [MINT BÖRTÖN ABLAKÁRA HAJNAL]

Mint börtön ablakára hajnal
Ugy jössz komor, bus életembe.

5 Mint börtön ablakára hajnal,
Mely nagy kedvvel jön, vígan zengve,
Rigók harsannak torkából ki
S a vén öreg Föld lelkesedve

Bokrótásan borúl bókolni
A friss, kis harmat-láb elébe.
S menyasszonyként megcsókol holmi

10 Hitvány gazt is, jaj, bő a fénye
S mégis a rabnak bekacag csak
S tovább suhan a messzeségbe.

S tárult szívem, szívét a rabnak
Letaglózza a keserűség:
15 Nem várta senki úgy a napnak

Nagy, kacagás élet-húsét,
Nem várja úgy oda szeretőjét
Az elrugott, jó, balga hűség —

20 S csak bekacagott — hadd gyötörje
Útált vágyával Éjfél-asszony
Hadd másszon körbe-körbe

S minden téglát megtapogasson
S kacajom újra sirva várja!

25 S én várlak, várlak, sirva várlak —
Hajnalt a börtön ablakára

13. [MINT BÖRTÖN ABLAKÁRA A HAJNAL]

Mint börtön ablakára a hajnal
Ugy jössz komor, bus életembe.
Mint börtön ablakára hajnal,

5 Mely nagy kedvvel jön, vígan zengve
Rigók harsannak torkából ki
S a vén, öreg Föld lelkesedve

Bokrétásan borul bókolni
A friss kis harmat-láb elébe.
Megsókol fénye mindent, holmi

10 Kis, érdemetlen gazt is s végre
A börtön ablakára lebben.

14. [TE A LELKEK ÖSSZESSÉGE]

Te a lelkek összessége
Fönn az égbe
Lenn az égbe, mindenségbe –
Meghallgatsz-e, Istenem?

5 Itt feküszöm elhagyottan,
Krisztus voltam
Beteg nárcisz eldobottan
Halhat így magában el.

10 Már utamról visszatértem,
Sose kértem
Port sose nyalt izzadt térdem
Meghallgatsz-e, Istenem!

15 Most se mondom, hogy harangozz,
Bár a ranghoz,
Bocsánat bátor bitanghoz,
Megcsudálva illenék.

20 S Messziről jön a vonat már,
Ünnep-naptár
Piros szeme s virradatnál
Fénye szebb-enyhén dereng.

Nem gőz, keserűség hajtja
Enyim fajta,
S mind egy, hogy ki tüzel rajta,
Hogy ki lesz a gyilkosom.

25 Ide senki több ne jöjjön
Ige-böjtön
Tervek még dicsőült főkön
Éhen hadd pusztulnak el!

30 Marnak a símitó jobbon
S én szabódóm
Tölcsezérezni csudamódon
Lehetetlen koponyát.

1925—26

15. [PUCÉR CSAPAT. . .]

Pucér csapat dobog a dombon,
Keresztülgázol kertemen.
Belénevetnek kutamba,
5 Hogy kékje nyugtalan legyen.
Szépek, erősek, egymás húsát
Jóltépett lombokkal verdesik —
Ugrándozzatok csak magosra
S a friss széllal
Gyertek el újra kertemig.

16. [ALUDJ]

Aludj
egy fáradt vén fa fölrepült és elpihent a legkönnyebb
felhőn
a vízcsepp lábujjhegyen gurul reszkető szíved fölött
szeretném ha kócsag lebegne mosolyodban
3 hó hull
komoly fekete medvék vonulnak
én nem tudom hogy férnek el kicsi tavaszi szobánkban
nem is rád gondoltam tavaly mikor hirtelen fölgyó-
gyultam
amerre jársz jószagú friss fehérnemű lebeg a fejed
fölkött
10 könyvek hallgatnak köröttünk
nagyon örülni nem szabad vigyázz
a halott virággal legyezlek melyet hajadból nekem adtál.

TÖREDÉKEK, VÁZLATOK, VERSCSÍRÁK

1923

17. [KIS ASSZONYOM. . .]

Kis Asszonyom ne sirj, nagy Egy vagyunk mi ketten,
A végtelenbe megmaradsz velem
Az ének én vagyok s én rólad énekeltem

18. [PIHÉS ÁRTATLAN. . .]

Pihés, ártatlan, fehér galambot öltem:
Szivem, fogadd be ifjuságomat.

Rongyos fakult hitem vadul sikálja
De szüzre mossa ismét a harag,

19. [A SÍRÁS NEKEM NEM KENYEREM]

A sírás nekem nem kenyérem,
Az Úr megverte kushadt fajtám:
Most neki látok s én verem.

Talán az Ina sáppad ajkán,
Ha az Üvöltés ott terem.

S ha föl nem üvölt hulla-fajtám:
Addig verem, míg szétverem.

20. [GYERTEK FÜRÖDNI, HOZZÁM, GYERTEK !]

Gyertek fürödni, hozzám, gyertek !
Szennyes, mint más, de szent folyó,
És megfürödni benne jó,
Kik sárban, kinban szét-heverték.

5 Gyertek fürödni, hozzám, gyertek!
A folyó földes, iszapos,
De nagy hulláma szűzre mos
Minden beteg, szép, bűnös lelket.

21. [ÖRÖK REMÉNYSÉG ISTENAJKA. . .]

Örök reménység istenajka csókol
Keserű számra, Ember, égi dalt:
Nagy, szűz virág a roskadozó lombból
S Világbékesség szívedből kihajt
5 És szeretettel, illatával hódol
Világzabadság tavasz, téli rajt,
Undok lélek-fagyot feledve, Ember
Rácsókolom magam kezedre rajt,
Kérgén lihegjek Világszerelémmel
10 Csók [?] a Békesség egyszer csak kihajt
Ó hallelula, Május a szivekben
Hozsánna, nékem ezt kell énekelnem:
Az Isten legszebb gondolata lelkem!

22. [ROSSZ VÁGY. . .]

Rossz vágy járhatja jaj velem bolondját
Két asszony s egy se s fáj az agyvelőm.

Sűrű olajnak fájhat így midőn
Hengerben lassan, lassan összenyomják

23. [MÁR MEGJÖTTEM. . .]

Már megjöttem, hozzád jöttem
Haza jöttem
S haza illendően térek,
Te elébed:
5 Lehajítom járás-tépett
Sarum, árva életem.

Jó szó helyett csak bort ittam
? itt van —
Pénzzé fagyva markaikban
10 Szív és meleg szeretet

1934

24. [OLY LÁGY AZ ESTE. . .]

Oly lány az este, mint egy szőlőszem,
gurul puhán emlékeim között.
Egy szőke este. De már nem emlékszem,

25. [DIVÁNYON FEKSZEM. . .]

Diványon fekszem, sziszegek:
„Na várjatok! . . .” S egyszerre hallom
— gyötrően munkát! kenyeret!
Kiabálnak az uccasarkon
5 S rohanok, majdnem azt sikoltom —
„Várjatok hát! Megyek! megyek! . . .”
Mit gyerekes dac! Igazi voltom
küzdő, emberi szeretet.

10 mert megoszlik, mint az egy-élet
az egy-igazság maga is.

1937

26. HALÁLOS SZERELEM

s ha nem volt még halálos szerelem,
azt akarom, ez halálos legyen,
értelmes kín: mert nincs értelme annak,
ha embernek üres kínjai vannak,
5 s ha nem szeretsz úgy, mint tenmagadat,
én meg fogom majd ölni magamat,
nem hogy szerelmem vagy bosszúm mutassam,

10 de jobban fájna elsorvadni lassan,
s árnyék leszek, melytől szorongva félsz,
bíró, kitől büntetést nem remélsz:
Vigyázz! ne hagyj meghalnom, amíg élsz!

27. [NEM ÉR SZERENCSE. . .]

Nem ér szerencse, nem árt balsiker sem —
szavam szerelem kérte.
Bocsássatok meg, hogyha jó a versem
és szeressetek érte.

RÖGTÖNZÉSEK, TRÉFÁK,
SZEMÉLYES ÉRDEKŰ APRÓSÁGOK

1926 – 27

28. [DE FEU. . .]

De feu en oranges
toi la langue inconnue des anges
mon amie ne me laisse pas
continuer cette beisse-là dans mes rêves
des dieux
maintenant aussi
de goûts des oranges sur mes lèvres
sans sens et sans souci

29. [MINT A SZIV AZ ELSŐ SZERELEMNEK. . .]

Mint a szív az első szerelemnek titkát,
Rejti a tepertőt belemnek kigyója
Meg nem árt, hisz hozzá savanyut is ettem,
Gyomromat rontástól ez biztos megójjja!

Friss, ropogós, zsiros — ez kell kis hasamnak,
Dalolásra ihlet, repül a nyirettyü
Micsoda Muzsa vagy pompás sertéstermék!
Nem kell ambrózia, csak te jer: Tepertyü! . . .

1930

30. [KÍNÁLGATÓ]

Hé, vendégek, a begyetek,
Nehogy mindent megyegyetek!

Kínálgató

Ne feledd, hogy régi szabál:
Csak mértékkel egyél, igyál,
Kövértség korai vénség,

Tehát móddal, ó vendégség.
Az angyalok sose esznek,
Mégis gyönyörűek lesznek.

Étkek áradata

Csigaleves

10 E levestől mennek falnak,
Kik belőle sokat falnak.

Hideg fogas

Cugot kapsz a halevéstől,
Nemcsak soktól, de kevéstől.

Halmajonéz

Majonézből bármily kevés,
Harmadnapos hideglelés.

Töltött tojás Casinomódra

15 Hajh! a tojás nehéz falat!
Ezt mondja a tapasztalat.

Csirkesaláta

Füled szaggatja a csirke.
Ebbe örült bele Kirke.

Hideg rosztbif körítve

20 Rosztbif reuma forrása.
Aki eszi kárát lássa.

Pulykamell jóasszony módra

Pulykamelltől hull a hajad,
Jobb tehát, ha tálban marad.

Kappansült körítve

Szeplőt szaporít a kappan
Nem viszi le semmi szappan.

Uborka- és salátafétel

25 Ludtalpat kapsz uborkától
Ne is égy belőle mától.

Torták és édességek

Torta hájat nevel bura:
Biztos a karlsbadi kura.

Pogácsák és sós sütemények

Pogácsától kezed reszket,
30 Vegyed tudomásul eztet.

Ürmös és ringató borok

Megmondták az apostolok:
Nem innivalók a borok.

Feketekávé

A fekete török átok —
Dehát ugyis megisszátok.

*

35 Im, hát aki mértékkel
szórakozott az étkekkel,
s nem rogyant meg keze-lába
jöhet a táncoskolába,
Járjuk, mint a szél a pusztán,
40 fölfrissülünk majd káposztán,
káposztának is a levén,
mint a beduin a tevén.
(E hasonlat egyéb hián,
nem történt, csak a rim mián.)
45 S ha még fogát feni falánk, —
frissen sül a farsangi fánk,
kivül piros, belül foszlik,
mig a vendég el nem oszlik.
S aki panasszal van bajba',
50 menjen a sóhivatalba!

1931—32

31. [VÁSÁRHELYRŐL DISZNÓ JŰ]

Vásárhelyről disznó jó,
fazekunkban disznó fő,
hurka, kolbász, májas, véres:
illik annak, aki éhes, —

ahogy futnak szagos percek,
ütemükre hurka serceg,
szánk zsiros mosolytól fényes,
ahogy rád gondolunk, édes.

1935

32. [A FÁKON, MINT A BOKROKON]

A fákon, mint a bokrokon
a bogyó, lóg a sok rokon.

1936

33. [... ÁM FENN A MAGAS ÉSZAKON]

... ám fenn a magas északon,
hol győz a hideg ész-okon,
peng a hideg, s acetilén-
lámpa helyett a ceti lény
zsírja világít...

34. [SZEGÉNY KESZI,]

Szegény Keszi,
méreg eszi:
konyak alját
benyakalják.

KÉTES HITELŰ SZÖVEGEK

1921 – 23

35. [ELÜTÖTTE MÁR A DELET]

Elütötte már a delet
Katóka a kertbe siet.
Szíve reménységgel tele,
nézi nem jött-e levele?
És ha nem jött, nosza nem rest
megkérdezni a kőművest:
Nincs levelem András bácsi?
Azután a kis kíváncsi
az orosz foglyot faggatja
a levelem ide adja.

36. [NÉZI KEDVES IBOLYÁIT]

Nézi kedves ibolyáit,
rajtuk andalog szeme.
És ha köztük lel nyílottat
azt letépi kis keze.
Úgy szeretnék kérni tőle
ibolyákat, — nem lehet!
De ha adna, mindhalálig
hordanám szívem felett.

37. ÁBRÁNDOZÁS

Lement a nap, de csillagok még nem jöttenek.
A holdsugár mindent aranyra fest,
Veled vagyok most gondolatban Édes,
Arcod csodálja ábrándos szemem.
Kérem susogva: kis Katóm szeretsz-e?
Szeretsz-e így együtt lenni most Velem?

38. LEÁNYKÉRÉS

Szomszédunkban van egy lány
aki énrám fittyet hány.
Neve: Erdei Kátó
szeme, szívemig ható.
Lelke lángoló rubint
érte hordom mind a kint.
Érte kínoz, bánt a vágy,
mely nyugodni sose hágy.
Egyszer aztán megteszem,
hogy új ruhám fölveszem.
Anyjához beállítok,
elmondom mit áhítok.
Igy szólok majd hozzája:
Asszonyom a lánykája
bírja már a szívemet!
Adja hozzám, ha lehet!
Nem kell nékem hozomány,
csak jöjjön maga a lány.
Nem baj, ha semmije sincs
Katóm kincs nélkül is kincs!
Mindig gondos férj leszek
érte mindent megteszek.
És ha nem tart szeretőt,
soha meg nem verem őt!
De ha kosarat kapok,
akkor nagy lármát csapok,
Katómtól búcsút veszek:
aztán, — öngyilkos leszek!

39. ARANYVIRÁGNAK (Marosparti emlék)

Már halottas leplében Őszanyó itt áll
A rőt rétek síkja felett száll az ezüst szál
Napnak fénye sem olyan már mint volt azelőtt
Csiripelő dalos fecskék
Ittenléte már csak emlék, elköltöztek Ők.

Napfényfoltos zöld erdőben nincsen már rigó
A sokpettyű bogárhad közt úri-dáridó
Károgó varjak serege suhog odafent
Maros felett mély köd szállong
A strandoló szépleányok, mind eltűntenek.

Kora alkony mély csendjében egy szekér zörög
Ónos vize a Marosnak lomhán hömpölyög
Szél kergette lombos fákról „Aranyvirág” hull
Zúgó szél füledbe súgja
Elavul már holnap újra, ami még ma új.

Romladozik az időnek kopott kereke
Eltávozik az is ki a szépet szerette
Tetemre hív Téged is majd az elmúlt idő
Elnézem a leveleket
Marosparti emlékeket, nincs hű szerető.

BÍRÁLAT

1932

40. ZSOLT BÉLA: „BELLEGARDE”

A *Bellegarde* egy budapesti fiatalember regénye, egy magyarországi ifju burzsoá találkozása Európával, az örökkévalónak érzett békés, üzletes polgáriasság találkozása a világtörténelmi nyugtalanság megsejtésével. A gumiszakma ifju kapitalistájának önkénytelen randevuja a hat litván ellenforradalmár tisztától meggyalázott szüzzel, aki prostitúcióval keresi forradalmi bosszuállás reményében fogyasztott izetlen kenyerét.

A magyar gumiszakmában legtekintélyesebb Wahl cég és fiát, Leót, aki presztizsból havi háromszáz pengőért egy kissé molett középkorú özvegyet bérel, utnak indítja a gumiszakma tudás elmélyítése végett Párizs felé. Wahl Leóban, a szolid cég szolid fiában, a polgári élet lázát sem szerelem, sem grümdolás, sem egyéb kevéssé reális tevékenység nem emeli a 37 fok C piros vonaláig, számára romantikusak s így nevetségesek azok az apró kényelmetlenségek is, amelyek a szakma kitanulásával járnak. Ő kereskedő, aki nem szívesen babrál az áruval, üzletember, aki ha tehetné, elválasztaná az üzletet a bolttól, a kereskedelmet a kereskedéstől a Nagykorona uccát, ahol üzletük van, a nagykereskedéstől, amelynek révén a Nagykorona uccában lehet üzletük. Egyszóval modern burzsoá, ki bár felületesen, de világméretekben gondolkodik, a nagykereskedést azonban kicsinyben üzi. Mindez persze csak sejthető Wahl Leóból, hiszen összevéve huszonöt éves és ha társaságbeli cinizmusával túl is van immár az életen, „szenvedélyileg” jóval innen mutatkozik. A papa, a cég, Párizsba küldi, hogy szakemberré váljon és ő Párizsba megy, hogy mesélhessen a fiuknak, akik úgy hasonlítanak hozzá, mint az egyik gumikabát a másikhoz: társadalmilag egyformán vannak impregnálva. Ezek a „fiuk” külön is említeni való lapjait teszik ennek a regénynek, — pénzük adta hatalommal elkövetett kegyetlen stiklik hősei ők, szakasztott olyanok, amilyenek agitátorok nyomán ifju proletárok a lelketlen burzsoát elképzelik. De csupán társaságban, csapatban, bandában, vagy ha úgy

tetszik: osztályban ilyenek, — külön-külön, egyénileg gyávák, szolidak, érzélgősek és bandaéletük csömörétől émelyedők. A történelmileg kegyetlen burzsoáziát látjuk itt kicsinyben és észrevesszük azt a különbséget, amely a végeredményben szentimentális és „emberi”, önnön meghatódása elől menekülő egyes burzsoát osztályától paradox módon elválasztja és paradox kollektívizmussal arra kényszeríti, hogy mégis, egyénisége elfojtása árán is, stikliben, ügyletben egyaránt, kérlelhetetlen osztályának legyen a képviselője. Leó nem is meri majd elmondani nekik rendkívüli kalandját, mert ez a társaság semmiféle szokatlan történetet nem enged magának bemesélni, amint-hogy a burzsoázia sem képes elképzelni és elhinni, hogy a történelemben valami számára szokatlan bekövetkezesség. Ebből a társaságból kerül ki Wahl Leó egy zürichi garni szobájába, napjaink világtörténelmébe, egy prostituált családi ágyába, egy litván terrorista nőnek a legkevésbé sem prostituált és családiasnak alig tekinthető terveibe.

A regény úgy kezdődik, hogy Wahl Leó nagykereskedő ott áll a zürichi pályaudvaron, egyedül, magára hagyottan, hiszen megérkeztek „még csak egy vasuti tisztviselő sem szalutált”. Ott áll a polgár mindennapi életének hatalmi apparátusa nélkül, tehát ügyefogyottan — és éppen a hatalmi apparátusnak ez a pillanatnyi hiánya teszi, hogy belesodródik kalandjába. Sem hordár, sem másféle közszolga, — hogyne fogadná hát örömmel a társadalom alját, Bohanovszky urat, az ukrainai emigránst, aki előbb a bolsevisták elől szökött meg, majd az ellenforradalommal vesztére visszatérve falujába, a lengyel pogrom elől kellett elbujdosnia, aki tőzsdézett, volt idegenvezető, filmstatiszta, mozgó reklámtábla, kokaincsempész, sőt nő is, csak éppen tisztességes foglalkozást nem üzött, így hát végül a puritánul polgári Svájcba került, mint politikai menekült, mert „itt az embert békében hagyják, ha nem bolsevista, nem antifasiszta és ha nem sérti meg a törvényt”. Bohanovszky, a bolsevistáknak ez a politikai üldözöttje, a polgári élelmességnek ez a gyűrött angyala, beteszi Wahl Leó budapesti burzsoát a másodrendű szálloda egyik szobájába, amely igen rendes, tiszta, féregmentes, csak éppen egy nő fekszik benne, de az sem csip, nem harap, sőt igen kellemes hálótárs volna, ha őt nem csipte és harapta volna akarata ellenére hat snájdig litván katonatiszt. A nő mellett ott nyivákol, fuldoklik bűnben, t. i. az ellenforradalmi tisztikar bűnében fogant gyermeke, akinek a nagyapját

felkötötték, mert „sokat járatta a száját” és akinek anyja hat hónapig hevert a kovnói kazamatákban, aholis őt magát nemzette a bolsevik rémuralom alól felszabaduló litván nemzet. A nőt, Kolarow Gertrudot, természetesen nem érdekli a melléje fektetett férfi, aminthogy előtte más férfiak sem mozditották meg szenttelen nyugalmában, inkább azzal van elfoglalva, hogy beteg gyermeke elől elhárítsa mindama akadályokat, amelyek a másvilágba vezető utjába tornyosulnak. Wahl Leó kultur európeér azon veszi észre magát, hogy hihetetlen mesélni valóra tett szert a „fiuk” számára. Bár kellemetlen, hogy Svájc gondos polgári törvénykönyve értelmében háromnapos vesztégzár alá vetik a járványkórház megfigyelőjében, nehogy elterjessze a haldokló gyermekeken észlelt epidémiát.

Ime, Wahl Leó, budapesti nagykereskedő, egy meglehetősen kusza kaland kellős közepében, ahogy a véletlen beletaszította, a véletlen, amely azonban elválaszthatatlan burzsoá sterilitásától. Ám a pénz nem hagy ki tartósan, az apai tőke ismét átveszi funkcióját és Wahl Leó a kellemetlenül érdekes zürichi incidens után Genfben nyugodtan válogathat hotelekben, nőkben, ismét rendelkezik a polgár fölényes szabadságával, már megint azt tesz, amit akar, a világ kikészítve vár reá és az öregtől táviratilag kért svájci frankjaira. Semmi külső kényszer, legfeljebb célszerű korlát, — a polgár nyugodtan lehet ember a polgári keretek között; ember, sőt férfi, akit nem hordárok és átutazó szobák hiánya hoz tehetetlen zavarba, hanem egy mellette feküdt nő emléke izgat, egy nőé, aki mindenkié volt az ukrainai emigráns révén, csak az övé nem, pedig, ha akarta volna. . . Nos, Wahl Leó budapesti polgár és özvegybérlő férfi mind gyakrabban képzeli magát a hat nemzeti fölbuzdulástól hevülő litván katonatiszt helyébe. Kalandja masszájából most domborodik ki, ami lelki. Most már — bár ismét a véletlen hozza szeme elé Kolarow Gertrudot — egyedül rajta, vagyis a saját lelki motorizmusán mulik, tovább megy-e Párizsba, hogy megszerezze „mindazt a primitív dolgot, amit szakmabeli tudásnak neveznek”, vagy a Népszövetség női alkalmazottaival sző-e viszonyt, avagy a Kolarow lányt ostromolja-e a tisztek után polgári módra. Wahl a három változat közül a hármat választja, egy helyben rostokol és alkalmat ad Zsolt Bélának, a kispolgárok Mefisztófeleszének arra a leleplezésre, hogy a polgár — bár érdekelve van benne — éppannyira világcsalásnak látja a Népszövetséget, mint a proletár. Végre is Kolarow

Gertrud kell Wahl Leónak, Gertrud, a nő. Azonban ha polgári formák között nő lehetett Bohanovszkyból és férfi Wahl Leóból, ugyanazok a polgári körülmények, bár anyává tették, nem engedték, hogy nő lehessen a Kolarow leány. Zürich nem esik messze Genftől, a puritán garni a luxusos népszövetségi palotától, szintazonképp a prostituált sem a forradalmártól: a Kolarow leány Zürichben prostituált volt, hogy forradalmár lehessen Genfben. A változás nagy. A burzsoá megkaphatja a prostituáltat, de nem a forradalmárt. Wahl pedig meg akarja kapni Kolarowot. Tehát prostituálnia kell. És ha a Kolarow leány azért lett mindenki prostituáltja Zürichben, hogy majdan forradalmi céljának eleget tehessen, — miért ne prostituálná magát ugyanezért Wahlnak Genfben? Ennek megvan a maga módja, a kényszer — minden prostitúció kényszer — és ha annak idején a harc emberi fizikumukkal kényszerítették Kolarowot, — a béke, a kereskedelem embere intellektusával kényszeríti. Azok raboltak, ő zsarol. Zsarol a puszta jelenlétével, azzal, hogy nem megy a pokolba, azaz a Belloc és Cohen céghez Párizsba, ahová a papa küldte, az öt világrész garnijába, Párizsba, ahová igyekezett. Mit tehet Kolarow? hiszen retteg, hogy Wahl leleplezi. Jó, egy éjszakára az övé lesz, csak aztán pusztuljon innen. A burzsoá és a forradalmár zsarolt nászát azonban megakadályozza M. Hirscher öreg hotelzenész, Kolarow emigráns honfitársa. (A regényből nem tűnik ki, hogy a véletlen, vagy Kolarow rendezte úgy, hogy Hirscher jelen legyen a találkán. Ezt nem is tudhatja az olvasó: a regényt Wahl Leó első személyében meséli el.)

Wahl a nő utáni nagy esetlésben-botlásban beleszeret Kolarovba. Nem nagyon, de romantikusan és szentimentálisan. „Arra is vágyódom — mondja — hogy megpróbáljak kicsikarni belőle valami emberi megbecsülést is, valami érzelmi jeladást”. Maga sincs tisztában érzelmeivel, töpreng: „Éreztem Kolarow Gertruddal kapcsolatban a szellemi inferioritásomat, ami gyakran forrása lehet a szerelemnek.” Vall és Kolarow megenyhül. De a távolság áthidalhatatlan. A burzsoá, már már szinte „általános emberivé” válik, a terrorista azonban megmarad öntudatos forradalmárnak. S mint illik, a körülötte lebzselő és hozzá reménytelenül tapasztkodó fiatalembert fel akarja használni (és ezzel talán be akarja kapcsolni életébe). Bellegardeba akarja kísértetni magát, hogy a fiatalembert „ártatlan traveller külsejével” elterelje magáról a gyanút; Bellegardeba,

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

B	Bálint-féle kiadás (József Attila Összes versei és műfordításai. Sajtó alá rendezte: Bálint György. Cserépfalvi, Budapest é. n.
BL	Brassói Lapok
Cs	Csillag
CsszA	Cseh és szlovák költők antológiája. Pozsony 1936.
EH	Erdélyi Helikon
EKK	József Attila Emlékkönyv. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1957.
FM	Független Magyarország
FSz	Független Színpad
FU	Független Újság
g	gépírat
G	Gáspár-féle közlés (Lope de Vega: Dacból terem a szerelem. Magyarra átdolgozta: József Attila és Gáspár Endre. Budapest é. n. Atheneum)
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JJ	József Jolán: József Attila élete. Cserépfalvi, Budapest 1940. k.
jkv	jegyzőkönyv
k	kézirat (József Attila saját kézírata)
KK	Korunk
NA	Németh Andor: József Attila. Cserépfalvi, Budapest é. n.
NSz	Népszava
ÖM	József Attila Összes Művei (Kritikai kiadás) I—III.
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
SzSz	Szép Szó
T	A Töll
U	Újság

A KIADÁSRÓL

Kötetünkben elsőnek József Attila néhány novellája, egyetlen fennmaradt drámatöredéke, majd önvallomásai, önéletrajzai vagy hasonló jellegű írásai szerepelnek. Utána következnek műfordításai. Végül pótlás zárja a kötetet: az ÖM I—III. kötete megjelenésének ideje óta felbukkant új szövegek, versek, töredékek és cikkek. Ez a pótlás csak a teljesen új szövegeket és változataikat tartalmazza, — közölt szövegek újabb változatainak, időrendi helyesbítéseknek közlésére majd egy új kritikai kiadásban kerítünk sort.

A kötet sajtó alá rendezésének elvei a magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzatán alapulnak. Két körülményre kell külön felhívni a figyelmet:

a) a szövegek keletkezésük megállapítható időrendjében követik egymást. Ezt a körülményt különösen a műfordítások esetében kell kiemelni: megjelenésük, illetőleg keltezett kézirat esetén keletkezésük ideje szerint soroltuk be őket. Ilyen módon természetesen előfordult, hogy ugyanattól a költőtől fordított versek az időrendben távolabbra kerültek egymástól.

b) A szövegek — főleg a műfordítások — helyesírására vonatkozólag a legtöbb esetben a költő — hitelesen megállapítható — helyesírását, ékezését kellett követnünk. Az érvényben levő helyesírás szabályai szerint ki kellett igazítanunk azonban néhány olyan szöveget, ahol az eredeti helyesírást kikövetkeztetni nem tudtuk. Ezt a következő esetekben tettük:

1. ha a szöveg a költő életében jelent meg ugyan, de a korrektúrát nem láthatta; a folyóiratnak (vagy kötetnek), amelyben a szöveg megjelent, helyesírása az adott időszakban is teljesen eltért a szokványostól,

2. ha a szöveg csak a költő halála után jelent meg, eredetije pedig elkallódott,

3. gépiratban fennmaradt szövegeknél, ahol az eredetin semmiféle autográf javítás nem volt, tehát világosan látható, hogy a költő a gépiratos példányt nem javította át. Az így kiigazított helyesírású szövegek:

Tidmann ur,
Majakovszkij: Százötven millió,
Villon: Nagy testamentum,
Dos Passos: Meghaltak,
Luther: Erős vár a mi Istenünk,
Rimbaud: A meghökkentek,
Verhaeren: Este
Cotrus: Magányos fa

4. A *300 spártai sirverse* című korai műfordítás kéziratán levő két nyilvánvaló helyesírási hibát a főszövegben kijavítottuk.

A korrigált főszövegnek az adott alapszövegtől való eltérését a szövegváltozatok között jelezzük.

SZÉPPRÓZA

Prózaí szépirodalmi jellegű műveket József Attila alig írt; mindössze három novellának minősíthető műve van, a *Piros történet* prózaversnek, ritmizált prózának is felfogható; első megjelentetője, Bálint György is a gyermekkori versek közé utalta. A többi, ilyen jellegű írás összegyűjtve még nem jelent meg kötetben.

Észtétikai, történeti értékelésükre még nem történt kísérlet.

1925

1. Piros történet. A Múzeumban őrzött gép-, illetőleg a 34. sortól kezdve kéziratról. A Magyar Pénzügy című folyóirat egy olyan körlevelének hátára írta, amely egy 1925. november 20-ig elkészítendő leltározáshoz kínál segítséget. Ez és tárgyi (utalás a Lovag utcai lakásra), valamint stilisztikai (egyes versekkel való rokonsága) mozzanatok teszik valószínűvé, hogy 1925 tavaszán vagy nyarán, mindenesetre bécsi útja előtt írhatta. A *Szépség koldusa* megjelenése előtti „gyermekkori versek” között közli a Bálint-féle kiadás.

Szövegváltozatok:

sor		
	2 szelíden hallgatózott.	B
	6 túl a folyón.	B
	7 megmozgatta jobbra, balra.	B
	13 fémkockát szorított	B
	14 könyöke kiállt, mint a kocka kilencedik sarku előbb: könyöke kiállt, mint a vigyázó az iskolában (kézírással a véglegesre javítva)	k
	15 A sarkon már egészen jobbradőlt.	B
	24 Hóna alá nyúlt, letette a fémkockát. A járókelők	B
	26 Az aszfalt csöndesen világított	B
	31 amikor kinyílik,	B
	32—33 és hegyesorrú hajókon nem ringatod	B
	37 Az emberek összebújtak	B
	39 a sötét esernyő, mellyel épp tréfásan fenyegetőztek. előbb: a sötét esernyő, mellyel tréfásan fenyegetőztek.	k
	fenyegetőztek. utána áthúzva: Középen	k
	40 A négy fal síma testével tartotta a mennyezetet,	B
	42 középen állt a négyzetes hasáb, előbb: márvány hegyec, egyetlen vörös vastömb előbb: egyetlen fekete márványtömb	k

sor		
43—44	ahol kétoldalt ülnek a fáradt bokrok és az utasokra várnak, előbb: Mindegyik ül és várakozik az utasokra, fáradt bokrok és az utasokra várakoznak,	k B
45	No bokor, mit vársz? előbb: kit vársz?	k
47	Keresem a tehenet. előbb: tehenemet.	k
50	és mennek, a hullámok pedig piros golyókat gurigálnak előtte. előbb: és megy, a hullámok pedig láthatatlan piros golyókat	k B
51	hát nesze. előbb: és nesze.	k
52	egy marék fekete földet és utána áthúзва: nyitott	k
53	Az pedig előbb: S ő pedig	k
54	Egészen magasra, kabát ujjá előbb: kabátja ujjá kabátujja is visszacsúszott	k B
56	és ime megőrzöm.	B

1925

2. István, a bányász. A novellát, mint a következőt is, Bécsből küldte Mikes Lajosnak, az Est-lapok irodalmi rovatvezetőjének, az alábbi kísérlévével:

Wien, 1926. ápr. 23.

Kedves Mikes Bácsi,

itt küldök két „novellát” és két verset, hogy a novellának értékelt műfaj-küldeményem ér-e valamit, arról sejtelmem sincs. Mindenesetre nagyon kérem Mikes Bácsit, hogy írja meg véleményét, esetleg egyéb megjegyzéseit is, ha csak egy kis szabadideje akad erre. A versek jósdághoz — úgy hiszem — nem fér kétség. És még egyet. Ha szándékában áll Mikes Bácsinak a küldött dolgok közül valahányat leközölni, illetőleg elfogadni, úgy nagyon kérem, hogy a honoráriumot küldesse el nékem elsejéig, mert tényleg nincs pénzem a beiratkozáshoz, sőt még e hónapi lakbéremet sem fizettem ki. Különbben több laptól várok pénzt, a megszállt területekről, azonban az igen csekély összeget tesz ki. Természetesen a Mikes Bácsinak küldött irások elsődlegesen jutnak szerkesztőkézbe. Sok szeretettel üdvözlő szegénységéből József Attila. Wien, I., Universitát.

A küldött két vers: *Mégis elveszem és Páncélvonat* (I. az I. kötet 225. és 226. sz. jegyzetét). — A novellák életben nem jelentek meg. Közölte őket Mikes Ilona a Csillag 1948. decemberi számában. Kéziratuk a Múzeumban.

Javítások a kéziratón:

sor

- 1 nincs tükör kamrácskájában. előbb: nincs tükör a kamrácskájában.
51 lássanak a további munkához. később betoldva: további

3. Tizenöt nap az üvegbúrában. I. az előző jegyzetet.

Javítások a kéziratban:

^{SOR}

- 2—3 *a barátomtól reméltem, előbb: a barátomtól vártam,*
9—10 *megdöbbenve álltam meg az egyik előtt, amely előbb:*
megdöbbenve álltam meg az előtt, amely
olasz, után áthúzva: ti.

1932

4. **Csoszogi, az öreg suszter.** A Múzeumban őrzött, kézzel javított gépiratról. A novellát Szántó Judit emlékezete szerint a 30-as években írta. Életében való közlésnek nem akadtunk nyomára. Először a Nép-szava 1939. december 5-i száma közölte „József Attila hátrahagyott írásaiból. Halálának második évfordulójára” alcimmal. Közvetlenül utána közreadta a Delta-Almanach (Budapest 1940.) is, a fasiszta sajtó-törvénnyel megszüntetett Szép Szó utóda (Officina, Budapest 1940. 49—53. I.) G. Z. [Gáspár Zoltán] alábbi jegyzetével: „József Attila e novellájának kézírata hónapokkal ezelőtt, az Almanach tervének felvetődésekor került hozzánk. Időközben tudunkon kívül eljutott egy napilap szerkesztőségéhez is, amely jóhiszeműen közölte. Nem panaszo-ljuk az első közlés szerzett jogának egyoldalú és illojális elvonását, csupán meg akarjuk magyarázni, hogy miért teszünk egy már megjelent írást újra közzé. Az Almanach összeállítója úgy véli, hogy a nagy költő hátra-hagyott műve megérdemli, hogy egy napilap egynapos életéből egy alma-nach viszonylag tartósabb életébe mentjük át.”

Javítások a gépiraton:

^{SOR}

- 7 *ujonnan talpalt, után áthúzva: szép,*
19—20 *Úgy, hogy néha, előbb: Úgy, hogy amikor néha,*
21 *„Hát csak csoszogok, csoszogok.” előbb: „Hát csak úgy*
csoszogok, csoszogok.”
32 *Erre Csoszogi, előbb: Ekkor Csoszogi,*
34 *jölemelte fejét, előbb: jölemelte a fejét,*
41 *az öreg suszterhöz, ezuttal egy gyerek, előbb: az öreg suszterhöz,*
most azonban egy gyerek
43 *mint ami tömzsi, előbb: mintha tömzsi,*
44 *nyelvet ölt a világra. előbb: nyelvet öltene a világra.*
46 *sártól sziklaadt cipőre előbb: sártól aszott cipőre*
53—54 *amint belépett. Olyan hangon szólt, mintha előbb: amint*
belépett, olyan hangon, mintha
69 *Azzal úgy, állva, minden előbb: Azzal úgy állva minden*
70—72 *előbb: Nagy tisztelettel akarta átnyújtani, úgy hogy alig fogta*
és kétszer is lepottyantotta. Végül Csoszogi kirántotta a kezéből.
De már adta is vissza.
73 *Ezen a cipőn nincs mit javítani. előbb: Ezen a cipőn már*
nincs mit javítani.

- 81—82 *Ne járjon a szád, után később betoldva: — dünyyögte Csoszogi. — amiben ne lehetne járni. előbb: amiben járni ne lehetne.*
 83 *csináltatni se lehet. előbb: csináltatni sem lehet.*
 89 *amikor a moziba ment, később betoldva: ment*
 90 *hogyan hozd a Csoszogi bácsihoz! után áthúzva: majd megcsinálja!*
 93—94 *még jobban megijedt, után később betoldva: szinte siránkozni kezdett.*
 98—99 *az elkecseregetten helytálló, meg sem mukkanó előbb: az elszántan helytálló meg sem mukkanó*
 99 *megszólt, mintha előbb: megszólt, de mintha*
 116 *különböző használt bőrből. előbb: igaz, hogy oda elhasznált bőrből. Utána áthúzva: Ez bizony körülményes munka volt.*
 123 — *Köszönöm! — És már előbb: — Köszönöm — és már*
 126 *A gyerek második kérdésére odadörmögött: előbb: A gyerek még egyszer kérdezte, hát odadörmögött:*
 133 *beléjtette előbb: beletette*
 134 *gondosan kiszedett előbb: gondosan kivett*
 135 *kinyújtott tenyerébe. előbb: kinyújtott markába.*
 137 *A gyerek számolni kezdett. előbb: A gyerek azt hitte, hogy krajcárokat kapott. Számolni kezdett.*
 142 — *Nem adtam én. előbb: Mért adtam volna többet vissza?*
 145—146 *Csoszogi, az öreg suszter rátámadt a szegény gyerekekre. Egyre följebb vitte a hangját, előbb: Csoszogi, az öreg suszter erre rátámadt a szegény gyerekekre, egy [!] följebb vitte a hangját, morgott magában, után később betoldva: a fonalat is elszakította,*

A novella valóságselemei világosan felismerhetően a költő gyermekkorára utalnak (a külvárosi környezet, a szegénység, a mama, aki takarítónő egy moziban stb.), még az is valószínű, hogy megtörtént esemény lerögzítése. Szántó Judit emlékezései szerint eredetileg a Tündérujjak című lap számára írta. Ennek alapján valószínűleg a novella megírásának előzményeként kell tekintenünk a Múzeum birtokában levő, a Tündérujjak hivatalos levélpapírján kelt következő levelet:

Budapest, 1932. jan. 7

Nagyságos
 József Attila urnak
 Budapest

Igen tisztelt Uram!

A Tündérujjak szerkesztőségének megbízásából felkérem Önt, hogy legyen szíves a lap részére egy tárcá terjedelmű novellát adni és azt, ha lehetséges, hozzám személyesen felhozni. Legelőszőrűbben a reggeli órákban 8—9-ig.

Szíves fáradozását előre is köszöni

tisztelő híve
 Nádai Pál
 IX. Üllői út 121.

Szántó Judit szerint a novellát azért nem közölték, mert túlságosan „finomnak” találták.

5. Drámatöredék. A Múzeumban őrzött kéziratról, mely a dráma 28. — valószínű utolsó — lapja. Keltezése: *Makón, 1924. febr. 3.* A töredéken későbbi, tintaceruzás javítások. Hátlapján a *Szöke hajam már kibontom a szélnek* kezdetű, *Budapest, 1924. febr. 13.* keltezésű vers ugyancsak tintaceruzás kézírata. (Az utóbbira vonatkozóan l. az I. köt. 120. sz. jegyzetét.)

Javítások a kézíraton:

- sor
- 1 *Ejnye* később áthúzva
  - 3 *ujra megnézi* később betoldva
  - 4—5 *Hát lelkek helyett melegíts kezeket, lábakat, gyomrokat.*
később betoldva
  - 8 *sóhajt még egyet és leül.* Innen kezdve az utolsó színi utasításig áthúzva

A költő fiatalkorában írt, illetőleg tervezett drámát. Erre vonatkozott 1920. december 4-én Etához intézett felszólítása Makóról (Vö. Szabolcsi Miklós: *Fiatál életek indulója.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1963. 204. l. 64. sz. jegyzet). A fennmaradt és itt közölt drámatöredék nyilvánvalóan későbbi, nem azonos az itt említettel. Arról, hogy 1924 után József Attila drámát írt volna, nincs tudomásunk.

ÖNVALLOMÁSOK

Ebbe a csoportba soroltuk a költő szubjektív hangú, összefüggő szöveget képező olyan írásait, amelyekben önmagáról, egészségéről, lelkiállapotáról vall vagy életútját írja le. Nem cikkek, tanulmányok tehát ezek, ezért nem kerültek be a III. kötetbe. Ugyanakkor nem itt közöljük a költő noteszlapjait, kisterjedelmű feljegyzéseit (ezek kivétel nélkül címeket és dátumokat tartalmaznak csupán).

1928

I. [Feljegyzés a Társadalmi Lexikon számára]. Az Új Idők 1949. január 1-i (LV. évf. 1. sz.) számának 9. l.-jén közölt kézirat-hasonmásról. Az eredeti kézirat hollétéről nincs tudomásunk.

Az Új Idők szerkesztősége szerkesztőségi jegyzetében a következőket állapítja meg a kézitratról: „... 1928-ban adta ki a Népszava szerkesztősége az első magyar szocialista enciklopédiát, a Társadalmi Lexikont. A szerkesztők között szerepelt, többek között, Mónus Illés és Szakasits Árpád is. A szerkesztők akkor életrajzi adatokat kértek József Attilától, aki a sajátkezűleg írt, fenti szöveget küldte el a lexikon összeállítóinak.”

A Társadalmi Lexikonban (Budapest 1928. Népszava könyvkereskedés, 336. l.) József Attiláról a következő címszó található: „József Attila, költő, szül. 1905. Apja szappanfőző, aki két évvel fia születése után kivándorolt, anyja mosónő, aki a nélkülözések miatt meghalt. A Gyermekvédő Liga kiadja falura és négy éves korában már disznópásztor. Volt kukoricacsész, napszámos, rikkancs, hajósinas, házitanító, banktisztviselő. Bölcsészetet hallgatott Szegeden, Bécsben, Párisban és Budapesten. Első versei 1922-ben jelentek meg. Kötetei: Szépség koldusa (1922), Nem én kiáltok (1925), Nincsen apám, sem anyám (1928). Verseinek jó része a Népszavában jelent meg. Írásaiban valami természetes, derűs egység van. Versei a természettel, a korrallal, a szegénységgel, a világra fölvarrt minden bánattal való kollektívizmusként apró kis eposzai. Erőteljes, megvilágító hasonlatai, mint a kellő helyre hullott forró parázs, kiegészítik egy téma összes lehetőségeit. Erős rokonszenv fűzi a munkásosztályhoz és sok versében vágyakozik egy mindannyiunknál szociálisabb ember színté csak sejtett alakja felé.”

A cikket — a költő által küldött kézirat elemeit fölhasználva — a lexikon szerkesztői közül valószínűleg Nyigri Imre, esetleg Szakasits Árpád írta.

Javítások a kéziraton:

sor

- 7 *Költői jellemzője* előbb: *Költői programja*
9 *csak a munkásosztályban, az a később betoldva*

2. Kérvény az Országos Diáknyomorenyhítő Akcióhoz. A Németh Andor-féle kiadás (Összes versei és válogatott írásai. Cserépfalvi, Budapest [1938.] 551—552. l. megjelent hasonmásról. Eredetije egyelőre lappang.

Bár nem végig megírt önéletrajzi vallomás, ezt a kérvényt az önvallo-mások sorába iktatjuk, mert a II. részre, valamint a IV. rész 8. pontjára adott válaszok íróilag megformáltak; az előbbi egyúttal a *Curriculum vitae* első csírája.

A kérvény szövegét közli az életrajz keretébe ágyazva Németh Andor könyvében is (96—98. l.), megjegyezve: „Micsoda ellentét a nyomtatvány tárgyilagossági kérdései és az azokra adott szenvedélyesen őszinte válaszok között.”

1929

3. József Attila vallomása önmagáról. Megjelent az Erdélyi Helikon 1930. januári számában (33—34. l.).

A folyóirat jelzett száma *Fiatal magyarok (Vallomások és vélemények a magyar irodalom hivatásáról)* címmel „az utódállamok és Magyarországi fiatal magyar íróinak tollából” nyilatkozatsorozatot közöl; a sorozat célja, hogy egy „bizonyos egyetemes magyar irodalmi szemlélet” kialakítását, „különösen a formák és a kritikai távlat kérdésében” elősegítse. „Különös, mélyen megrázó élmény lesz őket így együtt vallomástételre bírni arról, hogy miben látják a magyar irodalmi jövőt, milyen egyetemes magyar irodalmi kapcsolatokat kívánnak az egyes magyar irodalmi területek között s végül kikben látják ma megtestesülve irodalmi eszményeiket?” (Id. h. 21. l.)

A sorozatban a következők nyilatkoztak: Balázs Ferenc (Székelyudvarhely, Románia), Csuka Zoltán (Újvidék, Jugoszlávia), Darkó István (Kassa, Csehszlovákia), Dsida Jenő (Kolozsvár, Románia), Fekete Lajos (Újvidék, Jugoszlávia), Gyóry Dezső (Rimaszombat-Prága, Csehszlovákia), Hevesi András (Budapest, Magyarország), Illyés Gyula (Budapest, Magyarország), Ignó Pál (Budapest, Magyarország), Jancsó Béla (Kolozsvár, Románia), József Attila (Budapest, Magyarország), Ormos István (Temesvár, Románia).

A szerkesztőség megállapítja, hogy a nyilatkozatsorozat „általában talán sötétebb képet ad, mint azt azzal az előzetes leszámolással is várni lehetne, hogy sötétségbe borult kor gyermekei vallanak benne . . .” (I. h.)

Németh Andor így ír a nyilatkozatról: „ . . . teljes fogalmi tisztasággal fejezi ki József Attila ideológiai magatartását 1929 és 1930 szeptembere között. A művészi öntudat és a szociális feladatvállalás itt még külön hangsúlyt hord és nem olvad össze a cselekvő ember szétbonthatatlan egységébe.” (Németh Andor: József Attila élete és kora. Csillag, 1948. április. 24. l.)

4. Vallomás. A Németh Andor-féle kiadásból (549—550. l.) Az írás valószínűleg egyik pszichoanalitikus kezelése után, annak hatására keletkezett. Stílusa, gondolatmenete, belső szerkezete 1932—1935 között írt tanulmányaival rokonítják. A 27. sorban levő hasonlat (*ugy elterülhettem egy boldog érzésben, mint disznó a langyos pocsoltyában...*) az 1934-ben íródott *Számvétel*s című versében tér vissza (*egy pillanaton sem volt nemes; sem langyos, édes, kellemes, mint disznónak a pocsoltyában*). Ez a hasonlat és az utolsó sorok problematikája a fenti időhatáron belül is az 1934-es keletkezést teszik valószínűvé.

1935

5. Öngyilkosság? Az Öngyilkos című kiadványból (Az Emberismeret c. folyóirat I. évf. 2—3. száma), Budapest 1935. Novák Rudolf kiadása. 95—97. l.

Az Emberismeret különszámába a költőn kívül a következő szerzők írtak még az öngyilkosság kérdéséről: Décsi Imre dr., Földi Mihály, Gartner Pál dr., Hajnal Richárd dr., Kodolányi János, Kosztolányi Dezső, Kulcsár István dr., Nyíró Gyula dr., Szabó Lőrinc, Székely Béla, Szimonidesz Lajos, Vámbéry Rusztem dr., Várkonyi Hildebrand dr. Az Emberismeret, amelyet dr. Kulcsár István és Székely Béla szerkesztettek, individuálpszichológiai irányú folyóirat volt.

József Attila szövegét közli még József Jolán: *József Attila élete*. Budapest 1941². 113—118. l. (tévesen állítva, hogy huszonöt éves korában írta a költő), valamint Szabolesi Miklós: *Fiatal életek indulója*. 96—99. l. Utóbbi úgy véli, hogy maga az öngyilkosság 1914 első felében történt, a leírásról szólva kiemeli „főlényes írásművészetét és humorát”, „a benne bujkáló ironiát” és azt, hogy „a felnőtt, érett költőnek ez az eszetlen prózai műve, amelyben a gyermekornak ezekről az éveiről részletekbe menően vall.” (96. l.)

1936

6. Verstan és versírás. A Múzeumban őrzött kéziratról. Megjelent *A világ megokolt utálata* és *A lovak* című versekkel együtt az Új Magyarország 1945. november 14-i számában. Szöveghűen közölte Wacha Imre (ItK 1964. 64. l.). Idézi és egyes részleteit elemzi Szabolesi Miklós (*Fiatal életek indulója*. 100—101.), elsősorban a „korai önállósodási kutatási vágynak, alakulni kezdő egyéniség” megnyilvánulásának tekintve a lámpaüveg-ügyet.

A lámpaüveg összetöréséről beszél más helyütt József Jolán is (Népszava, 1942. március 29., ld. Szabolesi Miklós i. m. 100. l. 59. sz. jegyzet).

A *Verstan és versírás* nyilvánvalóan befejezetlen, talán egy hosszabb tanulmány keretében szánta a költő. Ez a tanulmány esetleg az a *Verstan* lehetett, amelynek megírására többször készült és amelynek egyes töredékei fennmaradtak (vö. ÖM III: 458.).

Javítások a kéziraton:

A cím alatt zárójelben és aláhúzva a következő, talán alcímül szánt mondat: *A szavakat, a nyelvet, némák találták ki.*

A kézirat később törölt első négy sora:

*Fogalmam sincsen miért írnak verseket az emberek. Én, ami engem illet, azért költök, (az utóbbi mondat előbb: *Ami engem illet én azért teszem ezt, utána áthúzva: mert gyermekkoromban nagy öröömre) mert (utána áthúzva: mások is vannak költők) mások (majd az egész tört vonalakkal áthúzva)**

80F

- 2 *ha hideg víz feccsen rá.* később betoldva: *hideg*
9 *zuhogtak.* után áthúzva: *csökönyös ha*
12 *üveget!* után áthúzva: *Az és egy olvashatatlan szótag*
13 *feccsen rá.* utáni záró idézőjel áthúzva.
16 *vizsgálnom.* után áthúzva: *Pusztá*
22 *hol* után áthúzva: *azzal,*
a golyamesével névelő később betoldva
28 *lesni* után áthúzva: *létszólagos*
31 *meg.* után áthúzva: *Cs*
A félelem ott élt előbb: bujkált
32—34 *az árnyak éppen az elől szökellnek a tárgyak tulsó oldalára, aki*
ezen az oldalon akarja lámpával meglepni őket. előbb: *az árnyak*
éppen az elől szöknek a tárgyak mögé, aki lámpával keresi őket.
37 *betöled,* után áthúzva olvashatatlan szó
a lakat is után áthúzva: *olyan*
40 *de nincs* után áthúzva: *meg*
44 *nyugalommal néz le a kisgyerekekre,* később betoldva: *le*

7. Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben. I. A „Szabad-ötletek jegyzéke” voltaképpen napló, amelyet abban az időszakban írt, amikor Gyömrői Editnél volt pszichoanalitikus kezelésben. Valószínűleg egyenesen orvosa tanácsára is tette „aki arra számított, hogy a szerencsétlen megkönnyeb-bül majd, ha kiveti magából, ha kifejezi, ha írásban fekteti le s ezzel tárgyiasítja és tárgyilagossítja indulatait.” (Németh Andor: József Attila élete és kora. Csillag, 1948. július. 33. l.)

A „Szabad-ötletek”-et egy vastag, fehér papírborítású füzetbe három alkalommal írta. Dátum csak egy van a füzetben a számozott 1. (tulaj-donképpen 7.) lapon: 36. máj. 22.; a számozatlan 3. lapon kezdődő *Foglalat* datálása: *vasárnap este 3/4 9 kor* (tehát 1936. május 17.); majd a számozott 112. lapon: *vasárnap d. u. 1/2 6-kor otthon-itthon* (tehát 1936. május 24.). A kortársak emlékezése szerint a napló részint a Japán-kávéházban készült. (Nyilvánvalóan a dátumozott, 1—111. számozott lapig terjedő részt írta a kávéházban; itt egyetlen időpontra utaló meg-jegyzést találunk a 48. lapon: *2 óra 21 perc.*) Németh Andor írja:

„Sovány, sutabajuszú, kiugró ádámcsutkájú, komor férfi tűnik fel, hóna alatt dagadásig tömött aktatáskával. Nem néz se jobbra, se balra, áthalad a helyiségen s hátul, a kártyázó asztalok közelében megszokott helyére ül.

Arca szokottnál is gondterhebb. Analízisről jön, négyre fogorvosra várja. Nemrégén a fejébe vette, hogy testileg-lelkileg rendbehozza magát. De dühös indulatok fenekednek lelkében. Nincs megelegedve sem magával, sem az orvosaival. Azok csak babrálnak s rontanak rajta. Fogcsikorgatva fogyasztja reggelijét.

Aztán kinyitja a táskát és vaskos füzetet húz elő. Akkora, mint egy üres könyv. Ezt akarja teleírni. Most nekiül, nem kel fel addig, míg tele nem írta — megszámozta, előre — a százhetven lapot. Most leszámol múltjával, gátlás nélkül leírja minden érzését, minden gondolatát. Számot ad minden bajának miértjéről és eredetéről. Olyan őszinte lesz magához, mint még soha.

Tele is írta a füzetet. Az utolsó lapig. Kísérteties iromány. Életében senkinek sem mutatta. De akarta, hogy fennmaradjon, hisz módjában lett volna megsemmisíteni. Írása is arra vall, hogy másokra gondolt, mikor a munkának nekiült. Kaligrafikus betűkkel írt, széles sorközöket hagyva, mintha meg akarná könnyíteni a majdani tanulmányíró munkáját.” (József Attila. 160. l.)

„Estig ír, aztán a háromnegyedrészen teleírt füzetel hazamegy, otthon ír tovább virradatig. Végre elmondott mindent, ami gyötörte. Hajnaltájt megnyugvás fogja el. Az analízisről nem tud lemondani, de be fogja csapni az orvosát. Hazudni fog neki hogy hiszékenységeért megvethesse.

Kelj fel és járj — biztatja magát.

Azt hitte, hogy a papírra szögezett kísértetek megdermednek, mint a halálfejes lepkek az üveg alatt. S amikor — néhány hónappal később — művészi formákba öntötte komplexumait, azt hitte meggyógyult.” (I. m. 167. l.)

A „Szabad ötletek” tehát a költő asszociációinak, ötleteinek, időnként — betegsége jeleként — kényszerképzeteinek is laza füzere. Legnagyobb része így csak körlelet értékű, egyes vonatkozásai miatt a nyilvánosság elé nem tartozó. A korábbi közlők — Németh Andor, József Jolán — jó érzéssel válogattak ki a füzetből egyes részleteket; ezeket a szövegrészeket adjuk mi is közre.

2. A teljes kéziratot a Múzeum őrzi. Terjedelme: 6 számozatlan, 170 számozott oldal: 2327 sor. Kiadásunkban tehát a már korábban kiválogatott, közölhető, nyomtatásban megjelent szövegrészeket — összesen 216 sort — adjuk közre. Korábbi közlések: Németh Andor: *Kelj fel és várj.* [!] Újság, 1938. február 20.; Németh Andor: *József Attila.* Cserépfalvi, H. n. é. n. 161—164. l.; József Jolán: *József Attila élete.* Cserépfalvi, Budapest 1940. 74—76., ill. 127. l.; Németh Andor: *József Attila élete és kora.* Csillag, 1948. július. 32—33. l.

Közlésünkben a kézirat szövegét vettük alapul, így a részletek egymásutánja megegyezik a kézirat sorrendjével. (Németh Andor utolsó két közlésében és József Jolán könyvében felcseréli az eredeti sorrendet.) — Az egyes részeket térközzel választottuk el egymástól. Ez azt jelenti, hogy egy, vagy mint az esetek nagy részében, több kéziratot oldal maradt ki a közlésből. Ott azonban, ahol egy-két szó, esetleg egy vagy két sort hagytak ki a korábbi közlések, a hiányzó szavakat, illetve sorok helyét kipontoztuk.

A közölt részek a kézirat következő oldalain találhatók:

- sor
- 1— 15 a számozatlan 3—5.
 16— 24 a számozott 4.
 25 az 5.
 26— 38 a 19—20.
 39— 44 a 49.
 45— 51 az 52.
 52— 88 az 59—62.
 89— 98 a 64.
 99—105 a 65.
 106—140 a 66—68.
 141—145 a 77.
 146—185 a 78—81.
 186—196 a 102.
 197—215 a 122—123.
 216 a 160. oldalon.

Közlésünk sortördelése megegyezik a kéziratéval. Ezt a közlésformát azért láttuk jónak, mert az egyes sorok vége helyenként rímel, helyenként pedig több soron át bizonyos ritmushoz igazodik. A folyamatos közlésnél ez elsikkadt volna. Szigorúan követtük a kézirat helyesírását is, hogy így is érzékelhetőbb legyen a költő lelkiállapota.

A közlések ortográfiai, grammatikai és tartalmi eltérései:

sor		
2	<i>írta,</i>	U NA Cs
3	<i>dítozik</i>	U NA Cs
5	<i>viisszatartsa</i>	U NA Cs JJ
7	<i>amelyeket</i>	JJ
8	<i>olyasmikéért</i>	NA
	<i>verték</i>	U
12	<i>ezenkívül</i>	U NA Cs JJ
15	<i>szeretik.</i>	U NA Cs JJ
16	<i>Bál</i>	U
	<i>Bál,</i>	NA
17	<i>bála,</i>	U NA
18	<i>hála,</i>	U NA
19	<i>hala,</i>	U NA
20	<i>hal,</i>	U NA
21	<i>meghal,</i>	U NA
22	<i>meghallgat,</i>	U NA
23	<i>hallga, csak hallga,</i>	U
	<i>halga csak hallga,</i>	NA
24	<i>megszólalt az anya</i>	U
	<i>megszólalt az anya,</i>	NA
25	<i>magad fiam?</i>	U NA
26	<i>Fáj,</i>	U NA
27	<i>jáj,</i>	U NA
28	<i>kár,</i>	U NA
29	<i>rák,</i>	U NA

	30 <i>rokka,</i>	U NA
	31 <i>rokkant,</i>	U NA
	32 <i>rokkantak illetménye,</i>	U NA
33—	34 <i>a te anyád hadiözvegy,</i>	U NA
	35 <i>özvegy József Aronné,</i>	U NA
	36 <i>özvegy József Attila,</i>	U NA
	37 <i>füzet,</i>	U NA
	38 <i>sulba, égesd el . . .</i>	U NA
	39 <i>Borzasztó,</i>	U NA
	40 <i>van,</i>	U NA
	41 <i>tudata.</i>	U NA
	42 <i>Csak ezért van egyedül,</i>	U
	<i>Csak azért van egyedül,</i>	NA
	44 <i>hogy egyedül van.</i>	U NA
	45 <i>Kihirdettetett,</i>	U NA
	46 <i>jó hír,</i>	U NA
	47 <i>jó hal,</i>	U NA
	48 <i>jó ha meghal,</i>	U
	<i>jó, ha meghal,</i>	NA
	49 <i>mindegy, hogy ki hal</i>	U NA
	50 <i>én vagy más,</i>	U NA
	51 <i>Bertalan és Tamás.</i>	U
	<i>Bertalan vagy Tamás.</i>	NA
	52 <i>Én lementem volna</i>	U NA JJ
54—	55 <i>nem küldte volna</i>	JJ
	<i>clly sckszor vissza</i>	NA JJ
	59 <i>kellett ott, hogy nézzem,</i>	U NA
	60 <i>áru,</i>	NA
	61 <i>azután, ha már elfogadtam,</i>	U JJ
	<i>aztán, ha már elfogadtam,</i>	U NA JJ
	63 <i>vissza?</i>	U NA
	64 <i>Meg az is cly megalázó</i>	JJ
	<i>Az is clyan megalázó</i>	NA
	66 <i>egy tyúkcet legelni egy</i>	NA
	67 <i>és a többi fiúk</i>	U NA JJ
	68 <i>kiröhögjenek.</i>	U NA JJ
	69 <i>És megalázó</i>	U JJ
	72 <i>hogy menhelyi,</i>	U NA JJ
	73 <i>a kabát is.</i>	U NA JJ
	74 <i>A kalapot kicsipkéztem,</i>	U NA JJ
	75 <i>megvertek és nem</i>	NA
	78 <i>ki.</i>	U NA JJ
	79 <i>Másodszor is</i>	U NA JJ
	81 <i>nagyon megvertek.</i>	U NA JJ
	82 <i>Pedig én így akartam otthon</i>	U JJ
	<i>Pedig úgy akartam cithon</i>	NA
	84 <i>menhelyi gyerek?</i>	U NA JJ
	85 <i>A mama eljött, aztán</i>	U NA JJ
	86 <i>cithagyct; én</i>	U
	<i>otthagycct. Én</i>	NA

	<i>otthagylott: én</i>	JJ
88	<i>vinni.</i>	U NA JJ
89	<i>Az éjjel</i>	U NA
92	<i>húzók belőle,</i>	U NA
93	<i>lesz.</i>	U NA
94	<i>És olyan jó</i>	U NA
95	<i>nagy-nagy lélegzetet</i>	U
	<i>nagy-nay lélegzetet</i>	NA
96—97	<i>élek Megvan.</i>	U NA
98	<i>avonat.</i>	U NA
99	<i>Én bogaras vagyok.</i>	U NA
100	<i>Szerettem volna</i>	U NA Cs
103	<i>fogjam.</i>	U NA Cs
104	<i>Istenem,</i>	NA
105	<i>Monoron.</i>	NA
106	<i>Én egész életemben</i>	U NA
108	<i>rossz,</i>	U
	<i>rossz.</i>	NA
109	<i>Talán</i>	NA
112	<i>hova hazamennem.</i>	U NA
113	<i>Mátyás-tér 4. a P.</i>	U NA
115—116	<i>mindig. Ó</i>	U NA
119	<i>amennyit szerettem volna.</i>	U NA
120	<i>Mi van ezen sírnivaló,</i>	U NA JJ
121	<i>magát,</i>	U JJ
	<i>magát.</i>	NA
122	<i>Én másoktól</i>	NA
123	<i>szégyelni magamat.</i>	U NA JJ
124	<i>Az Óriás utcán</i>	U
	<i>Az Óriás-utcán</i>	NA
125	<i>oda,</i>	U NA
126	<i>tejet,</i>	U NA
127—128	<i>Szigony utcán át,</i>	U
	<i>Szigony-utcán át. Olyan</i>	NA
	<i>(egyik változatban sincs zárójel)</i>	
130	<i>az utcán.</i>	U NA
131	<i>Sietni kellett volna</i>	U NA
132	<i>Istenem, miért</i>	U NA
133—134	<i>volna? Meg</i>	U NA
136	<i>ételhordóban.</i>	U NA
137	<i>Meg a népkonyháról is,</i>	U NA
138	<i>nem tudom, mi</i>	U NA
139	<i>étel, amelyre</i>	U NA
140	<i>(nincs zárójel)</i>	U
141	<i>De kár, hogy</i>	U NA JJ
142—143	<i>volt. Talán</i>	U NA JJ
145	<i>akkor.</i>	U NA JJ
146	<i>A bajok lerakódnak</i>	U JJ
148	<i>csontokban a mész.</i>	U JJ
149	<i>Tizenhároméves korom</i>	U

	szó		
		<i>Tizenhárom éves korom</i>	NA JJ
	150	<i>dlörömeim voltak,</i>	U NA JJ
	151	<i>azért örültem, hogy</i>	U NA JJ
	153	<i>emberek. Mihez</i>	U NA JJ
	154	<i>velem?</i>	U
	155	<i>úgy tettek</i>	U
		<i>Úgy tettek</i>	NA
155—	156	<i>úgy tettek volna, mint</i>	JJ
	158	<i>lesoványodva —</i>	U
		<i>feküdt, csontig lesoványodva.</i>	NA
		<i>lesoványodva, —</i>	JJ
	159	<i>Nem ettem meg az ételt,</i>	NA
	160	<i>ott volt kihülve</i>	NA
	161	<i>éjjeliszekrényén,</i>	U NA JJ
	162	<i>vagy talán ettem belőle mégis</i>	U NA JJ
	163	<i>köpködök,</i>	U JJ
		<i>ezért köpködök,</i>	NA
	164	<i>mert ettem, vagy azt hiszem, hogy ettem,</i>	U NA JJ
	165	<i>mindegy, itt</i>	U NA
		<i>mindegy. Itt</i>	JJ
	167	<i>látnak,</i>	U NA
	168	<i>majd ha idősebb</i>	U NA
	171	<i>mindehhez.</i>	U JJ
		<i>mindehhez . . .</i>	NA
	172	<i>Ha azt</i>	U NA Cs JJ
	173	<i>mindent el</i>	NA Cs
	174	<i>titkolnom,</i>	U NA Cs JJ
175—	176	<i>szeretnek. Mert</i>	U NA Cs JJ
	179	<i>engemet.</i>	U
		<i>engem.</i>	NA Cs JJ
	180	<i>(minden közlésben a névelő hiányzik).</i>	
		<i>R. azt mondta: „Téged</i>	NA Cs
		<i>R. azt</i>	U
		<i>R. azt mondta: téged</i>	JJ
182—	183	<i>vagy. De a verseim nem én vagyok.</i>	U NA Cs JJ
	184	<i>Az vagyok én,</i>	U NA Cs JJ
	185	<i>írok.</i>	U NA Cs JJ
186—	187	<i>Nemsokára indulnom kell.</i>	U NA Cs JJ
	188	<i>Mutatnom kell,</i>	U NA Cs JJ
	189	<i>valaki vagyok.</i>	U NA Cs JJ
190—	191	<i>Jönnék egymásután kéziratokkal</i>	U JJ
		<i>Jönnék egymás után kéziratokkal</i>	NA Cs
193—	194	<i>Öncsalás, szélhámosság,</i>	NA Cs
	193	<i>Az öncsalás, szélhámosság,</i>	JJ
		<i>szélhámosság,</i>	U
195—	196	<i>olyan, mint forgót csindálni.</i>	NA Cs
		<i>csindálni . . .</i>	U JJ
	197	<i>Talán csak azért várok</i>	U JJ
199—	200	<i>kapok, mert vertek.</i>	U JJ
	201	<i>Mert azt</i>	U
	202	<i>hogyan dolgozzak</i>	U JJ

	sor		
	203	<i>játszani.</i>	U JJ
204—205		<i>volt. Kellett</i>	U NA Cs JJ
	206	<i>eke,</i>	U NA Cs JJ
	208	<i>búza,</i>	U NA JJ
		<i>búza.</i>	Cs
	209	<i>Minden arányosan</i>	Cs
211—212		<i>nevelőpálmához.</i>	U NA Cs JJ
213—215		<i>Vajjon arányos-e most hozzám minden, ami van?</i>	U NA Cs JJ
	216	<i>Kelj fel</i>	NA
		<i>Kelj fel és járj!</i>	U JJ

1937

8. Curriculum vitae. A Múzeumban őrzött eredeti gépiratról. Megjelent a Szép Szó 1938. január—februári számában (3—6. l.) a következő megjegyzéssel: „József Attila 1937 tavaszán, kevéssel szanatóriumba vonulása előtt, magántisztviselői állást keresett és ezt az írást nyújtotta be.” — Az eredeti gépirat 1964 áprilisában került elő. Erre vonatkozóan, valamint az életrajz keletkezésével kapcsolatosan l.: Fehér Erzsébet: József Attila Curriculum vitae-je. Tiszatáj, 1966. április, 310—312. l. A gépiraton autográf ceruzajavításos javítások.

Eltérések a SzSz-ban és a gépiratban:

	sor		
	12—13	<i>rávetettem magam az olvasására.</i>	SzSz
	39—40	<i>majd kék és fehér postapénzzel kereskedtem,</i>	SzSz
	43	<i>1919 karácsonyán meghalt az anyám.</i>	SzSz
	60—61	<i>mert elhagyottságomban nagyon téllennek éreztem magamat:</i>	SzSz
	71	<i>csak magyarból és történelemből kaptam elégséget. után géppel áthúzva: Minthogy magyarból mindig többet tudtam, mint az egész osztály együttvéve, azzal magyaráztam ezt a kudarcot,</i>	g
	77	<i>s nem sokkal később,</i>	SzSz
	125	<i>alkalmazott, megalakulásakor, — szóközi vesszők később, ceruzával betoldva</i>	g
	129	<i>majd táppénzállományba utalt. után később kézírással betoldva: neuraszténia gravisszal.</i>	g

Első közlése után kisebb cikkben foglalkozott vele az egyik liberális polgári napilap (Kopogtatás. Esti Kurir, 1938. január 23.); méltatja az önéletrajzot és ezzel kapcsolatban támadást intéz „egy hivatalos hely” ellen, ahol a József Attilához hasonló „vacogó tehetségek egy kis támogatást kaptak”, de ahol őt visszautasították, míg az „elnyúlhatetlen örökifjak és foghíjas diákvezérek” virulnak.

Ignotus Pál szerint: „... A tisztviselői állásból semmi sem lett, de a folyamodványi melléklet megmaradt, könnyed tömörsége, csattanótlan kerekdedsége iskolakönyvbe kívánkozik; különb, mint bármely nyomtatásra szánt prózai írása.” (Csipkerózsika. Haladás, 1948. július 29.)

9. [Erre a múzeumi gyűlésre . . .]. A Múzeumban őrzött kéziratról.

Javítások a kézíraton:

sor

- 3 ígéhirdetők után később betoldva: (új könyve ennek mutatja)
3—4 magyarul szólva után áthúzva: félig-meddig
8 lelkemben után áthúzva: azzal,

A múzeumi gyűlés: A Márciusi Frontnak 1937. március 15-én a Múzeumkertben megtartott gyűlése. A Nemzeti Múzeum lépcsőin tartott megmozduláson Feja Géza, Kovács Imre és Zilahy Lajos beszéde után elfogadták a 12 pontból álló programot. (Vö. Válasz, 1937. április. 256. l.) Feja Géza új könyve: a Viharsarok (Athenaeum, Budapest 1937.) — Zilahy Lajosról, az Új Szellemi Frontról, József Attila ezzel kapcsolatos állásfoglalásáról ld.: ÖM III. 155—166. l. és 376—408. l. A „Márciusi Front”-ot a Szép Szóban kis megjegyzésben üdvözölte (ld. uo. 188. és 420. l.); a vele kapcsolatos népfreontos szellemű állásfoglalását pedig a Van-e szociológiai indoklottsága az új népies irányynak? című, a Magyar Nap 1937. június 26-i számában megjelent cikkében fejtette ki. (Ld. ÖM III. 192—193. és a 420—421. l.) Az Erre a múzeumi gyűlésre . . . kezdetű jegyzet ennek az állásfoglalásnak személyi, valamint további elvi motívumára világít rá. Ugyanerről a múzeumi gyűlésről, úgy látszik, tanulmányt is akart írni a költő. Erre vall a Múzeumban őrzött következők:

Az „Új szellemi fronttól” a „márciusi frontig”.

1937. március 15-én a magyar Nemzeti Múzeum kertjében egybegyűlt fiatal emberek sokasága között a következő röplapot osztogatták: [Innen áthúzva a következő mondattöredék:] Ez a röplap csupán maradandóbb nyoma.

10. [32 évvel ezelőtt . . .]. Közli József Jolán: József Attila élete. Cserépfalvi, Budapest 1940. 388. l. Szerinte ez az írás 1937. április 11-én született az akkori Berlin-téren (ma: Marx tér) levő Ilkovic vendéglőben.

11. [A multkor, nem lévén egyéb dolgom . . .]. A Múzeumban őrzött kéziratról. József Jolán szerint ezt a vallomást 1937. április 11-én írta a költő az Ilkovic-vendéglőben.

Javítások a kézíraton:

sor

- 4 elismerésre előbb: elismerést
8 Miért ne írnék prózát. előbb: És miért ne tudnék prózát írni?

12. [Pszichoanalitikai kezelésbe . . .]. Önvallomás- vagy levéltöredék. Kéziratának fotomásolatát a Múzeum őrzi, eredetije Bak Lóránd tulajdonában van. Teljes szövegét — Bak Róbert iratai közül — Németh Andor közölte: József Attila élete és kora. Csillag, 1948. augusztus. 40. l.

Szerinte 1937 nyarán írta a költő Bak Róbertnek. — Közlésünk a fotómásolat alapján készült.

Javítások a kézíraton:

- sor
- 3 *fogalmak* után áthúzva: *világában*
- 4 *gondoltam* után áthúzva: *ezt*
- 5 *lombos erdő* után áthúzva: *hajlongó*
zöld előbb: *zöldjének* (?)
- 6—7 *De a valóságos életben teljesen táncstalanul álltam.* előbb:
És éreztem, hogy a valóságos életben teljesen táncstalanul állok.
- 7 *Nem éreztem kapcsolatot* előbb: *Nem találtam kapcsolatot*
életem. után áthúzva: *között*
- 8 *elmém* előbb: *eszem*
között. után áthúzva: *Azzal azonban*
- 10 *elmebeteg* — után áthúzva: *mert*
- 13—14 *földdarabnak.* után áthúzva: *Nem puszta hit volt ez*
- 14 *Ebben a* után áthúzva: *hitemben*
- 15 *mert* után áthúzva: *beszél*

MŰFORDÍTÁSOK

1. A költő életében egyetlen kötetébe, a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz-ba* iktatott négy Villon-műfordítást. (*Villon meg a vastag Margot, Nyugasztaló, Hajdani idők dámái, Négy sorocska*). Az egyik fordítás (Villon meg a vastag Margot) volt részint oka a kötet elkobzásának is. (Ld. részletesen az 5. sz. vers jegyzeténél.)

József Attila halála után először Bálint György kiadása (ld. ÖM II. 493. l.) gyűjtötte össze a műfordításokat. Kiadásában összesen 17 szöveg szerepel, az alábbiak:

Villon Ferenc nagy testamentuma
Villon: Ballada a hajdani idők dámáiról
Villon: Nyugasztaló
Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada
Ballada, melyet Villon szerzett édesanyja kérésére
Villon négy sorocskája
Rimbaud: A meghökkentek
Rimbaud: Munkások
Verhaeren: Este
Hora: Szivem testvére, az idő
Písa: Dél-Csehország
Densuşianu: Hol a földes dülő
Voronca: Sokaság, te!
Vinea: Tél
Cotruş: A bányász
Tidmann ur
„Erős vár a mi Istenünk”

A Kardos László által sajtó alá rendezett kötetben változatlanul ez a 17 műfordítás szerepel.

A Magyar Klasszikusok József Attila válogatott művei kötetében (Szépirodalmi kiadó, Budapest 1952. Sajtó alá rendezte: Szabolcsi Miklós.) 14 műfordítás szerepel, de köztük nyolc olyan, amely az előző kiadásokban nem volt benne:

Tidmann úr
Villon: Nyugasztaló
Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada
Villon négy sorocskája
Rimbaud: A meghökkentek
Majakovszkij: Százötven millió

Jeszenyin: Idők beteljesedése
Bezruč: A bányász
Bezruč: Ki áll helyemre?
Hora: Szivem testvére, az idő
Wolker: Arc az üveg mögött
Wolker: Ballada a fűtő szemeiről
Wolker: Utolsó versek
Coşbuc: Földet adj!

Az 1952—64 közti kiadások — amelyek már az *Összes művek* szövegén alapultak — nem tartalmaztak műfordításokat. 1954-ben látott napvilágot Szántó Judit *József Attila műfordításai* c. füzete (kiadja a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya), amely a műfordítások újabb gyűjteményét adta, a sajtó alá rendező kommentárjaival és személyes emlékeivel. A füzetben már 29 műfordítás (a 10 néger dalt egy szövegnek számítva) van:

300 spártai sírverse
Ballada, melyet Villon szerzett édesanyja kérésére
Villonról, meg a vastag Margotról szóló ballada
Tidmann ur
Bezruč: Ki áll helyemre?
Bezruč: Leonidas
Bezruč: A bányász
Hora: Szivem testvére, az idő
Hora: Könyvek az asztalon
Píša: Dél-Csehország
Bednař: Molodecsnó
Wolker: Délelőtt a parkban
Wolker: Arc az üveg mögött
Wolker: Ballada a fűtő szemeiről
Wolker: A haldokló
Wolker: Névtelenül
Coşbuc: Földet adj!
Cotruş: Magános fa
Cotruş: Ion Codru
Cotruş: Gyárban
Cotruş: A bányász
Crainic: Elmulás
Ciocâlţeu: Egyedül
Densuşianu: Hol a földes...
Vinea: Tél
Voroncea: Sokaság, Te...
Majakovszkij: Százötven millió
Jeszenyin: Idők beteljesedése
Blok: Részlet a tizenkettőből
10 néger dal

Bár a füzet az addigiaknál teljesebb gyűjteménye József Attila műfordításainak, — anyagának egy része a már akkor munkában levő

kritikai kiadás előkészületeire támaszkodott, — távolról sem teljes, és szövegei filológiaiilag nem teljesen megbízhatóak.

Már jelen kiadásunk számára előkészített anyag alapján készült a Helikon Klasszikusok *József Attila Összes versei és műfordításai* c. kötete. (Budapest 1963. Sajtó alá rendezte Szabolcsi Miklós.) Ebben (a négy dalokat ismét csak egynek véve) 40 műfordítás szerepel.

Kötetünkbe 47 verses műfordítást, 1 prózai fordítást vettünk fel; ezenkívül öt, nem egészen kidolgozott műfordítást is, köztük egy nagy terjedelmű dráma-fordítás részletet. Három kétes hitelű fordítással egészítjük ki a sort. Jegyzetbe iktattunk öt olyan szöveget, amelyek más szerzők nyersfordításai, ill. fordításai, de a költő dolgozott rajtuk, javította, avagy továbbfejlesztette őket. A jegyzetek végén utalunk nagyobb prózafordításaira is, vagy mások prózafordításán végzett javításaira.

2. József Attila — ifjúkori kísérletektől eltekintve, amelyek közül egyetlenegy, a *300 spártai sirverse* maradt ránk — életének három időszakában foglalkozott behatóbban műfordítással.

1928—31 közt fordította Villon egyes költeményeit. Még Párizsban ismerkedett meg a költő műveivel; és talán már itt kezdte lefordítani négysorosát. Nővérének Párisból, 1927. ápr. 5-i keltezésű levelében írja: *Nem akarsz francia könyveket? A bolti árnál olcsóbban tudnék beszerezni. Egyelőre, ha más nem érdekel elküldhetem a következőt: Le jargon de François Villon. Igen kedves és szórakoztató olvasmány. Pl. megtudhatod belőle, hogy a V. balladában az „emboureaux” szó roupieux, carieux, marieux s a VII-ben joyeux, dieux etc rímel, tehát minden valószínűség szerint Villon az emboureaux-t embourieuxnak ejtette ki, természetesen kortársainak egy részével együtt. Különben magának Villonnak a könyvét is elküldhetem, a legnagyobb költők egyike, s hogy nemigen olvassák, az csak lehetetlenül köznapian primitív stílusával magyarázható. Pl.*

*Cy gist et dort en ce sollier,
Qu'Amour occist de son raillon,
Ung pouvre petit escollier,
Qui fut nommé François Villon.
Oncques de terre n'eut sillon.
Il donna tout, chascun le scet:
Table, tretteaux, pain, corbillon.
Pour Dieu, dictes-en ce verset.*

S egy másik

Le Quatrain

que feit Villon quand il fut jugé a mourir.

*Je suis François, dont ce me poise
Né de Paris emprès Ponthoise.
Or d'une corde d'une toise
Saura mon col que mon cul poise.*

poise annyi mint : pèse ; s a cul ? Ezt csak franciául merem a Larousse után megmagyarázni : La partie de l'homme et de certains animaux, qui comprend les fesses et le fondement.

Melyeket azért írok, hogyha én is statáriális btróság elé kerülnek, megnyugtasson az a tudal, hogy Villon is lógott d'une corde d'une toise.

Párizsban és főleg hazajövetele után Budapesten foglalkozott Villon-nal és fordította le néhány művét. Villon költészetének hangja, frissesége, hetykesége, anarchisztikus lázadása megfelel ekkori helyzetének, lelkiállapotának, nézeteinek, Villon lírája bizonyos hatást is gyakorolt költészetére. Még évekkel később is felbukkannak a villoni balladák, a Villonhang lírájában.

Erről a kérdésről részletesen először Mészöly Dezső szól (Villon Magyarországon. Budapest é. n.), elsősorban a *Bérmunkás-ballada* és *A tókések hasznáról* versekben mutatva ki Villon költészetének nyomait. Kiemeli, hogy „nem érzelmi és gondolati reminiscenciákról (van szó) . . . mindkét vers egészen József Attila jellegzetes érzés és gondolatvilágában fogant.” (39) Szerinte József Attila a rimképleten, az ajánlásan kívül a jellegzetes lírai szerkesztési módot is Villontól tanulta. — Németh Andor több ízben is felhívja a figyelmet villoni reminiscenciákra, indításokra. „Pajzánysága, humora — akasztófahumora — ifjúkori verseinek jámborsága s cinizmusa rokonhangú a Testamentum költőjével” — írja (József Attila, 152. l.), és találó párhuzamot von a *Talán eltűnök hirtelen* hangvétele, sőt egyes sorai és a Villon-versek közt („*bánat szedi szét eszemet*) *ha megtudom mire jutttam*” — „En escripvant Ceste parole (A peu que le cuer ne me fent”). Későbbi művében (József Attila é. k. Cs. 1948. jún. 13. sz. 13. l.) rokon vonásokra mutat rá a két költő életében és arról szól, hogy József Attila korai, még anarchisztikus lázadó szakaszában érezhette igazán közelinek a francia költőt, de „közért celekvő korszakában sem felejtí el”. Németh Andor rámutat (a *Tőkehaszonballadán* kívül) a *Mondd mit érlel*, a *Vigasz*, sőt a *Bánat* villoni elemeire, párhuzamaira. Szól a hatásról Gáldi László is (József Attila, a műfordító. ItK 1955. 161. l.); kiemelve a két költő összevethető verseiben a nagy tartalmi különbséget is. Ugyanő figyelmeztet arra is, hogy „József Attila, noha az igazi Villon-fordítása közben ügyet sem vetett Brecht átköltéseire, a maga Villon ihlette verseiben ösztönzést kaphatott a német költőtől is”. Gáldi László, Németh Andor példáin túl, még más töredékekben is fellel villoni indítást. Vas István így ír erről a problémáról: „A Villon-fordítások után írja meg a »Lebukott«-at, egy évre rá a »Mondd, mit érlel«-t, ezeket a villoni módszerű verseit . . . Mondani sem kell, hogy mindebben József Attilának a Villon-fordítás szolgált nyitányul . . . Villon, akinek költészete forradalmian egyszerű és reális volt kora kifinomult francia költői-he képest s ugyanakor tartalmilag is, formailag is összehasonlíthatatlanul érdekesebb és sokrétűbb — erőt adott József Attilának, hogy a magyar költészetben elérje a játékosságnak és komolyságnak, egyszerűségnek és bonyolultságnak, realizmusnak és sokrétűségnek megdöbbentően új összetételét. Ennek az átszűrtebb, közvetett villoniségnak legszébb példája talán az »Eszmélet«. S hogy Villon cinizmusa József Attilánál magasrendű erkölcsés, társadalomkízüli lázadása társadalmi felelősséggé változott — s ezt jelezte az »emberség« szava is —, ezen csak az csodálkozhatik, aki a költői hatást pusztán irodalomtörténeti egyszerűsít-

téssel tudja elképzelni.” (JA Villon-fordításairól. Csillag, 1955. május. 950—951. l.)

József Attila költői-emberi magatartásának és költészetének villoni elemeiről Révai József is szól: „A társadalomból való kivertség csavargó-érzése, amely azonban párosul a érzéssel, hogy ez a deklasszált állapot nemcsak az egyes ember sorsa, hanem az egész világ állapotából folyik, tehát nem kell túl komolyan venni, hanem derűs nyugalommal, sőt ironiával kell fogadni, alkotta az alapját az akkori idők Villon-kultuszának, annak az irodalmi hangulatnak, amelyet pl. Brecht tükrözött, Magyarországon pedig a Kakuk Marci-féle típusok, József Attila verseiben azonban a húszéves kamasz, aki húsz esztendejét eladja az ördögnek és ha kell, embert is öl, mint lírai hős elválaszthatatlanu összetartozik a világnak „otthontalan, csupacsősz” világként való átélésével és jellemzésével. A világ és az önmaga során ironizáló, a társadalmon kívül tengő-lengő suhanc életérzése nemcsak József Attila korai korszakában jelentkezik, hanem egész költészetének egyik alaphangja. A tőkés világ ironizáló, néha egyenesen cinikus kigúnyolása az egyik tényező, amely meghatározza a harmincas évek nagy antifasiszta humanista verseinek költői stílusát . . . József Attilának ez a villoni életérzése, ez a szókimondó fesztelenség, ez a sokszor cinizmusként ható leleplező véleménynyilvánítás, ez a játékos ironia: költészetének harmadik korszakában tulajdonképpen visszájára fordult fájdalom, a gúny és öngúny lepleben kifejeződő, formájában retorikátlan, tartalmában alapjában patétikus proletár humanizmus.” (József Attila költészetéről. Válogatott irodalmi tanulmányok. 1960. 340—342. l.)

Legutóbb Süpek Ottó tanulmánya (Villon, a magyar pikaró. Valóság, 1963. 4. sz. 77—87. l.) tárgyalta a kérdést. Szerinte „a magyar Villon első vonásait tulajdonképpen József Attila vázolta fel műfordításai révén 1929-ben, tehát akkor, amikor a . . . történelmi-társadalmi helyzet minden akkori haladó osztályától és rétegtől megkövetelte irodalmi hősenek, tiltakozó reprezentálójának megteremtését.” (81. l.) Fordításai azt bizonyítják, hogy „József Attilát Villon pikaró jellege ragadta meg . . . a felbomló régi világnak ebben a pikareszk kifejezőjében fegyvertársra talált. Ez az oka annak, hogy néhány eredeti versében . . . a villoni rímképletre, a jellegzetes villoni balladaszerkezetre a Ballade de bonne doctrine-szerű felsoroló balladamintára feszülnek rá a modern proletariátus sorsának vonásai.” (83. l.)

A magyar irodalom története VI. kötete (Akadémiai Kiadó, Budapest 1966. Szerk. Szabolcsi Miklós.) A modern magyar műfordítás c. fejezete (szerzője: Rába György) így jellemzi Villon-fordításait: „A rá jellemző közvetlen hangütést, erős kifejező stílust már a húszas évek végén kelt Villon-fordításaiban megcsendítette. Elődeinél hívebben szólaltatta meg az ófrancia szöveg nyers keresetlenségét, s már művészi öntudatra vallóan mértékkel alkalmazza az argót, anélkül, hogy anakronisztikus hangulatot keltene. Bár közlésükkor A Toll csillag alatt Brechtre is utal, az ő Villon-parafraízainak mégsem leljük hatását ezekben az átültetésekben, viszont példájára *A tőkésék hasznáról* írt versében használja fel József Attila — társadalomkritikai mondanivaló kifejezésére a villoni ballada-formát.” (864—865. l.)

József Attila a harmincas évek elejétől a szomszédnépek költészetének fordításával kezdett foglalkozni. A cseh költészet iránti érdeklődése

már 1929—1930 körül, a Bartha Miklós Társaságban kifejtett működése idején kezdődhetett. Szalatnai Rezső említi (EKK 256—287. l.), hogy már 1930-ban elmondta neki Wolker, Bezruč és mások verseit. 1931—32 körül ismerkedett meg József Attila Anton Strakával (1893—1944), a budapesti csehszlovák követség 1925—1936 közt Budapesten szolgáló sajtóattaséjával. A megismerkedés — Szántó Judit szerint (Cs 1954. 8. sz. 1909) — Zsolt Béla közvetítésével történt, aki ajánló sorokat adott József Attilának Strakához, hogy néhány hónapra pihenni Csehszlovákiába utazhasson. Az eleven szellemű, haladó felfogású Straka arra törekedett, hogy a baloldali szellemű magyar és cseh irodalmat kölcsönösen megismertesse az olvasókkal. Ezért igen sok magyar mű lefordítására, megjelentetésére ösztönözte a cseh szellemi élet képviselőit, — és ugyanakkor igyekezett minél több magyar költőt cseh és szlovák költők lefordítására rávenni. A New York és a Metropol-kávéházakban vagy lakásában péntek esténként írói kört gyűjtött maga köré. Megfordult nála Kosztolányi Dezső, Lesznai Anna, Komlós Aladár, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, József Attila; Straka látta el cseh könyvekkel kérésére Németh Lászlót. A Magyarországra látogató nevesebb cseh és szlovák írók, költők pedig megjelentek Straka lakásán, közülük az egyik, Emil Boleslav Lukač úgy jellemezte a kört, mint a „fiatal Magyarország szellemi elitjé”-t. A magyar jobboldali sajtó csakhamar éles, gyalázkodó támadásokat is intézett Straka és a vele barátokozó magyar írók ellen.

Straka tevékenységének legjelesebb eredménye a Cseh és Szlovák költők antológiája c. kiadvány lett (külső címlapján Renaissance-kiadás jelzéssel, belső címlapján az Eugen Prager Könyvkiadó, Bratislava-Pozsony megjelöléssel), amely 1936 elején jelent meg, de már 1931 óta készült, s 1933 közepén már készen állt. Szalatnai Rezső szerint (kézirat a Szabolcsi Miklós birtokában) „Anton Straka 1933. május 12-én hozzám írt levelében ezt írja: »... A lírai antológia csehszlovák része készen van már a kiadónál... A cseh költőket budapesti — csehül egyáltalán nem értő — költők fordították: Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, József Attila, Komlós Aladár, Horváth Béla, Berzy András és Patai Edit, a szlovák költők fordításait Darvas János végezte. A cseh verseket maguk a cseh költők válogatták ki, a szlovák anyagot Smrek barátom jelölte ki. A cseh versek nyersfordítását én végeztem s a magyar poétákkal együtt rendeztem a fordítást, hogy az teljesen és híven adja vissza az eredeti versek tartalmát és szépségeit. Szép munka volt, nagy szeretettel csináltam s folytatnom is itteni költőbarátaimmal.»

„Az antológia anyagát később többször is átnéztem, még oldalkorrek-túrában is, s Strakával együtt selejteztünk belőle, nem is egyszer” — fűzi hozzá Szalatnai Rezső. Szántó Judit szerint is a legtöbb Wolkerfordítás már 1931—32-ben elkészült. (Ld. i. m. 3. l.) Az antológia megjelenésének késését valószínűleg könyvkiadói nehézségek, az effajta vállalkozásokra kedvezőtlen irredenta-soviniszta légkör, a szélső-jobboldal támadásai okozták. Mindennek alapján József Attila cseh költőkből való fordításait az első megjelenés (tehát 1932 decembere) és a Szalatnai Rezső által említett időpont (1933 közepe) közöttre tehetjük. A cseh és szlovák költők antológiájába Illyés Gyula, Horváth Béla, Patai Edit, Szabó Lőrinc, Komlós Aladár, Berzy András fordított — József Attila igen sok, 13 fordítással szerepel benne. Komlós Aladár, a munka egyik

résztvevője így ír a közös vállalkozásról: „A húszas évek végétől 1936-ig a budapesti csehszlovák követségen sajtófőnökként működött a szlovenszkoí származású Anton Straka. Kassán nevelkedett, kifogástalanul beszélt magyarul s a magyar irodalmat nem kevésbé szerette, mint szlovák népének és a cseheknek költészetét. Szocialista volt, aki nem ismeri a népek közötti gyűlöletet s bizonyára politikai megfontolásból is, de két műveltségben gyökerező nevelkedése természetes következményeképpen is a cseh és a magyar kultúra kölcsönös megismertetését tekintette hivatásának. Amerikai úti lakásán péntek esetéenként szívesen látta teára a magyar írókat, s József Attilától Féja Gézáig megfordult ott majdnem minden magyar literátor. Ha cseh vagy szlovák író látogatott Budapestre, Straka nem mulasztotta el, hogy össze ne hozza néhány magyar kollégával. Az ő gondolata volt egy magyarnyelvű csehszlovák antológia készítése. Erdélyi Józsefet, Horváth Bélát, Illyés Gyulát, Szabó Lőrincet, József Attilát, e sorok íróját kérte fel munkatársnak. Mindnyájan szívesen is vállalkoztunk a feladatra, csak Erdélyi ugrott ki később az együtttestből. Mivel egyikünk sem tudott csehül, az volt a munkamódszerünk, hogy Straka elkészítette a versek nyers prózai fordítását, azokat a fordítók egyéniségének tekintetbevételével kiosztotta közöttünk, majd felolvasta előttünk a versek eredeti szövegét, hogy megállapíthassuk verstani képletüket.” (József Attila és Jiří Wolker. It 1950. 1. sz. 317—18.) Anton Straka baloldali, a szocializmussal rokonszenvező ember lévén, válogatása, ízlése megbízható volt, így érthető, hogy József Attila a modern cseh líra vitathatatlan nagyságaitól, haladó klasszikusaitól fordíthatott. Cseh haladó s forradalmi költőkből készített versfordításai többnyire a Népszavában és a Korunkban jelentek meg. (Straka működésére, írói körére vonatkozólag ld. az eddig legrészletesebb feldolgozásokat: Gál István: Anton Straka, József Attila csehszlovák diplomatabarátja. Filológiai Közlöny, 1964. 1—2. sz. 187—191. l.) Hana Kindlová: Anton Straka (Tanulmányok a csehszlovák—magyar irodalmi kapcsolatokról. Akadémiai Kiadó, Budapest 1965. 421—437. l.) Kovács Endre: A cseh és szlovák költészet visszhangja magyar nyelvterületen a két világháború közt; uo. 411—416. l. Vö. még Nádlasz József emlékezéseit: Láng és korom. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1961. 551—553. l.)

József Attila érdeklődése tehát 1932 körül fordult a szomszédnépek költésze felé. Fordítás vállalkozásait tudatos szándék diktálta, a kelet-európai népek megismertetésének, összefogásának, a „rendezni végre közös dolgainkat” szándéka.

1931—34 körül irányult figyelme a kortárs román líra felé is. A budapesti román követség magyarul igen jól beszélő, akkor már hosszú ideje Budapesten működő sajtóattaséja, Moise Balta ismertette meg vele. (Ld. Szántó Judit: i. m. 11. skk; Domokos Sámuel: József Attila román műfordításai. Filológiai Közlöny, 1956. 1—2. sz. 132. l.) Az akkori helyzet szerint haladónak, forradalmárnak vagy legalábbis plebejus lázadónak számító román költőket fordított. A román történelem és irodalom 1940-es fordulata után azonban e költők közül néhányan jobboldali irányba fordultak, a Vaszgárda hívei, sőt vezetői lettek (pl. Aron Cotruş, akitől legtöbbet fordított). Moise Baltának és munkatársainak egyik forrása a Pillat—Perpessicius-féle antológia volt, melynek egy példánya József Attila könyvtárában is megvolt. A megmaradt példányon több kéz jegyzetei, jelölése és néhány helyen a költő rimképlet

jelölése is látható. (Ion Pillat și Perpessicius: *Antologia poetilor de azi* (București 1925. Vol. I—II.). A költemények nagy részét azonban más forrásokból vették. Balta emlékezései (írásos lejegyzése és szóbeli közlése szerint) József Attila valami keveset tudott románul; szótárral megértett román szöveget.

Ugyancsak Moise Balta közlése szerint a ma meglévőnél jóval több verset fordított románból József Attila; ezeknek a fordításoknak kéziratát Balta áthelyezésekor, 1940-ben Pozsonyba vitte — és ott átadta megőrzésre. Eddigi ismételt kutatásaink során sem sikerült még ennek a kéziratanyagnak nyomára jutnunk; valószínűnek látszik, hogy a második világháború során megsemmisült. Moise Balta szerint egyébként a költő még több román vers fordításának gondolatával is foglalkozott, Eminescu verseit is át akarta ültetni.

A románból fordított versek elkészülésének valószínű menete ez volt: a fordítások céljaira kigépelgették az eredeti román szövegeket, s valószínűleg maga Moise Balta készítette el e szövegek nyersfordítását József Attila számára; a költő nemegyszer már ezeken a (részint eddig ismeretlen szerzőtől származó) nyersfordítások szövegén is változtatott; így alakította ki a maga szövegét. Moise Balta szerint ez a munka először a Pannónia Kávéházban folyt; itt magyarázta el a költőnek a verseket.

Ugyanennek a nyersfordítónak, valószínűleg nagyrészt Moise Baltának munkái azok a ráánkmaradt szövegek is, amelyeken József Attila már elkezdte a munkát, csiszolt, próbálgatott, de nem fejezte be a fordításokat.

Rendelkezésre bocsátották Debreczeni József költő, újságíró néhány évvel ezelőtt készült fordításait is. Mint azt Debreczeni József (Beograd) hozzánk intézett levelében megírja (vö. cikkeit is: *Költő frakkban*. Magyar Szó, Novisad 1963. okt. 15. 6. 1. József Attila hagyatéka. Magyar Szó, Novisad 1965. május 1—3. 8. 1.), a Káldor könyvkiadó tervbe vette és meg is hirdette az „Utódállamok lírai antológiáját”: ennek céljára fordított Debreczeni 1933—34 körül harminc vagy negyven román verset. „Románul nem tudok és magam is nyersfordításból dolgoztam, amit Káldoréknál bocsátottak rendelkezésemre. A nyers prózaanyagot ők, emlékezetem szerint... Balta Mózesről kapták... Eszerint én 1933-ban vagy 34-ben megállapodás szerint átadtam Káldoréknak mind az eredetiből készült délszláv, mind a nyersfordításból átköltött román anyagot... A kötetből azután — az ismert okok folytán — semmi sem lett és Káldorék is tönkrementek később.” Eddig még tisztázatlan úton — valószínűleg azonban Balta közvetítésével — kerültek a Debreczeni-féle kéziratok József Attilához, s az ő hagyatékából a PIM-ba.

A románból készült fordításoknál tehát egy (vagy két) ismeretlen kéz írásával van dolgunk, akik a román szövegeket magyarázták, a nyersfordításokat készítették; az eddigi irodalom tévesen feltételezte, hogy ez Debreczeni József munkája lett volna (így Szántó Judit: József Attila műfordításai 12. l., aki Debreczeni Józsefet „Balta Mózes hivatali munkatársának” tartja és a különféle fordítókat összetéveszti; Gáldi László: József Attila, a műfordító. ItK 1955. 169. l., aki — Szántó Judit nyomán — Debreczenit nem magyar anyanyelvű románnak tartja, s ugyancsak azonosnak veszi az ő munkáját a nyersfordítóval; — ide vonatkozó megállapításai inkább az általunk „ismeretlen kéz”-nek jelzett forrásra, tehát valószínűleg Moise Baltára illenek.

A cseh költőktől való fordítás ideje kb. 1932—1935, román költőktől, pedig 1933 végétől 1936 végéig fordított. Rajtuk kívül az évek folyamán, — alkalmilag megrendelésből, vagy hirtelen támadt érdeklődésből, — fordított még másoktól is. Élete legutolsó hónapjaiban arra készült, hogy a Cserépfalvi kiadó által kiadandó, Faludy György által szerkesztett és később Európai költők antológiája címmel napvilágot látott antológia számára több verset lefordít (levél Cserépfalvi Imréhez, 1937. dec. 3.), de erre már nem futotta erejéből.)

3. József Attila összes műfordításainak összefoglaló elemzésére és értékelésére eddig mindössze két cikk vállalkozott. Szántó Judit említett füzetében az egyes műfordításokhoz fűződő személyes emlékeit, asszociációit mondja el, és igyekezett minél több műfordítást kapcsolatba hozni a költő egész életművével. — Gáldi László tanulmánya (József Attila, a műfordító. ItK 1955. 155—177. l.) a műfordítások egy részének az addigi kiadások és a kéziratok anyag alapján történő alapos történeti, esztétikai és filológiai elemzése, értelmezése. József Attila műfordításainak jelentőségét így összegezi:

„Kétségtelen, hogy József Attila a magyar műfordítás nagy hagyományából indult ki, amikor ezernyi megpróbáltatás közt lankadatlan hévvel és a nagy rokonlelkek iránti mélységes vonzalommal hajolt francia, orosz, cseh és román versek fölé, de egyszerűen az is bizonyos, hogy az európai líra minden területén csalhatatlan ösztönnel tájékozódott. Tudta, mivel tartozik magának és nemzetének: nem a legismertebb és legdivatosabb idegen költők felé fordult, hanem azok felé, akiket az előtte járók — nem utolsósorban osztályhelyzetük következtében — nem méltattak figyelemre, sőt egyszerűen nem is ismertek. Ezek az elfeledett, Magyarországon szinte még ismeretlen költők lettek József Attila barátai és harcostársai, s ő, aki soha egyetlen verset sem fordított pusztán »stílusgyakorlatképpen«, megfogta kezüket bátran, keményen, és csakis olyan költeményeket ültetett át magyarra, amelyeket ugyanezzel a harcoss mondanivalóval, az ihletnek ugyanezen magas hőfokán, maga is megírhatott volna. Minden látszólagos változatosság ellenére ez a költői magatartás alakította egységgé József Attilának — nagy megszakításokkal — másfél évtizedre terjedő műfordítói munkásságát. Fordításaira is áll az, amit a művészetről 1923-ban maga mondott: »A művészet nem egyéb, mint önmagunk keresése, amit megfelelőbben úgy is lehet mondani, hogy: Ember keresése az Emberben.«

József Attila fordítóink eszményképe lehet sok mindenben, ami igenis elsajátítható, mert nem jelent túlzott követelményt, a legteljesebb ideológiai következetességen és állhatatosságon kívül, a magyar nép művelődési szemhatárának tágitásán kívül követniök kell őt fordítóinknak az eredeti szöveg higgadt megértésében, alázatos szeretetében, valamint a magyar nyelv szépségeinek céltudatos felhasználásában s mindabban, amit becsüleletes munkának nevezhetünk. A fordító ne korrigálja a szerzőt, ne csillogtassa ok nélkül sem saját kétes értékű szellemességét, sem cicomás rímötleteit, hanem inkább szívlélje meg József Attila »Ne légy szales« kezdetű rövidsége ellenére is nagy versének utolsó három sorát:

dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen,
ugy érdemes.”

(I. m. 155, 177. l.)

A magyar irodalom története VI. kötetének az újabb magyar műfordítás történetéről szóló fejezete (írta Rába György) így jellemzi József Attila műfordítói munkásságát:

„A társadalmi elkötelezettségű témák közvetítésének legszerencsésebb formáját, akárcsak a lírában, a műfordításban is József Attila valósította meg. Előtte a közéletre tájékozódó vagy éppenséggel szocialista költők az izmusok tolmácsolásával vélték leghatásosabban elérni céljukat — József Attila, aki lírájában is az avantgard tanulságát a folklór, a mozgalmi költészet és intellektuális látásmód eredményeivel forrasztotta egyetemes érvényűvé, mint fordító időben és földrajzilag terjesztve ki érdeklődési körét, új értelmet talált a forradalmi művészet műfordítói kifejezése számára. Műfordítói stílusa reálisabb, tárgyyszerűbb, mint általában a »Nyugatosoké«, viszont szuverénül átveszi azt az útmutatásukat, hogy a műfordítás a költő eszmei-művészi fejlődésének szerves része.” (864. l.)

1921

I. 300 spártai sirverse. A Múzeumban őrzött kéziratról, amelyen a fordításon kívül a *Végtelen óta*, *Keresek valakit*, *Tengerhez* és *Sóhaj* című versek találhatóak. Valószínűleg 1921-ben küldte nővérének, József Jolánának, bírálatot kérve. (Erre vonatkozóan I. a II. köt. 201. sz. jegyzetét.)

A Szimonidésznek tulajdonított disztichont Herodotosz őrizte meg. Ld. Herodotosz történeti könyvei. Ford. Geréb József. Budapest 1893. III. k. 88. l. Korábbi műfordításaira és a kérdés történetére vonatkozóan I. Gáldi László: József Attila, a műfordító. ItK 1955. 2. sz.

Eltérések a kéziraton:

⁸⁰²

1 *mond* [!]

2 *hagyományaiért, hullt*

A versfordításról Gáldi idézett művében a következőket írja: „Magyarul e vers Ponori Thewrewk Emil fordításában vált közismertté:

Itt fekszünk, Vándor, vidd hírül a spártaiaknak:
Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.

Kevésbé valószínű, hogy József Attila ismerte Radó Antalnak vagy más műfordítónak korábbi próbálkozását, amikor bátor hibátlan hangon megzendítette a magáét. . . . Szinte valamennyi korábbi magyar fordítás közös hibája bizonyos töredezettség volt: az hiányzott belőlük, amit József Attila minden vers legfőbb értékének tartott: az ihlet. A görög eredeti hosszú szavainak méltóságteljes és egyben gördülékeny lejtését legjobban ez a 16 éves ifjú közelítette meg; lehet, hogy ismerte és — talán Galamb Ödön segítségével — fel is használta Cicero szép latin fordítását. Különösen a magyar disztichon második sora mondható sikerültnek: alliterációja hű a göröghöz (*χαιμεδα* . . . *κωνων*), s a két összecsendő szónak (ős-hős, illetve hősi) egyazon sorban való elhelyezése a versnek új szépséget kölcsönöz.”

2. RIMBAUD, Arthur: Munkások. A Bálint-féle kiadásból (515—516. l.). Előtte megjelent a Népszava 1928. február 12. számában; ez azonban világosan korábbi, ügyetlenebb, több félreértést tartalmazó változat. A Bálint-féle kiadásban közölt fordítás minden szempontból érettebb; ebben csak egy, súlyos fordítási hiba van „Le temps étaít couvert . . .”-et *Meg volt terítve az idő-vel fordítja a költő*; a korábbi változatban viszont helyes a megoldás (*Borult idő volt . . .*) és így ezt iktattuk a főszövegbe. A két fordításszöveg lényeges eltérései miatt a korábbi változatot teljes terjedelemben közöljük.

Rimbaud: Munkások

Ó, ez a meleg februári délelőtt! Jött az alkalmatlan déli szél, hogy fölfokozza képtelenül szűkös reményeinket, fiatal nyomorunkat.

Henrikának pamutszoknyája volt, fehér és fekete kockákkal, amilyent a múlt században kellett viseljenek, szalagos főkötője és könnyű selyemkendője. Gyászndt is sokkal szomorúbb ez. Fordultunk egyet a környéken. Borult idő volt és a déli szél fölizgatta az elpusztított kertek és kiszáradt rétek minden ocsmány illatát.

Ez épp úgy nem járasztotta el feleségemet, mint engem. Egy meglehetősen magas ösvényen a multihavi áradságból maradt tócsában nagyon kis halakra hirta föl figyelmemet.

A város füstjével és műhelyeinek zajával az utakon nagyon messzire követett. Ó, az a másik világ, az ég s az árnyékok által megáldott lakosság! A déli szél visszaidézte gyermekkorom nyomorult kicsi bajait, nyári kétségbeeséseimet, a szörnyű erdő- és tudásmennyiséget, amelyektől a sors mindig megfosztott engem. Nem! nem töltjük a nyarat ebben a szugori országban, ahol sosem leszünk mások, mint eljegyzett árvák. Nem akarom, hogy ez a megkeményedett kar egy drága képmást vonszoljon.

Rimbaud, Arthur (1854—1891) *Ouvriers* című prózaverse, a *Les Illuminations* (1872) XIII. számú darabja.

A két változat egyes problémáiról Gáldi László ezt jegyzi meg: „Ezt a mondatot: »Le Sud inopportun vint relever nos souvenirs d'indigents absurdes notre jeune misère« József Attila először így fordította: »Jött az alkalmatlan déli szél, hogy fölfokozza [! = relever?] képtelenül szűkös reményeinket, fiatal nyomorunkat«, majd így: »Az alkalmatlankodó déli szél eljött, hogy ismét föltámassza szűkölködő, ízetlen emlékeinket, fiatal nyomorunkat.« Hogy a *d'indigents absurdes* itt birtokos esethez hasonló főnévi jelző, azt egyik fordítás sem juttatta érvényre . . . Az I. kidolgozásban téves értelmet kapott az utolsó mondat is: »je veux que ce bras durci ne traine plus une chère image« — nem akarom, hogy ez a megkeményedett kar egy drága képmást vonszoljon; a II. kidolgozásban helyesen: »azt akarom, hogy ez a megkeményedett kar ne vonszoljon tovább egy kedves ábrándot.«” (I. m. 162. l. 26. jegyzet.)

3. DOS PASSOS, John: Meghaltak. A Munka 1928. szeptemberi számából (6—7. l.). Másutt nem jelent meg.

A Munka szövegének javításainkhoz viszonyított eltérései:

- sor
- 2 *Ime*
- 3 *ül és kezének fájdalmas husát nézi,*
- 4 — *kezének,*
- 9 — *mind üresek álmok iszonyu*
- 11 *husát nézi,*
- 12 — *kezének,*
- 19 *ir*
- 21 *barrikádokat emelve, halmozgatva a jogszerűség kínai csecse-
becsét,*
- 28 *husuk,*
- 30 *„Halottak tudja?” a kormányzóval*
- 31 *„Halottak”, bizalmaskodik a Legfőbb Törvényszék bírájával a
Fellebbezési Törvényszék bírójával.*
- 34 *Ime, akik kiugrálnak az autókból*
- 35 *leszijjád*
- 36 *uccán.*
- 42 *uj*
- 45 *Tízezer*
- 46 *műhelyekben,*
- 47 *elhajították*
- 51 *ordításban*
- 53 *ezernyelvű*
- 55 *áramot*

Eredetije: *They are Dead Now* (New Masses III., Oct. 1927. 7. l.)
A költő valószínűleg egy (általunk eddig még nem ismert) német
nyelvű szövegből fordíthatta.

1929

4. VILLON: Nyugasztaló . . . A *Döntsé a tőkét . . .* kötetből (40—41. l.).
Ezt a változatot közölte a Bálint-féle kiadás is. Korábbi változata meg-
jelent A Toll 1929. szeptember 1-i számában.

Szövegváltozatok:

címbe:	<i>velük</i>	B
sor		
1	<i>ímmég</i>	T
2	<i>szíved</i>	B
	<i>szíved bánjatok velünk,</i>	T
3	<i>de minket, szegényeket bánjatok,</i>	T
4	<i>Istenünk.</i>	T
5	<i>Összekötözve im hatunk, hetünk,</i>	T
6	<i>hizlalt húsunknak</i>	T
8	<i>lészünk,</i>	T
9	<i>ne kacagjon</i>	T
10	20 30 <i>de kérje Istent, irgalmazzon nekünk!</i>	T
11	<i>Sírunk, testvérek,</i>	T

sor

12	nekünk,	T
13	ám tudjátok, okosak, józanok,	T
15	Hát elült szívvel	T
16	rimánkodván a Fűihoz: tegye,	T
18	égünk.	T
19	senkise;	T
22	a nap szárít és megfeketedünk,	T
25	pihenhetünk;	T
26	hol így,	T
	hol úgy,	B
28	gyűszügödörnél több a csőrcsípésünk.	T
	gyűszügödörnél több a csőrcsípésünk.	B
29	Ne ossza sorunk soha senkise,	T
31	Jézus, király, kinek hűbércse,	T
32	minden, vigyázz, hogy Poklok részese	T
33	ne légyünk: azzal	T
34	gúnyoljon	T
35	de kérje Istent, irgalmazzon nekünk.	T

Villon, François (?1431—1463 után): *L'épitaphe en forme de ballade Que feit Villon pour luy et ses Compagnons, s'attendant estre pendu avec eux* című költeménye.

Az első vers, amely József Attila Villon-fordításai közül nyomtatásban megjelent. (Tévedésen alapul tehát az eddigi Villonról, illetőleg József Attila Villon-fordításairól megjelent magyar szakirodalomnak az az állítása, hogy az első nyomtatásban megjelent fordítása a *Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada* lett volna.) Mint ismeretes, két évvel azelőtt, Párizsban kezdett foglalkozni Villon-nal, s talán már akkor fordított is tőle.

József Attila fordításával a Villon-kultusz magyarországi terjedéséről írt munkák is foglalkoznak. Mészöly Dezső (Villon Magyarországon. Rózsavölgyi, Budapest é. n.) szerint: „József Attila nem a szavakat latolgató, kifejezéseket mérlegelő, verseit öntudatosan csiszolgotó költő. A műfordítás viszont a legöntudatosabb költői munka. Ez az oka, ha az objektív kritika a költő Villon-fordításaival szemben is több kifogást támaszthat.” (37. l.) — Legnagyobb gyöngéjének azt tartja, hogy a fordított költő iránti tiszteletből túlságosan ragaszkodik az eredeti szöveghez. — A *Nyugasztaló* fordításával kapcsolatban megjegyzi, hogy a 16. sor végén *tegye* rím erőszakolt, „egészen felesleges és zavaró”. (38. l.)

Gáldi László (i. m. 159—160. l.) vitába száll Mészöly Dezső megállapításaival: „Persze itt-ott akadnak túlzott szövegűséggel magyarázható sorok, mindazonáltal kétségtelen, hogy Mészöly Dezső túlságosan szigorúan ítelt, amikor néhány pontatlanság alapján véleményét... merész általánosításba sűrítette... (itt Gáldi László Mészöly Dezső fentebbi mondatát idézi.) Ma már, József Attila életének és egyéniségének alaposabb ismeretében e tétel kiindulópontját is cáfolnunk kell: csakis Németh Andornak hihetünk, aki szerint a költő »véve kig alakította verseit«. (József Attila. Budapest é. n. 78. l.)

Ámde József Attila Villon-fordításai nemcsak akkor kerülnek ki diadalmasan az összehasonlításból, ha Brecht szövegét vesszük figye-

lembe, hanem akkor is, ha például az *Építaphé* (József Attilánál: Nyugasztaló) utolsó előtti szakaszát Tóth Árpád fordításával vetjük össze...

Egyetlen szót (csőracsípés) József Attila is átvett az előbbi fordításból; ettől eltekintve azonban mennyivel közelebb áll a Villon-i nyelv robusztus keresetlenségéhez az ő egyszerű stílusa, mint Tóth Árpád „könyvszavai” (holló- s varjusereg keringtet)! S itt, valamint jóformán minden más fordításban milyen természetes gördülékenységgel tudja József Attila újratereíteni még a legragyogóbb »Gruppenreim«-okat is.”

A François Villon összes versei című kiadvány (Európa, Budapest 1963³.) Szegi Pál által írt jegyzeteiben foglalkozik József Attila fordításai-
val. A *Nyugasztalót* éppen arra idézi példának, hogy „József Attila a villoni hang realista, bővérű nyereségének, szókimondó bátorságának visszaadását tartotta legfontosabbnak.” (199. l.) „Jellemző ez a fordítás a Tóth Árpád által kezdeményezett archaizáló hang továbbvitelére is. A Villon-fordításban egyforma természetességgel használ meghatott középkori szólamokat, vaskos népi kiszólásokat és profán kifejezéseket is. Nem nagyszámú ballada-átköltései alapján is a magyar Villon-fordítás klasszikusai közt kell számon tartanunk József Attilát.” (200. l.)

5. Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada. A *Döntsé a tőkét* ... kötetből (38—39. l.). Korábbi változata megjelent A Toll 1929. szeptember 22-i számában. E korábbi változatot közölte a Bálint-féle kiadás is.

Szövegváltozatok:

címben: *Margóról*

B

sor

1	széplányt szolgálód,	T B
2	Nem kell azért parasztnak vélnetek.	T B
3	finom	T B
4	Csókjáért	T B
6	Jönnek: ellepek	T B
7	sajt, s ha	T B
8	Fizetnek, mondok: „Jól ityeg bizony;	T B
9	Csak jöjjenek,	T
	csak jöjjenek,	B
10	E bordélyba, hol szállásunk vagyon.”	T B
11	De megvannak aztán a nagy bajok,	T B
12	Ha pénz nélkül jön Margot hálni meg;	T B
13	Szívem	T B
14	Mindjárt kabátod, szoknyád, réklidet:	T B
15	Gyapju gyanánt a zálogba vihedd.	T B
17	Az Antikrisztus, hogy Jézusra, nem,	T
	Az Antikrisztus, hogy Jézusra nem,	B
18	Ó nem teszi. Hát jól képen kapom,	T B
19	Az orra	T B
20	30 37 E bordélyban	T B
21	nagyct,	T B
23	Combom	T B

sor		
24	<i>Öklömmel</i>	T
	<i>Öklével</i>	B
25	<i>bunda alszunk,</i>	B
26	<i>S kelünk; korog a hasa; kényesen</i>	T B
27	<i>Fölmászik rám,</i>	T B
28	<i>A deszkánál</i>	T B
29	<i>Lederkedéssel tönkre így teszen</i>	T B
33	<i>velem:</i>	T B
34	<i>kurafi, passzolunk</i>	T B
35	<i>szerelem,</i>	T B
36	<i>legyen,</i>	T B
37	<i>vagyon.</i>	T B

Villon, François Ballade de Villon et de la Grosse Margot című verse.

1. A Toll-ban a vers alatt a következő (a szerkesztő vagy a fordító által írt) jegyzet szerepel: „Brecht Drei Groschenoperjében: Zuhälterballade.” Mint Gáldi László is rámutat, a megjegyzés valószínűleg azért került ide, mert ez időben beszélt a sajtó — s maga A Toll is — a Koldusopera Villon-parafrázisairól, „plágiummal vádolta a szerzőt”. (Ld. az adatokat Gáldi: i. m. 159. l.; a Brecht-fogadtatásra és Villon kezdődő magyarországi kultuszára von. ld. leg részletesebben Vajda György Mihály sajtó alatt lévő tanulmányát: *Zur Wirkungsgeschichte der deutschen Sozialistischen Literatur, a Studien zur Geschichte der deutsch-ungarischen literarischen Beziehungen* c. kötetben. Berlin 1968.) Ez a hírverés különben néhány hónappal megelőzte, illetőleg előkészítette az első magyarországi Brecht-bemutatót, a Koldusopera „szeldített” formájának színrehozatalát (ld. erről Ernődi Natália: *Brecht útja a magyar színpadon*. Kritika, 1964. május. 41. l.). Gáldi László szövegösszehasonlítással mutatja ki, hogy József Attila nem követte a megoldásainál nem is vette figyelembe Brecht szövegét (i. m. 159. l.).

2. A *Döntsé a tőkét, ne síránkozz* kötet megjelenése után a budapesti kir. ügyészség József Attila és társai, Müller Lajos nyomdász és Juhász Árpád nyomdatulajdonos ellen „sajtó útján elkövetett igaztás és szemérem elleni vétség miatt” 1931. március 22. után vizsgálatot indított. A bírósági eljárás másodlatos iratanyagát és a kötet ügyészségi példányát (melynek borítólapján a cím fölött kékczeruzás írással: „bemutatva 931 III/22” — nyilván az ügyész megjegyzése) a Múzeum őrzi. A vád első pontja a *Szocialisták* c. versre, második pedig a *Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada* fordítására vonatkozik. Az utóbbival kapcsolatban az 1931. június 12-én kelt vádirat a következőket tartalmazza:

„... József Attila, Müller Lajos és Juhász Árpád ugyanezen könyvben 'Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada' című vers által szemérem sértő iratot kereskedés céljából együtt előállítottak. Vádam tárgya a vers egész tartalma, különösen pedig annak következő részei:

Csak jöjjenek [!] ha dürgésük leszén,
a [!] bordélyba, hol szállásunk vagyon,
a [!] bordélyba, hol szállásunk vagyon.
Korog a hasa. Kényesen felmászik [!] rám,
Nyögött [!] keservesen,

a deszkánál is laposabbra nyom,
ledérkedéssel tönkre úgy [!] teszen,
a [!] bordélyban, hol szállásunk vagyón."

(Így, hibásan idézve a vádiratban.) — A vád szóban forgó pontjának indoklása a következő: „A könyv 38. oldalán közzétett 'Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada' című vers a férfiak a leánnyal bordélyházban lefolyt szerelmét írja le, ami az erkölcsi érzéket sértő... József Attila beismerésével bizonyítható, hogy a 'Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada' című verset ő fordította, továbbá Müller Lajos és Juhász Árpád beismerésével bizonyítható, hogy azt, illetve a verses könyvet a Juhász Árpád nyomdájában és beleegyezésével Müller Lajos nyomta ki és így együtt kereskedés céljából hozták forgalomba. Mindhárom terhelt a szeméremértő vétség miatt ezért, mint tettesek felelősek."

Első fokon a budapesti kir. büntetőtörvényszék előtt 1931. szeptember 5-én volt az ügy tárgyalása. Az ítélet a szemérem elleni vétség vádjára alól felmenti József Attilát és két társát. Az indokolásban erről a következők olvassuk: „József Attila beismerte, hogy a 'Dönts a tőkét, ne siránkozz' című verskötetet ő írta, közzétette s azért mint szerző a sajtójogi felelősséget elvállalta; kivétel ez alól a 'Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada' című vers, melyet ő csak francia eredetiből fordított. Védekezése szerint a 'Szocialisták' című vers nem igazolt tartalmú, azt nem is azzal a céllal írta. Ami pedig a Villon balladát illeti, ez a vers magyar fordításban már megjelent a 'Toll' című időszakos lap 1929. évi szeptember hó 22-iki számában s ő a verset abból az alkalommal tette közzé, mert a szerző Villon halálának most volt 500 éves évfordulója. Egyébként e versben semmi szeméremértő nincsen... A főtárgyaláson becsatolt 'A Toll' című folyóirat 1929. szeptember 22-éről keltezett számából megállapítást nyert, hogy annak 25. oldalán a 'Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada' feliratú vers megjelent s arra nem merült fel adat, hogy e miatt bárki ellen is bűnvádi eljárás folyamatba tétetett volna. Ebből vádlottak jogosan arra következtethettek, hogy a szóban forgó vers közzététele nem büncselekmény, miért is őket a szemérem elleni vétség vádjára alól a Bp. 326. §-ának 1. pontja alapján fel kellett menteni."

József Attila védekezésével kapcsolatban elkerülte a bíróság figyelmét a kötet 37., a Villon-fordításokat bevezető lapjának szövege: „*Következik Villon Françoisnak (1436 — ?) a tanult francia betyárnak három balladája és négy sorocskája*” — tehát az, hogy Villon halálának dátuma fel sincs tüntetve, mint ismeretlen adat. — Egyébként 1931-ben Villon születésének volt 500 éves évfordulója, József Attila tehát ezt mondhatta, a tárgyaláson ezt érthette félre a jegyzőkönyv vezetője. Érthetetlen azonban: a fent idézett kis szövegben Villon születési dátuma hibás. Lehetséges, hogy olyan sajtóhiba, mely elkerülte a költő figyelmét. (Vö. Gárdi: i. m. 159. 1. is.)

A költő felmentése az elsőfokú tárgyaláson tehát csak a második vádpontokra vonatkozott. Az első, vagyis az „izgatás” miatt ugyanakkor nyolc nappal fogházra ítélték. Ügyvédje, Melléky Kornél enyhítésért fellebbezett, az ügyész súlyosbíttatást és az ítélet felmentő részének megsemmisítését kérte. Így a Villon-ügy 1932. április 30-án, az ítéletétől előtt lefolyt másodikfokú tárgyalás során is terítékre került, az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyták az alábbiak alapján:

A magyar argot segítségével érzékelteti a »bene stat« fordulatot, megtalálja a megfelelő szót a naturalisztikus rut (itt ruit = dürgés) fordítására, a refrénjét is szó szerint az eredetihez idomítja.” (I. m. 160.)

Süpek Ottó (i. m. 82. l.) szerint: „Hogy József Attila éppen ezzel a balladával kezdi meg Villon-fordítását, önmagában is arról tanúskodik, hogy a költő jobban megértette a ballada eszmei mondanivalóját, a hamis nemesi szerelem-ideál, a hazug erkölcsi látszat goliardikus kigúnyolását, mint Villon tudós kommentálói s ezt a tartalmi lényegyet tette oda-mutatatis mutandis, kora elé meghökkentésül, tükörként . . .

Az eredeti mű »Nous défuyons honneur il nous défuit« sorának átváltoztatása »Nincs emberségünk, hát ne is legyen«-né, nyilvánvalóvá teszi, hogy az emberség hiányának cinikus-dacos sajnálata már modern élményből ered, s József Attila közvetlen kritikáját tartalmazza.”

A vers fordításáról *Estétikai töredékeiben* maga József Attila is ír: *Annai bizonyos, hogy az ihlet érzelmi hatása együgyuanazon lélekre nézve sem egységes: másként hat reám a művész anyaga és másként a művész emberi magatartása. Teszem azt Villon Ferenc írt egy balladát (Ballade de Villon et de la grosse Margot), amelynek elemeit egy lotyónak meg egy kurafinak bordélyházi élményei adják. Sokan elszörnyülködtek, hogy milyen ocsmány a költemény tárgya. Mások élvezték. Engem pedig közömbösen hagyott — lefordítottam ugyan sikeresen, de pusztán azért, mert kitérő költeménynek tartottam és tartom. Nos, a költemény férfiszereplője maga Villon; akinek emberi állásfoglalása benne ismét megbotránkoztatta a közönség egy részét, mert ez a gyalázatos életet nem hogy megtagadná a végén, vagy a leíró művész hűvösségével szemlélné, még neki áll följebb és vállalja. Nem kétséges, hogy ebben az esetben a költemény hatása többszörös lángtarajú botrány . . .* (ÖM III. 228. l.)

6. Ballada, melyet Villon szerzett Édesanyja kérésére . . . A Múzeumban őrzött gépiratról. Megjelent más változata A Toll 1929. október 6-i számában. Ezt a változatot közölte a Bálint-féle kiadás is.

Szövegváltozatok:

sor		
2	Úrasszonya ott	T
	ott	B
6	Úrnóm,	T
10 20 30 37	holtan, ez	T B
11—12	Mondd meg fiadnak, mindenik vétkemre A romlást küldje, én övé vagyok,	T B
13	Szent Annát, kegyelme,	T B
16	Gonosznak,	T B
18	Töreiten Szűz,	T B
22	Mit sem tudok, betűt nem olvasok, —	T B
23	templomunkban, festve,	T B
25	sok elítélt rottyog:	T B
26	elkomortt, az	T B
27	Az örömet ad, Szűzanyám, azoknak,	T B
28	vétkesen,	T B
29	S csorduljon hittel, buzgón iparkodnak.	B

508

31	<i>Várunk, Szüzünk,</i>	T B
34	<i>Lejött segíni</i>	T B
35	<i>Odaadta ifjúságát a bitónak</i>	T B
36	<i>Nem más ő, mint ahogy igéim szólnak,</i>	T B

Villon, François *Ballade que Villon fait a la requeste de sa mere pour prier Notre-Dame* című verse.

Mészöly Dezső ennek a balladának egyik szakaszát is annak bizonyítására idézi, hogy József Attilát „stílustalan kifejezésre ragadtatja a rím-kényszer”. A harmadik versszaka „*rotyog*” szavát kifogásolja, amellyel „a krumplipaprikást asszociáljuk s így akaratlanul is könnyen komikus hatást tesz . . . Villon szövegében egyszerűen „boulluz” van (a. m. bouillis — fő, forr). De nem sikerült a *mosolyra oktat* kifejezés sem — az embernek az optimizmusra oktató amerikai fölíratokat juttatja eszébe: «Keep smiling!» . . . amellet az eredeti szöveg értelmét sem adja vissza jól.” (I. m. 39.)

Ugyanakkor kiemeli, hogy míg a ballada ajánlásában Tóth Árpád még nem adta vissza az akrosztichont, „József Attila az első, aki a rébuszokat kedvelő közép-kornak ezt a jellegzetes formai bravúráját is érez-teti”. (I. m. 39.) Gáldi László is ezt az akrosztichonos ajánlást idézi, „mely arról tanúskodik, hogy József Attila — akárcsak »kőborló elődje« — még a rímekben szereplő szófaji kategóriák változtatására is figyelmet fordított”. (I. m. 160. l.)

Süpek Ottó arról szól, hogy a költő közvetlenül a Margot-ballada után adta ki a Mária-balladát, „látszólag bármilyen meghökkenítő is, egy-két ballada Villon életművében is szervesen egymáshoz tartozik”. — A balladában Villon „a feudális rendet ideológiailag indokló skolasztikával az egész bensőséges kitárulkozásra telepített s Szűz Máriát közbenjáróul alkalmazó misztikus rajongást szegezi szembe . . . Szűz Mária ebben a fordításban is a szegények patrónája, a »megváltás« drámájának egyik főszereplője” (i. m. 82. l.).

7. VILLON, François: Ballada a hajdani idők dámáiról. A *Döntés a tőkét . . .* kötetből (42—43. l.). Korábbi változata megjelent A Toll 1929. november 24-i számában. E változatot közölte a Bálint-féle kiadás is.

Szövegváltozatok:

509

2	<i>dáma,</i>	T B
3	<i>Thais</i>	T B
4	<i>Archippa sógorának lánya?</i>	T
	<i>Archippa sógorának lánya?</i>	B
5	<i>lárma?</i>	T B
6	<i>Hol van a beszédes Echo?</i>	T B
7	<i>tul szép</i>	T
	<i>tül szép</i>	B
9	<i>Hol a nagyészü Hélios, [1]</i>	T

	<i>Hol a nagygeszű Hélios,</i>	B
10	<i>Ki miatt kasztrált voltát bánta</i>	T B
11	<i>Szent Deny</i>	T B
12	<i>Rendjében</i>	T B
14	<i>parancsoló,</i>	T B
15	<i>kívánta ...</i>	B
16	<i>tavalyi hó?</i>	B
17	<i>A mainei Harembourges, Allys,</i>	T B
18	<i>Nagylábu Berta, Bietris, Blanka —</i>	T
	<i>Nagylábu Berta, Bietris, Blanka —</i>	B
19	<i>Liljom színü volt maga is —</i>	T
	<i>Liljom színü volt ő maga is —</i>	B
20	<i>Nagy szűz, hol van sziréni hangja?</i>	T B
21	<i>Rouenba</i>	T B
22	<i>Megégetének, ő, a jó</i>	T B
23	<i>Lotharingiai Johanna?</i>	T B
24	<i>Dehol [!]</i>	T
25	<i>vannak hétszámra</i>	T B
26	<i>Az idén firtatni se jó,</i>	T B
27	<i>Nehogy a nóta újra járja:</i>	T B
28	<i>De hol</i>	T
	<i>De hol van a tavalyi hó?</i>	B

Villon, François Ballade des Dames du temps jadis című verse.

Mészöly Dezső (i. m. 38. l.) a 13—14. sort találja „bántóan idegenszerű és nehézkes” kifejezőmódúnak; úgy véli, hogy bizonyára a refrénre nem talált másképp rímet a költő.

A sor megoldása valóban nem a legjobban sikerült a ballada Szabó Lőrinc-féle fordítása jobban oldotta meg a nehéz feladatot.

8. Villon négy sorocskája. A *Döntsé a tőkét ...* kötetből (44. l.). változatlan szöveggel közölte a Bálint-féle kiadás is.

Villon François Le Quatrain que fait Villon quand il fut joyé a mourir e. négy sorosa.

Részletesen elemzi Vas István: „József Attila is, mint minden valamirevaló fordító, becsületesen végigküzdi a fordítói megalkuvás, helyesebben választás izgalmas folyamatát, s világosan nyomon lehet követni nála, mihez ragaszkodik az eredeti szövegből és miről hajlandó lemondani ennek érdekében.

A négy soroska esetében legfeltűnőbb, hogy hajlandó volt módosítani a formát. Látszólag nem nagy változtatás: lemondott a francia »néma« kifuttatásáról, tehát nem ötödféles jambust használt, még csak nem is négyes jambust, mint hasonló esetekben a századforduló, a Kisfaludy-Társaság kényelmes szokásjoga megengedte, hanem ötös jambust, azaz a négy és fél ütemet megtoldotta egy féllel, a nőírmről áttért a hírmírmre. Ilyesmit csak komolytalan fordító tarthat kicsiségnek: József Attila, aki tudta, mit jelent a forma, bizonyára fájdalmas vereségnek érezte. Viszont ezen az áron — meg azon, hogy Villon változatos rímélése helyett nála, nemzedékének legbravúrosabb rímelőjénél, a vers egyetlen rímének négy

tagja közül három ugyanazzal a birtokkraggal ellátott főnév — mégis megőrizte az eredetinek tisztán, élesen csattanó rímeit. József Attila tudta, hogy Villont nem lehet dallamtalanul, alig-hangzó asszonánccokkal fordítani, mert Villon tartalmilag szétfeszítette ugyan a régi francia ballada finomságát, de formailag ragaszkodott hozzá, amint hogy egész keserű és szabálytalan költészetében a forma, legalábbis a metrum és a rím érdekességéhez és szabályosságához — és ez magyarul is hozzátartozik Villon lényegéhez.

De a négy sor tartalmi elemeiből sem tudott mindent megmenteni. Így például elejtette a második sor tréfáját. Villon ugyanis nem a »Ponthoise-i Párizsban« született, mint József Attila írja, hanem Párizsban, Ponthoise mellett — olyasféle vice ez, mintha azt mondanók, hogy Budapesten, Soroksár mellett. De hát a magyar olvasó ezt a viccet amúgysem értené, mert sohasem hallott Ponthoise-ról . . .

Van viszont a versnek olyan eleme, amelyiktől egy árnyalatnyit sem volt hajlandó eltérni: a *tudni* ige, az egész négy sor magva, mégpedig olyanképpen, hogy a fej az alany, amely megtudja feneke súlyát. Valószínűleg ennek kedvéért csavart egyet a formán, hiszen máskülönben, egy kis ragozással, megoldható lett volna az eredeti mértékben is.

Lényegtelen, de érdekes eltérés, hogy József Attilánál a kötél jelzője, a *toise* (öl, rőf) helyett »kender«. Ennek az eltérésnek semmi látható oka nincs. Hiszen az »öl« vagy »rőf« vagy »darab« éppúgy belefért volna a sorba, mint a »kender«. Nehezen bizonyítható, de gondolom, nem is szorul bizonyításra, hogy az a »kenderkötél« József Attila saját lírai hozzájárulása a vershez. (Gondoljunk csak a »Klárisk«-ra: »Kenderkötél, kenderkötél nyakamon.«) És alighanem saját lírai egyéniségének e hozzájárulásával érte el azt a villoni tragikumot, mely a villoni groteszkséget ebben a kis versben is kiegészíti.” (József Attila Villon-fordításairól. I. m. 949. l.)

9. VILLON Nagy Testamentuma. A Bálint-féle kiadásból (505—506. l.). Kézírata nem maradt meg, más megjelenéséről egyelőre nem tudunk. Szövegünket helyesírási tekintetben az 5. és 17. sorok esetében javítottuk. Ezzel a Bálint-féle kiadás az alábbiakban tér el tőle:

sor

5 *Az uccán áldó*

17 *És, ha valaki a választ adja*

Villon, François Le Grant Testament-jének eleje, befejezetlenül maradt műfordításkísérelt. Valószínűnek látszik, hogy a többi Villon-fordítással egy időben, tehát 1928—31 között keletkezhetett.

Mészöly Dezső (i. m. 38. l.) a fordítás egyik sorát példának idézi arra, hogy József Attila műfordításainak gyengéje az eredetihez való ragaszkodás. A 12. sorról azt állítja, „talán egykorú francia mondás s egyben kétértelmű szójáték (Je ne suis son serf, ne sa biche!). A műfordító sokféleképpen próbálhat boldogulni a sorral, de semmiesetre sem teszi jól, ha csaknem szó szerint adja vissza.” Gáldi László (i. m. 160. l.) elismeri, hogy „túlzott szöveghűséggel magyarázható homályos sor” és más megoldást ajánl. (Szó szerint: „Nem vagyok som szarvasa, sem

szarvastehene"; valójában kb. 'nem vagyok se inge, se gatyája.')

Lőrinc így fordította a sort: „Jobbágya? Barma? Azt sem érzem...”
ami jól adja vissza az eredeti serf — cerf szójátékot.

Mészöly Dezső a 21—24. sor fordítását is elrontottnak, „grammatikailag sem elég világos”-nak tartja.

1932

10. Majakovszkij, Vladimir: Százötven millió. A Hét 1932. január 22-i (ún. „orosz”) számából. Először közölte Radó György: Orosz versek József Attila fordításában. It 1951. 95. l. Közölte még Szántó Judit: I. m. 36. l., valamint Gáldi László: I. m. ItK 1955. 164. l.

A Hét szövegének javításainkhoz viszonyított eltérései:

sor
2 *neve,*
5 *Cikk-cakkban*
6 *akndk —*
10 *Uccakövek*

A Hét, amelyet 1932-ben Bródy István szerkesztett, orosz számát „kísérlet”-nek nevezi: „megkísérlése annak, hogy lehet-e és szabad-e az oroszok nagy kísérletéről igazat írni...” A szerkesztő önmagát „egyszerű kompilátor”-nak nevezi, aki a „külföldi, főleg polgári újságokból, könyvekből, hallomásból, kérdezősködésből összeállította mindazt, amit Oroszországról tudni lehet.” A számban leírások, riportok, cikkek váltják egymást, Ignotus Zsolt Béla, Madzsar József, Mónus Illés cikkei. A Hét orosz száma mindenestül tanúja a Szovjetunió iránt 1930—1932 közt feltámadt érdeklődésnek. A szám későbbi visszhangjáról érdekes adatokat közöl Gáldi László (i. m. 163. l. 30. jegyzet).

A 18. lapon található „Két orosz vers. József Attila fordítása” főcímmel a költő Jeszenyin- és Majakovszkij-fordítása.

Már az első közlésében rámutat Radó György arra, hogy a 150 000 000-t József Attila egy közvetítő fordításból ismerhette csak. „A Majakovszkij-vers fordítása... kétségkívül másnyelvű versfordításból készült; benne van az eredetinek vázlatyszerű képe, felvillan benne egy-egy szó az eredetiből, de alaposan felhígtva bizarr, egyáltalán nem Majakovszkij-szerű képekkel (Terek pattognak, — Ház házra ugrik, — Én beszélőgépvagyok.) Hiányoznak a rímek.

Élvész az eredeti versnek jellegzetesen Majakovszkij-szerű tömörsége

az eredetiben: пуля—палец
a fordításban: Csapkodó lövedék-jégeső
A ritmusa.

A vers eredetiben 7, a fordításban 15 soros.”

Radó György utóbb megtalálta József Attila fordításának valószínű közvetítőjét: Johannes R. Becher Majakovszkij-utánköltését (W. Majakowsky: 150 Millionen. Autorisierte Nachdichtung von Johannes R.

Becher. 1924. Malik-Verlag, Berlin—Leipzig) Radó szerint: „... a német és magyar szöveg összevetése bizonyossá teszi, hogy József Attila ebből a szövegből készítette a maga fordítását... Becher egész részletet kihagyott, egyes szakaszokat átírt stb. — József Attila pedig az öt jellemző fordítói gondossággal ültette át magyarra az átköltött verset.” (Radó György: Egy adat József Attila műfordításaihoz. ItK 1955. 203. l.)

Ugyanígy nyilatkozik Gáldi László is, aki részletesen elemzi a fordítást: „A közvetítés hibái különösen a Majakovszkij-részlet esetében lehetnek súlyosak: a német fordító nyilván nem merte szóról szóra tolmácsolni Majakovszkij költői nyelvének meghökkenítő tömörségét: »150 millió; e költemény szerzőjének ez a neve, — ritmusa lövedék, — ríme tüz, házról házra. — Ajkammal szól 150 millió.« Ezt a lakonikus nyelvet a közvetítő fordítás a 20-as években divatos expresszionista versek laza elrendezésű szóáradatával hígította fel, s nem csoda, ha József Attila, aki egyébként fiatal korától annyira kedvelte a szabad verset, hitt a német szövegnek (az orosz szövegről tehát vizuális benyomása sem volt). A magyar fordításba tehát sok felesleges szó került, s kihulltak belőle Majakovszkijnak váratlanul fel-felcsapódó újszerű rímei, asszonánszai is... *En beszélőgépek vagyok.* Az utolsó sor teljesen magyarázatlanul maradna, ha nem tudnók, hogy a Majakovszkij-vers következő részében valamiféle gépről tényleg esik szó, csak persze nem »beszélőgépről«, hanem rotációsóról; Radó György prózafordítása szerint »Lépések rotációsgéppel — terek terméskő-nyomópapírosán — nyomottott ez a kiadás«. Ezek a sorok is jellemzők Majakovszkij asszociatív sűrítésére: a tereken felvonuló tömeget a költő képzelete fotómontázsszerűen vetíti rá a rotációsgépből ömlő »vergő-papírra, s merész képzettársítását legélesebben egy alkalmi jelzős szerkezet: a »terméskő-nyomópapír« (вулыжное Берже) juttatja kifejezésre. E kép eredetiségét viszont mind az ismeretlen német fordító, mind József Attila jól ragadta meg, s fordításának egalább ezt a részét — ma is hatásosnak kell tartanunk:

Uccakövek örvénylenek.
Lépteitek a talajba sajtolódnak
Csőrömpölvé, mint a betűk
Egyszázötven millió
Sulykol,
S hát így nyomattatott ez a kiadás.” (i. m. 164. l.)

Lengyel Béla több helyütt (József Attila és a Nagy Októberi Forradalom. Magyar Tudomány, 1957. 363—383. l.; A magyar írók és a szovjet irodalom az ellenforradalmi időszakban. Tanulmányok a magyar—orosz irodalmi kapcsolatok köréből. III. Szerk. Kemény G. Gábor. 133—137. l.; és főleg: Szovjet irodalom Magyarországon. Budapest 1964., különösen 178—184. l.) foglalkozik orosz versek József Attila által készített műfordításaival. A fordítások értékelését Radó György és Gáldi László nyomán tárgyalja és gondosan számba veszi mindazokat a József Attila-verseket, amelyekben Majakovszkij hatása, ösztönzése felismerhető, vagy amelyek összecsengenek egy-egy Majakovszkij-verssel. Lengyel Béla elsősorban a fiatal József Attilánál lát ilyen hatást: „Majakovszkij ösztönzése kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy József Attila felismerje hivatását és a „szépség koldusából” a „villámok szeretőjévé” váljék.” (Szovjet iro-

dalom . . . 182. l.) A késői versek közül ő is Gáldi László nyomán az *Invokáció*-ban tételez fel esetleg Majakovszkij-indítást.

Majakovszkij és József Attila kapcsolatára vonatkozóan még egy — bizonytalan hiteltű — adatunk van: Szántó Judit elbeszélése szerint a költő 1932 nyarán megismerkedett volna egy Kira nevű orosz elvtársnővel, aki emlékezetből elmondta volna neki a *Százötven millió*-t. József Attila elhatározta, hogy lefordítja az egész művet; minthogy azonban Kira férjével együtt hamarosan visszatért a Szovjetunióba, a munka nem valósulhatott meg. (Ld. Bottka Ferenc: Tanulmányok a magyar — orosz irodalmi kapcsolatok köréből. III. 202. l.; Lengyel Béla: Szovjet irodalom . . . 180—181. l.)

11. JESZENYIN, Szergej: Idők beteljesedése. A Hét 1932. január 22-i számából. A fordításra vonatkozóan ld. az előző jegyzetet. Radó György szerint: „A Jeszenyin-vers esetében a feltételezett közvetítő fordítás lényegesen jobb lehetett (ti. a Majakovszkij-vers közvetítő fordításánál; ld. az előző jegyzetet), s így József Attila is önmagához méltó, kitűnő fordítást adhatott.

A Jeszenyin-versnél mindössze annyi formai eltérés van az eredeti és a magyar fordítás között, hogy két szakaszban a fordító egy-egy hosszabb sort több sorra bontott (ami szintén nem József Attilára vall, és inkább a közvetítő fordítónak — vagy talán a tördelő szerkesztőnek? — műve lehet).

A szabadritmusú eredetinek gondolati ütemezését a fordítás tökéletes hűséggel adja vissza. Tartalmilag is olyan kitűnő tolmácsolása az eredetinek, hogy minden részletekbe menő összehasonlítást önmaga feleslegessé tesz. Még olyan finom árnyalatokat is átültet, mint az eredeti 16 és 17. sorában a kobülica és a kobüle közti különbség: az előbbi szóképzési forma (szemben a tévhittel, melynek legtöbb műfordítónk is áldozatul esik) nem kicsinyítés, hanem az orosz nyelvre jellemző individualizálás: az -ica képző azt jelenti, hogy egy bizonyos, meghatározott kancáról van szó, míg a kobüle szó a „kanca” általános, fogalmi neve. A magyar nyelvben ilyen individualizáló képző nincs (ezt pótolja részben a határozott és határozatlan névelő), József Attilának mégis sikerül ezt az igazán elenyésző árnyalatot is értelmi és egyben formai hűséggel tükröztetni, amikor az első esetben azt mondja „kancája”, a másodikban pedig „a kanca” — tehát birtokraggal individualizál.” (i. m. 99.)

Gáldi László szerint is: Egy-egy finomság persze elsikkadt a magyar szövegben, . . . de Jeszenyinnek paraszti képzeletre valló ragyogó képei s a vers végének Hadak útja-szerű víziója elevenen hatnak József Attila fordításában is. Különösen szép a vers második fele; itt a ritmikai tagolás majdnem teljes hűséggel követi az eredetit, s tökéletesen Jeszenyin elgondolása szerint végül — egészen váratlanul — széles kozmikus távlat tárul elénk” (i. m. 165).

A verset, ugyanabból a német közvetítő forrásból, József Attila előtt néhány évvel lefordította és közzétette Tihanyi Ernő (Az idők beteljesedése. 100%, 1927. 4. sz.). Fordítását talán ismerte József Attila ésnéhány sor megoldásában ihletette is. A két szöveget egymás mellett közli Markovits Györgyi: Tihanyi Ernő. Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből II. Akadémiai Kiadó 1967. 349—350. l.

A fordítással, nagyrészt Radó György és Gáldi László nyomán, Lengyel Béla is foglalkozik. (Tanulmányok a magyar—oroszi irodalmi kapcsolatok köréből. III. 132—133.)

12. Tidmann úr. A Korunk 1933. júniusi számából (470. lap). — A Bálint-féle kiadás is közölte egy (esetleg későbbi) változatát *Dán ballada a XVII. (1) századból* alcímmel.

József Attila Bresztovszky Edének, a Népszava akkori irodalmi rovatvezetőjének írt, 1932. december 6-án kelt levelében ezt a fordítást is elküldte Petr Bezruč: *Ki áll helyemre?* című versével együtt. „*Küldök itt két verset is, két fordítást. Az egyik, az Engelsé, a Szocialdemokratban jelent meg annak idején, újabban a Roter Aufbau közölte, — így a legrendesebb, ha közléskor az egyik forrás nevezeték meg. Engels jegyzetére már nem emlékszem szabatosan — fordításomat fejből írtam le — az volt benne, hogy a vers a feudalizmus ellen küzdő parasztek harcaiból származik.*” Bresztovszky Ede jegyzete szerint a két verset nyomdába adta; míg azonban a Bezruč-vers meg is jelent a Népszavában, a *Tidmann úr*-nak eddig nem akadunk nyomára. Valószínű azonban, hogy a Bálint György közölte változat és jegyzete azonos a Népszavának küldöttel. — (A levelet először közölte Kende János: Ismeretlen József Attila-dokumentumok. Napjaink, 1963. január 1. 5. l.)

A Tidmann úr című ó-dán népdal Engels Frigyes fordításában vált ismertté; ez a fordítás eredetileg a Sozial-Demokrat Berlin 1865. 11. 5-i számában jelent meg (ld. Marx—Engels: *Über Kunst und Literatur*. Herausg. v. Michail Lifschitz. Henschelverlag, Berlin 1953. 63—64. l.; magyarul: Marx—Engels: *Művészetről, irodalomról*. Szikra, Budapest 1950. 70—71. l.)

József Attila forrása, mint leveléből kiderül: *Der Rote Aufbau*, Jg. 5. 1932, Heft 8, 377—378. l., — ahol a moszkvai Marx—Engels—Lenin Intézet bevezetésével Ein vergessenes Gedicht von Friedrich Engels címmel közölték a verset és Engels jegyzetét. Agárdi Ferenc közlése szerint József Attila a szöveget tőle kapta. (Ld. cikkét: *Kedvenc versfordítása. Élet és Irodalom*, 1965. április 10. 5. l.) Tévedésen alapul tehát Szántó Judit állítása (i. m. 10. l.), amely szerint a költő az eredeti Sozial-Demokrat 1865-ös évfolyamához jutott volna.

Engels magyarázata a vershez: „Ez a kis középkori parasztháború a Süderhardeban (Harde — bírósági kerület) Aarhustól északra, Jütlandban játszódik le. A 'Thing'-en a kerület törvénykezési gyűlésén intézték el a bíraskodáson kívül az adó- és közigazgatási ügyeket is. A vers rámutat arra, hogyan lépett fel a nemesség hatalomrajutásakor a kisenemesekkel, vagyis a szabad parasztekkel szemben, de azt is, hogy a parasztek milyen módon tudtak a nemesség garázdálkodásának határt szabni.” (Ld. uo. 71—72. l.)

A közlések javításainkhoz viszonyított eltérései:

sor

1 *kélt*

2 *Tidmann ur*

előtt.

KK

KK

B

sor		
3	<i>Csinos ingét veszi, nézi magát —</i>	B
4	<i>ez</i>	B
7, 9	<i>abbabujik,</i> <i>csizmája, — abbabujik,</i>	KK B
10	<i>sarkantyúit,</i>	KK B
11, 13, 27, 29	<i>süderhardei</i>	B
11	<i>ugy</i> <i>megyen</i>	KK B
12	<i>ez</i>	B
13	<i>ugy</i>	KK
14	<i>vegyen,</i>	B
15	<i>rozsát,</i>	B
16	<i>ez</i>	B
23	<i>odafigetjük,</i>	KK
26	<i>a thingben,</i>	B
30	<i>lába.</i>	B
34	<i>ütötte;</i>	B
35	<i>ur,</i> <i>ott hever Tidmann úr, vére ömölhet.</i>	KK B
36	<i>Éz</i>	B
37	<i>ur,</i>	KK
38	<i>szabadon szánt eke</i>	B
39	<i>makkost —</i>	B
40	<i>ez</i>	B

13. BEZRUCĚ, Petr: *Ki áll helyemre?* A Cseh és szlovák költők antológiájában (9. l.) megjelent szöveget közöljük. Előtte napvilágot látott a Népszava 1932. december 25-i számában.

Szövegváltozatok:

sor	
3	<i>fölserdül</i>
7	<i>füstjébe</i>
8	<i>égve —</i>
10	<i>összeráncolt szemmel, ama gyilkosokat:</i>
11	<i>grófot végigmértem</i>
18	<i>fölserdül</i>

Bezruč, Petr (1867—1958) híres Slezské píšně (Sziléziai énekek) 1903. című kötetének *Kdo na moje místo?* című verse.

Valószínűleg ez volt az első költemény, amelyet Straka ösztönzésére cseh költőtől fordított. Bresztovszky Edéhez, a Népszava irodalmi rovata vezetőjéhez írt, 1932. december 6-án kelt levelében (ld. az előző vers jegyzetét) ezt írja: „*A másik költemény Petr Bezručé, ki igen nagy becsben áll a cseheknel. Ez a költemény, amelyet megbizásból fordítottam más társaival együtt a Káldor kiadó »Szomszédnépek anthológiája« c. könyvében fog megjelenni, egy hónap múlva.*”

Az említett antológia megjelenéséről nincs tudomásunk. Straka maga egy cikkében megjegyzi József Attiláról: „Emlékszem, milyen szívesen hallgatta és fordította Bezručot, Wolkert (Bezruč édes hangja közelebb állt hozzá) . . .” (Brázda, 1940. 584 l.; idézi: Haná Kidlová i. m. 424. l.)

Gáldi László írja a fordításról: „A magányos harcok nyugtalanságából sarjadt Bezruč másik lefordított verse: *Ki áll helyemre?* . . . a legátétebb fordítások közé tartozik; ez fejezi ki legjobban azt az aggodást, amellyel Közép-Európa ritka proletárköltői a maguk közeli kidőltét tekintették. A fojtó gond és betegség kettős hurkában vergődő magyar költő is hány-szor vethette fel a kérdést: *Ki áll helyemre?*” (I. m. 167. l.) Vö. Dobossy László cikkével; ld. a *Leonidas* c. vers jegyzetét.

1933

14. BEZRUC, Petr: A bányász. A Cseh és szlovák költők antológiájában (10—11. l.) megjelent szöveget közöljük. Először megjelent a *Népszava* 1933. március 25-i, majd a *Korunk* 1933, áprilisi számában.

Szövegváltozatok:

sor		
2	<i>kégyó</i>	NSz KK
3	<i>Lengyel Ostrava</i>	NSz KK
5	<i>megkúszált</i>	NSz
	<i>csomós megkúszált</i>	KK
8	<i>csereg, —</i>	KK
10	<i>vágom;</i>	KK
11	<i>a Salmonkán árok,</i>	NSz
13	<i>jaogat.</i>	NSz KK
14	<i>Éhes</i>	NSz KK
21	<i>a lovat a grófné, — rózsálló oróája nevet.</i>	KK
	<i>a lovat a grófné, rózsálló oróája nevet.</i>	NSz
25	<i>jószívü.</i>	NSz KK
26	<i>A kastély sárga kő.</i>	NSz KK
28	<i>nőstény-eb</i>	KK
29	<i>Mért</i>	NSz KK
31	<i>Én Hrusovban árok és Michálkovicében.</i>	NSz
	<i>Én Hrusovban árok és Michálkovicében!</i>	KK
32	<i>Mi lesz fiamból,</i>	NSz
36	<i>s a lányom, — mi a bányászlányok sorsa?</i>	KK
38	<i>kiegyenesütném</i>	KK
39	<i>ökölbe szorítánám balmarkomat s kilépvé egyenest,</i>	NSz
	<i>ökölbe szorítánám balmarkomat s kilépvén egyenest,</i>	KK
42	<i>nap alatt?!</i>	KK

Bezruč, Petr (1867—1958) *Kopkov* oímű verse a *Slezské písňé* (Sziléziai énekek) című kötetéből.

Ez a műfordítás is valószínűleg 1932 vége felé készülhetett (ld. az előző vers jegyzetét).

15. BEZRUČ, Petr: Leonidas. A Cseh és szlovák költők antológiájában (7—8. l.) megjelent szöveget közöljük. Másutt nem jelent meg. A vers a költő Slezské písňé című kötetéből való.

Gáldi László szerint ez is egyike azoknak a fordításoknak, amelyekből József Attila saját hangja szól. „Bezruč, a sziléziai bányászivadék, adja József Attilának a második alkalmat, hogy Leonidászra emlékezzék: ezúttal azonban nem antik hős, hanem modern harcos, a munka embere száll szembe a gőgös, kizsákmányoló urakkal. A szabad vers lendülete itt van igazán a helyén...” (i. m. 167. l.)

Dobossy László sokkal kevésbé kedvezően ítél a fordításról, és Straka válogatási munkáját is kifogásolja: „Aligha volt szerencés annak idején — 1936-ban — Anton Straka választása, hogy Bezručnak (nem is log-jellemzőbb) három versét József Attila tolmácsolásában ismertette meg a magyar olvasókkal. József Attila szövegében, mely pedig általában pontosan követi az eredetit, egy érdekes értelmezési tévedés is előfordul: a *Leonidas* végén »pun dace«-nak fordítja a *punsky vzor-t*, ami »pun példát« jelent. József Attila itt nyilván Straka érthetetlen elnézése folytán a *vzor* (»példa«) szót összetévesztette a *vzdor* (»dac«) szóval. Meglepő hát, hogy a cseh költők műveiből készült József Attila-fordításokat méltatva Gáldi László épp a »legnagyobb szöveg-hűséget« domborítja ki, miközben a tudós gimnáziumi tanár fiát »sziléziai bányászivadéknak« minősíti.

Egyébként is, a Straka-antológiában közölt három vers, valamint még inkább a későbbi, 1953-i gyűjteménybe felvett és Hegedüs Zoltántól fordított négy vers eléggé egyoldalúan mutatja be Bezruč költői világát: csak a szenvedő és lázadó ember kiáltása jut el hozzánk, pedig a Sziléziai dalok közt olyanok is vannak — s ezek a legszebbek —, melyeknek benső feszültségét finom lírával sejtetett szemérmes gyöngédség fonja át (pl. Hucin); ezeket is mihamarabb meg kellene magyarul szólaltatni, hogy teljesebb legyen Bezruč-képünk.

Az eddigi magyar fordítások nem minden részletében érzékeltetik eléggé az eredeti vers szándékolt keménységét, keresett töredezettségét. Említettük már, hogy a Bezruč-versekre általában jellemző az egyszótagú, mássalhangzós szavak használata; ez az alapvető sajátosság a magyar szövegben rendszerint feloldódik. Pl. a *Leonidas*-versben: »Krev tece mi z cela, krev tece mi z oci« »Homlokomon vér csereg, vér folyik szememből«. Másutt a magyar írmek bágyadtabbak, lágyabbak vagy könnyedebbek, mint cseh megfelelőjük: pl. a *Ki áll helyemre?* c. versben: »mou zatatou pest, moj vzdor, / hnev hornika z Besyd a z hor«, »görcsbefogott öklöm, dacom a hegyekből / a bányász dühét a Beszkidekből«. (Petr Bezruč kilencven éves. Irodalmi Figyelő, 1957. III. évf. 2—3. sz. 134—135. l.)

16. BEDNÁŘ, Jaroslav: Katonatemető. A Cseh és szlovák költők antológiájában (5—6. l.) megjelent szöveget közöljük. Először a Korunk 1933. áprilisi, majd a Népszava 1934. október 6-i számában jelent meg. Mindkét helyen *Molodecna* címmel.

Szövegváltozatok:

sor		
11	<i>dúl</i>	NSz
12	<i>kereszt,</i>	KK NSz
14	<i>futó világon</i>	NSz
15	<i>célbaéró.</i>	KK NSz
16	<i>Hervadt honi s külföldi virágok.</i>	NSz
20	<i>minket,</i>	NSz
21	<i>Miðn a világ tájaitól</i>	KK
	<i>miðn e világ tájaitól</i>	NSz
23	<i>alatt,</i>	KK NSz
24	<i>a halál testvérségében — a népek testvérségét.</i>	KK
	<i>a halál testvérségében — a népek testvérségét?</i>	NSz
25	<i>Vérével</i>	KK NSz
27	<i>Vírt a szeretet halál után —</i>	KK NSz
29	<i>Hallottam a földnek zsoldrát</i>	KK NSz
31	<i>Csodákat és istent,</i>	KK NSz
32	<i>gyurt</i>	KK
34	<i>De láttam egy nagy kezét kivett</i>	NSz
35	<i>szívet,</i>	KK NSz
36	<i>Megtörte</i>	NSz
40	<i>készült születéshez,</i>	KK
41	<i>hogy embert</i>	NSz

Jaroslav Bednář (1889) *Molodečno* című verse a *Lidska tvár* (Emberi arc. 1923.) című, első kötetéből való. *Molodečno* — oroszországi falu, katonatemető.

17. HORA, Josef: Szivem testvére, az idő . . . A Cseh és szlovák költők antológiájából (35. l.) .Először a *Korunk* 1933. áprilisi, majd a *Szép Szó* 1936. áprilisi számában jelent meg. Közölte a *Bálint-féle* kiadás is.

Szövegváltozatok:

sor		
2	<i>űzött</i>	B
3	<i>hajnalon</i>	SzSz B
4	<i>között, —</i>	KK
6	<i>fűvein.</i>	KK
10	<i>fejünk!</i>	KK
14	<i>virágszagával</i>	SzSz B
15	<i>szívem</i>	KK SzSz B

Hora, Josef (1891—1945) *Čas, bratv mého srdce c.* verse *Struny ve větra* (Húrok a szélben) *Praha* 1927. című kötetéből.

Hora a 30-as években a cseh szocialista líra kiemelkedő egyénisége. A. Straka különösen szerette, személyesen ismerte és ő ajánlotta fordításra József Attilának. Josef Hora a fordítás elkészülte után 1935 novemberében Budapestre látogatott és Straka egyik péntek esti összejövetelén

összebarátkozott József Attilával (Straka egy, a PIM-ban őrzött levelében jelenti be József Attilának a látogatást és hívja meg magához november 17-i péntek estére.) (Vö. Gáldi L. i. m. 189. l., Hará Kindlová: i. m. 425. l.)

18. HORA, Josef: Könyvek az asztalon. A Cseh és szlovák költők antológiájában (36. l.) megjelent szöveget közöljük. Másutt nem jelent meg.

Hora, Josef: Knihy na stole című verse a költő Struny ve větra (Húrok a szélben) című kötetéből. Praha 1927.

19. KUBKA, František: Nyirfák. A Cseh és szlovák költők antológiájából. (38. l.) *F. Kubka* (1894), színműíró, költő, kritikus, novellista *Břízyc* c. verse *Hvezda Kralu* (Királyok csillaga) Praha 1925. é. kötetéből.

A fordítással kapcsolatban Gáldi László megjegyzi: „... itt látjuk legjobban, mennyire vissza tudja adni József Attila az eredeti szöveg melankolikus intonációját.” (I. m. 168. l.)

20. PÍŠA, Antonín Matěj: Dél-Csehország. A Szép Szó 1936. áprilisi számából. (101—103. l.) Megjelent még a Cseh és szlovák költők antológiájában és a Bálint-féle kiadásban.

<i>Szövegváltozatok:</i>		
címben: <i>Délcehország</i>		CsszA
sor		
2	<i>vannak mégsem</i>	B
3	<i>a hegyoldalaktól melyeken</i>	B
4	<i>Szívem</i>	CsszA
9	<i>s látom szikkadt, csontos vén földemet</i>	CsszA
10	<i>erdők nehéz varkocsával</i>	CsszA
	<i>erdők nagy varkocsával hogy ég felé lobog</i>	B
23	<i>dalol — gyermek.</i>	CsszA
29	<i>imádkozik bujva,</i>	CsszA
31	<i>szőlő</i>	CsszA
35	<i>szívet, az Úr</i>	CsszA
67	<i>szívem mindig szuggatni fogják.</i>	CsszA
68	<i>szívódott</i>	CsszA
69	<i>sorsomul</i>	CsszA

Piša, Antonín Matěj (1902) *Z jíznicích Čech* című költeménye a Hořící dum (Égő ház) (Praha 1928.) című kötetéből.

21. Wolker, Jiří: Arc az üveg mögött. A Cseh és szlovák költők antológiájából. (55—60. l.) Előtte megjelent a Korunk 1933. áprilisi számában.

Szövegváltozatok:

- sor
7 mosoly, a nyakkendőbe drágakő;
8 mélyen [!]
11 véliük
13 főkként
14 kikészített kezekkel
15 — itt megtörtént és nem egészen véletlenül történt —
22 valcerekbe,
24 eltűnt.
29 A pincérek? — ők gyászoltak s jakó,
30 koszorukat viseltek,
31 az ablak előtt élt az ucca, a nyomor s a hó,

Jiří Wolker (1900—1924) *Tvár za sklem* című verse a Těžká hodina (1922) (Nehéz óra, Dobossy László szerint helyesebben: A születés órája) című kötetéből.

Az első Wolker-vers, amelyet a költő közreadott, ugyancsak Straka útmutatása alapján. József Attila Wolker-fordításainak első és mindmáig legteljesebb ismertetése és értékelése Kovács Endre: József Attila és Jiří Wolker (It 1949. 1. sz. 140—147. l.). A cikk szerzője Wolker életművének időrendjében vizsgálja a verseket, rámutatva arra, hogy „József Attila hat Wolker-fordítása burkolt formában értékelését adja a cseh költő egész egyéniségének... A hat vers jól érzékelteti a költői pálya fejlődését... (147) Az It következő számában Komlós Aladár rövid cikkben (József Attila és Jiří Wolker, It 1950. 317—18) mutat rá arra, hogy a kitűnő válogatás Anton Straka érdeme. Ld. még Szalatnai Rezső: József Attila csehszlovákiai kapcsolatai (kéziratban). — J. Wolker verseit egyébként már a 20-as években magyarra fordították s több tanulmány jelent meg róla (Krammer Jenő: Korunk, 1929; Szalatnai Rezső: A Mi Lapunk, 1931.).

Az *Arc az üveg mögött* — Kovács Endre szerint — A *Ballada a fűtő szemeiről* c. verssel együtt — Wolkernek legfontosabb költeményei a Těžká hodina időszakából; a cseh szocializmus előfutára. „Az Arc az üveg mögött elsősorban szociális mélységeivel, igazságával hat, egyben fényt vet Wolker költői módszerére is: a költő nem halmozza, hanem felépíti képeit. E képeknek a versben nincs szimbólum-szerepük, hanem a súrítt és típusá formált valóságot segítenek kifejezni. Itt is, mint a *Délelőtt a parkban* címűben, meglep a fordítás filológiai megbízhatósága; valóban nem átköltések ezek, nem szabadon formált új versek, hanem — ami nagy költőnél különösen szembevetendő — a szöveg mély értelmének való alávetettség bizonyítékai. Részletekben hűségezen ragaszkodnak az eredetihez. Fordítások, melyek az eredeti frisséget lehelik. József Attila mély szeretettel ragaszkodik az eredeti vers hangulati felépítéséhez, megőrzi annak suggesztív jelzőit, sőt segít elmélyíteni.” (I. m. 144. l.)

Részletesen foglalkozik a két költő viszonyával Dobossy László (Jiří Wolker és József Attila. Irodalmi Szemle (Bratislava) 1964. 9. l.)

Richard Pražak cikke (Attila József a Jiří Wolker. Nový Život, 1955. 6. sz. 664—665. l.) József Attila halálának 50. fordulójára íródott. Ismerteti, hogyan ismerkedett meg a költő Wolker műveivel. Fordításai

közül mint legsikerültebbet a *Ballada a fűtő szeméiről*-t emeli ki, felhívja a figyelmet a cikk megírása idején még kéziratban levő hat fordításra is s beszámol arról a tervről, hogy a magyar költő Wolker Rosa Luxemburgról szóló versét is le akarta fordítani.

„Híre és műve tehát minden nemzedéktársánál, vagyis a cseh irodalom egyik legnagyobb korszakának visszhangjánál hamarabb jutott el a magyar olvasókhöz, hamarabb, mint Nezvalé, hamarabb, mint Čapek, hamarabb, mint Olbrachté, sőt még Hašeknél is hamarabb . . .

Akik a harmincas évek magyar nyelvű marxista folyóirataiban lapozgatnak, a nemzetközi szocialista irodalomról szóló cikkekben-tanulmányokban, a legnagyobb példák közt, gyakran találkozhatnak Jiří Wolker nevével és műveinek tanúságával. Akkori magyar olvasóit főként az ragadta meg, ami a magyar költészetben, korábban is, szinte szüntelenül leginkább hiányzott: a harmóniára törekvés, az egyensúly keresése, a mértéktartás eszményítése s mindennek végső kiesengéseként: optimista vallomás az emberi lehetőségek teljességét kibontó szocialista forradalomról. Jiří Wolker verseiben egyetemes távlatokba vetítetten találják meg az élet és a szocializmus igenlését; felfedeznek egy költőt, aki magát a proletársors énekesének vallja, ám valóban több ennél: az egész elnyomott, kizsákmányolt, megalázott dolgozó nép belső világát, érzéseit és indulatait röntgenezi, hogy aztán az akkor legmodernebb szóművészet varázsával vetítse elénk leleteit».

Az akkor legmodernebb európai szóművészet eredményeinek felhasználása szintén egyik oka volt Jiří Wolker hatásának és népszerűségének a magyar forradalmár írók körében. Azt igazolta ugyanis, hogy igenis lehet a legmerészebben új művészeti kísérletezések formai vívmányait (az ő esetében az Apollinaire nevével jelzett költészeti irány képalkotó módszerének, verstechnikai megoldásainak a tanulságait) úgy értékesíteni, hogy szerves elemeivé, engedelmes kifejező eszközeivé váljanak merőben más és merőben új költői gondolatok közlésének; sőt, Wolker rövid, alig négy esztendeig tartó, meteorikus pályafutásának második szakaszában bekövetkezett az a nem kevésbé látványos s épp ezért a magyar olvasót is különösképp megragadó fordulat, hogy a legmodernebb költői kísérletek elemeit párosítani tudta a cseh irodalom élő hagyományával . . .

A modern irodalom távlataiban is figyelemre méltó a mód, ahogyan e fiatal kommunista költő — tudatosan és szinte programszerűen — teremt új műfajt: szociális balladát, amelynek hősei munkások, tengerészek, katonák a múlt századi előd balladáival szöges ellentétben, nem a megmásíthatatlan természetű végzet. Aligha félrevezető túlzás vagy tetszetős paradoxon azt állítani, hogy Wolker igazi közvetlen követője nem a cseh irodalomban keresendő, hiszen ott a pályatársak, elsősorban a nagy Nezval ösztönzésére, de a változó társadalmi viszonyok következtében is, csakhamar más modern irányok vonzásába kerülnek, — hanem a magyar költészetben, a szintén magányos és szintén a munkásosztállyal és a munkásmozgalommal azonosuló József Attila műveiben.

Persze nem hatásról és nem is példa-átvételtől van itten szó, hanem arról, hogy főleg fejlődésének csúcására érve, a harmincas évek némileg módosult viszonyai közt és természetesen a magyar irodalmi múlt legjobb értékeit is tovább építve, József Attila lényegileg ugyanazt a költői magatartást követte, amely Wolkert jellemezte második gyűjteményének

írása idején. Ahogy Wolker törekedett tudatosan a modernnek és a hagyományosnak, az egyetemesnek és a nemzetinek, az emberinek és a proletárnak a szintézisére — ugyanígy jutott el József Attila is a modern irányok eredményeit felhasználva s ezeket egyéniesítve a leghitelesebben forradalmi indulatok művészi kifejezéséhez.

Költői látásuknak és közlési módszerüknek e lényegi azonossága okozza, hogy a József Attila-verseknek gyakran a hangvétele is hasonló. József Attila is szívesen idézi meg az embert körülvevő anyagi világot, az apró dolgokat, a tárgyakat. Az ember körül élő kis és nagy dolgok szüntelen láttatása, a bensőségesen egyéninek és az egyetemesen törvényszerűnek a viszonyos egységbeillesztése váltja ki a monumentális érzetét, amely egyként jellemzi József Attila műveit és Jirí Wolkerét is.

S ugyancsak Wolkerhez hasonlóan szereti József Attila is — költészetének talán legállandóbb jegyeként — megjeleníteni a hangulati környezetet, amely körülengi hőseit vagy önmagát. Ez a távlat-teremtési szándék nemegyszer eredményez olyan verset, amelynek a kompozíciós váza, a gondolati emelkedése és az érzelmi sugárzása is pontosan emlékeztet a második korszakbeli Wolker egyik-másik nagy darabjára . . . A József Attila készítette Wolker-fordításokban sem csak a cseh költő van jelen, hanem a magyar is. Annyira jelen van bennük, az az annyira magánuk érzi a cseh költőárs mondanóját, hogy helyenként a sajátját is hozzávegyíti, de korántsem azért, hogy meghamisítsa vagy elferdítse, hanem hogy plasztikusabban bontsa ki a költői gondolatot. Tisztelettel követi az eredeti mű értelmi és ritmikai felépítését, csak itt-ott egy-egy szó — ám minden esetben a lényegközlő kulcsszó — kicserélésével ad más árnyalatot, más távlatot a költői gondolatnak.”

22. WOLKER, Jirí: Ballada a fűtő szemeiről. A Cseh és szlovák költők antológiájából (57—60. l.). A vers eredetije: *Balada o očích topičovjch* a Težká hodina (1922.) című kötetéből.

A fordítással kapcsolatban egy sokat vitatott fordítási probléma áll fenn: az eredeti szöveg utolsó szakaszának kezdete:

Dělník je smrtelný,
práce je živá,

ennek szó szerinti fordítása: „A munkás halandó, a munka él.” József Attila ezt így fordította le: „*A munkás halhatatlan, a munka él.*”

Kovács Endre szerint, aki a problémára elsőként hívta fel a figyelmet, az eredeti vers és József Attila nem egy verse igen közel áll egymáshoz. A fordításon is látszik, hogy József Attila a költőnek azt a szándékát is megértette, hogy kerüli a játékosságot, a szavakkal való játékot. Megtartotta az eredeti versek spáciumait és a szabad, kötetlen trochaikus lejtést.

„A tartalmi és verstechnikai hűség mellett annál feltűnőbb, hogy a vers befejezésében József Attila önkényes változtatást eszközölt . . . . . Wolkernek azt a mondatát, hogy »a munkás halandó«, József Attila úgy fordítja magyarra, hogy »a munkás halhatatlan«. Félreértésről nem lehet szó, hiszen a vers a legapróbb részletekig filológiai pontossággal van

átültetve. A ballada kifejezésének ilyen lényegbevágó megváltoztatása csakis szándékos lehet. A valószínű magyarázat az, hogy József Attila Wolkernek »a munkás halandó, a munka él« tézisént a vers eszmei hatása szempontjából kevésnek találta; erre vonzotta őt különben a vers logikája is, ami érthetővé lesz, ha a kérdéses rész előtti szakaszt figyeljük meg.

A versnek ez a szakasza tisztán fejezi ki azt a gondolatot, hogy a vak fűtő halála után is él: a lámpafényben az ő szeme is világít, az embereknek. Ennek a szakasznak az értelmét akarja József Attila a vers végén tételbe foglalni, amikor »a munkás halandó« helyett azt írja, hogy »a munkás halhatatlan«. A ballada tragikus atmoszféráját feloldó optimizmusa, mely az eredeti versben »a munka él« mondatban fejeződött ki. József Attila tolmácsolásában még sokkal erősebb nyomatékkal jut szóhoz:

A munkás halhatatlan
a munka él —

Ez József Attila személyes hozzáadása a wolkeri vershez.” (I. m 145—46. l.)

Gáldi László elutasítja Kovács Endre feltevését: „Ismerve József Attilának nagy filológiai pontosságát, kevésbé valószínű. Inkább olyanféle lapsusról lehet szó, aminőre a Villon- és Rimbaud-fordításokkal kapcsolatban magunk is rámutattunk.” (I. m. 168. l., 41. sz. jegyzet.) Foglalkozott a kérdéssel Richard Pražak is (Attila József: Jifí Wolker. Nový Život, 1955. 664—65. l.). Szerinte „Talan itt (József Attila) még jobban hangsúlyozni akarta a nagyszerű végkövetkeztetést és így egészen kimondani a gondolatot, amely a vers rejtett mottója.”

Bojtár Endre másképpen látja a kérdést (József Attila, „hibás” Wolker-fordítása. ItK 1964. 206—208. l.). Szerinte „Wolker versének nincs semmiféle rejtett mottója... szinte törvénytörő József Attila első pillantásra önkényesnek tűnő változtatása.” A vers ugyanis 1922 márciusában jelent meg a Most c. folyóiratban, és az említett sorok egy bizonyos eszmei gyengeségre vallanak, amelyet J. Fučík így jellemezett (Bojtár Endre cikkéből idézünk):

»Wolker és a korabeli ifjú költők túlnyomó többségükben ismertek már annyit a marxizmusból, hogy nem akarták ama kérészetet élni. De nem annyit, hogy forradalmárokka váltak volna. Már nem hitték, hogy a világ az ő fájdaluktól szenved, azonban abban kerestek kibuvót, hogy most nekik maguknak kell szenvedni a világ fájdaljától. Azt gondolták, hogy a forradalom áldozat... és arra törekedtek, hogy a forradalomhoz való viszonyukat mint önfeláldozást éljék.« Wolker egész költészetére nem — teszi hozzá Bojtár E., de »a Balada o očech topičových«-ra áll Fučíknek ez a véleménye. Felmerül a kérdés: miért olyan népszerű és nagyhatású ez a költemény, az elmondottak ellenére is? Egyrészt az alapötlet szépsége, ami megfogja az olvasót... Másrészt a Balada o očech topičových nagyon is beletartozik abba a fejlődés-sorba, amelyen a cseh proletár költészet átment... Wolker a tárgyalt versben a munkás és az idegenné lett világ, a munkás által teremtett világ között drámai viszonyt lát meg, amiben azonban még alulmarad a munkás... Csak a proletárként író költő tud újra úrrá lenni az elidege-

nedett világ fölött. Wolker a »proletárnak« és a »proletárként« mesgyéjén van, s csak legnagyobb költeményeiben emelkedik a proletárrond világalakító csúcsaira, mint például a *More (Tenger)* című versében . . . József Attila maga is wolkeri mű folytatójának érezte magát, és joggal javította ki azt, amit kijavítani a korai halál gátolt meg Wolkernek. A cseh proletárköltő legszervesebb folytatója a »proletárként« író magyar József Attila volt” — fejezi be érdekes fejtegetéseit Bojtár Endre. (A cikk cseh nyelvű változata: Attily Józsefa „chybný” překlad Wolkera, — Zprávy vlastivědného Muzea o Prostějově, 1964. 1. 3.—6. 1.)

Dobossy László foglalkozott legutóbb a kérdéssel:

„Így írta Wolker: »A munkás halandó, — a munka él«, s ennek teljesen világos is az értelme: A munkás meghalhat, de továbbél, folytatódik munkájának terméke, az átalakított vagy formába rögzített anyag. József Attila úgy érezte, hogy ugyanennek a gondolatnak, korunk egyik legfőbb erkölcsi törvényének más erőt, más domborulatot ad, ha a »halandó« szó helyére ellenértékesét, a »halhatatlan« szót iktatja be, ilyenképpen: »A munkás halhatatlan, — a munka él« amivel szinte misztikus feszültséget varázsol a Wolker versében oly természetesen, oly egyszerűen közölt megállapítás köré. József Attila szerint ugyanis a munkás nem halhat meg, mert ami értelmet adott életének, a munka eredménye folytatódik, az emberek hasznára és örömére. Ez az értelmezésbeli különbség két hiányszóval lenne érzékelhető. Wolkernél: a munkás halandó, de a munka él; József Attilánál: a munkás halhatatlan, mert a munka él.” (I. m.)

Ugyancsak Dobossy László hívja fel a figyelmet arra, hogy a Wolker-versben ugyanaz a motívum-építés figyelhető meg, mint a *Külvárosi éj*-ben.

A verset egyébként József Attila előtt már Gábor Andor is lefordította; fordítása a Kassai Munkás mellékletében, a Némunkásban látott napvilágot (1925. 2. sz.; vö. Bottka Ferenc: A haladó cseh irodalom visszhangja a Kassai Munkás 1921—1925-ös évfolyamaiban. Tanulmányok a magyar—csehszlovák irodalmi kapcsolatok köréből. Budapest 1965. 343. l.)

23. WOLKER, Jiří: A haldokló. A Cseh és szlovák költők antológiájából. (61—62. l.) A vers eredetije: *Umírající*, 1923-ból való, a költő hátrahagyott versei kötetében (Pozůstalost) jelent meg.

24. WOLKER, Jiří: Dél előtt a parkban. A Cseh és szlovák költők antológiájában megjelent szöveget közöljük. (54. l.)

Jiří Wolker (1900—1924) *V parku před pčlednem* című verse, első verskötetéből, a *Host do domu* (1921. Vendég áll a házhoz) címűből.

Kovács Endre szerint a vers jellemző Wolker első korszakára. „Fiatalkori verseiben . . . romantikus szentimentalizmussal szeretné az egész emberiséget megölelni. Gyermeki naivitásában imádsággal akar harcolni a városok nyomora ellen. A *Dél előtt a parkban* című verse ezt a felfogást fejezi ki . . . A versben burkolt fenyegetés van, amit a fordítás hűen ad vissza” (i. m. 143. l.).

Dobossy László szerint a költő módosította, a *Dél előtt a parkban* kules-

szavát, a megváltásra célzó ígét, amely Wolkernél azért hat természetesen, mert másutt is egész életművében kedvvel nyúl a népi vallásosságból visszamaradt szavakhoz, hasonlatokhoz, képekhez, metaforákhoz. József Attila viszont következetes ateista, elméletileg is jól képzett marxista, aki a vallási emlékeket a saját műveiben is szívesen profanizálja (például a Bethlehem-versekben), s ezért a Wolker-költeményt, amely erre a két sorra épül: »Ma is, tán holnap ismét — megváltja kőházak kinjait virító imádságom«, így írja át, így keményíti meg, így szűri le belőle a vallási érzelmességet egyetlen szó módosításával: »Ma is, tán holnap ismét — megoldja kőházak kinjait virító imádságom«". (I. m. 836. l.)

25. WOLKER, JIRI: Utolsó versek. A Cseh és szlovák költők antológiájából (63. l.) Az e címen egybefoglalt két vers eredetije: *Bez nazvu és Epítaj*; mindkettő 1923-ból, a költő hátrahagyott versei (Pozüstalost) kötetéből.

Wolker utolsó verseinek fordításával kapcsolatban Gáldi László megjegyzi: „József Attila, akit ekkor már a pszichoanalízis teljes belső kaoszba taszított, ismét lelkéből lelkezett strófákat ír le, mikor Wolkerfordításainak végakkordjaként e sorokat vetette papírra.” (I. m. 168. l.) Gáldi László megállapítása azonban nem helyes, ha — mint feltételezzük — a költő a csehből való fordítást valóban már 1933 nyarán befejezte.

Szántó Judit emlékezései szerint a fordítás 1935-ben keletkezett. „Attila saját vívódásait szenvedti végig Wolker verseiben. A kitaszítottság érleli meg benne a halálban való feloldódás vágyát vergődései alól. Wolker sírversét idézgeti — ugyanakkor élni akar . . .” (I. m. 12. l.) Összefügg ezzel Szántó Juditnak egy másik Wolker-verssel kapcsolatos emléke is:

„Ezidőben mondja el Straka Attilának Wolker Róza Luxemburghoz írott versét. Utána következő napon Attila hajnalban ébredt, embertelen szomorúsággal a szemében. Szorongva figyeltem őt. Lassan öltözködni kezdett, s önmagának ismételtette:

„Kelj fel és járj!”
„Mi bánt Attila?” — kérdeztem.

„Semmi, most már semmi, meg akarok gyógyulni analitikusok nélkül” — válaszolta, és egy apróra összehajtott papírlapot nyújtott felém: Wolker Róza Luxemburghoz írott versének két utolsó szakaszát. E versrészlet csak fogalmazvány volt Attila kezeírásával.

(Miótán nincs tudomásom a töredékes fogalmazvány hollétérol, Hegedüs Sándor fordításában idézem a szövegrészt:

„Íme, a hajnal csillaga — őt ágából ömlik a fény,
mint Krisztus őt sebéből ömlött a vér, mint a könny milliók szívéen.
Két emléim tavaszi vetésű föld, fényedre vár,
ontsd meleg sugarad, hogy szőlkenjék szárba már,
s elszóródjék a mag, milliók szívébe nyújtvá gyökerét,
feszítse szét a véres falakat, a bilincset, s a börtönök követ.

A legelőn három fenyőfa
 alattuk egy ifjú ül,
 száraz mellét fenyőn gyógyítja
 és olvas, olvas, könyvébe merül.

Felhők, fehér fürtökbe hajolva fussatok az égbolton nyugovóra,
 hogy hamarabb jöjjön el az az óra,
 mely így szól majd: Kelj fel és járj!

Míg én a szöveget olvasgattam, Attila magában ezt ismételve
 folytonosan: »Kelj fel és járj!«

Aztán felém fordulva így szólt: »Szomorú, hogy az élőkön könnyeb-
 ben segítenek a holtak.« (I. m. 13. l.)

Szántó Judit szerint József Attila egy évvel később, 1936. május
 22-én ismét foglalkozott a fordítással, és levélben kérte volna a már
 Prágába visszarendelt Strakától a nyersfordítást. „Figyelmeztetőül még a
 blokkfüzetében külön följegyezte Jifi Wolker nevét, majd többször egy-
 másután újra megismételte, mint egy évvel ezelőtt: »Kelj fel és járj!«
 (I. m. 14. l.)

Szántó Judit emlékezéseit nem tartjuk megnyugtatóan pontosoknak.
 A szóban forgó bibliai mondat a *Szabad ötletek jegyzéke* kéziratának 160.
 oldalán is olvasható; a mindenáron gyógyulni akaró költő itt mintegy
 önbiztatásul idézi. Valószínűtlennek látszik, hogy ebben a csak nyers-
 fordításból ismert Wolker-vers hatását kell látnunk. Nyilvánvaló, hogy a
 Wolker-versben és József Attila naplójában azonos bibliai mondat szol-
 gált alapul arra, hogy Szántó Judit a fordítás időpontját idézett művé-
 ben annyira pontosan megjelölje. Az 1936. május 22. — amelyről Szántó
 Judit beszél — a *Szabad ötletek jegyzékének* számozott 1. oldalán lévő
 — egyetlen pontos! — keltezés.

26. GYR, Radu: A mézsárszékek. A Szép Szó 1936. májusi számából
 (214. l.). Korábbi változatai megjelentek a Népszava 1933. október 15-i
 és a Korunk 1934. 7—8. számában.

Szövegváltozatok:

sor		
2	<i>redőny nyekereg.</i>	NSz KK
3	<i>paradicsomszívek alusznak</i>	KK
9	<i>kirakják ott,</i> <i>A combot meg az oldalt kirakják ott, —</i>	NSz KK
11	<i>a töméntelen, véres</i>	NSz
12	<i>bibort.</i>	KK
13	<i>Süldők, berbécsek — húsuk lángdarabból —</i> <i>húsuk lángdarabból,</i>	NSz KK
15	<i>a vágóhidakon levágott napból</i>	NSz
16	<i>izzó falatok.</i>	NSz
18	<i>kigyulladnak,</i>	NSz KK
19	<i>a szekerek a vágóhidra térnek.</i> <i>a vágóhidra térnek</i>	NSz KK

sor

24	<i>Az egyik boltredőben,</i>	KK
25	<i>ott fejejtve,</i>	NSz
26	<i>egy mézszáros tündök; beteszi</i>	NSz
27	<i>véresfedelű, szállítmányi könyvét,</i>	NSz
	<i>véres fedelű szállítmányi</i>	KK
28	<i>zsebébe nyul,</i>	KK

Gyr, Rádu (1935) három kötetét ismerjük: *Limiste de sohituri* (1927), *Strámbá lemne* (1928), *Cerbul de lumină* (1930).

1934

27. VERHAEREN, Émile; Este. A Múzeumban őrzött gépiratról. Megjelent A Toll 1934. február 10-i számában; közölte a Bálint-féle kiadás is.

Szövegváltozatok:

sor

4	<i>elébem;</i>	T
6	<i>épté</i>	B
8	<i>Mint faragott fagydarab — suhan</i>	T B
10	<i>lebben,</i>	B
13	<i>im</i>	g T B
15	<i>Szelid,</i>	g T
	<i>Szelid, szűzi</i>	B
16	<i>csillagutját</i>	g T
19	<i>csillagutját</i>	g
21	<i>a sírfalak.</i>	g
22	<i>Im a fáklákkal ékes, ében.</i>	T
	<i>ékes ében</i>	B
23	<i>merev többeli</i>	T

Verhaeren, Émile (1855—1916) Poèmes II. gyűjteményének *Les flambeaux noirs* című ciklusából (1890) a három hasonló című vers közül a ciklus-záró *Un soir*.

Gáldi László szerint: „Verhaeren bonyolult, csoportos rímekre épített szakaszait József Attila páratlan művészettel formálja át magyar szöveggé; talán ez legjobb franciából készült fordítása. A Villon technikáján nevelődött költő most jut el a XX. század legnagyobb belga frójának versművészetéig.” (I. m. 163. l.) Ugyanő mutat rá arra, hogy József Attila saját versei közül tárgyban rokon Verhaerenével a *Külvárosi éj* és a *Téli éjszaka*. (Uo.)

28. Luther, Martin; Erős vár a mi Istenünk. Az Evangélikus Levéltárban őrzött eredeti gépiratról. Megjelent a F.M. 1940. dec 4-i számában. Közölte a Bálint-féle kiad. is. Második és negyedik szakaszának kéziratos fogalmazványát külön-külön lapon a Múzeum őrzi. *Luther,*

Marlin: Deus noster refugium et virtus (Ein feste Burg ist unser Gott) című híres zsoltárának fordítása. Az eredeti szövegen kívül a dallamot is erősen figyelembe veszi.

Szövegváltozatok:

10	délibáb	FM	B
21	elcsüggedtünk volna este.	k	
	este,	FM	
12	egy Fűt	k	
14	Kérde, hogy	k	
15	igaz	k	
16	Zebab, a Fű,	k	
17	Nincs más Isten, csak ő,	k	
18	Ki győz a csatán	k	
19	nyüzsgene	FM	B
23	A világi út [!]	FM	B
28	Él, áll az ige	k	
30	az Ur	k	
35	kincseik' —	FM	
32—35	fogalmazványai a kéziratban:		
	<i>Vesszen bár oda</i>		
	<i>nő, vagyond, a</i>		
	<i>gyermek, rang s a kincs</i>		
	mellette, kissé följebb írva:		
	<i>Bár jószágod, a</i>		
	<i>test, kincs, nő oda</i>		
	alatta:		
	<i>Nő, vagyond a</i>		
	<i>test, rang, pénz (előbb: kincs) oda</i>		
	<i>veszhet, vihetik</i>		
	<i>veszendő kincseik.</i>		

A Független Magyarország közlése már utalt rá, hogy József Attila a fordítást egy evangélikus egyházi pályázatra küldte be. Az Evangélikus Országos Levéltár tudományos munkatársa, Sólyom Jenő, a következőket közölte velünk a pályázatról: „Az 1933. november 10-én tartott egyetemes közgyűlés az egyetemes felügyelő javaslatára kiküldött egy bizottságot azzal a megbízással, hogy az *Érős vár a mi Istenünk* egységes szövegére és dallamára vonatkozólag terjesszen végleges javaslatot a jövő évi egyetemes közgyűlés elé. (Nyomtatott jkv. 11—12., 18. l.)

A bizottság 1934. május 6-án augusztus 31-i határidővel 300 pengő pályadíjjal pályázatot írt ki az ének fordítására. 136 jellegű pályamű érkezett be, a bizottság egy pályaművet sem talált abszolút költői értékűnek, de négyet viszonylag értékes alkotásnak ítélt. (Nyomtatott 1934. évi egyetemes közgyűlési jkv. 27. l. 42. pont.)”

Újabbán Koren Emil foglalkozott József Attila Luther-fordításával (József Attila és Luther Márton diadalmi himnusza. ItK 1966. 5—6. sz. 656—662. l.), részletesen ismerteti a pályázat feltételeit, történetét és

közli a pályázat iratanyagában található, eddig ismeretlen József Attila-dokumentumokat. Az irattár tanúsága szerint a költő 1934. április 3-án Hódmezővásárhelyről kelt levelében kérte meg a pályázathoz szükséges iratanyagot: a vers eredeti nyelvű szövegét, kottáját és a szöveg Payr Sándor professzor által kidolgozott helyes teológiai értelmezését. Payr jegyzeteiben a műfordítással szembeni követelményt a következő módon fogalmazta meg: „tartalmi és alaki hűség, énekelhetőség, jó hangzás, jó vers és jó magyarság, a természetes egyszerűség és népiesség s végül, amiben Luther énekének titka rejlik: az erő.” (Ld. Koren i. m. 657. l.) József Attila pályaműve sorszám szerint a 124. volt. Jelígeje: *Pál II. lev. a kor. VI. r. 7. v.* (A jelígeül választott bibliai szöveg a következő: [ajánljuk magunkat] „igazmondásban, Isten erejében, az igazságnak jobb és bal felől való fegyvereivel”).

A pályamunka mellé a költő két lapon mellékelten csatolta az eredeti vers és a maga fordításának magyarátát, értelmezését. Ennek szövegét az alábbiakban közöljük:

Egyes sorok változatai.
Melléklet, I.

Jelíge: Pál II. lev. a kor. VI. r. 7. v.

I.

Magyarázat

1. sor: *Szilárd erdő az Istenünk*

„A mi Istenünk” kifejezésnek az a mellékize, hogy van „nekik is Istenük”, „az ő Istenük” — tehát mintha több Isten volna. „Erős várunk az Istenünk” — ennél többet mond jobb, az „erős vár”, vagy — ami a világháború után már népies — „szilárd erdő”. Az Isten önmagában erős vár, szilárd erdő, először és csak másodszor a mi erős várunk. Ez a motívum elég, ha a második sorban jut kifejezésre.

5. sor: *Kél a rosszban ős,*

6. „ *Azt hiszi, ma győz.*

9. „ *A földön nincsen mása.*

vagy

Hasonló nincs a földön.

Ez a kifejezés talán hívebb, am azt költőibbnek, erősebbnek taládom.

A pályázati teljes szövegemben

[előbb: szövegben] — a pályázók számra nyomtatott Jegyzetek tanácsához tartva magamat — e sort így [előbb: úgy] fordítottam: „A földön 6 az első”. Ez a változat azonban hívebb és én nem is érzem, hogy ezt a szólásformát „nincsen mása”, feltétlenül jó értelemben vették mi magyarok. Csak úgy vesszük jó értelemben, mint ezt a szót: *kiadó*. Azonban a gonoszságban is kiválhat valaki a gonoszok között.

II.

1. sor: *A magunk ereje hiu*
2. „ *És bizony esnénk esten.*
3. „ *Küzd értünk Igaz Férfiu,*
4. „ *Kit küldött maga Isten.*
5. „ *Kérded-é, ki az?*
6. „ *Jézus, a Vigasz.*
7. „ *Zebaoth, a Fő,*
8. „ *Nincs Isten más, csak ő.*
9. „ *Krisztus a győzedelmes.*

9. sor: *Egyetlen győzedelmes.*

Az 1—4 sort így hívebbnek, amugy szebbnek, erősebbnek taládom és a szöveg hűsége amugy sem csorba. A 6. sorban a „vigasz” kell a változatban, mert az „igaz” motívum már előbb szerepel a változat 3. sorában. Ami a 7. sorban a Zebaoth kifejezést illeti, nem hiszem, hogy a németben használatosabb volna, mint a magyarban. De ugy érzem, mégis jobb a „Sok had, Egy a fő” kifejezés. A „had” szó jelentése eredetileg ugyanaz, ami a sereg szóé.

A 9. sor így kiemeli, külön mondat lévén, hogy Krisztus győz, vagyis „muss das Feld behalten”. Amugy azonban, hogy „Nincs Isten más, csak Ő, Krisztus, a Győzedelmes” szintén kifejezi, immanensen, hogy „behaltet das Feld”, de minthogy a győzedelmesség Krisztus állandó jelzőjeként, mint epitheton ornans szerepel és nem oldódik föl külön mondatban, diadalmasabban és lelkesültebben hangzik.

Ebben a formában az egyetlen szó gondolatértársítással huzza alá az előbbi sort, hogy „Nincs Isten más, csak Ő”, de minthogy az egyetlen itt a győzedelmesre vonatkozik, annál többet is mond, kifejezi a „muss”-t is. Talán éppen ez a változati sor zárná le a legszebben, legerősebben a szakaszt. Ezt eldönteni a bíráló bizottság hivatott.

III.

9. sor: *Megrendül pusztá szóra.*

Nem osztom dr Payr Sándor nézetét, hogy ez a kifejezés „Ein Wörtlein” az Igét jelentené. Ez csak asszociatív uton készíti elő a köv. sor „Das Wort” kifejezését. „Ein Wörtlein” és „Das Wort” közt, nemcsak a kicsinyítő képzőt, hanem a határozott és határozatlan névelőt is figyelembe véve, éppen annyi a különbség, mint a magyarban „a szó” és „az ige” kifejezések között. Én magam a

változatot éppen olyan jónak tartom, mint a pályázati eredeti szöveget, már ti. a fordításomét.

IV.

1. sor: Mert áll az Ige igazul
vagy
1. „ Igénk áll mozdulatlanul

1. sor: Valljuk az Igét igazul,
2. „ Senki se vesse-hányja.

3. sor: Táborainkra száll az Ur
4. „ Szent Lelke, adományja.

a „Mert” keményebbé, határozottabbá teszi az utána következő sorokat. Ez kapcsolódik az előző szakasz „megrendül” kifejezéséhez. Am ennél jobban szeretem ezt: „Él, áll az Ige igazul” — annyiban igazolhatóan [előbb: igazolhatóan] is jobb, hogy „az Ige” szerepel benne és nem „Igénk”. Hasonló különbség ez, mint az ének első sorában az „erős vár” meg az „erős várunk” között. Ez a kifejezés talán hívebb, mindkét sorban. De a pályázatra benyújtott eredeti szöveget mégis jobbnak és költőibbnek érzem. Amár lehet, hogy ez a két sor így amannál nem is hívebb. Ti. az, hogy

Das Wort sie sollen lassen stan
Und kein Dank dazu haben.

nem kell, hogy fölszólítsanak vétessék. Jelentheti azt is, hogy tehetnek, amit akarnak, az Ige áll, vagy még inkább azt, hogy mást nem tehetnek, mint hogy az Ige álljon, anélkül, hogy jóváhagynák, vagy helyeselnék. Azt hiszem, ennek a két sornak ez a legmélyebb értelme. Nekik muszáj állni hagyni az igét, anélkül, hogy vallanák, vagy helyeselnék, nem tehetnek ellene semmit. [Előző teljes mondatot a költő kiemelte.] Ézért ez a változat, hogy „Valljuk az Igét igazul”, nem jó. Azért írom mégis ide, mert hátha az alaposabb tanulmányu, tiszteletreméltó Biráló Bizottság úgy találja majd, hogy ebben az értelmezésben tévedek.

Ez ugyan nem változat, azért írom ide, hogy indokolhassam, miért hagytam ki ismét, hogy az Ur velünk küzd. Ez már ismétlés volna és a költemény belső feszültségét csökkentené. Luther nem is ismételt itt, mert itt már nem az Ur küzd velünk, hanem a Szent Lélek. Előbb Jézus,

a seregek Ura küzdött velünk, most pedig az Ur Szent Lelkével van közöttünk a harctéren. Az Ur előbb Fiával küzdött értünk, most pedig Szent Lelkével. Így is, úgy is Isten küzd értünk és ezért ezuttal már a Szent Lélek motívuma a lényegesebb a költeményben, nem pedig a harc. De hogy harcról van szó, azt kifejezi a tábor-képzet.

5. sor: *Test és tisztelet,*
6. „ *Pénz, asszony, gyerekek.*

Ez hívebb, de talán félreérthetik a „tisztelet” kifejezést, tekintettel a tisztességre. Pedig itt, úgy érzem, arról van szó, hogy megvonhatják tőlünk a tiszteletet — ugysem igazi érték az. Az első pályázati szövegemben ezért is „jóhírt” írtam tisztelet helyett: Elveszhet jóhírünk. Ugy azonban be kellett szurnom a „világ” szót, ami azonban mintegy [előbb: mitegy!] foglalta a felsorolt világi értékeknek. Az eredetiben nincsen barátról szó, de a barátság a világi értékek közé tartozik. Ezzel nem is volna baj, de rosszul hangzik. Ugy pedig, hogy „Jóhír, nő, barát — Jóság, test, család” — a nő, és a barát szavak egymás mellett profán asszociációkat kelthetnek.

5. sor: *Jóhír, test, barát,*
6. „ *Jóság, nő család*

A bíráló bizottság József Attila fordítását nem emelte ki. A költő nyilván nemcsak az egyházi éneket, hanem — Engels szavaival — „a parasztháború Marseillaise”-ét látta a költeményben. (Vö. Engels—H. Schlüterhez 1855. május 15. [A forradalmi népdalokról.] — Marx—Engels: Művészetről, irodalomról. Szikra, Budapest, 1950. 83. l. — A marxizmus—leninizmus kiskönyvtára, 70—72.)

29. FARAGO, Elena: Egy ember... A Szép Szó 1937. februári számából (46. l.). Előtte megjelent az Erdélyi Helikon 1934. 7. számában, majd a Brassói Lapok 1937. február 28-i számában.

Szövegváltozatok:

sor		
8	<i>A kapuban csak álltam ottan,</i>	EH
10	<i>felsőhajtottam,</i>	BL
11	<i>nem tudnám megmondani, miért</i>	BL
12	<i>ottan,</i>	BL
15	<i>Talán úgy lesz, hogy minden ember</i>	EH
21	<i>hogy az ő útja odavan.</i>	EH

Farago, Elena (1878—1954) *Trecea un om pe drum ...* című verse
Versuri (1906) című kötetéből (Pillat—Perpessicius I. 202—203. l.).

30. COTRUŞ, Aron: *A bányász.* *A Szép Szó* 1936. májusi számából (218. l.). Előtte megjelent a *Korunk* 1934. 7—8. és a *Népszava* 1935. szeptember 8-i számában. Közölte a Bálint-féle kiadás is.

Szövegváltozatok:

sor		
1	<i>Érölködve,</i>	KK NSz B
2	<i>szén-ért</i>	NSz
3	<i>üszög-kenyérért ...</i>	KK
	<i>üszög-lepényért ...</i>	NSz
	<i>üszkös kenyérért.</i>	B
4	<i>a sírás farkó</i>	KK
4—5	<i>elfeledtem a nevetést ... farkó</i>	
	<i>arcomon a sírás is undorító ...</i>	NSz
8	<i>karom lassu lett,</i>	KK
	<i>lábom is az ...</i>	NSz
9	<i>Egy</i>	KK
9—10	<i>egy hideg napon, mint ma, de régen,</i>	
	<i>föld alá vittem a feleségem;</i>	NSz
11	<i>temettem;</i>	NSz
12	<i>mind a ketten ...</i>	KK NSz B
13	<i>Sziklát</i>	KK
15	<i>üszög-lepényért ...</i>	NSz
	<i>üszkös kenyérért ...</i>	B
17	<i>porban ...</i>	KK NSz

Gáldi László (i. m. 172—173. l.) szerint József Attila „a cseh lírából fordított proletár-versek megfelelőjét kereste akkor is, amikor ezt a költeményt, akár ugyancsak Cotruşnak *Gyárban* című versét ültette át ... Saját hangjára talált az akkori baloldali Cotruş munkás-verseiben.”

Cotruş, Aront (1891—1963), a 30-as évek közepéig a szociális érdeklődésű, lázadó, baloldali irányú költők közt tartják számon, az 1930-as évek legvégén szélsőjobboldali irányba fordult, majd disszidensként működött hazája ellen. József Attila azonban 1934—36-ig a még baloldali költő műveit fordította.

A fenti okokból Cotruş verseinek eredeti lelőhelyeit és címét nem mindig tudtuk pontosan megállapítani. *A bányász* a *Măine* (Cluj, 1928. Societatea de Măine, ed. II.) című kötetben *Minerul* címmel szerepel; Cotruş 1937-ben kiadott *Minerii* című kötetében pedig *În opintiri nebune* címmel (17. l.). Cotruş verseit különben már 1922-től fordították magyar nyelvre; József Attila fordítása előtt ez a verse is napvilágot látott.

31. COTRUŞ, Aron: *Gyárban.* *A Múzeumban őrzött gépiratról.* Megjelent a *Korunk* 1934. 7—8. és a *Szép Szó* 1936. májusi számában (219. l.). A gépirat szövege egységesebb, lendületesebb, ezért válasz-

tottuk főszövegnek — s valószínűnek tartjuk, hogy a fordítás legérettebb változata.

Szövegváltozatok:

sor		
1	<i>társam a fene robotban,</i>	SzSz
2	<i>jobban.</i>	SzSz
3	<i>Mi az urak tömlőce</i>	KK
	<i>Mi</i>	SzSz
4	<i>olvadozol! . . .</i>	KK SzSz
7	<i>Gyúrod, vered a meleg acélt</i>	KK
	<i>acélt</i>	SzSz
9	<i>ügy</i>	KK SzSz
13	<i>Mint egy pokolban vergődsz, elalélsz</i>	KK
	<i>vergődsz, elalélsz</i>	SzSz
16	<i>randa és hasas urakért,</i>	KK
	<i>ronda és hasas urakért,</i>	SzSz
19	<i>Dámbovitanál</i>	KK
20	<i>Törnéd</i>	KK SzSz
21	<i>nem sülyedhatsz</i>	g
	<i>nem sülyedhatsz mélyebbre sohase, pajtás! . . .</i>	KK
	<i>sohase, pajtás!</i>	SzSz

Cotruş-ról ld. az előző vers jegyzetét.

32. COTRUŞ, Aron: Ion Codru. A Korunk 1934. 7–8. számából. Hiányos szöveggel megjelent a Népszava 1934. július 29-i számában. — A Múzeum őrzi József Attila saját, kéziratot szövegét a vershez.

Szövegváltozatok:

sor	
1–2	<i>Ion Codru vagyok én,</i> <i>nyers ember, nincstelen szegény . . .</i>
3	<i>birtokom egy furulya</i>
4	<i>útravalóm:</i>
5	<i>tűzhelyem:</i>
7	<i>nyájamat keresem,</i>
9–10	<i>sorck hiányoznak</i>
11	<i>erdőkben —</i>

Cotruş, Aron verse a *Máine* című kötetből; ld. *A bányász* c. vers jegyzetét.

A verset Gáldi László elemzi, szerinte József Attila „Cotruşnál bukkant hajdani hetyke, országot-világot járó énje leghívebb képmására: Ion Codru . . . Codru a hajdani szegénylegények ivadéka . . . időtlen szimbólum, mint a neve is *Codru*, azaz 'őserdő' . . . Cotruş versét már a hős neve is szimbolikus magasságba emeli.” (I. m. 173. l.)

A költeményt egyébként Kibédi Sándor is lefordította (*Aron Cotruş: Verseik.* ford. Kibédi Sándor. Cluj 1936. 23. l.).

33. COTRUŞ, Aron: Magányos fa. A *Korunk* 1934. 7—8. számából. Másutt nem jelent meg.

A Korunk szövegének javításainkhoz viszonyított eltérései:

- sor
2 *fönnsik*
3 *legyürte egymaga . . .*
4 *Törzsében ifjú*
5 *Egészsége rendkívüli, —*
6 *törpebokor ha sarjadozott . . .*
9 *éhesen kínlódó rabjai . . .*
13 *keltek utra,*
15 *utravaló vágyaimmal,*
17 *évei*
18 *s éreztem, újra ur vagyok magam felett,*
19 *mint határtalan fönnsikjén*

I.d. A *bányász* c. vers jegyzetét.

34. DENŞUSIANU, Ovid: Hol a földes, dülő . . . A *Korunk* 1934. 7—8. számából. Megjelent a Bálint-féle kiadásban is.

Szövegváltozatok:

- sor
1 *földes dülő*
6 *jussomért*
7 *s a veszteség mégis*
9 *kellett,*
10 *énnekem,*
11 *Az erdőőr*
15 *dobraütik*

Densuşianu, Ovid (1873—1936) La răspintia neagra c. verse Sub stinca vremei 1919. c. kötetéből. (Pillat—Perpessicius, I. 172. l.)

Gáldi László így értékeli a fordítást: „Bár kissé sajnáljuk, hogy az eredetinek román népkölteményekre emlékeztető ereszkedő lejtését a magyarban olykor jumbusvers váltotta fel (ezért illik jobban a vers hangulatához a 2. és 4. szak, ahol az ereszkedő ritmus a magyarban is megmarad), az egyszerű, látszólag oly igénytelen vers minden hangos szólamnál többet mond a román parasztság százados sorsáról. Benne van a fojtogató adó, az úri hatalmaskodás, a paraszttal szembeni igazságtalan bíraskodás, s mindez három rövid szakaszban . . . S József Attila azt, amit Densuşianu versébe súfított, a magyar olvasó szívébe is be tudta vinni, sőt még lendített a szöveg szuggesztív erején: a *szekerek*-re rímelő *nyikorog, nyekereg* teljesen a magyar költő leleményét dicséri; a román *merg greu* 'nehézkösen haladnak' kifejezés hanghatás dolgában egészen más síkon mozog.” (I. m. 174. l.)

Domokos Sámuel szerint: „E nagyszerű műfordításnak talán csak egyetlen hiányossága, hogy nem követi pontosan a román költő versének trocheus lejtését és inkább jambikus sorokat alkalmaz, kivéve a 2. és 4. versszakot . . . A román falunak Densuşianu által választ képe nagyszerűen ráillett a mi falvaink és a mi parasztságunk életére is; ezért sikerült József Attilának még az eredeti vers sűrítésén is túlmenni s néhány, a parasztság szegénységét találóan kifejező *nyikorog*, *nyekereg* jelzővel is érzékeltetni, amelyek nincsenek meg az eredetiben. Ott csak *merg greu* (nehezen haladnak) kifejezés szerepel.” (I. m. 138.)

35. CRAINIC, Nichifor: Elmulás. A Szép Szó 1936. májusi számából (215. l.). Előtte megjelent az Erdélyi Helikon 1934. 7. számában. Kéziratát a Múzeum őrzi.

Szövegváltozatok:

sor		
2	<i>búcsu</i>	k
4	<i>keseű</i>	k
6	<i>felhő sajkámra</i>	k EH
7	<i>orrán, farán</i>	k
8	<i>azur</i>	EH
9	<i>gyul,</i>	EH
10	<i>még sajkám nekivág</i>	k EH
15	<i>könnyebbülten,</i>	EH
16	<i>szélben, fölolvadok.</i>	k EH

Crainic, Nichifor (1889) Dezmăgire című verse.

36. CRAINIC, Nichifor: Őszi ima. A Múzeumban őrzött kéziratról, mely a kidolgozottnak látszó teljes fordítást tartalmazza. (k_1) A cím mellett zárójelben a *fohász* szó olvasható. Valószínűleg nem döntött a költő, melyik címváltozatot tekintse véglegesnek. Őrzi még a Múzeum a vers fogalmazványkézirátát (k_2). Ez utóbbi a vers 14 sorának fordítását tartalmazza. A második szakasznak (5—8 sornak) háromféle változata van meg a fogalmazványon, s a cím első változata: *Őszi imádság*. A fogalmazvány hátlapján *Neniţescu: Dîndăk* című verseiklusának háromsoros fordítástöredéke.

Megvan a Múzeumban az eredeti román nyelvű vers gépiratos másolata, ugyanezen a lapon ismeretlen kézírással a vers nyersfordítása, valamint külön lapon a Debreczeni József-féle fordítás kézírata.

A fogalmazvány (k_2) eltérései és javításai:

sor	
1	<i>meg később betoldva</i>
2	<i>előbb: ősszel, ha lombot hullat az ág</i>
3	<i>előbb: s kékjei-piros sárgái égett leveleknek</i> <i>majd: s kék-piros sárgái égett leveleknek</i>
4	<i>megfordított fákllya fényeként lebegnek</i>

sor
5—8 első változata:

*Levelet vérző ággal a Seneca (a később betoldva)
fajtajából való ősszel a fa
mind a két sor áthúzva, alatta a harmadik szakasz (9—12 sor)
fordítása, majd utána a második változat:*

*Ősszel a fa mint Seneca, levelét
s a levelét elvérző ág, mint a kor
melynek bölcs cseppekben vére ered, —
de egyenes törzse a kékbe mered.*

Alatta a harmadik, véglegeshez közelítő változat. Ennek,
valamint a további soroknak eltérései a k₁-től a következők:

5 *Seneca, leveleit*

7 *a bölcs később betoldva*

8 *de a törzs büszke, (előbb: büszkén) a kékbe mered*

9 *muljak el mint a ják*

12 *égetve még lássam, milyen a világ*

14 *az aldhullajtott gondolat-tüzekkel*

Crainic, Nichifor Rugă de toamnă című verse.

37. CODREANU, Mihail: A Golgota követe. A Szép Szó 1936. májusi számából (215. l.). Előtte megjelent az Erdélyi Helikon 1934. 7. számában. Kéziratát a Múzeum őrzi.

Szövegváltozatok:

sor

1 *lépett:*

EH k

2 *hanyaglott már a nap rejtelmesen.*

EH

a nap hanyaglott titkon, édesen...

k

5 *beszédet:*

k

6 *az emberek*

k

9 *Judásra,*

EH k

12—14 *fogalmazványai a kéziraton:*

Majd a küszöbről, távozon: ami (Majd után áthúzva: távozon)

Kincset magába foglal sziv és elme (majd: rejt a sziv s az elme)

az: szeress, hogy tudj megbocsátani.

alatta a szakasz véglegeshez közelítő fogalmazványa;
eltérései:

12 *ugy*

13 *mondta: a kincs,*

14 *az ez: szeress, (majd a véglegesre javítva)*

Codreanu, Mihail (1876—1957) Solul Golgotei című verse, a Cîntecu Desertă ciunii (1921.) című kötetéből. (Pillat—Perpessicius I. 122. l.)

38. STANCU, Zaharia: Ha eljőnnél... A Szép Szó 1936. májusi számából (217—218. l.). Korábban megjelent az Erdélyi Helikon 1934. 7. számában. A Múzeum őrzi a vers gépiratát, melyre a hatodik versszakot utólag, kézzel a lap bal szélére írta a költő.

Szövegváltozatok:

sor		
8	kindlónak téged.	g EH
9	ékesítve csattal,	g
11	vigan füttyörésznek	g EH
14	reggel	g EH
17	A búzából	g
	A búzából a nap sárgállva nőne	EH
19	te tiszta tájat gyűjtenél szemedbe	EH
20	s tested mint érben, a fényben fürödne.	EH
21	Egy düllőnél	EH
30	s ferdecspöjű, csupasz bivalyokra	g EH
33	Megfordulna az út,	g
36	a sűrű árnyékban	g
37	S ha szürkületet kondít	g EH
40	hasított madárszárnyakon.	g EH

Stancu, Zaharia (1902—) Dac'ei veni c. verse a Poeme simple (1927.) kötetéből a Scrisori din cîmp ciklusból. (Poeme simple 1923—1943. Bucureşti 1957. 38. l.)

39. RIMBAUD, Arthur: A meghökkentek. A Múzeumban őrzött gépiratról. Megjelent A Toll 1934. szeptember 10-i, a Független Újság 1935. január 20-i, a Népszava 1935. március 31-i számában, az utóbbiban *Megborzadt gyermekek* címmel. Közölte még a Bálint-féle kiadás is.

A gépirat szövege valószínűleg egy, a Népszava-beli változathoz képest is tovább csiszolt, tovább fejlesztett fordítás; a 32. sor kivételével az eredeti szöveghez is hívebb. Az eddigi kiadások és közlések valamelyik korábbi változatot közölték.

Szövegváltozatok:

sor		
1	Feketéllőn, hóban, homályban	B
2—3	a pince fényes ablakában	
	— faruk kerek —	NSz
5	nézi, hogy készít	g T FU
	nézi, hogy' készít	NSz
7	Látják, hogy fehér karja éppen	T FU B
	Látják, nagy fehér karja éppen	NSz
8	szakít egyet	g T FU
9	s lánglukba tól.	NSz
10	Hallják, hogy' sül a jó kenyér ki.	NSz
11	A kövér mosolyu	g T FU
12	kis dalt dudol.	T FU B
13	Az ölmeleg piros	T FU B
13—14	Kuporognak, hol száll a szellet,	
	az ölmeleg piros luk mellett,	NSz
16	Majd, mikor	T FU B
	És mikor, lakomára készen,	NSz
17	résen,	B

20	cipők fölzenenek, s a prücskők	T FU B
22	hog्य életet lehel a langy luk	NSz
23	elbűvölik	g T FU
	ez lelkük elbűvöli ronggyuk	NSz
25	Ugy érzik,	g T FU
26	a zuzos	g
	a zuzos Jézuskák, szegények	T FU B
28	bedünnnyögnek a résen s rózsás	NSz
30	rudjára jort,	g T FU
31	mindön ugy sírnak,	g T FU
32	s ugy görnyednek a megnyílt csarnok	g
	s ugy görnyednek az égi csarnok	T FU
	s ugy görnyednek az égi csarnok	NSz B
33	fényére mind,	T FU NSz B
34—36	hoggy nadrágjuk szétrepedezget s a téli szélben csüngve reszket rajtuk az ing.	T FU NSz B

Rimbaud, Arthur (1854—1891) *Les effarés* c. verse (1870.) — Gáldi László szerint József Attila legjobb Rimbaud-fordítása: „Kitűnő már az exozíciója is... Később ismét egyik legértékesebb fordítói erénye, a teljes szöveghűség ad patinát a realista részletezésnek... Mennyivel dúsabb s mennyivel tragikusabb hangú ez a fordítás, mint Kosztolányi ismert átültetése.” (I. m. 162. l.)

Gáldi László egy másik cikkében részletesen elemzi a verset. Összeveti az eredeti szöveggel és Kosztolányi Dezső fordításával (A kenyér-lesők). József Attila fordításáról megállapítja: „Mindenekelőtt az exozíció: szűkszavú, de magában hordozza a klasszikus francia versnek mindazon szimmetriáit, melyek a romantika formabontó törekvéseit túléltek; egyszersmind bujkál ezekben az octosyllabe-okban, vagyis véghangsúlyos ízekre tagolódó jambikus nyolcasokban valami népies, hal-kan dúdolt dallam is... A további szakaszokban egyre jobban kibontakozik József Attilának egyik legértékesebb fordítói erénye, a szöveg teljes átéléséből fakadó hűség; érdeme az is, hogy gyöngéd részletezése egyetlen sorban sem válik érzélgőssé... Az öt éhes kisgyerek, aki a rácson át áhítatosan bedörmög, József Attila számára »zuzos Jézuska« (az eredetiben: »les pauvres Jésus pleins de givre«), s kell-e részleteznünk, mit jelenthetett ez a kép, az éhségükből áhítatot facsaró gyermekek képe, éppen — József Attilának? Távolról sem szándékozunk Kosztolányi fordítói érdemeit kisebbiteni; tagadhatatlan azonban, hogy éppen e vers tolmácsolásával József Attila nagyot lépett előre a lírai realizmusnak azon az útján, melyet így, vagy úgy, olykor igen burkoltan, a továbbiakban annyiszor megtalálunk. Rimbaud merész szókapcsolását, asszociációinak izgalmas játékát Kosztolányi saját vers-esztétikája szerint tompította és olykor valósággal súlytalanná tette. (»A téli hóba, téli ködbe...« nyilván kevesebb, mint »Noirs dans la neige et dans la brume«.) József Attila viszont — anélkül, hogy bármely részletet túlon-túl riktóvá színezett volna — a proletárköltő mély együttérzésével tolmácsolta.” (A legújabb magyar költészet stílusproblémái. Stilisztikai tanulmányok. Budapest 1961. 151—152. l.)

40. BACH, Johann Sebastian: *Ébredjetek, szólít a hang.* A Múzeumban őrzött kéziratról. *J. S. Bach: Wachet auf, ruft euch die Stimme* című korálja (összkiadás: 299. sz.). Ottó Ferenc zeneszerző, aki a kéziratot a Múzeum számára átadta, az alábbi megjegyzést fűzte a fordításhoz: „A korál előadása a Soli Deo Gloria országos virágvasárnapi konferenciáján, 1935. április 14-én a Kálvin téri református templomban volt. Magam vezényeltem az énekkart. József Attila a hangversenyt meghívásomra végighallgatta.”

A refrén három sorát három változatban fordította le a költő. E változatokat 1), 2), 3) sorszámokkal jelölte. Közlésünkben a 2-es számú változatot adjuk. A másik két változat a következő:

1. *Most viduló
a szív, a jó,
mindig in dulci Jubilo.*

3. *Örvendezünk
alelujja
fölvirradt édes ünnepünk*

(a szó mellett zárjelben JA megjegyzése:
nem: *örvendezzünk!*)

1936

41. CRUCEANU, Mihail: *Az ősz az uccán.* A Szép Szó 1936. májusi számából (213. l.). Másutt nem jelent meg.

Cruceanu, Mihail (1887) Toamna pe stradă című verse. (Pillat—Perpessicius I. 147. l.)

42. VINEA, Ion: *Tél.* A Szép Szó 1936. májusi számából (216. l.). Ez a változat jelent meg a Korunk 1938. januári számában. A Múzeum őrzi a vers más változatának kéziratát. Ez utóbbit közölte a Bálint-féle kiadás.

Szövegváltozatok:

3	<i>A tél</i>	B
	<i>épít</i>	k KK
7	<i>gallyakkal,</i>	KK
8	<i>bandukolnak;</i>	KK
	<i>lassan lépnek;</i>	k B
10	<i>ide régen semmi</i>	k B
	<i>hír nem érkezett;</i>	KK
12	<i>gyógyít</i>	KK
13	<i>s ezüstfát meg szénfát hasít</i>	KK
14	<i>tíz versztnyire</i>	KK
20	<i>S a farkasok nyílnak a puszták hallgatásában.</i>	KK
	<i>hallgatásában</i>	k

60r

22	<i>fürtű részegek</i>	KK
	<i>s a nyíratlan fürtű részegek</i>	B
23	<i>uj Üdvözítőt.</i>	k
	<i>uj üdvözítőt.</i>	KK

Vinea, Ion (1896—1964) *Iarna* című verse (Pillat—Perpessicius II. 326—327. l.). A *Contimporanul* c. folyóirat (Bukarest) 1928-as évfolyamából.

Domokos Sámuel szerint: „*Vinea* szabadversét a költő az eredetihez való pontos ragaszkodással fordította le, szinte szóról szóra egyezik az eredetivel s mégis megtalálja a módját, hogy e kötöttség ellenére belevigye a versbe egyéni alkotóvonásait. A prózai hangzású olyan szavakat, mint pl. 'fără grabă' (sietség nélkül), vagy 'gerul *le-a pus fire de sare în barbă*' (a fagy sószállakat tett a szakállukba) így változtatta meg és tette hangzatossá, költőivé: *bandukolnak* és *szakállukba sószállakat hintett a fagy*". (I. m. 136. l.)

43. **TALAZ, George: A sas.** A Szép Szó 1936. májusi számából (219—220. l.).

Talaz, George Antonescu (1890—) *Vulturul* című verse Soare (1926.) című kötetéből. (Pillat—Perpessicius II. 282. l.) Az antológiába — melynek József Attila könyvtárából származó példánya a Múzeum tulajdona — a költő bejegyezte az első versszak rímképletét (*abba*) és végig megjelölte az egyes sorok szótagszámát is.

Gáldi László szerint: „A román eredeti alig több, mint Baudelaire felejthetetlen Albatros-ának kései reminiscenciája; mégis József Attilánál győtrő vízióvá mélyül... Talán sejtethjük azt is, miért ragadta József Attilát szíven éppen Talaz verse: 1937-ben megírta, lelkében régóta lappangó motívumokból, *Látomás* című versét, ... s valószínűleg már e költeménynek csíráit hordta magában a Talaz-vers fordítása idején is.” (I. m. 172. l.)

44. **CIOCÁLTEU, Vasile: Egyedül.** A Szép Szó 1936. májusi számából (220. l.). Megvan korábbi változatát őrző kézírata is a Múzeumban.

Eltérések a kézíraton:

60r

- 1 *fínomság!*
- 3 *varju*
- 5 *Sok ellenségem van. Mint síkon át*
- 8 *fűrészfogát.*
- 10 *látanak, elvesztem,*
- 11 *íjjaik*
- 12 *vékonyka, zsenge*
- 13 *előbb: Egy vén, születve már, alám veszett*
- 16 *dugta után áthúzva: a*
- 17 *Igy most a foszfort sárban keresem*

sor

- 18 *szöszgomolyban* előbb: *s szöszgomolyban*
 19—21 *S mind elfutnak, mert borzas a fejem*
s ha elvész a kalap, — elhagyják, legalább
nem kell miatta hátranézni sem.

Ciocâlțeu, Vasile (1900—) *Singur* című verse. Ld. *Zaharia Stancu: Antologia poetilor tineri*. București 1934. 37—38. l.

A műfordítással kapcsolatban ld. Gáldi László: I. m. 171. l.

☞ 45. **COȘBUC, George: Földet adj!** A fordításnak, amely József Attila életében nem jelent meg, két kéziratát őrzi a Múzeum. Az egyiket (k_1) a vers szövege csak a 44. sor végéig van meg, a fordítás azonban addig teljesen kidolgozottnak látszik; a másikon (k_2) — amely egy kialakulatlanabb változatot őríz — a fordítás végig megvan. A rövidebb szöveg látott napvilágot először az *Új Idők* 1945. augusztus 25-i számában (egy tévesen kétszer tördelt szakasszal), majd a *Mai román líra* című kötetben (Budapest 1947. 9—10. l.), valamint a *Román költők antológiája* (szerk. Kőpeczi Béla és Vas István. Budapest 1951. 139—140. l.) kötetben is. — Közlésünkben az első 44 sort a kidolgozottabb k_1 kézirat alapján adjuk; onnan a vers végéig a k_2 kézirat szövegét közöljük. (A teljesebb szöveget közölte már Gáldi László cikke, illetőleg kiadásunk előkészületei alapján, a G. Coșbuc: A pásztorkorlánya (Válogatott versek. Budapest 1958. 111—113. l.) c. kiadvány.

Elkészültének időpontját nem ismerjük; ezért ezt a fordítást, miként a következő kettőt is, a költő életében utoljára megjelent, román költőtől való fordítások közé iktattuk.

Eltérések a kéziratokon:

sor		
1	előbb: <i>Éhen, pórén, hajléktalan,</i>	k_1
2	előbb: <i>vállamon viszem, mit kívánsz,</i>	
	majd: <i>mind vállamon, amit kívánsz,</i>	k_2
3	<i>mint kutyáddal, velem!</i>	k_2
6—7	előbb: <i>bár pokolszegődményt fogadj,</i>	
	<i>hogy legyünk örökké (előbb: mindig) kutyád, —</i>	
	majd: <i>bár pokol-okmány támogat,</i>	
	<i>hogy legyünk örökös kutyád</i>	k_2
8—9	<i>tűrjük a terhet, kint tovább,</i>	
	<i>hordjuk a hámot, az igát,</i>	k_2
14	<i>lányunkat elveszed.</i>	k_2
15	előbb: <i>Becsmérled, ami szent, mi nagy,</i>	
	majd: <i>Becsméreled, mi szent, mi nagy,</i>	k_2
17	előbb: <i>Uton éhen hal gyermekünk</i>	
	majd: <i>Uton hal éhen gyermekünk</i>	
	később: <i>éh-utján elhull gyermekünk</i>	k_2
18	előbb: <i>s mi ugy szánjuk, hogy görbedünk,</i>	
	majd: <i>s mi ugy szánjuk, hogy gebbedünk,</i>	k_2
19	<i>de könnyen esne ez nekünk,</i>	k_2

- NOT
- 22 előbb: *fölszántod, mirajtunk a hám*
 majd: *fölszántod, rajtunk van a hám* k₂
- 25 *való,* k₂
- 27 előbb: *kidobtál, kint harap a fagy*
pőrén kidobtál, bárha fagy, k₁
és kidobod a holtakat — k₂
- 29 előbb: *engeszteld ki a holtat, óh*
 majd **a** véglegesre javítva k₂
- 31 előbb: *Mi is tűnődünk a magunk,*
 majd **a** véglegesre javítva k₂
- 32 előbb: *csontjai helyén lesznek-e*
 majd **a** véglegesre javítva k₂
- 34 előbb: *meghalunk?*
 majd **a** véglegesre javítva k₂
- 35 előbb: *Sok árva, kedves jön, sírat*
 majd: *Majd árva, kedves jön, sírat* k₂
- 38 *sincs —* k₂
- 39 előbb: *s keresztények vagyunk mi mind!*
 majd: *bár keresztények vagyunk mind* k₂
- 40 *adj.* k₂
- 42—44 előbb: *mert időnk nem a tied-e?*
Lélek még bennünk, de te
mintha felejténéd!
 majd: *hisz minden időnk a tiéd*
s te olyan könnyen feleded,
hogy lelkiünk volna még. k₂

A k₂ javításai:

- NOT
- 47 előbb: *bot büntet, ha két zokszavunk*
 majd: *botot adsz, ha két zokszavunk*
- 48 előbb: *bílics és lánc, ha moccanunk*
- 56 előbb: *bölcsönk, sírunk és az marad,*
- 57 előbb: *védjük meleg vérrel mi mind*
 majd: *meleg vérrel védjük mi mind*
- 62 előbb: *örökös koldusságra, mert*
 majd: *örök kolduséletre*

Coşbuc, George (1861—1918) *Noi vrem pămînt* című verse (1893). Részletesen ismerteti és elemzi a fordítást Gáldi László (i. m. 174—176. l.), felhasználva már e kiadás alapjául szolgáló kéziratokat is: „E vers kétségtelenül az 1888-i parasztmozgalmak lendületéből fakadt s előre is mutat: 1907, a románok nagy forradalmi éve felé. Gazdag és szívbemarkoló pillanatképsorozat. . . Coşbucnál maga a paraszt szólal meg; hasonlóképpen hallottuk a bányász szavát Bezruč és Cotruş verseiben. Mintha egy hosszú és keserves szóváltás végén lennénk: a költő azt a pillanatot idézi, amikor — valami frissen elszenvedett igazságtalanság következtében — valósággal kibuggyan a parasztból az elfojtott indulat.”

Az egyes változatokkal kapcsolatban megjegyzi Gáldi: „Az 1. sor nominális szerkesztése miatt azonban a 2. sorba feltétlenül ige kívánkozik, s nyilván ezért alakult ki végül a fentebb közölt megoldás. — A 6—7. sor ebben az esetben is világosabb... A *türjük a terhet szerkezet feláldozása* kissé sajnálatos... A 8. sorban... *s mi úgy szánjuk, hogy görbedünk*; ebből javítással lett *gebedünk*, de ezt az igekötő nélküli alakot József Attila bizonyára szokatlannak találta, s ezért választotta, még ritmusdöccenés árán is, a *meggebedünk* változatot. Az eredetiben is: *„Și ne sfirșim de mila lor*», vagyis *„elpusztulunk az irántuk érzett sajnálkozástól».*”

A 42—44. sorral kapcsolatban Gáldi rámutat arra, hogy a korábbi változatban az „egyszám használata indokolatlan; az eredetiben *voi*, vagyis *ti áll*”. — A 47. sortól szinte a „zokszó nyilván azért tűnt el, mert a tárgyhoz képest túlságosan *„elökelő* kifejezésnek tűnt”.

Gáldi László megjegyzéseinek is részük volt abban, hogy főszerzőgünket így alakítottuk ki. Az ő összegezõ értékelése a fordításról: „Talán nem egészen befejezett ez a fordítás sem; talán lehetett volna itt-ott tovább csiszolni, a szöveg hallatlan tömörsége ellenére. Tény azonban, hogy éppen e darabosság kitűnően illik a tárgyhoz; a kismimizett, földnélküli paraszt panaszát egyenesen stílustalan lett volna például Kosztolányi fordításainak elegáns simaságával tolmácsolni.”

Domokos Sámuel József Attila fordítását összeveti Kacziány Géza jóval előbb keletkezett fordításával (Magyar Szalon, 37. k.) és megállapítja: „Kacziány fordítása nem adja vissza Coșbuc versének forradalmi lendületét. De ezen kívül nem elég formahű... Ezzel szemben József Attila fordítása nemcsak formai szempontból kifogástalan, hanem híven visszaadja az eredeti Coșbuc-vers forradalmi pátozását is.” (I. m. 134—135. l.)

46. BOUREANU, Radu: A vörös ló. A Múzeumban őrzött kéziratról. A költő életében nem jelent meg; az eredeti vers híján nem tudtuk megállapítani, azért-e, mert nem érezte kidolgozottnak a fordítást, vagy más okból.

Javítás a kézíraton:

8—9 sor mellett a kézirat jobb oldalán későbbi javítás:
s úgy mint ha két egy bclgó, mely az úrben hazug hallgatást cserél.

Boureanu, Radu (1906—) Calul roșu című verse Zbor alb (1932) c. kötetéből.

47. VORONCA, Ilarie: Sokaság, tel! A fordítás József Attila életében nem jelent meg. Egy kéziratát őrzi a Múzeum, melyen a vers szövege a 32. sorig (6 szakasz) van meg. A fordítás kidolgozott. A teljes szöveg — 9 szakasz — megjelent a Korunk 1938. januári számában. (29—30. l.) A kézirat rövidebb változatát közölte a Bálint-féle kiadás, majd a Mai román líra című kötet (összeállította Kéki Béla. Irodalmi és Művészeti kiadó, Budapest 1947. 69—70. l.). — Közlésünkben a 32. sor végéig a kézirat szövegét adjuk, onnan a vers végéig a Korunk-ban megjelent szöveget.

Szövegváltozatok :

sor		
1	<i>kikötőkben,</i>	KK B
3	<i>kezetén,</i>	KK
5	<i>tagokban,</i>	KK B
8	<i>átsiklottam árnyéktalan, örökös delen,</i>	KK
	<i>átsiklottam örökös delen,</i>	B
9	<i>mint Fortunatus erszénye, szívemben</i>	KK
	<i>szívemben</i>	B
10	<i>dal,</i>	KK B
11	<i>álltam a kóbor áruossal csapszékek gőzgomolyában,</i>	KK
	<i>gőzgomolyában,</i>	B
12	<i>sírtam, vagy énekeltem együtt a letarolt ligetekkel.</i>	KK
	<i>ligetekkel.</i>	B
14	<i>tovalóktól,</i>	KK
15	<i>úgy</i>	B
15–16	<i>szénbe a csillogás</i>	KK
17	<i>s ráismertem a hajótöréstől</i>	KK
	<i>hasított</i>	B
19	<i>Hallgattam éjjelenként halántékomban hogy csörög a vér,</i>	
	<i>mint a lánc,</i>	KK
23	<i>És te, sokaság, te kérlelhetetlen: meghasíthatod sze-</i>	
	<i>memet,</i>	KK
	<i>És te, sokaság, te</i>	B
24	<i>mállé,</i>	KK B
25	<i>megtaláldod benne a hegyeket, országokat, óceánokat,</i>	KK B
26–27	<i>főhalmozódva minden látomást, mint a bűvös</i>	
	<i>lámpában.</i>	KK
28	<i>Vajjon nem visszhangzanak-e kagylókként majd a</i>	
	<i>csontjaim,</i>	KK B
29	<i>teli az éhség jajaival, megtorpanással, teli</i>	KK
	<i>megtorpanással telten</i>	B
31	<i>siklanak</i>	KK
31–32	<i>jéghegyekkel, melyek csendesen szállnak az éltom hajói</i>	
	<i>felé?</i>	B

Voronca, Ilarie (1903–1946) *Mulțime* c. verse Incantații c. kötetéből.

Mind a Gáldi László (i. m. 171. l.), mind Domokos Sámuel megállapítja, hogy a fordítás a magányos József Attila vívódásait is tükrözi. Domokos Sámuel szerint: „E fordítás olyan erőteljes és tömör hangszerezésű, hogy szinte maga József Attila is írhatta volna.” (I. m. 139. l.)

PRÓZAFORDÍTÁS

48. ČAPEK, Karel: **Humanizmus.** A Szép Szó 1936. július–augusztusi számából (233–235. l.). A közlés jegyzete szerint az írónak a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának budapesti összejövetelén

elhangzott felszólalása. Az ÖM III. 55. [*A technikáról*] cím alatt közölt előadástöredék voltaképpen e fordítás fogalmazványja. Az ÖM III. 453. 1. 55. sz. jegyzet e szöveghez fűzött megjegyzései ezek szerint tévesek. Az ÖM III. 260–262. lapján közölt szöveg és a 453. lapon közölt javítások a Čapek-fordítás variánsainak tekintendők.

A Népszövetség Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának (Société des Nations, Commission Internationale de Coopération Intellectuelle) ülése „A human tudományok és a humanizmus” (Humanité et l’Humanisme) címmel 1936. június 9–12. között zajlott le Budapesten. Az ülésen Paul Valéry elnökölt, részt vettek rajta — többek között — Thomas Mann, Paul Piaget, V. Brøndal, S. de Madariaga, Georges Duhamel, Ugo Ojetti, Karel Čapek. Magyar részről a hivatalos tudományosság és kultúra képviselői (József főherceg, Praznovszky Iván, gróf Teleki Pál, Pekár Gyula) szerepeltek a kongresszuson. (Ld. az egykorú napilapokat és a Société des Nations, Comm. Internationale . . . 1937. című hivatalos kiadványt.)

Karel Čapek (1890–1938), a nagy humanista író fellépése a budapesti ülésen erősen fasisztaellenes volt (ld. még nyilatkozatát is Nádass József: *Négyszemközt Karel Čapekkel*. *Literatúra*, 1936. július 1. 177–179. l.)

A nyilatkozatot idézi Fábry Zoltán, hozzáfűzve: „József Attila tudatosan választja szöcsövétül egy olyan nép íróját, aki a magyarnál is jobban érzi és féli a német eszmaléptek ember- és népjogot tipró dühörgését.” (A gondolat igaza. Bratislava, 1955. 73. l.)

Arató Endre szerint: „Čapek megnyilatkozását különösen áthatotta a népek közötti együttműködés, a békevágy és a humanizmus . . . szavai a harcos antifaszizmus melletti bátor kiállást, valamint a kapitalizmussal szembeni állásfoglalást is jelentették.” (Arató Endre: *Á Szép Szó csehszlovákiai útja. Tanulmányok a magyar–csehszlovák irodalmi kapcsolatok köréből*. Budapest 1965. 457. l.)

NEM KIDOLGOZOTT, TÖREDÉKES FORDÍTÁSOK

49. Argezi, Tudor: Archeologia. A Múzeumban őrzött kéziratról; kidolgozatlan, prózáinak tűnő fordítás. Megvan a Múzeumban a vers Debreceni József-féle fordításának kézírata, ezenkívül a román vers gépirata József Attila rímképlet-jelölésével és eddig ismeretlen kéz által írt, ill. javított nyersfordításával. József Attila fordítás-kísérlete ez utóbbi szöveget veszi alapul.

Javítások a kézíraton:

50r

- 1 még emlékszik fölött később betoldva, majd áthúzva: *most is*
- 4 szent után később betoldva: *csont*
- 6 tudja után zárójelben: *(az övét)*
- 8 mellé előbb: *mellét*
- 9 Sírjeliratnak előbb: *Egy folytonos mormolása* előtt áthúzva: *sóhaja*

sor

10 *Egyikük* előbb: *Hol idegenek*

11 *A levegőn* előbb: *A levegőben utána* később betoldva: *át(al)*

13 sor előbb: *A hangok elvesztették hallgatásukat*

14 sor előbb: *mely hajlandóan visszhangzani kényszerült*

15 *Hallani vélem* előbb: *Hallgatom* majd később a sor elé írva:
Talán

18 *mint* után később betoldva, a sor fölé írva: *amennyire*

Argezi, Tudcr (1880) *Archeologie* című verse (Versuri², București 1940. 67. l.) a *Cuvinte* potrivite ciklusból.

Gáldi László (i. m. 170—171. l.) részletesen ismerteti a különféle fordítás-szövegeket, majd megállapítja: „Elég egyetlen pillantást vetnünk a három szövegre s máris megállapíthatjuk: József Attilának e szinte prózai fordítása nemcsak hívebb, hanem költőibb is, mint a Debreczeni-féle naiv parafrázis, mely betoldásaival és nyelvtani bizonytalanságával. A C-szövegtől [főszövegünk — szerk.], ha József Attila tovább csiszolja, kitűnő műfordítás válhatott volna. Miért hagyta abba, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy érdekelhette a vers, hiszen A Dunánál «genclógiai részében» (2—3) is hasonló gondolat villószik.”

50. NENIȚESCU, Ștefan: Dünák. A Múzeumban őrzött kéziratról. A hátulapon *N. Crainic: Őszi ima* c. versének fordítás-fogalmazványa. Megvan a Múzeumban a vers román nyelvű gépirásos másolata, ugyanezen a lapon a nyersfordítással és külön lapon a Debreczeni József-féle fordítás kézirata.

51. SĂULESCU, Mihail: Ăeternitas. A versfordítás töredékes, csak a 2. és 3. szakasz átültetése készült el teljesen. A vers fordításkísérletét őrző négy kéziratlapról — mely a Múzeum tulajdona — kitűnik, hogy az 1. szakasz megoldása okozott gondot a költőnek. A kézirat, amelynek szövegét közöljük (k_1), az első szakasz töredékén kívül — a versszaknak egyébként ez a negyedik fordításváltozata — a 2., 3. teljes szakaszt és a 4. szakasz első sorát (a vers 13. sorát) tartalmazza. A másik kézirat (k_2) időrendben korábbi az előzőnél, az 1. szakasz átültetésének három korábbi változatát és a 2., 3. szak. ugyancsak korábbi változatát, valamint a k_1 -el megegyező 13. sort tartalmazza. Megvan még egy külön lapon az 1. versszak ötödik változata is (k_3). Domokos Sámuel szerint ez utóbbi kézirat a fordításnak időrendben első változata. Mivel a három kézirat közül a k_2 látszik fogalmazvány-jellegűnek, valószínűnek tűnik, hogy ez volt időrendben az első változat, a k_3 pedig a legutolsó kísérlete az 1. versszak átültetésének. — A fenti kéziratokon kívül őrzik a Múzeum a vers idegen kézirásos nyersfordítását két kéziratlapon, melyet utóbb — de még a verses átültetés előtt — a költő átjavított. Jegyzetben közöljük ezt a javítást is, kiemelve József Attila javításait.

A kéziratok eltérései:

sor

- 1—4 Javítások a k_1 kéziraton:
2 helye kihagyva
3 előbb: *a halovány világon mégegyszer széttekint*

Változatok a k_2 kéziraton:

1. *Ökrösszekér s egy pópa, (előbb: anyóka,) koporsó és anyóka (előbb pópa) s az est, amely a*
2. *Ökrösszekér, anyóka, egy pópa s egy koporsó s a szálló est, mely mindent elfoglal még utolsó (előbb: s a szálló est, mely elfoglal és utolsó) pírrel az áldozó nap s egy hegytetőn a nap már áldozón, amint a tájra utoljára halványan tekint.*
3. *s a nap már leáldozóban, egy hegytetőn, amint a halovány világon mégegyszer széttekint. Ökrösszekér és (utána áthúzva: egy) pópa, koporsó és anyóka*

Változatok a k_2 kéziraton:

sor

- 2 helye kihagyva
3—4 *Middn az áldozó nap már sárga, halavány (előbb: Middn az áldozó nap sárgult, halavány) de egyszer széttekint még a hegység taraján (előbb: mégegyszer széttekint még egy hegység taraján)*

- 5 *Ennyi! Csupán csak ennyi egy temetés, a hanton (előbb: a pópa)* k_2
- 6 előbb: *elmormol egy imát a pópa vonódó hangon* k_1, k_2
- 8 *azt hiszik, hogy a szállás, közel az utban van.* k_2
- 9 *Csak ennyi! ... Elmaradnak a völgy ölén a falvak* k_2
- 10 előbb: *Nincs mit siratni, majd: Nincsen mit elsiratni, hát nincsenek siralmak* k_2
- 11 *Ökrösszekér és (előbb: egy) pópa, koporsó és anyó* k_2

A nyersfordítás eredeti szövege:

1. Egy ökrösszekér, egy pap, koporsó, egy anyó
2. És az est, mely leszáll, mindenem uralva,
3. Mikor áldozóban a sápadt nap,
4. S utoljára tekint a világra egy hegynek tetejéről.

5. Ennyi . . . Ennyit jelent egy temetés!
6. A pap vontatva mormol egy imádságot.
7. Az anyó könnyeket hullat s az ökrök czzammognak
8. Lassan, azt hiszik közel a pihenő szállásuk . . .

9. Ennyi! Elmarad a falu a völgyben
10. Nincs mit siratni, miért bánkódni,
11. Egy ökrösszekér, egy pap, az anyó és a koporsó . . .
12. Az ökrök huznak, amint a járomban szokták.

13. A nap csendesen nyugovóra tér,
14. Amint máskor is, amikor véget ér a nappal,
15. Messze három jegenye, az országot szélén
16. Kiterjesztik messze árnyékukat . . . A tarlón a füst elterül . . .

József Attila javításai a nyersfordítás szövegén:

3. Mikor áldozóban az elsárgult nap
4. S megegyeszer visszatekint a világra egy hegynék tarajáról

5. Ennyi . . . Ez minden amit jelenthet egy temetés!
6. A pap orrhagyon belefog (előbb: vontatott) egy imádságot [!]
7. Az anyó könnyeket hullat a kötényébe (előbb: az ölébe) s az ökrök lépést tartva mennek

9. Ennyi! . . . Ereszkedik a falu egy völgyben.
10. Nincs mit siratni, miért gyászolni

12. Az ökrök viszik a jármot, amint szokták a jármot huzni

13. A nap ereszkedik lassan az alkonyatban
14. Ugy amint mindig, amikor végét járja a nappal,

16. Kiterjesztik szélétében árnyékukat . . . A tarlón füst . . .

Săulescu, Mihail (1888—1916) *Aeternitas* című, egyébként ugyan-csak befejezetlen verse a *Departe* (1914.) című kötetéből. (Pillat—Perpessicius II. 224. l. az itteni szöveg mellett József Attila szótag-szám jelölései.)

A fordításról szól Gáldi László (i. m. 169. l.) „még nem végleges, de már költői lendületű” megoldásnak nevezve József Attila próbálkozását.

Domokos Sámuel részletesen foglalkozik a fordítás egyes fázisaival. Az első versszak első változata (k_1) szerinte még kevésbé tér el az egész fordítástól; „a második kísérletben [nálunk: k_2] a költő keresi a fordítás végleges formáját . . . A költő e változatban kétszer is próbálgatja az első és utolsó sor rímeit eltávolítani. Ebből születik meg a harmadik változat [nálunk: főszöveg], mert úgy érzi, nincs különösebb tartalmi jelentősége s csak megnehezítené a megfelelő művészi forma megtalálását . . .”

„A legmeglepőbb, hogy a fordító elhagyja az utolsó versszak három sorát s csak az elsőt fordítja le, amely az este beálltát érzékelteti. Ez esetben azonban úgy véljük, hogy megoldás nem éppen a legszerencsésebb, mert a többi sor elhagyása csonkává teszi az este beálltának az eredetiben levő képét. Az eredetiben a költő szemléletesen mutatja be az este beálltát s ez növeli a vers művészi értékét. Az elhagyott sorok értelme szószerint ez: »Így, mint mindig, amikor a nap fogyóban van . . . Három nyárfa magaslik a távolban, az útszélen, s oldalra vetik

árnýekukat . . . A tarlón füst van . . . » Tekintve, hogy e versfordítást a költő nem közölte s csak most került elő kéziratai közül, feltételezhetők, hogy nem készült el teljesen s a befejező sorok még megírásra vártak. De a versfordítás így csonkán is jelentős. A költő jól betartotta az eredeti párosrímeit, valamint a hosszú sorú, 14—15 [helyesen: 13—14.] szótagos jambikus lejtést. Legfőképpen dicsérnünk kell a vers hangulati aláfestését, talán az eredetinel is jobban érzékelteti a fordító a temetésről bánatosan hazatartó anyóka lelkivilágát. A fordítás itt is szó szerint követi az eredetit, azzal a különbséggel, hogy a fordító a prózai képeket művésziakkal cseréli fel. Pl. a második versszakban: »boii merg la pas« (az ökrök lépésben mennek) kifejezőbbé, művészibbé válik a fordításban: *az ökrök cammognak lassudan* jelzővel, hogy ezzel is jobban érzékeltesse azt, hogy az anyóka sír és mit sem törődik az ökrökkel, nem hajtja őket.» (I. m. 136—137. l.)

52. CRAINIC, Nichifor: A tulsó part. A Múzeumban őrzött kéziratról. A fordítás kidolgozatlanak látszik. Megvan a Múzeumban még a vers eredeti nyelvű gépelt másolata idegen kéz nyersfordításával.

A kézirat javításai:

sor

4 *ajtó később betoldva*

7 *valamennyien később betoldva*

10 előbb: *mely némán és nehezen a fenékre hull*

12 előbb: *a sok titoktól mely általhatja. (a kéziraton egyik változat sincs áthúzva)*

15 előbb: *vagy sarki jagy jégcsap?*

17 előbb: *És akármelyik hajó mely a messzeségbe tűnik el*

Crainic, Nichifor: Țărnuț de dincolo c. verse Țara de peste veac (București é. n.) c. kötetéből.

1936

53. Lope de Vega: Donna Juana (Dacból terem a szerelem).

A töredékben maradt színműfordítás eredetijét: az I. felvonásnak nem József Attilától származó gépiratát, a II. felvonás egy részének prózai (k₁) és verses (k₂) fordításkéziratát a Múzeum őrzi.

Hont Ferenc közlése szerint József Attila élete végén foglalkozott a dráma átültetésével: „Annakidején felkérésünkre vállalta el a költő a színdarab lefordítását; másfél felvonás készült el belőle, befejezésében megakasztotta őt a halál.” (József Attila poszthumusz műfordítása Független Színpad, [1938.] 4—5. sz. 8. l.) — Gáspár Endre 1935-re keltezi a fordítást. (L. az alább idézett helyen.) A fordítás keletkezési idejére vonatkozóan pontos eligazítást ad a költőnek Cs. Szabó Lászlóhoz 1936. november 30-án frott levele (OL K. 613, 18. d.) — A Múzeumban fennmaradt a levél fogalmazványa is; ebben olvassuk: *En magam*

nem jelentkezhettem előbb, mert három lakásból költöztem közben ki, könyvet ad ki ílelem a Cserépfalvi karácsonyra és minden nap sürget, a Bethlen téri Színház is naponta sürget a Lope de Vega fordításért. (Az említett könyv a *Nagyon fáj* kötet, amely 1936 decemberében jelent meg a Cserépfalvi kiadónál.)

A fordítás munkájára Vágó Márta így emlékezik: „Vasárnap délután kéziratokat lobogtatva és egy vékony kötet könyvet szorongatva állított be. Elmondta, hogy sürgős fordítási munkát kapott Hont Feritől, akit nagyon szeretett és tehetségesnek tartott. Lope de Vegának egy terzinákban írott szindarabját kellett volna lefordítani, persze nem eredetiből, hanem egy elég gyöngye német fordításból. Hajlandó vagyok-e neki segíteni, gyorsítani a munkát. Ha nem kell szótárral dolgoznia, hanem mindjárt több szinonímát mondanék a rímek miatt, mert szeretné rímekben csinálni, mindenesetre az eredeti terzinákkal . . . — Nagyon jó a darab? — kérdeztem aggodalmasan. — Ahá! — kiáltott fel nevetve — remekművet nem lehet lefordítani! — Te is arra a cikkre gondolsz egy régi Nyugat »Figyelő«-rovatában . . . ? — Persze, Kosztolányi — mondta. Ilyen közös emlékeink voltak, ha nagyon különböző is volt a gyerekkorunk. Goethe második »Wanderers Nachtlied«-jén (Ein Gleiches) mutatta be Kosztolányi, mennyire lehetetlen remekművet fordítani, hogy az első sorveződések erdőzúgását — »Ruh—du — Hauch« és a befejezés harangkongatását »Warte nur, balde« — más nyelven kifejezni mily hiú kísérlet . . . Eleinte remekül ment a munka, bámultam ötletességét, leleményességét. Szinte káprázatos volt, mennyi minden jutott eszébe a száraz, rossz fordítású német sorok nyomán. Azután elunta, abbahagyta. Mögötte ültém, fejét hátracsavargatva kérdezgetett egyes szavakat, úgy dolgozott. Aztán felolvasta a kész sorokat.” (EKK 168—169. 1.)

Szántó Judit szerint a fordítás Hont Ferenc lakásában készült; Hont rázárta József Attilára az ajtót, nehogy elmenjen a kedve a fordítástól. De még így is csak a munka egy része készült el, „a férfigyűlölő dáma problémája nem tudta lekötni.” (I. m. 16—17. 1.)

A készülő fordításból a költő életében egy részlet sem látott napvilágot. Halála után közölte a Független Színpad idézett száma az I. felvonás I. kép 2. jelenetének és az I. felvonás II. kép 3. jelenetének egy-egy részletét (az utóbbit tévesen II. felvonás 3. jelenetének jelzi a közlés): a 41—87. és a 375—413. sorokat. Az 1940-es évek végén Gáspár Endre befejezte a színmű fordítását és *Dacból terem a szerelem* (Donna Juana. Köpenyes-kardos komédia 3 felvonásban. Magyarra átdolgozta József Attila és Gáspár Endre.) címen adta ki. (Athenaeum, Budapest [1950.] 84 l.) Szándékáról és munkájáról a következőket írja a bevezetőben: „ . . . ezt az ezer József Attila-sort a legjobban úgy menthetjük meg az elkallódástól, ha egy befejezett átültetés részeként adjuk át a nyilvánosságnak. Hogy feladatomnak eleget tehessek, mindenekelőtt meg kellett állapítanom, hogy Lope melyik darabjáról van szó. Ez azért nem volt könnyű, mert a világ legtermékenyebb színműírójától tudvalevőleg csak nyomtatásban többszáz darab jelent meg. Emellett ha feltételezhető volt is, hogy József Attila az ismertebb darabok közül válogatott, az azonosítást nehezítette, hogy József Attila nyilván valamilyen (német vagy francia) átdolgozást használt, amelyben az eredetinek gyakran még a személynevei is mások. Így Don Ramón neve a

Rivadenedyra kiadta spanyol szövegben Don Luis, az első felvonásban szereplő mellékalakok közül pedig több elő sem fordul Lopénál. József Attila átdolgozásának szövegét, mivel magam itt csak a nyilvánvaló mellírások kijavítására szorítkoztam, szinte teljesen változatlanul kapja kezébe az olvasó.” (I. m. 5—6. l.) }

E kötetben a színműnek csupán a József Attila által fordított részletét közöljük. Közlésünk az eredeti szöveget veszi alapul. A szövegváltozatok (azaz lényegében Gáspár Endre javításai) közül csak azokat a jelentősebb változtatásokat közöljük a jegyzetben megfelelő helyen, melyekben Gáspár lényegesen módosította az eredeti szöveget. A jelentéktelenebb módosításokra vonatkozóan csupán itt kívánjuk megjegyezni a következőket: a Gáspár-féle változat minden verssort nagybetűvel kezd szemben az eredetivel, ahol — József Attila általános költői gyakorlatának megfelelően — ez csak a mondatkezdéseknél fordul elő. Gáspárnál a komorna neve Leonor, József Attila fordításában Leonóra. Ahol a névváltozás következményei a rímekben mutatkoznak, ott a jegyzetben jelezzük a változatot, másutt nem. Gáspárnál a jelenetek számozása folyamatos a felvonáson belül, József Attila szövegében a képek változásakor előlről kezdődik a jelenetek számozása.

Ott, ahol a Gáspár-féle közlésen kívül más szövegváltozat nincs, a jegyzetben nem jelöljük a változat helyét. A 41—87., valamint a 375—413. soroknál, ahol a Független Színpad közlésével is számolnunk kellett, jelezzük, hogy az adott szövegváltozat a Gáspár-féle közlésből (G) vagy a Független Színpadból (FSz) való. Ugyancsak a II. felvonás verses kézírata esetében jelöljük előbb a kézirat (k_2) javításait, majd a Gáspár-féle változatot.

Közlésünk sorrendje a következő: első rész: az I. felvonás szövege; második rész: a II. felvonás első 5 jelenetének (Gáspárnál 6 jelenet) prózai fordítása; harmadik rész: a II. felvonás első 3 jelenetének végleges, verses átültetése. Közlésünkben csak a verssorokat számoztuk. A színi utasításokban előforduló változat helyét az utasítást közrefogó két verssor számával határoztuk meg. A fenti megfontolás alapján a II. felvonás prózai szövegét is külön sorszámoztuk.

A közléseknek az eredeti szöveghez viszonyított eltérései és javítások a kéziratokon:

Első felvonás

I. kép

sor

6 Ki csókolja ez édességben

7 Kicsordul dú

I. jelenet

9 Hagyjatok itt meghalni engem!

12 Bár tudom, vétek az egek,

14— 16 Ti nagy egekl

Milyen beteg,

Csak tudnám, a fű hol terem.

18 Kinját a szegény szíveken —

38— 40 Ó jöhet.

Ha háláját jön kimutatni,
Nem illenék elmenni hagyni.
[Következő színi utasítás és sor a gépiratból hiányzik:]
(Visszaesik letargiájába)

- Oh, mikor látom üdvömet!
40— 41 [Közötti színi utasításban:]
(Hernando leszalad a lépcsőkön, csizmában, sarkantyusban,
szentelenül, fiatalon, mindig jókedvűen, egyenest a háborúból
érkezve) FSz

2. jelenet

- 41 Hadd csókolom a kezedet meg. G
43 Kár kételkedned G
47— 48 Ugy megnőttél, mint egy dalia. FSz
Igen, az élet fonójában FSz
51 szavára FSz
53 szemergőben, G
54— 55 [Közötti színi utasításban:] FSz
(Nagy taglejtésekkel meséli el háborus élményeit) FSz
57 alá FSz
60 az „győztünk” kiált, ez hörög, FSz
64 afelett — FSz
65 luteránusok FSz
66— 67 vaj mit vétettek ellenünk? FSz
Biztosan a mi Istenünk G
67 istenünk, G
68 Az teremtette őket szintén. G
69 S ha nem szívelés G
s ha nem szívelné FSz
70 Végezhetne mindannyiokkal G
mindannyiokkal, FSz
71 gyorsan mint én. FSz
72 Megrohmozottunk G
erődöt FSz
73 s a gyilkolás, a tűz után tündöklik FSz
74 s azt hiszed, FSz
78 zsákmányt, azon nyomba FSz
79 bomba, FSz
81— 83 Mint Ikarus, megfordítottan.
No és éntőlem el mi hordott? G
Kíváncsiság, szenyor, hogy tudjam, G
84 hogy másutt, hogy folynak a dolgok. FSz
86 Kerestem, leltem, elveszett. G
95 Hogy tanácsal, ma már szavamra,
111— 119 „Oh, Juana, oh! Meghalok.”
Láthatod mily bolond dolog,
Hisz nem volt benne köszönet.
Ez az, Hernando, ez az éppen —
Hűségemért viszonzásképpen
Már akkor ütött sebeket.

- 287 Nem volt más, amit csináljak.
 289—290 Jaj, kíváncsibb nem is lehetnék.
 Beszélj hát, mit láttál? Hiában
 293 Hisz jártál bizonyára sokban!
 303—304 [Közötti színi utasításban:]
 (odébbsiet)
 312 Az a chic
 317—321 Hogy néz ki?
 Mindig csak a szeméből néz ki.
 Ki ezt elhiszi s megemésztí,
 Bolond az sem lesz, mondhatom.
 329 Hogyan, miért?
 332 Nincs, aki
 334 Szerelmes, hölgyem, a számár!
 337—338 [Közötti színi utasítás az eredetiből kimaradt:]
 Leonor (Don Pedro levelére mutat)
 353 [Színi utasítás az eredetiből hiányzik:] (magában)
 Tán rákerül majd még a sor.
 355—356 Schogyse jut eszembe máma,
 Hogy hány is a kérdim száma.
 358 Tudja a fránya.
 360 Nem veszed el egyetlen egynek
 369 Ez a legjobb golyóvetőgép
 371 Helyes! Mint kerub,
3. jelenet
- 375 Nos? Nos? G
 375—376 [Közötti színi utasítás az eredetiből és a G-ből
 hiányzik:] FSz
 (vizsgálgatja tetőtől talpig)
 377 szeretni? elment FSz
 Én és
 Szeretni? Hú, micsoda kérdés!
 Azt hiszem, elment az eszed. G
 379 kendőt FSz
 380 egy nőnek? FSz
 380—381 [Közötti színi utasítás:]
 (duzzogva) FSz
 381 reád FSz
 382 elfeledted? He? FSz
 382—386 Azt elfelejtetted, hé?
 Azért
 Sirtam akkor, ahogy kifért
 A torkomon. És a világ
 Nem sokat vesztett volna bennem,
 Ha nem kellett vón megszületnem. G
 386—387 [Közötti színi utasítás hiányzik] FSz
 389 alak FSz
 391 Szomorú, ilyen hogy létezik! FSz
 390—391 Húsos ördögnek tartalak,

- Baj, baj, hogy az is létezik! G
- 391—392 [Közötti színi utasítás:] FSz
(dühösen)
- 392—395 Ugy? Pedig — — —
Nem voltál szerelmes sohasem?
No, egyszer volt már úgy, hogy megrebben FSz
Ugy? Már pédig...
Nem voltál szerelmes soha?
Hát... egyszer úgy volt, hogy megrebben G
- 397—398 [Között színi utasításban:]
a sarokban álló vivóbábuhoz megy) FSz
- 398 [Színi utasításban:]
(magában) FSz
(magába) G
kardja, FSz
- 400 és akkor nem sikerült a csele, FSz
- 401—402 [Közötti színi utasításban:]
(Hernando mellett, követelődzve) FSz
- 403 sohasem ültél, mondd, csakugyan FSz
- 406 nevetnem, FSz
- 407 tólem FSz
- 408—411 Jaj meghalok! és félelmemben,
hogy még neveltséges leszek.
Szerelm? Arra van csak gondom,
mert megesküdtem egykoron, FSz
- 410—411 gondom!
Hisz megfogadtam G
- 413 bolondon! FSz
- 414 Hallottak már ilyen szörnyűséget?
- 417 Értem mind milyen tűzben égnek.
- 417—418 [Közötti színi utasításban:]
(Hernando még hangosabban nevet)
4. jelenet
- 420—421 [Közötti színi utasításban:] szolgálja
- 425 Ej, ej, urak, mi ez a lárma?
- 425—426 [Közötti színi utasításban:]
(Mindkét szolga gyorsan elengedi egymást és túláradoan
Leonorhoz fordul.)
- 428—429 Kinek szerelme már csupán
Halálával érhetne véget.
- 433 Hódolva üdvözlöttei.
- 436 Melyet ő nem is vesz kezébe,
- 447 [sor utáni színi utasítás a gépiratból hiányzik:]
(el.)
- 448 Megkaptátok, maflák! Ezek
5. jelenet
- 451 Nem hasonlítható gazdád
- 460 [Színi utasításban:] (magában)

sor

- 463 Azt lesi csak, hogy hol a koca.
467 ezalatt,
471 No jér, majd megtanítalak!
478 odakünn
482—483 Jé, — hol az a serleg vagy váza?
Az enyém is pokolba tünt el!
495—496 Igazad van, az ok komoly.
Hazudjuk azt, hogy Leonor
498 Jó! Az idő mindenre válasz!

6. jelenet

- 500 uram?
501 kezembe'.
516 Szeretem — övé a bér!
520—521 Mi lesz?
Meglátja, ki végére ér.

7. jelenet

- 521—522 [Közötti színi utasítás:]
(A szín egy darabig üres, aztán megjelenik a terrazon Don
Juan. Külseje lényegében Don Alonsonak ellentéte: kissé
testes, haja pirosas, pomádés, túlzottan ki van öltözve. Ő és
szolgája gyorsan belépnek a jobboldali terraszajtón.)
523 Akárhogyan is bizonyítnék?
529 Már nem szógám,
531 Hogy álmom így betelve látom?
535 De látnom kell őt!
548—550 [Közötti színi utasításban még zárójelen belül:]
Változás, közben zene.

III. kép

- 549—550 [A kép változása utáni színi utasítás zárjelben]
558 Én a tárgyakkal elvonultam.
570 Ugyan már, ugyan, Don Pedro!
578 Don Alonso jött látni téged.
584 [Színi utasításban:] (magából kikelve)
584—586 Juanánál? Hah! Csak merje!
590 A többi énrám tartozik.
590—591 [Színi utasításban:] (akire egyre jobban hat a bor)

2. jelenet

- 603 [a sor G-ből hiányzik]
604 Ahhoz, ki szenved betegem.
606 feddhetetlen,
610 Csak úgy. Foglalj helyet.
615 [Színi utasításban:] (magában)
618 Az élvezetekben kerülj?
624 Nem kérhetném tőled kegyül,
634 Mit tenned
654 Jó így, higgy nekem te!

sor

- 657 Brr! Epo került a vérembe
662—664 Azonkívül o gyűrfű, itt,
E gyűrfű, itt.
Akkor proszít!
669 Igen, velem valami baj van,
674 küldtek.
677 Lehet, hogy valaki megsértett
679 Én örömet kiállok érted —
684 Jóéjszakát!
696—697 [Színi utasításban:] vizbemártott

3. jelenet

- 703 Don Juan de la
725 Don Alfonso, [!]
728 [Színi utasításban:] (magában)
738 [Színi utasításban:] (magában)
738—740 [Színi utasításban:] (Don Pedrohoz)
741 Ez is békében hagy már minket!
744—745 [Színi utasítás egy zárójelben]
745—752 Tégedet, Don Pedro Girón,
Arra kér gazdám, Don Ramón
S Donna Beatriz, a lánya,
Hogy menj a holnapi napon
Szép rokonuk, Donna Juana
De Nevada palotájába.
Mert bál lesz holnap este nála.
758—759 Don Alonso de la Ribera, [!]
Meg Don Juan de la Mendoza
771—772 [Felvonás közötti színi utasításból a *Változás* szó hiányzik.]

2. felvonás (prózai változat)

I. kép

1. jelenet

- 35—36 *minden fajta unokaöccseit* előbb: *minden izig az unokaöccsei*
43—44 *féltékeny* előbb: *féltékenyen*
táncban meg akarom előbb: *táncban akarom*
51 [Színi utasításban:] (*ravaszksán*) előbb:
(*pfiffig*) az előbbi változat sincs áthúzva
58 *éppen* [után később betoldva:] *most* [utána áthúzva:
tőlem] *kért tőlem táncra téged*
59 *karjaiba veti* előbb: *karjaiba erőlteti* (utóbbi szó zárójelben)
60 *Nálam* előbb: *Nem*
magadat előbb: *magad*
69 *mielőtt felkértél* előbb: *mielőtt kértél*
77 *Kínos, igazán kínos ez!* előbb: *Kínos, igen kínos ez!*
100 *Képzeld* előbb: *Képzeld*
106 *bizonyítványa* előbb: *bizonyítmánya*

sor

- 112 *fontold meg előbb: gondold meg*
113 *Nem házba, de erős és biztos várba előbb: Nem házba, de várba*
(erős és biztos később betoldva)
124 *Én és utána áthúzza: félni*
Na jó ezt (előbb azt) után áthúzza: jól
147 *Csupán előbb: Én*
157 *nem bírja előbb: nem tudja*
159 *Kevés után áthúzza: jutalmam*
161 *De ez az üres, gyűlölködő és szándékos hengegés*
előbb: De ez az üres hengegés
165 *nem értékeltél után később betoldva: azt*
173 *Hugom majd akkor jössz rá, amikor késő, előbb: Hugom, késő*
lesz majd: Hugom, tul, késő lesz majd véglegesen javítva
175 *mindez hidegen előbb: Ez mind hidegen*
176 *Annyira előbb: Annyit*
192 *nem kapta-e meg megkérése előbb: nem kapta-e meg kérése*
195 *nagyon fel van után áthúzott szótag: háb*
202—203 *hogy a hangja megcsuklik, előbb: hogy a szavába vágta.*
kérded te, után áthúzza: szétromboló
212 *megnyerned előbb: megnyered*

2. felvonás (verses változat)

I. kép

1. jelenet

sor

- [Színi utasításban:]
Juana ünnepi öltözékben, előbb: ünnepi ruhában k
773 *oly szokatlannak előbb: oly idegennek* k
775 *előbb: gyanusan kívüös vagy nekem* k
779—780 *Hogy nincsen már egy rossz szavad.*
Hogy igyekeztél, hogy elárulj G
782 *rosszakat!* G
783—785 *Sőt még védőjükül szegődöl.*
Hogy nem ellenség minden férfi?
S te arra próbálsz rábeszélni,
Olvassam a leveleket!... G
787 [Színi utasításban:] *Juana (jólháborodva) helyett előbb*
tévesen: Leonora (sértődötten) majd áthúzza k
787 *S az egy az semmi? Hogy feledj*
előbb: S az egy az semmi? Egyre megy k
788 *minden esküt? Ilyet ki hallott?*
előbb: esküt? Ilyet ki hallott? k
791 *Don Pedro irta?...* G
794 *Mert véték ez* G
796 *Egy hölgy, hogy hírnevére essen.* G
797 [helyett:]

Leonor: Ez így van be kell vallanom . . .
 De látom, itt jön Don Ramón,
 A bácsikád, és vele lánya,
 Beatriz.

2. jelenet

- 97—798 [Színi utasításban:] Don Ramón (öreg, már kissé roskatag caballero, viszont Beatriz szép és láthatóan szerelmes természetű fiatal lány): Üdvöz légy, Juana! [az eredetiből hiányzik] G
- 798—800 Hozott az Isten, bácsikám!
 Beatriz (átöleli Juanát):
 Néném!
 D. Juana: Hozott Isten! No lám,
 Derekasan felcseperedtél,
 Milyen kecses, szép lányka lettél! G
- 800—801 [Közötti színi utasítás előbb ceruzairással, majd tintával áthúzza és tintával ugyanúgy lemásolva] k
- 803 *a kör, amely őhöz á illik.*
 előbb: *a kör amelybe ő rangjához* k
- 802—803 Hogy majd előtte itt megnyílik
 A kör, amely korához illik. G
- 807 *nagyon le vagyok kötelezve.*
 előbb: *nagyon-nagyon leköteleztél.* k
- 810 Tanítsa hát meg a rokon,
 813 Mint olyanhoz, ki ehhez ért. G
- 820—821 [Közötti színi utasítás a G-ből hiányzik]
 821 Ki vele, ki! G
- 822 *Mi a csodát!* előbb: *Az istenért!* k
- 822—823 [Színi utasításban:] (magában) G
- 823 előbb: *Itt nem szolgálhat tovább az ember* k

3. jelenet

- 826—827 [Színi utasításban:]
fiatal után később betoldva: ledny követik őket. után áthúzza: Először k
- 827 [Színi utasításban:] *átkarolja* előbb: *megöleli* k
- 829 *megöleli* G
- 829 Isabel! G
- 831—832 [Színi utasításban:] Tánca, zene G
- 838—839 [Színi utasításban:] (Miközben Alonso felháborodik, Juanához olvadozva) G
- 839 Szabad felkérnem, szenyorita? G
- 840 [Színi utasítás a közlésből hiányzik]
 óhajt, G
- 842 *Azért* előbb: *Épp* k
- 844 *Im Don Juan, bemutatom*
 előbb: *Kis Cleo, ez itt (utána később betoldva: a)*
Don Juan k
- 847 *tőled* előtt áthúzza: *tán* k

- 844—847 Don Juant, nemde, ismered?
Nénédet épp most arra kérte,
Hogy járjon közbe nálad érte.
Egy tánera vágyik teveled. G
- 848 [Színi utasításban:] (*pátossal*) előtt áthúzott
szótag: *szen* k
- 849 *Nagy ég!* előtté áthúzva: *Óh* k
- 849—850 [Színi utasításban:] (felkéri) G
- 851 [Színi utasítás:] (*csupa öröm*) később betoldva k
- 853 *adnom neked, im Izabellát.*
előbb: *adnom a kedves Izabellát.* k
- 852—853 Éppen e táncra kell átadnom
Neked a bájos Isabelt. G
- 853 [Utáni színi utasítás a közlésből hiányzik]
- 854 [előtti színi utasításban:] (váratlanul Juana elé
toppan, szívélyesen) G
- 857 *a szokások* előbb: *a szokásod* k
- 859 *hittál,* előbb: *hívtál,* k
- 861 *A táncot* G
- 861—862 [Színi utasításban:]
előbb: *Egy rántással magához*
(utána később betoldva: *oda*) *huzza Ramónt?* k
(Egy rántással magához húzza Don Ramónt, aki
éppen akkor akar egy másik táncosnőt felkérni.) G
- 862 [Színi utasításban:] (savanyú képet vág) G
A rokonság az jó dolog
előbb: *Bár a rokonság jó dolog* (az később betoldva) k
- 863 *de azért nem muszáj tulozni*
előbb: *amig az ember nem tulozza* k
- 865 *Én jól akarok szórakozni.* G
- 865—866 [Színi utasításban:] egy spanyol négyeshez; G
- 871 már G
- 874—875 Ha lesz férjem, hát itt előre
Esküszöm, hogy mint feleség G
- 879—880 [Színi utasításban:] *Juana forr* (utána áthúzva: *s*)
dühében (előbb: *dühtől*) k
- 883 Áttáncolni, csak légy enyém. G
- 884 *Jöjj legyél most s télen-nyáron*
előbb: *Jöjj és legyél télen-nyáron* (*Jöjj* után áthúzva:
és később betoldva: *most s*) k
- 884—885 *Jöjj, légy ezentúl télen-nyáron*
Az én imádott táncospárom. G

Lope de Vega (1562—1635) *Los milagros del desprecio* című darabjának fordítása, illetőleg szabad átköltése (ld. Comedias Escogidas de... Lope Felix de Vega Carpio II. Biblioteca de Autores Espanoles. Madrid 1871. 235. skk.) A közvetítőül szolgált német fordítás feltehetőleg az alábbi: Lope de Vega: *Dieses Wasser trink' ich nicht*, Bearbeitung von Eduard v. Tiessen, Reclams Universal-Bibliothek No. 2708, 1890. (Énnek a kiadásnak Magyarországon nem akadtunk nyomára, az adatot Werner

Bergmann úrnak (Leipzig) köszönjük. — Ugyancsak az ő felvilágosítása szerint 1935-ből még egy színpadi kézírata fennmaradt a darabnak, ugyancsak v. Tiesen és Fichelscher feldolgozásában.)

A fordításról ld. még Gáspár Endre nyilatkozatát (Gáspár Endre József Attiláról, Lope de Vegáról és a Donna Juanáról. Színház és Mozi, 1950. június 4.), valamint a darab megjelenése körül napvilágot látott más riportokat és cikkeket (Gách Marianne riportja, Színház és Mozi, 1950. március 19., A.[ntal] G.[ábor]: Színház és Mozi, 1950. június 19.)

KÉTES HITELŰ FORDÍTÁSOK

1930

54. Cseh és szlovák népdalok.

1930. február 21-én a Zeneakadémián a cseh Bakule-gyermekkórus hangversenyt adott. Műsorukon — néhány külföldi kórusművön és egy Kodály-feldolgozáson kívül — elsősorban cseh és szlovák népdalfeldolgozások szerepeltek. Ezek magyarra fordított szövegét a műsorhoz mellékelve adták ki nyomtatott formában. (Bakule Gyermekkórus hangversenyének műsora. [Praha 1930.] Bakule-Intézet kiad. [6. l.]) Szenes Erzsí — Izraelben élő magyar író — hívta fel figyelmünket arra, hogy a műsorfüzetben levő népdalfordítások József Attilától származnak, ugyanis ő maga kérte fel a költőt a szövegek átültetésére. Szenes Erzsí, mint a prágai Magyar Hírlap munkatársa és budapesti tudósítója, részt vett a Bakule-kórus magyarországi szereplésének előkészítésében. A műsorfüzetben a fordító neve nincs feltüntetve, József Attilának Szenes Erzsí birtokában volt kézíratai pedig — az író s saját kézírataival együtt — a háború alatt elpusztultak. Így a költő munkájára utaló dokumentumok hiányában a népdalfordításokat a kétes hitelű fordítások közé iktattuk, bár az átültetések egyes részletei világosan utalni látszanak József Attila népies versfordulataira. — A szövegeket az idézett kiadvány alapján közöljük.

1932

55. BLOK, Alekszandr: Részlet a Tizenkettőből.

A fordítás először a Szovjet versek (Budapest Székesfőváros Irodalmi Intézete. Budapest 1949.) című kiadványban jelent meg. (11. l.) Sem kézírata, sem korábbi megjelenése nem ismeretes; azt sem lehetett kideríteni, honnan került a szöveg az említett kiadványba. A fordítást ezért kétes hitelűnek kell tartanunk.

Alekszandr Blok (1880—1921) двенадцать című híres költeményének 9. része.

Radó György szerint „József Attila, ha ugyan egyáltalán tőle származik a fordítás, közepes közvetítő forrást használhatott . . . A . . . Blok-fordításban felcserélődik az eredeti vers férfi- és nőírmjeinek rendje, ami ugyan nem tekinthető hibának, de a nagy műgonddal fordító József Attila, ha ismerte volna az eredetét, bizonyára nem tette volna. Tartalmi

hűség szempontjából ez a fordítás közepén áll a Majakovszkij- és a Jeszenyin-fordítás között: nincsenek benne eltérések, mint az elsőnél, de nem is olyan árnyalatokba menően kitűnő, mint a második. — A 4. sorban az »aki tartja« csak a rím kedvéért kerülhetett oda. A fordítás burzsuja, aki a »homályban oszon« (5. sor) banálisabb kép, mint az eredetisé, aki »orrát gallérjába rejtve áll az útkereszteződésnél«. Hiányzik a fordításból az eredetinek ez a kitűnő hasonlata: »áll szótlanul, miként a kérdés« (10. sor — stb.«). (I. m. 97., 99. l.)

A fordítás hitelességét támasztják viszont alá Nádass József emlékezései (Láng és Korom. Budapest 1961. 377—79.) Eszerint Nádass Bécsben a Newa-Verlagnál megjelent kiadásban adta volna a fiatal költő kezébe a *Tizenkettő* német fordítását. József Attilának mind a vers mondanivalója, mind művészi megformálása nagyon tetszett, elkérte a könyvet Nádasstól — az a könyvet hónapok múltán Sándor Imrétől kapta vissza.

Nádass József emlékezései alapján fogadja el a fordítást hitelesnek Lengyel Béla is. (Így: Magyar Tudomány, 1957. 375—76. l.); Szovjet irodalom Magyarországon, 83.) Sőt úgy találja, hogy a vers „mély hatást tett rá költészetének kibontakozása idején”.

Gáldi László a fordítás hitelességének alátámasztására kép-rokonságot vél felfedezni a Blok-vers és a *Külvárosi éj* egyes sorai között. („Kóbor kutyaként jár a szél, — nagy, lógó nyelve vizet ér és nyeli a vizet.”) „Nem »hatásokat« bizonyítanak ezek a találkozáso», hanem inkább motívumközösséget.” (I. m. 166. l.)

56. Primitív költészet.

A versfordítások gépiratait a Múzeum őrzi. A g_1 József Attila gyöngybetűs írógépével készült — talán a költő maga gépelte —, az első nyolc verset tartalmazza. (A lap jobb szélén talán a költőtől származó ceruzafrásos számjelek, valamint az *R . . . . barátom* első sora mellett ceruzás kérdőjel.) A közlés szövegét az említett versek esetében erről — a hitelesebbnek tűnő — gépiratlapról adtuk. A g_2 három lapból áll; idegen géppel írva mind a tíz verset tartalmazza, ezen kívül idegen ceruzafrissal javításokat (ezeket a szövegközlésnél nem vettük figyelembe), valamint az egyes versek születésének helyét és a német fordításokat tartalmazó antológia címét és impressumát. A fordítások közül négyet (*Anyaroszlán intő éneke a fiatal oroszlánhoz, Szép tehén dicsérete, A szerencsés pásztor, Harci dal* címeken) közölt József Jolán a Népszava 1939. december 24-i számában — Szántó Judit szerint „önkéntesen”. Ez a közlés eltér a gépiratok szövegétől. Valamennyi fordítást közölte Szántó Judit: József Attila műfordításai. Budapest 1954. Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya kiadása 37—41. A József Jolán által közölt szövegeket ő is a Népszava id. számából vette át. — Az utolsó vers címét a g_2 -n lévő idegen kéz írásával jelölt cím szerint adjuk, mivel a gépiraton cím nem szerepel — szögletes zárójelben.

A fordításról nem állapítható meg biztosan, vajon József Attila készítette-e vagy valaki más — és csak az ő írógépén másolták le. Nem látszik lehetetlennek, hogy — amint életében többször hangoztatta — Szántó Judit próbálkozásairól van szó — esetleg a költő segítségével végzett fordító gyakorlatokról. Szántó Judit szerint (i. m. 37.) a fordítások a költőtől valók.

Az bizonyosnak látszik, hogy a fordítások még csiszolásra, továbbfejlesztésre szorultak volna; befejezetlennek látszanak. Világosan erre utal az *R... barátom* című szöveg is, amely voltaképpen egy meg nem oldott fordítási problémát rejt. A fordítás alapjául szolgáló német szövegben ugyanis R.— *der Regenpfeifer*, azaz a lile nevű madár neve. A fordító nyilván nem tudta szótár nélkül az illető ritka állatnevet és később akarta volna beírni a szövegbe.

A fordítások forrása a következő — Magyarországon ez években ismert és több más fordítás alapjául is szolgáló — kiadvány: *Dichtungen der Naturvölker. Gesammelt... und in deutscher Sprache herausgegeben von Eckart v. Sydow. Wien 1935. Phaidon-Verlag.*

Az egyes fordítások forrása és német címe:

A halál kérelmelhetetlensége — 73. l. *Unerbittlichkeit des Todes.* (Ewe, West-Afrika)

Súlyos beteg lány dala — 96. l. *Lied eines schwerkranken Mädchens (Indonesien)*

Halálvágy — 71. l. *Todessehnsucht* (Ewe, West-Afrika)

Szerencsés pásztor — 215. l. *Der glückliche Hirt* (Dinka, Ost-Afrika)

Egy lányra — 140. l. *An ein Mädchen* (Bergdama, SW-Afrika)

Egy szép lányra — 113. l. *An ein schönes Mädchen* (Indonesien)

A szép tehén dicsérete — 214. l. *Loblied auf die schöne Kuh* (Mulera-Ruanda, Ost-Afrika)

R... barátom — 212. l. *Der Regenpfeifer* (Pokomo, Ost-Afrika)

Harc dal — 169. l. *Kriegslied* (Baoule, Elfenbeinküste, West-Afrika)

[Az anyaoroszlán dala] — 211. l. *Mahnlied der Löwen-Mutter an den jungen Löwen* (Hottentotten, Süd-Afrika)

MÁS FORDÍTÁSÁN ELVÉGZETT JAVÍTÁSOK, ELKEZDETT FORDÍTÁSOK, ÁTDOLGOZÁSOK

A Múzeumban őrzött kéziratokról, melyek az idogen kéz nyersfordítását őrzik, József Attila a sorok fölött javította a nyersfordítások szövegét, illetőleg néhány sort nyersen újrafogalmazott. Közlésünkben a baloldali hasábon a nyersfordítás alapszövegét közöljük (a sorok tördelése azonos a kéziratéval) és a megfelelő sorok mellett kiemelve tüntetjük fel a költő javításait.

57. EFTIMIU, Victor: Óda a román nyelvhez.

Szöveg:

József Attila javításai:

Román szavakból való alkotás

Látom a korokon át

Látom a századokon át kimerítet-
tetlen gazdagságod

Megifjodva napról-napra, ahogy
megöregszel,

Ó, te a jövő nyelve, dicsőség néked!

Ó, te *jövöböl* való, dicsőség néked!

Szöveg:

A hajnalpírból bővösen tüntél fel,
A kunyhókat palotákká formálod
Látom, amint dicső utadat vájod
Bársonyzengetésű darabokra

A Kárpát volt bölcsöd és szószéked,
Gazdag aratásokat nyújtott neked
A dák alap és a szláv búbáj,
Amely latin vértedbe hatolt

A görög szerzetes és a fürge kozák
Isztambul és Parizs oltottak be,
Benned rejtőzik: a dicső jövő,
Kürtök zaja s a líra bája

Dicsőség neked, jövőnek nyelve!
Fenséges elmék támadnak majd
benned . . .

Tó valál — most zugó ár vagy
S ragyogó sorsok folyama.

Román szavakból való alkotás,
Mennyi roham termékenyített

Megifjodva napról-napra
Proteiusznak slapidarisznak
álmodlak!

Eftimiu, Victor (1889) *Oda limbei române* című verse (a *Cântecul milei* (1923.) című kötetéből); *Pilat—Perpessicius I.* 191. l.; a szövegen egy helyütt valószínűleg József Attila pirosceruzás aláhúzése.

58. GOGA, Octavian: Mi.

Nálunk zöld fenyőerdők vannak,
És selymes mezők
Nálunk annyi a pillangó
És annyi bánat a házban.
Más országból jönnek a fülemülék.
Jönnek, hogy dalainkat hallgassák,
Nálunk nóták és virágok vannak
És tömérdek könny.

Fönn az égbolton égetőbb
Nálunk az öreg nap

József Attila javításai:

A hajnalpírból bővölnön tüntél fel
a sor elé kezdő zárjelet tett a költő
utadat *szab* [!]
Bársonyzengetések

nyújt neked (ettől 3 sort össze-
kapcsol)
A dák törzs (alap és búbáj áthúzva)
latin *fegyverzet*

és a *durva* kozák

a *fönséges lehetőségek*
Kürtök zaja s a *lantpengetés*

Dicsőség neked nyelv a *jövődől*
Büszke elmék *fürdenek* majd

most *áradat* (előbb: *folydogáló*) vagy
ragyogó felett javítás:
impétueux

Mennyi *megtámadtatás* termékenyít-
tett

Megifjodva napról-napra, *ahogy*
öregszel

fenyőerdők (*vagyounuk*) [!]
és selyem mezők

Nálunk *énekek* (előbb: *dalok*) és
virágok
És *sok sok* könny.

égbolton *jobbban* tüzel
az előbbi sorral a *balszélén* össze-
kapcsolva

Mióta mezdünk fölé
Nem számunkra kél fel . . .
Nálunk a bánatról mesél
A rengeteg sűrűje,
Bánatot visz magával a Maros
És mindahárom [!] Körös

Nálunk a menyecskék könyezve [!]
Szaporítják az orsón a szöszt.
S egymásba dülve bánatosan sir

Az apa és fia is.
Bánatos egünk alatt
Lassabban lejtik a hórát,
Mert dalaink ott sirnak
Valamennyi szemében

A lepkék is tartozkodóbbak,
Amikor a kék magasságba
emelkednek,

Hisz a rózsákon ülő harmat
A mieinknek könnye
Kenyérpaitásaink, [!] a rengetegek
Elborzadnak mélyükben,
Azt mondják, hogy könnyekből
van szöve

A mi öreg Oltunk.

Van egy be nem teljesedett
vágyunk,

A szenvedések gyermeke
A bánatban (ti, hogy még nem
teljesedett be) elhunytak
Ősapáink és atyáink.

Régmúlt idők óta, régen,
Nyögve a súlyos szenvedéstől,
A hiu álmot

könnyekkel öntözzük . . .

az első két szó szaggatottan alá-
húzva

És visz a három Körös

*sodorják az orsón a szöszt
S megölelve bánatukat*

Az apa és fia.
Bánatos (*lággy*) egünk
Lassabb a hora,
ott *bánkódnak*
Valamennyiünk szemében

tartózkodóbbak
a kék láthatáron
ellebbennek

(az első két szó áthúzva) könnyünk
*Testvéreinkké vált
fájdalmasan megrezzen keblükben*

utolsó szót áthúzta
A mi öreg Oltunk *is*.

álmunk

Az utolsó szakasz nyersfordítását
JA újrafogalmazta és az utolsó
fólió hátlapjára írta tintával:

*Van egy be nem teljesedett vágyunk,
a szenvedésnek gyermeke,
az érte való bánat miatt
hunytak el őseink
és szüleink . . .*

*Rég elfelejtett idők óta
mi könnyekkel öntözzük
egy álmunk híd-
valóságát, nehéz
szenvetések (majd: csapások)
alatt nyögve*

A Múzeumban őrzött, a nyersfordítást tartalmazó kéziratról. József Attila piros ceruzával javította ki a nyersfordítás szövegét.

Goga, Octavian (1881—1938) *Noi* című verse a *Poezii* című kötetéből. (Pillat—Perpessicius I. 238—239. l. — József Attila pirosceruzás alá-húzásaival.)

59. GOGA, Octavian: A parasztek

Szöveg:

Hozzátok fordul mindenkor
Sajgó lelkem, hogy hódoljon nektek.
Ti egyedül őrizitek [!]]
Jobb reményünk oltárát.
Tiétek kobzom sírása,
Keresztények, kiknek nincs ünnepe
Ti, a természet legjobb gyermekei
Kik könnyekből és verítékből
születtek.

Végtelen kegyével az ég
Bánatos tekinteteknek
Ajándékozá a legtisztább sugarát
Szent derűjének.
Lelket adott, hogy örvendezzék
És szívet, hogy megborzadjék [!]]
A rengeteg lomjainak [!] hangjától
S a források méla csörgedezésétől.

A tarló ígérő méhébe
Korán szánt ekétek:
Tavas van a mezőn
És szemetekben is tavasz van.
Szeliden kitérja titkait
Kebléből a kegyes rög
Mert minden virágja ismer
benneteket
És minden levele tud titeket.

Mindkét karotokkal hordjátok
A munka termékeny terheit,
A harmatos fényben
A nyári reggeleknek.
Senki küzdelmetek nem enyhíti,
Csupán az égnek jó atyja

Felülről homlokotokra ülteti
Szent sugarainak koszoruját.

József Attila javításai: Színtövegek

Hozzátok *siet* mindenkor
Elnyűtt lelkem

Jobb *napokba vetett* reményünk
oltárát

vagytok teremtvé

Végtelen *szánalmával* az ég
Bánatba *borult* tekinteteknek
adta a legtisztább sugarát

Lelket *adott*, hogy *megrezenjen*
És szívet, hogy *megrezdüljön*

S a források *rejtélyes* (előbb: *halk*)
bugyogás

A tarló *beszédese* méhébe

A *könnybelábadt* fölfénylésében

Senki *gyötrődéste*
ha csak nem a jó égnok atyja

homlokotokra *teszi*

Szöveg:

Tiétek a legnagyobb bánat,
Tiétek a legszentebb gyötrődés
A mostoha ur rátok vég
Amikor az ég áldást szór rátok.
Ám, ha kenyeretekért cserébe
A törpe epével fizet
Az Úr kegyelemmel meghallgat

És vigasztalást küld.

Mikor az eke a talpakon pihen
Az őszi esték esendjében
Hozzátok száll le Tündér Ilona
Álmaink urnője.
Jönnek ezüst sisaku királyok
S aranyban szőke tündérek
Mennyi fény fér bele
A szegényszalmafedeles kunyhóba !

A rengeteg lombjainak kenyeres
pajtási

A kék mennyboltok gyermeki
Szenteljétek a szenvedés
harmatával

Mezőinknek rögeit.
A ti otthonotokból, ahol titkon
Sírnak a dalok és nevet a nóta
Ragyogni fog egykoron időkig
Valamennyiünk szerencsés sorsa.

Enyém a könny, amely reszketve
Megtörlik pilláim szitáján
Enyém a dal, amely a tehetetlen-
ségben

Síratja keserű bánatát
Ám szenvedések esendjében
Mint egy végtelen tenger mélyében
Él félelmetes vihara
A bosszuálló időknek.

József Attila javításai:

A mostoha *gazdátok* rátok *suji*
Amikor az ég megáld *titeket*

Az Úr *cselekvő sajnálattal (könyörü-*
letesen) meghallgat
És vigasztalást küld *nektek*.

Hozzátok száll le *Üsoszineana*

A rengeteg lombjainak *jó testvérei*

ünnepelő szépséges mennyboltok
Ti akik megszenteltétek a szenvedés
harmatával

tájaink, mezeink anyaföldjét.
A ti *házatokból, ahol árnyékban*
és nevet *a hora,*
Ráragyogni fog egykori időre

Előbb: Valamennyiünk szerencsés
korszaka
Majd: Valamennyiünk szerencséje

szitáján,

amely a *pusztában*
Síratja *tehetetlen bánatát*
Ám szenvedések *békéjében*
Mint egy *elterülő* tenger mélyében

A Múzeumban őrzött — nyersfordítást tartalmazó kéziratról. *Goga Octavian* (1881—1938.) *Plugarii* című verse Poezii (1905.) című kötetéből. (Pillat—Perpessicius I. 237. l.; a nyomtatott szövegen József Attila aláírásai, jelzései.)

60. MINULESCU: A három hajó románca

Szöveg: József Attila javításai: A három gálya románca

Elindult a három hajó . . . Mely partra viszi őket a szél? Mely csendes kikötők,	utolsó szót áthúzta Mely part felé Mely rejtélyes (előtte olvashatatlan szó)
Elrejtve a kutató tekintetek elől, Látják őket megérkezni, üzetve a szomorú kódorgás vágyától?	fogják a kutató tekintetek kóbor- lás
Mely kegyetlen hullámok, Holnap, Kitárják utjukban a sirt?	fogják kitárni utaztukban
Elindult három hajó, mélyükben hordva	hasukban hordva Aranygarmadákat
Aranyrakásokat Borostyánt, Zöld smaragdot, És szöke opálokat, Fenn a fedélzeten pedig Az örökké kóbor románczok bánatát	a megénekeltékét
Éneklik, Ma, uton a Sarkok felé, Holnap uton az Egyenlítő felé!	
Elindult három hajó Alig láthatók már, Beletemetkeznek *A látóhatár ürébe bevonva az est violaszínével, A kifeszített vitorlák fehérsége A távol szürkéségébe Három mauzóleumot épít,	Elindult a három hajó Alig sejtik már az esteledés violaszínével fehérsége pedig A távolság szürkéségében
amelyben alszanak a vizre mentek.	a *-gal jelzett sortól a szakasz végéig JA újrafogalmazza a fordítást a hátlapon: a violaszínű alkonyo- dással jeltes látha- tár ürességébe temet- keznek
Elindult három hajó S utánuk maradt a kikötő,	Elindult a három hajó

Szöveg:

*Szomorubb a Golgota hegyé-
nél s vérpiros a nap nyugtától
Utánuk pedig
A nedves parton
Egy sebesült albatros egyedül
Áll őrt
Mint Mária,
Ki eljött őrizni halottját! . . .

József Attila javítása:

És Nyomukban

*Csak egy sebesült albatros
Áll még őrt*

Ki eljött virrasztani a halottat

a *-gal jelzett sortól három sor
fordítását újrafogalmazza a költő
a hátlaapon:

*szomorubb, mint egy (előbb: az)
alkonyattól bevérzett
Golgotahegy*

*Minulescu, Ion (1881—1944) Romanța celor trei corăbii című verse a
Romanțe pentru mai tîrziu (1908.) című kötetéből (Pilat—Perpessicius
II. 34—35.; az antológiában a vers szövege mellett JA szótagszám- és
rímképlet-jelzései.)*

61. HALAS, František: Anyókák

Alapszöveg

szomoru vasárnap délután
szomoru anyókákkal
kik tipegnek az ablakokhoz
szőnyegbe taposott régi ösvényen
régi ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között
majd az ablakráma támaszkodva
néznek le az uccára
innen a vasárnapdélutánok
vigasztalansága

anyókák szemei
kisírtak s riadtak
szorongók s gyengédek
enyészet felé fordított szemek

mogyorók mag nélkül
tálak áldozat nélkül
szédülések előszobácskái
régmult zene foszlányai
beszórt kutacsok
beborult égboltok
virradatlan éjtszakák
beszakadt ajtók
kiapadt keresztelődmedencék
tükörtelen vizek

Straka, Anton javításai:

délutánok

ablakpárkányra

pitvarai

József Attila javításai:

kik szőnyegbe taposott régi ösvé-
nyen
régi ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között
odatipegnek az ablakhoz
odatámaszkodnak a párkányra
nézni az uccát
szomoru vasárnapdélutánok

anyókák szeme
kisírt és riadt szeme
szorongó gyengéd
s enyészet felé fordított szeme

mogyorók magtalanul

régem mult zene foszlányai

éjtszakák
beroskadott ajtók

anyókák szemei
nektek a világ semmi
nektek a szépség semmi
nektek a rútság semmi

szeme

anyókák szemei
nem figyelitek az órákat
napok múlása után vissza nem
fordultok
anyókák szemei

szeme

*mulnak a napok ti nem fordultok
vissza*

szeme

az anyókák a halál felé topognak
s az a néhány megálló
az ismert kitaposott uton
csak kis szemét a himzésen

csoszognak

*csak apró (előbb: egy) öltés a
himzésen*

csak az áthuzat begyürt szöglete
csak lehullott morzsa

csak a párnák begyürt széle

*lehullt morzsák (a k-t később
áthúzta)*

semmi mást nem jelentenek az
állomások

nem jelentenek mást az állomások

anyókák kezei
sárgábbak az agyagnál a koporsók
alatt

keze

*sárgább mint az agyag a koporsók
alatt*

nyitottak s üresek
kérges és elhasznált kezek
styx vitorlái
imádság ikrei
megrongált jogarok
görösök fészkei

sok munkától kérges kezek

nyitott és üres

munkától kérges keze

bánatos csontok ládikója
 elfelejtett mozdulatok rejteke
 kiforgatott sátrak
 szétszórt tűzhelyek
 szentolvasók menedéke
 jövő elhagyott záloga

anyókák öle
 senki feje nem könnyíti
 gondok garmadája hever ott
 évek során megsemmisült boldogság

csak a mulandóság tenyere szórja
 ide magvait

anyókák öle
 szerelem terhét már nem bírná el
 a haldokló nem sóhajtana itt
 utolsót

s a csecsemő felsírna
 mert itt a vén csontos fagyaszt
 anyókák öle
 alig köti össze a lábak kettős
 boldogságát
 s az élet dicső bölcsője kihült
 anyókák öle

dicső kohója kihült

ládikói
 elfeledett mozdulatok rejtekei
 kifordult sátrak
 tűzhelyek melyek szétszóródtak
 szentírás menedékei
 jövő elhagyott zálogai

nem könnyíti meg senki feje
 benne hever a gondok garmadája
 a boldogság mely megsemmisült
 az évek során
 szórja beléje magvait

már nem bírná el a szerelem terhét
 a haldokló nem sóhajtana benne
 utolsót
 benne felsírna a csecsemő
 mert a vén csontos fagyá leng rajta

kihült benne az élet pirosló kohója

halott vasárnap délután
anyókák area szomorítja

melyekben már semmi se
tükröződik
csak elmulás csak betegség

nincsen emlék nincsen álom
nincsen vágy sem remény
csak az aggkor csak a most még
alvó férgek

anyókák area
amult olynehezen lógó függönyével
fedjétek fel a bőrt s ott a halál

anyókák area
leveletlen nyárfák
fel nem emelt szentségtartók
gondok mozaikja
könnyek deltája
félrecsúszott álarc
mosolyok temetője
címer magyarázat nélkül
tudás fonnyadt almája
kiürített lépek
elmulás írása

halott vasárnap délutánok

melyet a mult nehéz
függőnye takar
ráncos bőrtők alatt ott
a halál

halott vasárnapdélutánok
anyókák arcától szomorúan (előbb:
szomorítja anyókák area)
melyekben már semmi *sem*
tükröződik
csupán elmulás *csupán* betegség

nincs emlék nincsen álom
nincsen vágy remény *sincs*
csupán az *öregség csupán* csak a
férgék *amelyek most*
szunnyadnak még

melyet a multak nehéz függőnye
takar

ott a halál ráncos bőrtők alatt

lombjuk hullatott nyárfák
föl nem
mozaikjai
deltái
álarcok
temetői
címerek magyarázat nélkül
fonnyadt almái a tudásnak
kiürült lépek
írásai

anyókák arca
 régi érintések árnya besötétítette
 elveszett csókok árnya
 könnyek savától szétmállott a
 megadás tája

régi érintések *elfakult* árnya
 megadás tája *mely* szétmállott
 a könnyek savától

anyókák arca
 anyókák szemei
 anyókák kezei
 anyókák haja
 anyókák öle
 anyókák arca

szeme
 keze

szomorú vasárnap délután
 anyókák keresztjén

ó szomorú vasárnap
 délutánok

óh ti szomorú vasárnapdélutánok

A Múzeumban őrzött — 25 fólióból álló — gépirat alapján. A verset Anton Straka fordította; az utolsó lapon Straka aláírása és saját kézírású dátum: 1936. A gépelt szöveget először Straka, majd József Attila javította át, mintegy szerkesztői munkaként is. A fordítás a Szép Szó 1937. októberi számában (V. köt. 3. füzet, 236—238. l.) jelent meg. Valószínű tehát, hogy József Attila egyik utolsó szerkesztői, illetőleg műfordítással kapcsolatos munkája. Közlésünkben a gépirat alapszövegét adjuk, a megfelelő soroknál a középso hasámban jelezzük a fordító utólagos módosításait, a jobboldali hasámban pedig kiemelve József Attila kéziratossáit. A gépiraton nyomdai jelzések vannak.

Halas, František (1901—1949) *Stare Ženy* című költeménye (Básně Praha 1957. 205—215. l.)

A fordításról említést tesz Anton Straka egy József Attilának írt és 1936. május 24-én kelt levelében: „Dr. Totis azt mondta, hogy Ti (a Szép Szó) esetleg kiadnátok Halas: Anyókaít. Mutattam Neked Pesten. A végleges szöveg Márkus Aladárnál van Pesten. Írok neki, hogy keressem veled érintkezést ebben a dologban.” (A levél eredetije a Múzeumban. — Közölte Patyi Sándor ItK 1955. 225—226. l.) Egyelőre nem ismeretes, hogy József Attila mennyiben beszélte meg javításait Strakával.

EGYÉB PRÓZAI FORDÍTÁSOK, ÁTDOLGOZÁSOK

1930—31

62. RAPAPORT Samu tanulmányai.

Dr. Rapaport Samu az első orvos, aki József Attilát pszichoanalitikus kezelésnek vetette alá, emlékezéseiben elmondotta, hogy a kezelés egy bizonyos idejének eltelte után nem fogadott el betegétől honoráriumot, hanem ahelyett azt kérte tőle, hogy megjelenendő ideggyógyászati tárgyú könyvét, ill. tanulmányát segítsen áttulizálni. József Attila e megbízásnak, dr. Rapaport emlékezése szerint, példás lelkiismeretességgel tett eleget.

Az említett könyv: *Ideges gyomor- és bélbajok keletkezése és gyógyítása*. Pszichoanalitikai tanulmány. A Lélekkutatás, Budapest 1931. — A könyv előszava 1931 őszén kelt, József Attila munkáját tehát 1930 végén, 1931 elején végezhetette.

A kis könyv vizsgálata valóban igazolja dr. Rapaport állításait; a szövegben hol erősebben, hol gyengébben látszanak József Attila stilizáló munkájának nyomai. Ráismerünk fordulataira, kedves szavaira, mondatoknak lejtésére — sok mondat emlékeztet József Attila ez idő tájt írt prózai műveinek, cikkeinek stílusára —, fellelhető dr. Rapaport könyvében mind az Előrs-beli cikkek romantikusan színezett, mind az Irodalom és szocializmus fejtegetőbb stílusa. Egy-egy mondatban a költő pedig kétségtelenül saját élményeiről szól. Néhány példa:

„Hol a hiba — a betegekben-e, a tudomány mai állásában vagy az orvosokban? A betegekben nincs más hiba, mint hogy betegek. Gyógyító orvost akarnak ők és nem divatot csinálni. Azért járja divatját a kuruzslás, mert az orvosok nagyrésztben elzárkóznak az elől, hogy magukéva

tegyék a tudományos analízis haladásával elért új eredményeket . . .” (9—10. l.)

„ . . . a gyöngö gyomrral született egyénről nem igen tehető föl, hogy megéri az emberi életkor delelőjét, sőt azt a kort, amelyben beléphetne a felnőttek társadalmába.” (26. l.)

„Szorongását tehát félelemre váltja fel, — fél a Ferdinánd hidtól, fél a hústól, fél a gázlímpák meg nem számolásától.” (36. l.)

Kétségtelenül József Attila által írt rész:

„Nyelvünk, ha valamit tökéletesen akar érzelmileg kifejezni, és körből szedi szókincsét: a kedves gyerek enniváló; a kellemes dolog az ember nyjére való; más dolog izetlen; az ember szóltalanul lenyel valamit; valami után csurog a nyála; az embernek egy másik ember a gyomrában van; rágódik valamin; a dolgot megrúgja; a fogát feni, hegyezi rá; ha fenyeget, azt mondja: megeszlek, bekaplak; nem tudja az embert, a dolgot, a gondolatot megemészteni; ha csak ránéz, már hány; émelyítő história ez, mondja; aztán: zafos dolgokat akar odamondogatni; de a tréfa izetlenné válik; a nők gusztyusosak; modern esztétikusok zamatot keresnek a versben; — de hiszen régi esztétikai kategória az izlés! Ugy látszik, hogy az ételek elnevezése is mélyreható kapcsolat az emberi lélek vágyai és a gyomor vágyai között, legalább is ilyen tartalmat sejtünk a következő kifejezésekben: barátfüle, szerencsenykontós, borsos copf, szúz sült, püspökfalat, női szeszély, habcsók.” (37—38. l.)

Olykor valóságos költői fogalmazásokra, prózaversekre bukkanunk a szövegben:

„Földult csatatér a betegek lelke, — az ösztön és az erkölcs, az ösztönös én meg az eszményi én összecsapásának égő háttere.” (90. l.) Az „eszményi én”, mint az Über-Ich pszichoanalitikus kifejezésnek magyarázása, szintén valószínűleg József Attila leleménye. A szöveg olykor a költő — későbbi versben is kifejezett világnézeti vallomásait is tartalmazza:

„Igy kell, hogy kövesse az orvosi analízist az orvostudomány szintézise, az oszthatatlan örök fejlődésnek a dolgokba írt törvénye szerint.” (91. l.)

Dr. Rapaport Samu későbbi könyvében (Alvás, aluszékonyosság, álmatlanság, Budapest 1936.) már nem, vagy alig találjuk nyomát a költő alakító-stilizáló beavatkozásának.

1932

63. LUKÁCS György: Goethe.

Vértés György (József Attila és az illegális Kommunista Párt, Budapest 1964. 39. l.) szerint a Valóság című, József Attila által szerkesztett folyóirat első és egyetlen, 1932 júniusi számában megjelent Lukács György-cikket József Attila fordította volna magyarrá.

64. HODANN, Max: Igazán a gólya hozza a kisgyermeket?

Müller Lajos emlékezései szerint a felvilágosító füzet magyar fordításának stilizálását József Attila végezte: „ . . . amikor . . . a felvilágosító füzet magyarul való megjelentetésére kaptam megbízást, hozzá fordultam

tanácstalanságomban. A könyvecskét ugyanis megkísérelte lefordítani az akkoriban Jugoszláviában élő Beer Imre dr., ez azonban olyan nyelvtani hibáktól hemzsegtően sikerült, hogy József Attila percekig mulatott egy-egy mondat szolgál fordításából keletkezett képtelenségeken. — Emlékszem, feküdt éppen nővérének Margit körüti lakásán és gyomrára panaszkodott, de nyomban szívesen vállalta a füzet »magyarizálását« s időre pontosan szállította az ízesen átfogalmazott, gondosan gépelt kéziratát.”

Max Hodann füzete Faust Imre kiadásában jelent meg. Megjelenése után elkobozták, az ügyészség vádiratában „magas irodalmi stílus”-ról szólt. Max Hodann ismert német kommunista orvos volt; szexuáletikai kérdésekkel foglalkozott. A füzet, amelynek eredeti címe: *Bring uns das Klopfersturch?* — a kommunista pártok által az időben támogatott törekvésnek, a dolgozó és munkásfiatalok tudományos szellemben történő nemi felvilágosításának megnyilvánulása volt. Max Hodannról és működéséről ld. Doktor Sándor cikkét: Max Hodann és a szexuális forradalom. Korunk, 1929. június. 471—472. l.

1930—33

65. Szegi Pál szóbeli emlékezései során elmondotta, hogy 1930—33 között József Attila az általa szerkesztett Pesti Hírlap Vasárnapja című képes vasárnapi mellékletbe „színes” cikkeket, tárcákat, hírfejeket írt, — elsősorban pénzkeresés céljából. Szegi Pált korai halála akadályozta abban, hogy kijelölje a szerinte József Attila által írt cikkeket. A névtelen „színes” cikkek vizsgálata eddig még nem hozott biztos eredményt.

PÓTLÁSOK

Az *Összes művek* I—II. kötete 2. kiadásának megjelenése óta jelentős szármú, addig lappangó kézirat került elő; több folyóiratban bukkant a kutatás eddig figyelembe nem vett József Attila-versek közlésére; a költő több kortársa között birtokában levő verseket vagy emlékezetében élő szövegeket.

Az újonnan előkerült versek nagyrésze változata az addig ismerteknek; így a változatok jegyzetét gazdagítják vagy az ÖM által felállított időrenden módosítanak. Ezeket a tanulmányokat Az ÖM óta megjelent verskiadásokban hasznosítottuk. (Legutoljára — s eddig ez a legteljesebb — József Attila versei. Magyar Helikon. 1965.)

Kötetünkben csak a teljesen új versek szövegét közöljük; az ÖM I—III. szerkezetének megfelelő csoportosításban.

1955 óta a legnagyobb kézirat-köteg Saitos Gyula tulajdonából került az Országos Petőfi Irodalmi Múzeumba. Saitos Gyula József Attilának Makón barátja és pártfogója, lapszerkesztő (ld. könyvét: József Attila Makón. Budapest 1964.) 1960-ban bocsátotta a kutatás rendelkezésére a nála levő nagyrészt kész anyagot. A kéziratok leírása és feldolgozása: Szabolcsi Miklós: Saitos Gyula kéziratjai. ItK 1961. 6. sz. 722—744. I. Kötetünk ehhez a közléshez képest is helyenként pontosabb és helyesebb szöveget ad.

VERSEK

1921—22

1. A női szív. Cserépfalvi Imre birtokában lévő kézitratról. — A vers alatt a következő kelet és aláírás: *Pest, régen Zsefatty.* — A kézírás alapján úgy ítéljük, 1921—22-ben keletkezhetett a vers.

1922—23

2. Istenjárás. A Saitos Gyula által megőrzött és 1961-ben a Múzeumnak átadott kéziratok füzeteiből; mindkettőben kis eltéréssel megtalálható. A narancssárga borítású (I. számú) füzet szövege a k_1 (ezt a szöveget közöljük), a borítás nélküli (II. számú) füzet szövege a k_2 változat. Ezt és a továbbiakat közölte Szabolcsi Miklós: Saitos Gyula József Attila-kéziratjai. ItK 1961. 6. sz. 722—744. I. (E vers a 723. lapon.)

A kéziratok eltérései és javításai:

sor		
1	<i>Az Úristen</i>	k ₂
2	<i>kátogat.</i>	k ₂
3,15	előbb: <i>Nehéz, kegyetlen-súlyos a lába</i>	k ₁
4	<i>magyar szív</i>	k ₂
5	<i>Istenjárás van: csöndesek legyünk.</i>	k ₂
8	<i>Csak énekelget után áthúzva olvashatatlan szó</i>	k ₂
9	<i>mint a nagy harangé</i>	k ₂
11	előbb: „ <i>Úristen, szeress, csak ereddj már,</i>	k ₁
	előbb: „ <i>Úristen, szeress! csak ereddj már,</i>	k ₂
12	<i>halotti tor. (nincs idézőjel)</i>	k ₂
	<i>Nehéz, kegyetlen nehéz a lába</i>	k ₂

3. **Téged siratlak . . .**. A Saitos-féle II. számú füzet 29. lapján.

4. **Egy asszony s egy leány.** A Saitos-féle I. számú füzet 49. lapjáról

Javítások a kézíraton:

sor	
4	<i>gyáván előbb: sirva</i>
18	előbb: <i>S nagy szívem úgy csókolja most a bor</i>

5. **[Versem komor, félelmes bajtárs].** A Saitos-féle I. számú füzet 25. lapjáról (k₁). A vers alatt keltezés: *Makón, 1923. III. 11. és aláírás.* Korábbi tintaceruza-írással fogalmazványa (k₂) ugyanebben a füzetben az 56. (utolsó) oldalon.

A kéziratok eltérései és javításai:

sor		
2	előbb: <i>Halálmezőn [?] hol nincs már zajgás</i>	
	majd: <i>A jaj mezőn hol nagy a zajgás</i>	k ₂
4	<i>Mint Noé után áthúzva: Miként</i>	k ₂
5	<i>szív előbb olvashatatlan szó</i>	k ₂
6	előbb: <i>Inát keményen vágja, nyomja</i>	k ₁
	<i>Inát erősen vágja, nyomja</i>	k ₂
7	<i>Kegyelmet pallósával ír:</i>	k ₂
8	<i>botor</i>	k ₂
9	<i>Ilyen (utána áthúzva: fülekben [?]) legényekben [?]</i>	
	<i>bizakodván</i>	k ₂
11	<i>A senkiket seregbe</i>	k ₂
15–16	előbb: <i>Szálló pehely a napsugárban.</i>	
	<i>Meg is tagadom — sose lássam.</i>	k ₁
	<i>Szálló pehely a napsugárban.</i>	
	<i>De meg</i>	k ₂

sor

Az utolsó három sor további változata a k₂-n:

*E' vers is nagy szemed előtt
Szálló pehely a napsugárban.
De megtagadom, sose lássam.*

A vers korábbi változatának teljes szövege:

*Versem komor, félelmes bajtárs
Halálmezőn [?] hol nincs már zajgás
A faj mezőn hol nagy a zajgás
Lábai vígadozva jönnek
Mint Noé [miként] végén vizözönnek
Súlyától döng a gyáva szív
Inát erősen vágja, nyomja
Kegyelmet pallosával ír:
botor fülekhez nincs pardonja
Ilyen [fülekben] legényekben (?) bizakodván
Győztesen állok minden tornán
A senkiket seregbe lássam
Megvédjük egymást én s bajtársam.
Bátor. De félek együttül én:
Ha versem nagy szemed tüzén
Szálló pehely a napsugárban.
De meg*

6. [Komoly, komor, magányos...]. A Saitos-féle I. számú füzet 55. lapjáról. Ugyanitt az 51. lapon megvan a vers első sorának más változata és a cím: *Ős templomkert vagyok.*

Javítások a kézíraton:

sor

- 1 előbb: *Komoly, komor, magányos, nagy templomkert vagyok*
a 6. lapon levő változat:
Komoly, komor, bus paplak, ős templomkert vagyok
- 3 előbb: *A keserűség, de buja illatot*
- 9 avart után áthúzott szótag: *hi*
- 11 előbb: *Nem járnak templomokba s nem törődnek majd az egész*
majd: *Komor templom és senki nem törődik velem utána vég-*
legesre javítva
- 16 hívem után előbb: *mind [?] meg*
- 21 áthúzott korábbi sortöredéke: *A zsol*
- 24 alatt a sor át nem húzott másik változata: *A végtelenbe száll*

7. [Istentelen bú sarkvidékén]. A Saitos-féle anyag I. számú füzetének 6. lapjáról; szövege igen nehezen olvasható, összerosódó tintaceruza-írás.

Javítások a kézíraton:

sor

- 1 előbb: *Istentelen bús* majd véglegesre javítva
- 5 előbb: *Ugyis halálra marna már*
- 8 előbb: *Két gyermekért busabb,*
- 11 alatt áthúzott, olvashatatlan sor
- 13 előbb: *szemekeknek*
- 14 utolsó szava a sornak olvashatatlan, talán *fénye,*
- 15 előbb: *Mindennél szebben s hidegebben*
- 24 *Boruljatok hát össze bennem.*

8. [Boruljatok csak össze . . .]. A Saitos-féle I. számú füzet 48. lapján. Tartalmilag az előző vers változatának látszik, de szerkezetileg új vers töredékben maradt fogalmazványa.

Javítások a kézíraton:

sor

- 3 előbb: *Egy vagytok ti mind a ketten* (utolsó szó a névelővel egybeírva)
- 8 előbb: *Bús Ember, bús Magyar* ez áthúzva, majd: *Szétmarcan-golja* miként majd a véglegesre javítva
- 9 *Veszett* után áthúzva: *a*

9. [Ha nem veszik észben . . .]. A Saitos-féle I. számú füzet 42. lapján. A vers alatt dátum: *Bpest, 1923. III. 26.*

Javítások a kézíraton:

sor

- 2 előbb: *Ha nem hallgat senki, lelkem,*
- 3 előbb: *Dalolj csak az éjben*
- 7 előbb: *odaadja*
- 8 előbb: *Kereszttel dorongolják itt*
- 10 előbb két sorba írva, majd egymás mellé jelölve
- 13 *Bajtárs csak a* előbb: *Hol vagy* és olvashatatlan szó; egész sor előbb: *Bajtárs csak a testvér, jaj bizony elestén* majd: *bizony fölött a másik változat; előző sincs áthúzva*
- 14 előbb: *Egyedül, mint az igazság [?]*
- 16 előbb: *En szent esküvésem szóljon hát* [előbb: *itt*] egészen

10. [Az erdőben elülnek . . .]. A Saitos-féle I. számú 8. lapjáról. A vers alatt dátum: *IV. 26.*

Javítások a kézíraton:

sor

- 3 Szüz előbb: *Feljő a [?]*
- 7 előbb: *De vége lesz e csodás végtelennek*

11. Hajnalvárás. Cserépfalvi Imre tulajdonában levő kéziratról.

12. [Mint börtön ablakára hajnal]. A Saitos-féle I. számú füzet 47. lapján. A vers alatt dátum: 23. V. 5.

Javítások a kézíraton:

sor

15 előbb: *Nem várta senki egy [?] hajnalnak*

21 *Hadd másszon* után olvashatatlan szó, majd följe írva:
síra később ez is áthúzva

13. [Mint börtön ablakára a hajnal]. Az előbbi vers korábbi változata a füzet 51. lapján. A versen kívül egy kérvény első mondattöredéke és a *Komoly, komor* kezdetű vers első sorának korábbi variánsa van még ugyanezen a lapon.

Javítás a kézíraton:

sor

9 *Meg* előbb: *Sem*

14. [Te a lelkek összessége]. A Saitos-féle anyag I. számú füzetének 10. lapjáról.

Javítások a kézíraton:

sor

1 előbb: *Te vagy a lelkek összessége*

11 előbb: *Sose nyalt port izzadt térdem*

13 előbb: *Most se kérem,*

18 *Ünnep* előbb: *olvashatatlan szó*

1925—26

15. [Pucér csapat . . .]. A Múzeumban őrzött kéziratról. (Közölte Kunszery Gyula: József Attila ismeretlen verskéziratai. It 1960. I. sz. 27. l.)

A Lábán Antal — a bécsi Collegium Hungaricum egykori igazgatója — tulajdonában volt verskből való; Bécsben 1925 őszre és 1926 tavasza közt keletkezhetett.

16. [Aludj]. Közölte Nádass József: Eddig ismeretlen József Attila-dokumentumok. Ország Világ 1960. november 23. 9. l. Valószínűleg 1925—26-ban keletkezett.

TÖREDÉKEK, VÁZLATOK, VERSCSÍRÁK

1923

17. [Kis asszonyom . . .]. A Saitos-féle I. számú füzet 15. lapjáról

18. [Pihés, ártatlan . . .]. A Saitos-féle I. számú füzet 52. lapjáról. A négy sor nem összefüggő szakasz. A két első sor alatt a sor elején vízszintes vonallal választotta külön a harmadik, negyedik sort.

Javítás a kéziratban:

1 előbb: *Fehér, ártatlan*

19. [A sírás nekem nem kenyerem]. A Saitos-féle II. számú füzet 51. lapjáról. A verstöredék alatt dátum: 23. II. 17. Ugyanezen a lapon a töredék alatt a *Gyertek fürödni* kezdetű kétszakaszos vers.

20. [Gyertek fürödni, hozzám, gyertek!] A Saitos-féle II. számú füzet 53. lapjáról. Ugyanezen a lapon van még a versen kívül *A sírás nekem nem kenyerem* kezdetű töredék.

A kozmosz éneke 8. szonettjének első, még önálló versként képzelt megfogalmazása.

21. [Örök reménység istenajka . . .]. A Saitos-féle anyag I. számú füzetének 4. lapjáról. A lap alján — talán a vers címe —: *Májusi ének.*

Javítások a kéziratban:

sor

2 előbb: *szánkra*

10 *Csók* [?] előbb olvashatatlan

22. [Rossz vágy . . .]. A Saitos-féle I. számú füzet 43. lapjáról.

Javítások a kéziratban:

sor

1 *járatja* után áthúzva: *én* [?]

3 előbb: *Sűrű olajnak fáj így hogyha érez*

23. [Már megjöttem . . .]. A Saitos-féle anyag I. számú füzetének 10. lapján a *Te a lelkek összessége* című vers mellett a lap jobb szélére írva.

Javítások a kéziratban:

sor

3—4 előbb: [olvashatatlan szó után] *illendően hogy elébed*

Haza térek

8 első szó olvashatatlan, talán: *Szívem* előbb olvashatatlan

1934

24. [Oly lány az este . . .]. A Múzeumban őrzött kéziratról. Közölte Wacha Imre: Néhány ismeretlen József Attila-kézirat. ItK 1964. 1. sz. 64. l.

25. [Diványon fekszem . . .]. A Múzeumban őrzött kéziratról, amelyen a töredéken kívül még a *Falu* című vers fogalmazványja van. A töredéket magát közölte és keletkezési körülményeiről szólt Szántó Judit: József Attila hagyatékából. Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 1960/61. (Szerk.: Baróti Dezső. Budapest 1961. Képzőművészeti Alap kiadása.) 193—194. l.

Javítások a kéziraton:

szr

- 3 előbb: *Emberi munkát! Kenyeret!*
5 előbb: *s rohanok,*
7—8 előbb: *Mit sértés, guny! Igazi voltom
emberiség; szeretet.*

1937

26. *Halálos szerelem*. A következő töredékekkel együtt (*Nem ér szerencse*) közölte Szabolcsi Miklós: József Attila elfeledett töredékei. Élet és Irodalom, 1959. április 24. 2. l. Előtte megjelent a Népszava Naptár 1939. évfolyamában (Szélpál Árpád: József Attila emlékezete.) 45—48. l.

27. [Nem ér szerencse . . .]. Ld. a *Halálos szerelem* kezdetű töredék jegyzetét.

RÖGTÖNZÉSEK, TRÉFÁK, SZEMÉLYES ÉRDEKŰ APRÓSÁGOK

1926—27

28. [De feu . . .]. Párizsi tartózkodása idejéből, 1926—27-ből való. Közölte Nádass József: Eddig ismeretlen József Attila-dokumentumok. Ország Világ, 1960. november 23. 9. l.

29. [Mint a sziv az első szerelemnek . . .]. 1927-ből származó rögtönzés. Közölte Nádass József: Tizenkét esztendőről. József Attila-EKK. 164. l.

30. [Kínálgató]. A Múzeumban őrzött eredeti tréfás menülap borítólapjairól. Címlapjának szövege a következő: *Ki/özés a Kis Pizskos Kosztoshoz. Fogadósné: Luca Anygi. E helyen kosztol [a meghívott vendég neve számára kihagyott üres sor] uraság — asszonyaság.* Majd a közölt vers két első sora. A borítólapokon levő verseket közölte a borítók fakszimiléjével együtt József Jolán: „Az angyalok sose esznek, mégis gyönyörűek lesznek” — Emlékezés József Attilára — címmel a Film, színház, irodalom 1940. 12. sz. 18. lapján. Ennek alapján közli újra Sinka Erzsébet: Egy elfeledett József Attila-vers. ItK 1965. 6. sz. 694—695. l. Utóbbi szerint a vers 1930-ból való és Hódmezővásárhelyen írta. Az első közlés s ennek nyomán a második sem tesz említést a borítólapok

közé fűzött, kétlapos betétről, mely *A kosztosok emlékkönyvébe!* címmel a meghívottak személyével kapcsolatos, 19 versszakos tréfás rigmust tartalmazza. Lehet, hogy ez, a *Kínálgató*-nál gyengébb 19 szakasz nem József Attila, hanem József Jolán írása. Ezt a feltevést valószínűsítheti a *Luca ángyi* aláírás is. Szövegét az alábbiakban közöljük:

A kosztosok emlékkönyvébe!

Aktuális strófákat zengek im el,
Ha nem is jó mind, legalább rimel,
A harmadik sor után nevetni kell.

Kinek nevét áldja sok Panni s Béni,
Világrajönni most már nem kell félni,
Gondunkat viseli a Bauer néni.

Ha vele beszélsz hát üljél a lóra,
Gracióz és finom, mint zenélőóra,
Anyósok gyöngye, a Groák Flóra.

Gyakran jár Pestre s lakhelye a Ritz,
Más ügyvéd mellette csak olyan kófiéz,
Ez a tudós ember a Goldmann Móricz.

Akinek szive olyan mint méz-vaj,
Ki sohasem bus, hanem mindig dévaj,
Ki lehet más, mint a Dániel Évaj.

Akinek kedve sohasem harci,
Aki nélkül nincsen se tor, se lakzi,
A kikapós patikus Müller Marci.

Oly otthonos, mint erdőn a gazella,
Szekrényében ragyog a kés és vella,
Mintaháziaszony a Czukor Ella.

Ha leszáll az est, mindig nagyon méla,
Mert kamatemeléshez rövid a létra,
Ez az elnök, ülnök s védnök Blancez Béla.

Aki mellett Vénusz csupán csipiszke,
Szépségére mégis cseppet sem piszke,
Ujváros disze a szende Eliszke.

Zsidók táborában a magas zászló,
Mélyről tekint rá minden csuszló-mászló,
Éljen az elnök Czukor László!

Akit nem zseniroz sem tűz, sem perzse,
Igazat mondani mindig van mersze,
A kedves barátnőnk a Goldmann Erzse.

Kétféle fény van, éjjeli s nappali,
A nappalit őrzik az ég angyalai,
Az éjjelit őrzi a Gádor Pali.

Aki egész nap csak a zsókert vári,
Handrömijének nincs szeri, se számi,
Ki lehetne más, mint a Groák Klári.

Termete szeráfi s járása lenge,
Kedvében teremté a jó Istenke,
Rájöttek ugye, ez a Sándor Lenke?

Ha nem volna benne dalos pacsirta,
Nem volna soha teljes ez a lista,
Akire gondolok, Gádor Mariska.

Akiért férfisziv meghasadt annyi,
Egy éven át se lehet összevarnyi,
Ujvárosi démon a Müller Annyi.

Akinek főgondja most tej s nem a ruzs,
Akinek haja fekete, mint a tus,
Zsuzsi mamája, a kedélyes Etus.

Akit minden ember csak úgy bámiel,
Nem beszéled rá römizni bárkivel,
A kiváló jogász, híres Dániel.

Hölgyeim, uraim bucsuzom, megyek,
Kiváncsi vagyok ó szép vendégsereg,
Hogy ki énekel meg majd engemet?
Luca ángyi.

A rögtönzés befejező része két sorának fennmaradt korábbi fogalmazványa: *Szélnevelő, tágas pusztán soványkodunk tökkáposztán*. Köszölte: Szélpál Árpád a Népszava Naptár 1939. évfolyamában, ld. a 26. sz. töredék jegyzetét.

1931—32

31. [Vásárhelyről diáznó jó]. A *József Attila Összes versei* (Helikon, Budapest 1962. Sajtó alá rend. Szabolcsi Miklós.) című kötetből. — Kézirata azóta kallódik.

1935

32. [A fákon, mint a bokrokon]. József Etelka birtokában levő levelezőlapról, amelyet 1935. június 15-én Makai Ödön, Bányay László, József Jolán és József Attila közösen írtak József Etának.

1936

33—34. [. . . ám fenn a magas északon], [Szegény Keszi].

Keszi Imre emlékezetből közli József Attila rögtönzéseit. (Attila sorai. Élet és Irodalom, 1965. április 10. 4. 1.) Kéziratuk elveszett. A visszaemlékezés szerint 1963 táján a Mignon kávéházban született e néhány tréfás József Attila-sor.

KÉTES HITELŰ SZÖVEGEK

1921—23

35—38. Schloss Zoltánné szül. Szilágyi Kató visszaemlékezése alapján közölte Kopró József: József Attila ismeretlen diákkori versei. Irodalmi Újság, 1956. április 14. 3. 1. A versek hitelességéről vö. Szabolcsi Miklós: Fiatal életek indulója. Akadémiai Kiadó, Budapest 1963. 242—243. 1.

39. Aranyvirágnak. (Marosparti emlék). Közölte Tóth Géza: József Attila makói kapcsolatai verskötetajánlások tükrében. Tiszatáj, 1955. december. 392—393. 1.

BÍRÁLAT

1932

40. Zsolt Béla: „Bellegarde”. Megjelent A Toll 1932. március 20-i számában. Közölte — kisebb hibákkal — Nyerges András: József Attila kiadatlan könyvkritikája. Új Írás, 1964. 10. sz. 1255—1258. 1.

NÉVMUTATÓ

- Ady Endre 164
 Agárdi Ferenc 227
 Antal Gábor 275
 Apollinaire, Guillaume 234
 Arató Endre 259
 Argezi, Tudor 90, 259, 260
 Attila király 34

 Bach, Johann Sebastian 78, 253
 Bak Lóránt 200
 Bak Róbert, dr. 200, 201
 Bakule-kórus 275
 Balázs Ferenc 191
 Bálint György 185, 202, 212, 227
 Balta, Moise 208, 209
 Bányay László 303
 Baróti Dezső 301
 Baudelaire, Charles 254
 Becher, Johannes R. 224, 225
 Beer Imre 294
 Bednáf, Jaroslav 57, 203, 230—231
 Bergmann, Werner 275
 Berzy András 207
 Bezruč, Petr 54, 56, 203, 207, 227,
 228—230, 256
 Blok, Alekszandr 145, 203, 275
 Bojtár Endre 236, 237
 Bottka Ferenc 226, 237
 Boureanu, Radu 83, 257
 Brecht, Berthold 205, 206, 214,
 216, 219
 Bresztovszky Ede 227, 228
 Bródy István 224
 Brøndal, V. 259

 Čapek, Karel 86, 234, 258, 259
 Cícero Marcus Tullius 211
 Ciocâlțeu, Vasile 80, 203, 254,
 255
 Codreanu, Mihail 75, 250
 Coșbuc, George 81, 203, 255

 Cotruș, Aron 71, 72, 183, 202, 203,
 208, 246—248, 256
 Crainic, Nichifor 74, 91, 203, 249,
 250, 263
 Cruceanu, Mihail 78, 253
 Cserépfalvi Imre 210, 264, 295,
 299
 Csuka Zoltán 191

 Darkó István 191
 Darvas János 207
 Debreczeni József 209, 249, 259,
 260
 Décsi Imre, dr. 192
 Demetrescu, Radu; ld. Gyr Radu
 Densușianu, Ovid 73, 202, 203, 248,
 249
 Dézsi Lajos 36
 Dobossy László 229, 230, 233, 237
 Doktor Sándor 294
 Domokos Sámuel 208, 249, 254,
 257, 258, 260, 262
 Dos Passos, John 44, 183, 212
 Dsida Jenő 191
 Duhamel, George 259

 Eftimiu, Victor 276, 278
 Eminescu, Mihail 209
 Emódi Natália 216
 Engels, Friedrich 227, 245
 Erdélyi József 208

 Fábry Zoltán 259
 Farago, Elena 70, 245, 246
 Faust Imre 294
 Fehér Erzsébet 199
 Féja Géza 38, 200, 207
 Fekete Lajos 191
 Fichelscher 275
 Földi Mihály 192
 Fučík, Julius 236

- Gách Marianne 275
 Gadó István 218
 Galamb Ödön 211
 Gál István 208
 Gáldi László 205, 209, 210, 211, 212, 214, 216, 217, 219, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 232, 236, 238, 240, 246, 247, 248, 252, 254, 255, 256, 258, 262, 276
 Gartner Pál dr. 192
 Gábor Andor 237
 Gáspár Endre 263, 264, 265, 275
 Gáspár Zoltán 187
 Geréb József 211
 Giesswein Sándor dr. 35
 Goethe, Johann Wolfgang 264
 Goga, Octavian 280—281
 Gyömrői Edit 193
 Györy Dezső 191
 Gyr, Radu; Demetrescu, Radu 67, 239, 240
- Hajdu Zoltán 37
 Hajnal Richárd dr. 192
 Halas, František 284, 292
 Hašek, Jaroslav 234
 Hatvany Lajos 37
 Hegedüs Sándor 238
 Hegedüs Zoltán 230
 Herodotosz 211
 Hevesi András 191
 Hirsch Albertné 37
 Hodann, Max 293
 Hont Ferenc 263, 264
 Hora, Josef 58, 202, 203, 231, 232
 Horger Antal 36, 37
 Horváth Béla 207, 208
- Ignotus Hugó 37, 224
 Ignotus Pál 191, 199
 Illyés Gyula 101, 207, 208
- Jancsó Béla 191
 Jeszenyin, Szergej 52, 203, 224, 226—227
 József Áron 34
 József Áronné 29, 34
 József Etelka 25, 27, 189, 303
 József főherceg 259
- József Jolán 24, 25, 192, 194, 200, 211, 276, 301, 302, 303
 Juhász Árpád 216, 217
- Kacziány Géza 257
 Kardos László 202
 Kassák Lajos 207
 Kéki Béla 257
 Kemény G. Gábor 225
 Kende János 227
 Keszi Imre 170, 304
 Kibédi Sándor 247
 Kindlová, Hana 208, 232
 Kodolányi János 192
 Komlós Aladár 207, 233
 Kopré József 304
 Koren Emil 241, 242
 Kóródi Sándor 37
 Kosztolányi Dezső 192, 207, 252, 264
 Kovács Endre 208, 233, 235, 236, 237
 Kovács Imre 38, 200
 Köpeczi Béla 255
 Krammer Jenő 233
 Kubka, František 59, 232
 Kulcsár István dr. 192
 Kunszery Gyula 299
- Lábán Antal 37, 299
 Lengyel Béla 225, 226, 227, 276
 Lesznai Anna 207
 Lope de Vega 92, 263—265, 274, 275
 Lukač, Emil Boleslav 207
 Lukács György 293
 Luther, Martin 69, 183, 240
 Luxemburg, Rosa 234, 238
- Madariaga, S. de 259
 Madzsar József 224
 Majakovszkij, Vladimir 51, 183, 202, 203, 224—226, 276
 Makai Ödön, dr. 35, 303
 Mann, Thomas 219, 259
 Markovits Györgyi 226
 Márkus Aladár 292
 Marx, Karl 245
 Melléky Kornél, dr. 217
 Mészöly Dezső 205, 214, 221, 222, 223, 224
 Mikes Lajos 186

Mikes Ilona 186
Minulescu, Ion 282, 283
Mónus Illés 190, 224
Müller Lajos 216, 217, 218, 293

Nádai Pál 188
Nádass József 208, 276, 299, 301
Németh Andor 191, 192, 193, 194,
200, 205, 214
Németh László 207
Nenişescu, Stefan 90, 249, 260
Nezval, Vítězslav 234
Novák Rudolf 192
Nyigri Imre 190
Nyerges András 304
Nyiró Gyula, dr. 192

Ojetti, Ugo 259
Olbracht, Ivan 234
Ormos István 191
Ottó Ferenc 253

Panaitecu, Dimitrie, ld. Perpes-
sicius
Pászty Elemér 31
Patai Edit 207
Patyi Sándor 292
Payr Sándor 242, 243
Pekár Gyula 259
Perpessicius; Panaitecu, Dimitrie
209
Piaget, Paul 259
Pillat, Ion 208, 209
Přša, Antonín, Matěj 59, 202, 203,
232
Pőcze Borbála; ld. József Áronné
Pražak, Richard 233, 236
Praznovszky Iván 259

Rába György 206, 211
Radó Antal 211
Radó György 224, 225, 226, 227,
275
Rapaport Samu, dr. 292, 293
Révai József 206
Rimbaud, Arthur 43, 76, 183, 202,
212, 236, 251, 252
Rubin László 33

Saitos Gyula 297
Sándor Imre 276

Săulescu, Mihail 91, 260—263
Schloss Zoltán; ld. Szilágyi Kató
Schlütter, H. 245
Sinka Erzsébet 301
Smrek, Ján 207
Sólyom Jenő 241
Stancu, Zaharia 75, 250, 251, 255
Straka, Anton 207, 208, 228, 229,
230, 231—232, 233, 238, 239,
284, 292
Süpek Ottó 206, 220, 221

Cs. Szabó László 263
Szabó Lőrinc 192, 207, 208, 222,
224
Szabolcsi Miklós 189, 192, 202, 204,
206, 207, 295, 301, 303
Szakasits Árpád 190
Szalatnai Rezső 207, 233
Szántó Judit 187, 188, 203, 207,
208, 209, 210, 224, 226, 227,
238, 239, 264, 276, 301
Szegei Pál 215, 294
Székely Béla 192
Szélpál Árpád 301, 303
Szenes Erzsébet 275
Szilágyi Kató 304
Szimonidész 211
Szimonidesz Lajos 192

Tálás Géza 304
Talaz, George 80, 254
Teleki Pál gr. 259
Thewrewk Emil, Ponori 211
Tiessen, Eduard v. 275
Tihanyi Ernő 226
Totis Béla, dr. 292
Träger Ernő 218
Tóth Árpád 215, 221

Vajda György Mihály 216
Vágó Márta 264
Valéry, Paul 259
Vámbery Ruzstem, dr. 192
Várkonyi Hildebrand, dr. 192
Vas István 205, 219, 222, 255
Verhaeren, Émile 68, 183, 202, 240
Vértes György 293
Villon, François 46—50, 183, 202—
206, 213—224, 236, 240
Vinea, Ion 79, 202, 203, 253, 254

Voronca, Ilarie 84, 202, 203, 257, 258
Zilahy Lajos 38, 200
Zsolt Béla 174, 207, 224, 304

Wacha Imre 192, 300
Wolker, Jiří 62, 63, 65—67, 203,
207, 208, 229, 232—239

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPPRÓZA

1925	
1. Piros történet	7 185
1926	
2. István, a bányász	8 186
3. Tizenöt nap az üvegburában	10 187
1932	
4. Csoszogi, az öreg suszter	12 187
1924	
5. Drámatörredék	16 189

ÖNVALLOMÁSOK

1928	
1. [Feljegyzés a Társadalmi Lexikon számára]	19 190
2. [Kérvény a Diáknyomorenyhftő Akcióhoz]	19 191
1929	
3. József Attila vallomása önmagáról	21 191
1932—34	
4. Vallomás	22 192
1935	
5. Öngyilkosság?	24 192
1936	
6. Verstan és versírás	27 192
7. Szabad ötletek jegyzéke két ülésben	28 193
1937	
8. Curriculum vitae	34 199
9. [Erre a muzeumi gyűlésre ...]	38 200
10. [32 évvel ezelőtt ...]	38 200
11. [A multkor, nem lévén egyéb dolgom ...]	38 200
12. [Pszichoanalitikai kezelésbe ...]	39 200

MŰFORDÍTÁSOK

1921	
1. 300 spártai sirverse	43 211
1928	
2. Rimbaud: Munkások	43 212
3. Dos Passos: Meghaltak	44 212
1929	
4. Villon: Nyugasztaló	46 213
5. Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada	47 215
6. Villon: Ballada ... Szűzanyánkhoz	48 220
7. Villon: Ballada a hajdani idők dámáiról	49 221
8. Villon négy sorocskája	50 222
9. Villon: Nagy Testamentuma	50 223
1932	
10. Majakovszkij: Százötven millió	51 224
11. Jeszenyin: Idők beteljesedése	52 226
12. Tidmann úr	52 227
13. Bezruč: Ki áll helyemre?	54 228
1933	
14. Bezruč: A bányász	54 229
15. Bezruč: Leonidas	56 230
16. Bednáf: Katonatemető	57 230
17. Hora: Szívem testvére, az idő	58 231
18. Hora: Könyvek az asztalon	58 232
19. Kubka: Nyírfák	59 232
20. Píša: Dél-Csehország	59 232
21. Wolker: Arc az üveg mögött	62 232
22. Wolker: Ballada a fűtő szemeiről	63 235
23. Wolker: A haldokló	65 237
24. Wolker: Dél előtt a parkban	66 237
25. Wolker: Utolsó versek	67 238
26. Gyr: A mészárszékek	67 239
1934	
27. Verhaeren: Este	68 240
28. Luther: Erős vár a mi Istenünk	69 240
29. Farago: Egy ember	70 245
30. Cotruș: A bányász	71 246
31. Cotruș: Gyárban	71 246
32. Cotruș: Ion Codru	72 247
33. Cotruș: Magányos fa	72 248
34. Densușianu: Hol a földes, dülő	73 248
35. Crainic: Elmulás	74 249
36. Crainic: Őszi ima	74 249
37. Godreanu: A Golgota követő	75 250

38. Stancu: Ha eljőnnél	75 250
39. Rimbaud: A meghökkentek	76 251

1935

40. Bach: Ébredjetek, szólít a hang	78 253
---	--------

1936

41. Cruceanu: Az ősz az utcán	78 253
42. Vinea: Tél	79 253
43. Talaz: A sas	80 254
44. Ciocâlțeu: Egyedül	80 254
45. Coșbuc: Földet adj!	81 255
46. Boureanu: Vörös ló	83 257
47. Voronca: Sokaság, te!	84 257

Prózafordítás

48. Čapek: Humanizmus	86 258
---------------------------------	--------

Nem kidolgozott, töredékes fordítások

49. Argezei: Archeologia	90 259
50. Nenițescu: Dünák	90 260
51. Săulescu: Aeternitas	91 260
52. Crainic: A tulsó part	91 263

1936

53. Lope de Vega: Donna Juana	92 263
---	--------

Kétes hitelű fordítások

1930

54. Cseh és szlovák népdalok	139 375
--	---------

1932

55. Blok: Részlet a Tizenkettőből	145 275
56. Primitív költészet	145 276

Más fordításán elvégzett javítások, elkezdett fordítások
(Csak a jegyzetben)

57. Eftimiu: Óda a román nyelvhez	277
58. Goga: Mi	278
59. Goga: A parasztok	280
60. Minulescu: A három hajó románca	282
61. Halas: Anyókák	284

Egyéb prózai fordítások, átdolgozások

1930—31

62. Rapaport Samu tanulmányai	292
---	-----

1932

63. Lukács: Goethe 293
64. Hodann: Igazán a golya hozza a kisgyermeket? 293

1930—33

65. Pesti Hírlap Vasárnapja 294

PÓTLÁSOK

Versok

1921—22

1. A női szív 153 295

1922—23

2. Istenjárás 153 295
3. [Téged siratlak ...] 154 296
4. Egy asszony s egy leány 164 296
5. [Versem komor, félelmes bajtárs] 155 296
6. [Komoly, komor, magányos ...] 155 297
7. [Istentelen bú sarkvidékén] 156 297
8. [Boruljatok csak össze] 157 298
9. [Ha nem veszik észben ...] 157 298
10. [Az erdőben elülnek ...] 158 298
11. [Hajnalvárás] 159 299
12. [Mint börtön ablakára hajnal] 159 299
13. [Mint börtön ablakára a hajnal] 160 299
14. [Te a lelkek összesség] 161 299

1925—26

15. [Pucér csapat ...] 162 299
16. [Aludj] 162 299

Töredékek, vázlatok, versesfrák

1923

17. [Kis Asszonyom ...] 163 300
18. [Pihés, ártatlan ...] 163 300
19. [A sírás nekem nem kenyerem] 163 300
20. [Gyertek fürödni, hozzám, gyertek!] 163 300
21. [Örök reménység istenajka ...] 164 300
22. [Rossz vágy ...] 164 300
23. [Már megjöttem ...] 164 300

1934

24. [Oly lány az este ...] 165 300
25. [Diványon fekszem ...] 165 301

1937	
26. Halálos szerelem	165 301
27. [Nem ér szerencse ...]	166 301

Rögtönzések, tréfák, személyes érdekű apróságok

1926—27	
28. [De feu ...]	167 301
29. [Mint a szív az első szerelemnek ...]	167 301
1930	
30. [Kínálgató]	167 301
1931—32	
31. [Vásárhelyről disznó jó]	169 303
1935	
32. [A fákon, mint a bokrokon]	170 303
1936	
33. [...ám fenn a magas északon]	170 304
34. [Szegény Keszi]	170 304

Kétes hitelfű szövegek

1921—23	
35. [Elütötte már a delet]	171 304
36. [Nézi kedves ibolyáit]	171 304
37. Ábrándozás	171 304
38. Leánykérés	172 304
39. Aranyvirágnak	172 304

Bírálat

1932	
40. Zsolt Béla: „Bellegarde”	174 304

JEGYZETEK	181
-----------------	-----

Rövidítésjegyzék	182
------------------------	-----

A kiadásról	183
-------------------	-----

NÉVMUTATÓ	305
-----------------	-----

10.508

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős Balázsovits Erzsébet   Műszaki szerkesztő Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1967. III. 28.   Példányszám: 2300   Terjedelem: 19³/₄ (A/6) fv
AK 283 k 0778
07.633633 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

